



ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία με θέμα:

«Αναγνωστική πολιτική για φοιτητές: Βιβλιογραφική επισκόπηση και προτάσεις»

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μπάνου Χριστίνα

Στοιχεία φοιτήτριας:

Μαρκέλλου Μαρία

B2016118

Κέρκυρα 10/12/2023

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ξεκινά με την παρουσίαση των βασικών όρων που χρήζουν ανάλυσης, συγκεκριμένα την ανάγνωση και την αναγνωστική συμπεριφορά. Ακολουθεί η απαραίτητη εστίαση στην κατηγορία των φοιτητών, με την απόθεση στοιχείων αναφορικά με τις αναγνωστικές συνήθειες τους όπως είναι σήμερα διαμορφωμένες. Το θεωρητικό υπόβαθρο συνεχίζει με τη μνεία στην εκδοτική παραγωγή, την προώθηση του βιβλίου, καθώς και το ρόλο των βιβλιοπωλείων και των βιβλιοθηκών στην πρόκληση αναγνωστικού ενδιαφέροντος. Έπεται μία αναλυτική περιγραφή για τη συνδρομή των νέων τεχνολογιών, και ιδιαίτερα του διαδικτύου, στην αναγνωσιμότητα των σπουδαστών. Μία περαιτέρω εστίαση γίνεται στην προσφορά των ηλεκτρονικών και ακουστικών βιβλίων. Ύστερα συνοψίζονται τα αποτελέσματα των τεσσάρων ερευνών αναγνωστικής συμπεριφοράς που έχουν πραγματοποιηθεί στον ελλαδικό χώρο. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα από την επεξήγηση των παραπάνω, όπως και προτάσεις για την αποτελεσματικότερη οργάνωση και επίτευξη της αναγνωστικής συμπεριφοράς των φοιτητών στην Ελλάδα.

Λέξεις-κλειδιά

Ανάγνωση, Αναγνωστική συμπεριφορά, Αναγνωστική πολιτική, Φοιτητές, Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Τεχνολογία

Περιεχόμενα

1.Εισαγωγή	5
2.Θεωρητικό υπόβαθρο	7
2.1.Ανάγνωση.....	7
2.2.Αναγνωστικές συνήθειες και αναγνωστικό κοινό	17
2.3.Οι φοιτητές ως αναγνώστες	23
3.Η βιβλιοπαραγωγή στην Ελλάδα.....	28
3.1.Εκδοτική βιομηχανία και εκδοτικοί οίκοι.....	28
3.2.Διανομή και προώθηση.....	31
3.3.Βιβλιοπωλεία και η συνεισφορά τους στην βιβλιοπαραγωγή.....	35
3.4.Βιβλιοθήκες και ο ρόλος τους.....	37
4.Αναγνωστική συμπεριφορά και ψηφιακή εποχή	42
4.1.Ηλεκτρονικά βιβλία	42
4.1.1.Ηλεκτρονικά βιβλία και φοιτητές	43
4.1.2.Ηλεκτρονικά βιβλία και αναγνωστική συμπεριφορά.....	46
4.1.3.Σύγκριση ηλεκτρονικών και συμβατικών βιβλίων	49
4.2.Ακουστικά βιβλία	54
4.2.1.Ακουστικά βιβλία και φοιτητές.....	56
4.2.2.Ακουστικά βιβλία και αναγνωστική συμπεριφορά	58
4.2.3.Θετικά και αρνητικά.....	60
4.3.Εξάπλωση του διαδικτύου και ανάγνωση.....	64
4.3.1.Διαδίκτυο και φοιτητές.....	66
4.3.2.Διαδίκτυο και αναγνωστική συμπεριφορά	67
4.3.3.Book clubs	70
4.3.4.Online καταστήματα και βιβλιοπωλεία	72
4.3.5.Online κριτικές.....	75
4.3.6.Μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	78
4.3.7.Book blogs	81
4.3.8.Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του διαδικτύου.....	84
5.Αναγνωστική συμπεριφορά στην Ελλάδα-Οι έρευνες του ΕΚΕΒΙ και του ΟΣΔΕΛ	89
5.1.Σύνοψη αποτελεσμάτων Α' έρευνας (1999).....	90
5.2.Σύνοψη αποτελεσμάτων Β' έρευνας (2004).....	95
5.3.Σύνοψη αποτελεσμάτων Γ' έρευνας (2010)	100
5.4.Σύνοψη αποτελεσμάτων έρευνας του ΟΣΔΕΛ (2022)	104
5.5.Συμπεράσματα από τις έρευνες.....	108
6.Συμπεράσματα	123
Βιβλιογραφία	136
Άρθρα.....	156

Πρόλογος και ευχαριστίες

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια των προπτυχιακών σπουδών του Τμήματος Αρχαιονομίας Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας. Το θέμα της εν λόγω εργασίας επιλέχθηκε ύστερα από το απτό ενδιαφέρον μου για την αναγνωσιμότητα και την αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών, αλλά και από προτροπή της επόπτριας καθηγήτριας μου. Η αναγνωσιμότητα είναι ένα ζήτημα που πάντοτε απασχολούσε και θα απασχολεί την ανθρωπότητα. Επομένως, η ανάλυση των παραγόντων που δημιουργούν και εξελίσσουν τις αναγνωστικές προτιμήσεις των σπουδαστών είναι ένα θέμα που χρήζει ερευνητικής ενασχόλησης. Τόσο η ομάδα των φοιτητών καθαυτή όσο και η περίπλοκη συσχέτιση τους με το διάβασμα αποτελούν μεταβλητές μεγάλου ενδιαφέροντος για την επιστημονική κοινότητα.

Σε συνέχεια της θέσης μου θα ήθελα να απονέμω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλα τα πρόσωπα που συνέβαλαν στην προσπάθεια μου να ολοκληρώσω με επιτυχία τη συγκεκριμένη έρευνα, αλλά και το σύνολο της πανεπιστημιακής μου σταδιοδρομία. Ιδιαίτερη μνεία θα ήθελα να κάνω στην επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας πτυχιακής εργασίας, κυρία Χριστίνα Μπάνου, για την πολύτιμη βοήθεια της. Η καθοδήγηση και η συνεργασία της ήταν κομβικά σημεία για τη διεκπεραίωση της μελέτης. Θα ήθελα, επιπλέον, να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές από τους οποίους είχα την τιμή να διδαχθώ κατά τη διάρκεια των ακαδημαϊκών μου σπουδών. Δίχως την ύπαρξη τους η εκπόνηση της εργασίας, αλλά και η επιτυχία θα ήταν ανύπαρκτες. Επιπρόσθετα, οφείλω να ευχαριστήσω όλους τους ερευνητές και τους οργανισμούς που συνέγραψαν τα κείμενα που απαρτίζουν τη βιβλιογραφία της εργασίας μου. Η προσεκτική μελέτη και η μεθοδικότητα τους συνέβαλαν όχι μόνο στη γενικότερη αναβάθμιση της επιστημονικής κοινότητας και του βιβλιογραφικού υλικού αναφορικά με την αναγνωστική συμπεριφορά, αλλά και στην επιτυχή ολοκλήρωση της πτυχιακής μου. Τελευταίο μα σημαντικό, ευχαριστώ όλα τα κοντινά μου πρόσωπα για την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που έδειξαν σε όλες τις πτυχές της ύπαρξής μου και ειδικότερα σε μία απαιτητική περίοδο για εμένα. Περισσότερο από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τη μητέρα μου, η οποία στάθηκε αρωγός σε κάθε έκβαση της ζωής μου θυσιάζοντας κομμάτι του εαυτού της.

1.Εισαγωγή

Η ικανότητα της ανάγνωσης αποτελεί μία από τις ζωτικότερες παραμέτρους της ανθρώπινης ζωής και εξέλιξης. Η ύπαρξη και εκμάθηση της είναι απαραίτητες, καθώς επρόκειτο για βασικό στοιχείο κατάκτησης και γνώσης της γλώσσας. Σε συνδυασμό με την ομιλία, τη γραφή και την ακρόαση, οδηγεί τον άνθρωπο στον εγγραμματισμό και, μετέπειτα, στην κοινωνική και προσωπική ευημερία. Δίχως την εκμάθηση της δεν μπορεί να υπάρξει και να ευδοκιμήσει μία κοινότητα. Η ανάγνωση δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην αναγνώριση συμβόλων και τη δυνατότητα κατανόησης των γεγραμμένων. Είναι ένα μέσο μεταφοράς πληροφοριών, απόλαυσης, επικοινωνίας και τέχνης. Πάνω απ' όλα, είναι μία δια βίου δραστηριότητα, η οποία συντροφεύει τον άνθρωπο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και του παρέχει πληροφόρηση, γνώσεις, ενημέρωση και ψυχαγωγία. Είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα της ανθρώπινης ζωής. Στη σημερινή κοινωνία η ανάγνωση, καθώς και όλες οι παραμέτρους που την απαρτίζουν, έχει επαναπροσδιοριστεί χάρη στην τεχνολογική επανάσταση των τελευταίων δεκαετιών. Επιβιώνει με απόλυτη επιτυχία σε ένα υβριδικό περιβάλλον, αμφιταλαντευόμενη ανάμεσα στο απτό και το ψηφιακό, εκμεταλλευόμενη και τα δύο άκρα για τη μέγιστη εξυπηρέτηση του κοινού. Στη σύγχρονη αυτή πραγματικότητα οι φοιτητές αποτελούν μία κατηγορία που βρίσκεται στα μέσα της διαμόρφωσης τόσο της επαγγελματικής τους ζωής, όσο και της αναγνωσιμότητας τους. Παραμένουν σε ένα στάδιο εκπαίδευσης, κάτι που συνεπάγεται ισχυρή ανάγκη για γερές βάσεις προς τη δημιουργία και διατήρηση αναγνωστικών συνηθειών. Η καταμέτρηση και η καταγραφή της αναγνωστικής συμπεριφοράς που έχουν αναπτύξει ανά τα έτη κρίνεται πιο απαραίτητη από ποτέ. Στοιχεία όπως το πόσα βιβλία διαβάζουν, το τι διαβάζουν, το πότε, όπως και τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα είναι μεταβλητές που θα εξασφαλίσουν γνώση και βελτιστοποίηση των παρόντων συνθηκών. Ο τομέας της αναγνωστικής συμπεριφοράς είναι ένα απαραίτητο εργαλείο, το οποίο δίνει φως σχετικά με την παρελθοντική και σημερινή αναγνωστική κατάσταση και βοηθά στην εξασφάλιση της μελλοντικής. Η γνώση των αναγνωστικών προτιμήσεων του κοινού έχει θέση στην επιστήμη περισσότερο από ποτέ, ειδικότερα για ομάδες που βρίσκονται υπό διαμόρφωση, όπως οι σπουδαστές.

Ο απώτερος σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η προσέγγιση της πραγματικότητας σχετικά με τις αναγνωστικές συνήθειες των φοιτητών. Εστίαση δίνεται στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς υπάρχει μεγάλη ανάγκη για περισσότερους ερευνητές που να ασχολούνται με το εν λόγω ζήτημα. Δεδομένου αυτού, ένας δεύτερος σκοπός της εν λόγω πτυχιακής είναι ο εμπλουτισμός της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Η χώρα υστερεί από πηγές αναφερόμενες στην αναγνωστική συμπεριφορά και, ειδικότερα, σε εκείνη των σπουδαστών. Γι' αυτό κρίνεται απαραίτητη η διαλεύκανση του ζητήματος. Ακόμη, η διερεύνηση της ισχύουσας κατάστασης αναφορικά με λοιπούς παράγοντες που απαρτίζουν την έννοια της ανάγνωσης είναι απαραίτητη. Στοιχεία όπως η εκδοτική δραστηριότητα, οι βιβλιοθήκες, τα βιβλιοπωλεία και οι νέες μορφές ανάγνωσης πρέπει να αναλυθούν διεξοδικά. Η επίδραση της τεχνολογίας στην ανάγνωση είναι μία από τις συνιστώσες που θα επισημανθεί. Επιπρόσθετα, με την εξέταση των τεσσάρων ερευνών αναγνωστικής συμπεριφοράς που έχουν εκπονηθεί στην Ελλάδα, θα γίνει εφικτή η επαλήθευση του θεωρητικού υποβάθρου. Συγκεκριμένα, θα αναλυθούν τα αποτελέσματα τους και θα δοθούν συμπεράσματα τόσο μέσω της μεταξύ τους σύγκρισης, όσο και μέσω της σύγκρισης με τη βιβλιογραφία. Τέλος, η βελτίωση της τωρινής κατάστασης αναφορικά με τις αναγνωστικές πρακτικές των φοιτητών μέσω προτάσεων και ιδεών είναι ένας ακόμη σκοπός για τον οποίο έγινε η παρούσα έρευνα.

Προκειμένου να στεφθούν με επιτυχία οι προαναφερόμενοι στόχοι, θα γίνει επισκόπηση της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας που είναι διαθέσιμη αναφορικά με την ανάγνωση, την αναγνωστική συμπεριφορά και τους φορείς που την υποβοηθούν. Εστίαση δίνεται στις σχέσεις με το διάβασμα τεχνολογίες, για τις οποίες ανακτήθηκε και χρησιμοποιήθηκε μία μεγάλη ποικιλία βιβλιογραφικού υλικού. Οι βιβλιοθήκες, καθώς και η αναγνωστική πολιτική που εφαρμόζεται σε αυτές, αποτελούν επίσης μία θεματική η οποία απασχολεί ικανό μέρος της πτυχιακής. Για την διεκπεραίωση της εργασίας έγινε συνδυαστική χρήση της ελληνικής και της ξένης βιβλιογραφίας. Ωστόσο, λόγω της μεγαλύτερης ποικιλίας υλικού στην αγγλική γλώσσα, η πλειοψηφία των πηγών προέρχονται από το εξωτερικό. Δυσκολία στη συγκέντρωση βιβλιογραφικού υλικού αποτέλεσε η έξαρση της πανδημίας του κορωνοϊού, η οποία οδήγησε στην προσωρινή διακοπή όλων των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων και των βιβλιοθηκών. Ως αποτέλεσμα, το μεγαλύτερο μέρος των πηγών επρόκειτο για επιστημονικά άρθρα ανακτημένα από το διαδίκτυο. Επιπρόσθετα, πολλαπλά διαδικτυακά άρθρα συμπλήρωσαν το βιβλιογραφικό υλικό, εμπλουτίζοντας έτσι το περιεχόμενο. Ειδικής μνείας χρήζει η ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, η οποία στάθηκε πολύτιμος αρωγός για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε έξι υποκεφάλαια. Μετά τις πρώτες εισαγωγικές σημειώσεις ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο, όπου καταγράφεται το θεωρητικό σκέλος της εργασίας, το οποίο διαιρείται σε τρία υποκεφάλαια. Στο πρώτο εξ αυτών εξηγείται η έννοια της ανάγνωσης και παρατίθενται ορισμένα ιστορικά στοιχεία σχετικά με τον όρο. Στο δεύτερο υποκεφάλαιο αναλύονται τα χαρακτηριστικά εκείνα που καθιστούν ένα άτομο αναγνώστη. Το τρίτο δίνει έμφαση στις αναγνωστικές συνήθειες των φοιτητών όπως αυτές αναφέρονται στη βιβλιογραφία. Το επόμενο κεφάλαιο αποτελείται από τέσσερα υποκεφάλαια και μελετά διάφορες πτυχές της εκδοτικής βιομηχανίας και της βιβλιοπαραγωγής στην Ελλάδα. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται λεπτομερώς οι έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς που έχουν εκπονηθεί στην Ελλάδα, εμβαθύνοντας στις συνήθειες των σπουδαστών. Η αναγνωσιμότητα στη σημερινή, ψηφιακή εποχή είναι το θέμα που πραγματεύεται το πέμπτο κεφάλαιο της συγκεκριμένης πτυχιακής. Δύο υποκεφάλαια είναι αφιερωμένα στην ανάλυση των ηλεκτρονικών και των ακουστικών αναγνωσμάτων αντίστοιχα. Ένα ακόμη υποκεφάλαιο αναφέρεται στην επίδραση του διαδικτύου στην αναγνωσιμότητα των φοιτητών. Το συγκεκριμένο απαρτίζεται από οκτώ μικρότερα κεφάλαια, που περιγράφουν την κατάσταση, όπως και τους τρόπους με τους οποίους το διαδίκτυο έχει επιδράσει στην αναγνωσιμότητα. Αναφέρονται, πιο ειδικά, στις λέσχες ανάγνωσης, στα ψηφιακά καταστήματα, στις online κριτικές, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στα βιβλιοφιλικά ιστολόγια. Κάθε παράμετρος αναλύεται ως προς την συνδρομή του προς την ανάγνωση των φοιτητών. Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που πάρθηκαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση.

2.Θεωρητικό υπόβαθρο

2.1.Ανάγνωση

Η ανάγνωση αποτελεί μία ζωτική ικανότητα για τον άνθρωπο και το κοινωνικό σύνολο. Θεωρείται προνόμιο που ανοίγει νέα μονοπάτια στη γνώση, την ενημέρωση και την ψυχαγωγία. Ως όρος είναι αρκετά περίπλοκος, καθώς συσχετίζεται και αλληλεπιδρά με άλλες έννοιες. Μία από αυτές, στην οποία οφείλεται να γίνει μία σύντομη νύξη προτού την ανάλυση της ανάγνωσης, είναι εκείνη του γραμματισμού ή εγγραμματισμού. Σύμφωνα με τη Βασιλική Μητσοκοπούλου, επρόκειτο για την επιτυχή διεκπεραίωση των κοινωνικών δραστηριοτήτων που απαιτούν τη γνώση της γραφής και της ανάγνωσης. Αντίστοιχα, ένας εγγράμματος άνθρωπος ορίζεται ως εκείνος που πληροί όλες τις δεξιότητες που απαιτούνται προκειμένου να ανταποκριθεί σε τέτοιες καταστάσεις. Ο εγγραμματισμός είναι μία ευρεία έννοια που συμπεριλαμβάνει την ανάγνωση και παίζει καταλυτικό ρόλο στην κοινωνική ένταξη ενός ατόμου. Ως έναν βαθμό αναπτύσσεται μέσα από το κοντινό περιβάλλον με τη μάθηση της μητρικής γλώσσας και την επικοινωνία σε ποικίλες καταστάσεις. Η συνεχής και δια βίου εκπαίδευση καθίσταται απαραίτητη προκειμένου να καλυφθούν οι απαιτήσεις της κοινωνίας για γραμματισμό. Πρέπει, βέβαια, να αναφερθεί πως οι προϋποθέσεις που χαρακτηρίζουν κάποιον εγγράμματο επιδέχονται αλλαγές ανάλογα με την εποχή που διανύεται. Για παράδειγμα, στον 21ο αιώνα η ικανότητα χρήσης τεχνολογικών συσκευών έχει συμπεριληφθεί στις πλέον απαραίτητες δεξιότητες που καθιστούν ένα άτομο πλήρως εγγράμματο (Κουτσογιάννης, 2014; Μητσοκοπούλου, 2011).

Η πολυπλοκότητα της ανάγνωσης είναι κοινά αποδεκτή. Η όλη διαδικασία απαιτεί την ταυτόχρονη εκτέλεση πολλαπλών δεξιοτήτων, λόγου χάρη τη διάκριση των γραμμάτων και την αναγνώριση των λέξεων. Ένας ορισμός, ωστόσο, που λειτουργεί σε καθολικό επίπεδο είναι εκείνος που αναφέρεται από τους Anderson και σία. Διατυπώνεται, συγκεκριμένα, ως η εξαγωγή νοήματος από ένα γραπτό κείμενο μέσω του συντονισμού διαφόρων πληροφοριών και στοιχείων (Anderson et al., 1985). Με μία βαθύτερη ανάλυση του όρου, η ανάγνωση σημαίνει την αποκωδικοποίηση συμβόλων και αφηρημένων εννοιών, προκειμένου να γίνει ξεκάθαρη η σημασία τους. Για να υφίσταται η διαδικασία απαιτείται η αναγνώριση και η ερμηνεία ενός αλφαβήτου, που δομείται με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζει ένα κείμενο και συνδυάζεται με τους υπάρχοντες γλωσσικούς κανόνες. Οι προγενέστεροι μελετητές του φαινομένου θεωρούσαν ότι η σημασία της περιορίζεται στην ικανότητα χρήσης της γλώσσας και την κατανόηση του κειμένου. Πλέον στην έννοια της ανάγνωσης συμπεριλαμβάνεται και η αποσαφήνιση του. Ένα άτομο, προκειμένου να διαβάσει επιτυχώς, θα πρέπει να είναι ικανό να αντιλαμβάνεται, να επεξεργάζεται και να ερμηνεύει το περιεχόμενο και τη σημασία του. Είναι άξιο αναφοράς ότι οι σημερινοί ερευνητές εστιάζουν στην κατανόηση και την επεξεργασία του κειμένου παρά στην απλή αναγνώριση του (Johnson, 2015; Καζάζη, 2003:258-259). Η διεργασία της ανάγνωσης μπορεί να περιγραφεί ως μία διαδρομή που βαθμιαία οδηγεί στην κατανόηση ενός νοήματος. Από την αποκωδικοποίηση των γραμμάτων, ο αναγνώστης σταδιακά σχηματίζει τις λέξεις, τις προτάσεις, τις παραγράφους και, τέλος, το κείμενο. Την ίδια στιγμή χρησιμοποιούνται οι προγενέστερες γνώσεις του, έτσι ώστε να ερμηνεύσει τη σημασία του. Σε τελική ανάλυση, η ανάγνωση προσδιορίζεται ως ο συσχετισμός ενός κειμένου με τις ήδη υπάρχουσες πληροφορίες ενός ατόμου, προκειμένου να δημιουργηθεί νόημα. Όπως και ο εγγραμματισμός, επρόκειτο για μία διαδικασία εξαρτώμενη τόσο από τις συνθήκες και τον σκοπό της

ανάγνωσης, όσο και από το υπόβαθρο και τον τρόπο σκέψης του αναγνώστη (Anderson et al., 1985).

Λαμβάνοντας ως γνώμονα τη σύνδεση μεταξύ κειμένου και φωνής, αλλά και τον αριθμό των αναγνωσθέντων βιβλίων, μπορούν να διακριθούν τα είδη της ανάγνωσης. Ο όρος διαιρείται σε δύο αλληλένδετες υποομάδες. Ο πρώτος διαχωρισμός είναι εκείνος ανάμεσα στη μεγαλόφωνη και τη σιωπηλή ανάγνωση. Η πρώτη, αρχικά, αναφέρεται στην περίπτωση όπου το κείμενο διαβάζεται προφορικά. Είναι η ανάγνωση κατά τη διάρκεια της οποίας η φωνή του ατόμου ακούγεται. Επρόκειτο για το πρωταρχικό στάδιο στην εισαγωγή ενός ανθρώπου στην ανάγνωση, γι' αυτό και αξιοποιείται εντατικά κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής και της εκπαίδευσης του. Θεωρείται η βάση πάνω στην οποία γίνεται η εξάσκηση για την εκμάθηση της ανάγνωσης. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι στηρίζεται στη μίμηση, καθώς το παιδί τείνει να αντιγράψει τον περίγυρο του σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας. Έχει αποδειχτεί ότι η μη κατάκτηση της στα πρώτα στάδια της εκπαίδευσης συνεπάγεται τη μεγαλύτερη δυσκολία στα επόμενα στάδια. Η μεγαλόφωνη ανάγνωση, λόγω της στενής συσχέτισης της με την προφορικότητα, βελτιώνει την ικανότητα της ομιλίας και της έκφρασης ιδεών. Είναι, επίσης, ένας εξαιρετικός τρόπος εκμάθησης της προφοράς των λέξεων, της γραμματικής και της σύνταξης. Η σιωπηλή ανάγνωση, από την άλλη, ορίζεται ως η διαδικασία κατά την οποία ο αναγνώστης διαβάσει νοερά το κείμενο, χωρίς να ακούγεται η φωνή του. Διδάσκεται σε μεταγενέστερα στάδια της εκπαίδευσης και χρησιμοποιείται για τη βελτίωση των ήδη υπάρχοντων αναγνωστικών ικανοτήτων. Θεωρείται ο πλέον κατάλληλος τρόπος για τη βαθύτερη κατανόηση και επεξεργασία ενός κειμένου, όπως και για την απόκτηση νέων γνώσεων. Η σιωπηλή ανάγνωση συνδράμει στην ταχύτερη ανάπτυξη της αναγνωσιμότητας και της αφομοίωσης πληροφοριών. Είναι αποδεδειγμένο, ακόμη, ότι αυτή η μέθοδος είναι που προκαλεί σε ένα άτομο το ενδιαφέρον για την ανάγνωση. Μπορεί να υποθεί ότι καθορίζει τη μετέπειτα σχέση του με το διάβασμα (Βάμβουκας, 2004; Patel & Jain, 2008).

Συνεχίζοντας, η επόμενη διαίρεση της ανάγνωσης είναι εκείνη της εντατικής και της εκτεταμένης. Ο παρόν διαχωρισμός συνδέεται με τον προηγούμενο, μιας και η εντατική ανάγνωση ταυτίζεται με τη μεγαλόφωνη και η εκτεταμένη με τη σιωπηλή. Η πρώτη κατηγορία, πιο αναλυτικά, αναφέρεται στο αποσπασματικό διάβασμα και την ανάγνωση μικρών σε έκταση ή λίγων σε αριθμό κειμένων. Σκοπός της είναι η απόκτηση γνώσεων και η λήψη πληροφοριών. Η εντατική ανάγνωση αξιοποιούταν στο μεγαλύτερο κομμάτι της ανθρώπινης ιστορίας λόγω της κυριαρχίας της προφορικότητας και των λιγότερων αριθμητικά τίτλων. Αυτός ο τύπος ανάγνωσης βοηθά στην ανάπτυξη γλωσσικών στοιχείων και λεξιλογίου, όπως και στη βελτιστοποίηση του τρόπου ομιλίας. Αντίθετα, η εκτενής ή εκτεταμένη ανάγνωση εμφανίζεται σε μία εποχή όπου οι διαθέσιμοι τίτλοι ήταν περισσότεροι και οι άνθρωποι δεκτικοί στο να τους διαβάσουν. Επρόκειτο για τον τύπο ανάγνωσης όπου αξιοποιείται ένα μεγάλο εύρος τεκμηρίων για τη βαθύτερη κατανόηση και την ψυχαγωγία. Στόχοι της εκτεταμένης ανάγνωσης είναι τόσο η ενημέρωση και η βελτίωση των ήδη υπάρχοντων αναγνωστικών ικανοτήτων, όσο και η αναψυχή. Εστιάζει στην απόλαυση που δέχεται ο αναγνώστης από το κείμενο και όχι στις γνώσεις που θα αποκομίσει από αυτό. Ως προς την κατανόηση πληροφοριών, ο ρόλος της είναι να αναβαθμίσει τα όσα είναι ήδη γνωστά στον αναγνώστη. Όπως και με τη σιωπηλή ανάγνωση, μέσω αυτής της μεθόδου αναπτύσσονται οι καλές αναγνωστικές συνήθειες (Patel & Jain, 2008).

Για την ιστορική αναδρομή της ανάγνωσης και του βιβλίου είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι ανέκαθεν υπήρχε η ανάγκη για συλλογή και διάχυση της πληροφορίας. Προτού τη γέννηση της γραφής, οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν όλα τα διαθέσιμα προφορικά μέσα για να διατηρήσουν την

πολιτισμική κληρονομιά τους όσο το δυνατόν πιο αναλλοίωτη στο χρόνο. Τα τραγούδια, οι ψαλμωδίες, οι μύθοι, τα παραμύθια και τα έπη ήταν μερικά στοιχεία της καθημερινότητας τους που διατηρήθηκαν μέσω της αφήγησης και της απαγγελίας και διαιωνίζονταν από γενιά σε γενιά (Reece, 2015). Ενδεικτικό της κατάστασης αυτής είναι το γεγονός ότι η διαδικασία της ανάγνωσης θεωρούνταν συνώνυμη της ομιλίας. Όταν, ωστόσο, οι κοινωνίες έγιναν πιο πολύπλοκες, δημιουργήθηκε η ανάγκη για μακρά διάρκεια των διαθέσιμων πληροφοριών, κάτι που η αποκλειστική χρήση του προφορικού λόγου δεν μπορούσε πια να κάνει. Είχε γίνει αντιληπτό ότι πολλά στοιχεία πιθανώς να αλλοιωθούν ή να ξεχαστούν εάν δεν υπήρχε ένας πιο ασφαλής τρόπος διατήρησης τους. Η γραπτή απεικόνιση των πληροφοριών αποτέλεσε το επόμενο βήμα για τη διαιώνιση τους (Barbier, 2001: 25; Fischer, 2003:11). Τόσο για τη γραφή, όσο και για την ανάγνωση δεν έχει οριστεί μία συγκεκριμένη ημερομηνία πρώτης εμφάνισης τους. Έχουν καταγραφεί πολλαπλές θεωρίες και πιθανές χρονολογίες, όμως κατά βάση αντιμετωπίζονται ως στοιχεία που συνόδευαν ανέκαθεν την ανθρώπινη ιστορία. Θέση που υποστηρίζεται από πολλούς ερευνητές είναι ότι η ανάγνωση προηγείται της γραφής. Εικάζεται ότι η ανάπτυξη μίας κοινωνίας δίχως γραφή είναι επιτεύξιμη, αλλά όχι μίας δίχως την ανάγνωση (Manguel, 1997). Ως αφετηρία της ιστορίας της ανάγνωσης, παρά την απουσία αλφαβήτου, θεωρούνται οι τοιχογραφίες της εποχής των σπηλαίων. Οι ζωγραφισμένες εικόνες αποτέλεσαν τον πρώτο εγγεγραμμένο τρόπο επικοινωνίας ο οποίος, λόγω της ανάγκης για αποκωδικοποίηση και των πληροφοριών που προσέφερε, πιστεύεται ότι είναι έγκυρη μορφή ανάγνωσης. Οι πρωτόγονες κοινωνίες χρησιμοποιούσαν κώδικες και αποκρυπτογραφούσαν οστά, ξύλα και δέρματα. Αυτή η μέθοδος δεν συγκαταλεγόταν στα ολοκληρωμένα συστήματα γραφής καθώς αναπαριστούσαν ως επί το πλείστον καταμετρήσεις και ονόματα (Barbier, 2001:26; Fischer, 2003:15).

Στον αντίποδα, εικάζεται ότι τα πρώτα δείγματα γραφής προέρχονται από τους πολιτισμούς της Μεσοποταμίας. Η αρχή του φαινομένου αποδίδεται στα εικονογράμματα τους, τα οποία αποκτούν πλέον φωνητική αξία και συντελούν στην ανάγνωση των συμβόλων. Ριζική αλλαγή προκάλεσε η πρωτοπορία των Σουμερίων γραφένων να αντιστοιχίσουν τους ήχους με σύμβολα, για να δημιουργήσουν ένα σύστημα γραφής βασισμένο στη φωνητική επικοινωνία. Η γραφή θεωρείται πια ολοκληρωμένη και αναγνωρίζεται ως ζωτικό εργαλείο. Σύντομα έγινε αντιληπτό ότι συμβάλλει αποτελεσματικότερα στη διατήρηση και διαιώνιση πληροφοριών από την ανθρώπινη μνήμη. Από την άλλη, το διάβασμα χρησιμοποιούνταν κυρίως για εργασιακά ζητήματα, ενώ το σενάριο της ψυχαγωγικής και ατομικής ανάγνωσης ήταν ανύπαρκτο. Η όλη διαδικασία ήταν δημόσια και μεγαλόφωνη, γνώστες της οποίας ήταν μόνο οι γραφείς και οι αριστοκράτες. Γενικότερα, παρατηρείται ότι η ανάγνωση στην προϊστορική εποχή περιοριζόταν στην αναγνώριση συμβόλων και την καταγραφή εργασιών. Οι σχετικές δράσεις των Σουμερίων εξαπλώθηκαν και στους υπόλοιπους πολιτισμούς. Ειδική μνεία οφείλεται να δοθεί στους Αιγυπτίους, καθώς αντιλήφθηκαν γρηγορότερα τη σημαντικότητα των διαδικασιών και τις ανέπτυξαν σε συντομότερο χρονικό διάστημα. Η εν λόγω συγκυρία προκάλεσε ραγδαία πρόοδο και συνέβαλε στην ανάδειξη της Αιγύπτου σε αυτοκρατορία. Η ανάγνωση ήταν μέσο μεταφοράς μηνυμάτων, συνώνυμη της απαγγελίας. Η καταγραφή των κειμένων γινόταν με απώτερο σκοπό την επικοινωνία. Η δε γραφή εξυπηρετούσε κυρίως τη διοίκηση και την έκθεση μνημείων, με πρωταρχικό στόχο την επίδειξη και τον εντυπωσιασμό και όχι την ενημέρωση. Όπως και στην περίπτωση των Σουμερίων, η ανάπτυξη της αναγνωστικής διαδικασίας ανταποκρινόταν σε ένα ελάχιστο μέρος του πληθυσμού. Εγγράμματοι πολίτες ήταν αποκλειστικά οι ευγενείς και οι γραφείς, οι οποίοι θεωρούνταν ελίτ ακριβώς λόγω της ικανότητας τους να διαβάζουν και να γράφουν. Οι τελευταίοι ήταν εκείνοι που παρείχαν στους αγράμματους πρόσβαση στην ανάγνωση, μιας και κατέγραφαν ό,τι τους υπαγόρευαν. Μάλιστα, το

επάγγελμα του γραφέα θεωρούνταν πριγκιπικό για την ανάμειξη τους με τους βασιλείς και για την υψηλή θέση που τους παρείχαν οι γνώσεις τους (Fischer, 2003:16-20; Barbier, 2001:26-27).

Η κλασική αρχαιότητα δεν επέδειξε αλλαγές όσον αφορά τη σημαντικότητα της απαγγελίας και της ομιλίας. Τόσο στην αρχαία Ελλάδα, όσο και στη Ρώμη κυριαρχούσε ο προφορικός λόγος, ακόμη και ύστερα από τη μεταγενέστερη, εκτεταμένη χρήση της γραφής. Σχετικά με την πρώτη, η ανάγνωση στην ελληνική επικράτεια ισοδυναμούσε με τη ρητορεία. Η γραφή, από την άλλη, αποτελούσε μέσο εξυπηρέτησης της προφορικότητας, το οποίο εξασφάλιζε την υστεροφημία των νεκρών πολιτών. Πίστευαν, μάλιστα, ότι ήταν ανολοκλήρωτη δίχως μία ηχητική απόδοση. Οι πλήρως εγγράμματοι Έλληνες ήταν λίγοι, ακόμη και με την υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευση στα αγόρια. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι πολλοί σκλάβοι ήξεραν ανάγνωση, επειδή είχαν το καθήκον να διαβάζουν στους κυρίους τους. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν, με μία φράση, σφαιρική αλλά περιορισμένη εκπαίδευση. Τον 3ο αιώνα η γραφή εντάσσεται ολοκληρωτικά στη διοικητική και καθημερινή ζωή των Ελλήνων. Την ίδια περίοδο δημιουργείται η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, το πρώτο κτίριο που αντιμετωπίζεται ως οργανωμένο κέντρο πληροφόρησης και όχι ως απλή αποθήκη. Επίσης, πρωτοεμφανίζεται το ρομαντικό μυθιστόρημα για τις ελάχιστες εγγράμματες γυναίκες. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η ανάγνωση δεν επέφερε αλλαγές στη νοοτροπία των αρχαίων Ελλήνων. Κατάφερε, όμως, να παροτρύνει περισσότερους ανθρώπους σε μία στενότερη επαφή με τον γραμματισμό (Fischer, 2003:45-47).

Προχωρώντας στην επόμενη περίοδο, οι αναγνωστικές πρακτικές της Ρώμης αποτελούν συνέχεια εκείνων της αρχαίας Ελλάδας, από την οποία επηρεάστηκε βαθύτατα. Το λατινικό βιβλίο, ενδεικτικά, δημιουργήθηκε με βάση τα συγκεκριμένα πρότυπα. Τα πρώτα στοιχεία ανάγνωσης ήταν ονόματα, θρησκευτικές αφιερώσεις και μικρού μήκους κείμενα. Σταδιακά, όμως, η χρήση της γραφής και της ανάγνωσης διευρύνεται σε όλη την αυτοκρατορία. Για πρώτη φορά ο εγγραμματισμός ενσωματώνεται στην καθημερινότητα και το βιβλίο υφίσταται ως εμπόριο, μετατρέποντας τη Ρώμη σε κέντρο “έκδοσης” και διανομής. Το αναγνωστικό κοινό παρ' όλα αυτά παρέμενε μειοψηφία. Εντούτοις άτομα χαμηλότερων στρωμάτων καταπιάνονταν με το διάβασμα μιμούμενοι τους ευγενείς. Είναι άξιο αναφοράς ότι η αρχή για εκείνους ήταν τα ευφυολογήματα, οι βωμολοχίες και η καταγραφή κειμένων στους τοίχους των σπιτιών τους. Απελεύθεροι και σκλάβοι διάβαζαν και έγραφαν σε καθημερινή βάση, ενώ κάποιες γυναίκες ήταν επίσης γραμματιζόμενες. Παρά ταύτα, μόνο οι πλούσιοι είχαν την οικονομική δυνατότητα και λάμβαναν την πρέπουσα εκπαίδευση ώστε να προμηθευτούν ολοκληρωμένα βιβλία καλής ποιότητας. Στη Ρώμη εμφανίζονται η οικιακή ανάγνωση και οι ιδιωτικές βιβλιοθήκες, αν και οι τελευταίες είχαν καθαρά διακοσμητική αξία. Τα πρώτα δείγματα σιωπηλής ανάγνωσης είναι γεγονός, αν και η μεγαλόφωνη αδιαφιλονίκητα συνέχισε να κυριαρχεί (Cavallo & Chartier, 2008:83-97; Fischer, 2003:66-71).

Οι πολίτες του Πρώιμου Μεσαίωνα διέθεταν ήδη ένα ολοκληρωμένο σύστημα απόκτησης εγγραμματισμού, παρέχοντας ευκολότερη προσβασιμότητα και μεγαλύτερη ικανότητα ανάγνωσης. Πρωτεύον χαρακτηριστικό της μεσαιωνικής εποχής ήταν η στενή σύνδεση με τη θρησκεία, κάτι που αποτυπώνεται στις αναγνωστικές της πρακτικές. Υπήρχε η πεποίθηση πως η ανάγνωση ήταν μέσο άφεσης αμαρτιών και επικοινωνίας με το Θεό. Ως εκ τούτου, κάθε χριστιανός ήταν υποχρεωμένος να έχει φιλοσοφικές και θρησκευτικές γνώσεις και, επομένως, να διαβάζει. Μάλιστα, όσοι σκόπευαν να ακολουθήσουν τον δρόμο του Θεού δεν επιτρεπόταν να μην είναι εγγράμματοι. Σκοπός της ανάγνωσης ήταν η επαφή με τα θεία, ενώ η ψυχαγωγία ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Είναι λογικό επακόλουθο ότι τα βασικά τεκμήρια που διαβάζονταν εκείνη την περίοδο ήταν θεολογικά έργα.

Επιπρόσθετα, τα πλεονεκτήματα της σιωπηλής ανάγνωσης γίνονται αντιληπτά, χωρίς βέβαια να καθιερώνεται ή να επικρατεί ενάντια στη μεγαλόφωνη (Cavallo & Chartier, 2008:113-115). Καθοριστικό για την εξέλιξη της ανάγνωσης ήταν το κίνημα του σχολαστικισμού. Ήταν ένα φιλοσοφικό ρεύμα εκπαιδευτικού χαρακτήρα, που εκπροσωπήθηκε κυρίως από μοναχούς και είχε σκοπό τη συμφιλίωση της κλασικής φιλοσοφίας με τη θρησκεία. Το ρεύμα του σχολαστικισμού προσπαθούσε να επιλύσει τις αντιφάσεις μεταξύ επιστήμης και Χριστιανισμού. Επιζητούσε απαντήσεις για το πώς μπορεί ο άνθρωπος να “ακονίσει” τη σκέψη του και να διδάξει τη γνώση (Vermander, 2010; Overfield, 1984).

Την εν λόγω περίοδο η διαδικασία της ανάγνωσης γίνεται συνειδητή από το περιορισμένο κοινό. Αποκτά, με άλλα λόγια, περίοπτη θέση στην καθημερινότητα τους και γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής τους. Το αποσπασματικό διάβασμα επικρατεί, αφού οι αναγνώστες αδυνατούσαν να αφομοιώσουν το σύνολο των αυξανόμενων πληροφοριών. Βοηθητικά εργαλεία, όπως παραθέματα, ευρετήρια, περιλήψεις και έργα αναφοράς αντικατέστησαν την άμεση ανάγνωση των κειμένων. Η όλη διαδικασία έγινε απρόσωπη, δίχως δημιουργικότητα και κριτική σκέψη, ενώ η παράλειψη στοιχείων συνεπαγόταν τη διαστρέβλωση μεγάλου μέρους των έργων. Κατά τον Ύστερο Μεσαίωνα, ο οποίος συμπίπτει με την πτώση του σχολαστικισμού, παρατηρούνται αλλαγές ως προς τη μορφή των κειμένων και την αναγνωστική πρακτική. Η σιωπηλή ανάγνωση κρίνεται απαραίτητη και εδραιώνεται. Η κατάργηση της *scriptio continua* συμβάλλει αισθητά σ' αυτό. Η ατομική ανάγνωση αναγνωρίζεται ως έγκυρη τακτική, με τις πανεπιστημιακές και μοναστικές βιβλιοθήκες να αντιμετωπίζονται πια ως σημεία μελέτης. Απόρροια αυτής της εξέλιξης ήταν η επικράτηση της ιδίχειρης συγγραφής, που συνεπάγεται μεγαλύτερη ελευθερία σκέψης και έκφρασης (Cavallo & Chartier, 2008:115-117).

Η εφεύρεση της τυπογραφίας τον 15ο αιώνα σηματοδότησε την παραγωγή βιβλίων και την κουλτούρα της ανάγνωσης. Θεωρείται μία από τις σπουδαιότερες ανακαλύψεις της ανθρώπινης ιστορίας, λόγω των ριζικών κοινωνικών μεταβολών που προκάλεσε στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Οφείλεται, βέβαια, να διευκρινιστεί ότι η ιδέα της τυπογραφίας πρωτοεμφανίστηκε στην Άπω Ανατολή, ήταν δηλαδή ανακάλυψη της Ασίας και όχι της Ευρώπης. Στα ασιατικά κράτη υπήρχε ήδη από τον 2ο αιώνα π.Χ. το χαρτί, καθώς και ένα ολοκληρωμένο σύστημα γραφής. Η ξυλογραφία χρησιμοποιούνταν για την εκτύπωση κειμένων από τον 8ο αιώνα στην Κορέα και την Ιαπωνία και από τον 9ο αιώνα στην Κίνα. Στα εν λόγω κράτη ούτε η ζήτηση, ούτε η συνολική παραγωγή δεν ήταν αρκετά μεγάλες ώστε να προκύπτει επανάσταση. Γίνεται, επίσης, εικασία για απουσία των συνθηκών εκείνων που θα εξασφάλιζαν την μακροπρόθεσμη διεύρυνση της αγοράς του βιβλίου (Cavallo & Chartier, 2008). Η επίσημη εμφάνιση της τυπογραφίας έγινε το 1455 από τον Ιωάννη Γουτεμβέργιο ο οποίος, με την κατασκευή του πιεστηρίου, των τυπογραφικών στοιχείων και του χυτηρίου, τύπωσε αρχικά τη Βίβλο και ύστερα άλλα θρησκευτικά έργα. Τα επιστημονικά και πρακτικά αναγνώσματα ήταν δύο ακόμη κατηγορίες που εκτυπώνονταν εκείνη την εποχή. Η όλη διαδικασία ξεκίνησε από τη δυτική Ευρώπη και εξαπλώθηκε αρχικά στην υπόλοιπη ήπειρο και ύστερα σε όλο τον κόσμο. Αυτό συνέβη χάρη στους Γερμανούς μετανάστες που εγκατέλειψαν τις πόλεις τους για την εύρεση καλύτερων ευκαιριών (Barbier, 2001:117-118,131). Στις ευρωπαϊκές χώρες η τυπογραφία εμφανίστηκε σε μία εποχή όπου η γραφή δεν ήταν κάτι συνηθισμένο. Ο γραπτός λόγος περιοριζόταν στα χειρόγραφα και τα μοναδικά αντίγραφα τους ήταν προσιτά μόνο στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (αριστοκράτες, επίσκοποι και πατρίκιοι) λόγω της υψηλής τιμής τους (Fischer, 2003:205).

Η τυπογραφία έδωσε τη δυνατότητα κατοχής πανομοιότυπων αντιγράφων, όπως και το

έναυσμα για τη δημιουργία μίας αναγνωστικής κοινότητας. Οι πιστοί ξεκίνησαν να διαβάζουν μοναχικά τα θρησκευτικά κείμενα, αποκτώντας έτσι κριτική σκέψη, προσωπική επικοινωνία με τα θεία και τη δυνατότητα να ερμηνεύουν διαφορετικά το ίδιο κείμενο. Οι αναγνώστες επεξηγούν και αξιολογούν σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια και όχι με αυτά που όριζε η Εκκλησία. Επιλέγουν για πρώτη φορά τα αναγνώσματα που θα διαβάσουν λαμβάνοντας υπόψη τα ατομικά τους ενδιαφέροντα και ερεθίσματα. Η εκτύπωση έγινε η αρχή για την αντίληψη του προσωπικού γούστου και της ατομικής ανάγνωσης. Κατανοητά γίνονταν, επιπλέον, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες τους, με αποτέλεσμα την ωδή προς την ανεξαρτητοποίηση από καταπιεστικά καθεστώτα. Το έντυπο βιβλίο γέννησε πιο ενημερωμένους και σκεπτόμενους πολίτες και, σε μία φράση, τον σύγχρονο άνθρωπο. Βοηθητικό στοιχείο για αυτήν την εξέλιξη ήταν η πρόοδος στον εκπαιδευτικό τομέα και η επακόλουθη μείωση του αναλφαριθμητισμού. Το βιβλίο διαδίδεται ολοένα και περισσότερο και μαζί του οι διεργασίες της ανάγνωσης και της γραφής. Απόρροια αυτής της εξάπλωσης είναι η συγγραφή σε εθνικές γλώσσες, δηλαδή η χρήση μιας συγκεκριμένης γλώσσας ανά περιοχή για την καταγραφή των κειμένων. Παράλληλα, γίνονταν συχνά μεταφράσεις λόγω της μεγάλης ζήτησης για βιβλία. Τα έργα μιας χώρας μεταδίδονταν στις άλλες, κάνοντας εφικτή τη γρήγορη διάδοση πληροφοριών και, ως εκ τούτου, τη δημιουργία ενός κοινού κώδικα επικοινωνίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Fischer, 2003:205-207; Cernica, 2011). Χάρη στην τυπογραφία το βιβλίο έκανε τα πρώτα του βήματα ως μέσο μαζικής ενημέρωσης. Από τη δράση του Γουτεμβέργιου και ύστερα υπήρξε μεγαλύτερη και ταχύτερη παραγωγή σε οικονομικότερες τιμές, κάνοντας τα αναγνώσματα πιο προσιτά. Το βιβλίο ανάγεται σε ισχυρό τρόπο ενημέρωσης και εξάπλωσης ιδεών, κάτι που θα ήταν αδύνατο δίχως την ανακάλυψη της τυπογραφίας. Στον αντίποδα, ωστόσο, ελλόχευε ο κίνδυνος χρήσης του εντύπου για τη χειραγωγή του πληθυσμού. Με άλλα λόγια, το βιβλίο μπορούσε να γίνει όπλο, με το οποίο το κοινό αποδέχεται παθητικά πληροφορίες (Forrester, 2019).

Με το τέλμα της μεσαιωνικής εποχής, αναπτύσσεται ο ουμανισμός ή ανθρωπισμός, ο οποίος εκδηλώθηκε στην Ευρώπη στα τέλη του Ύστερου Μεσαίωνα και διήρκεσε έως τα μέσα του 17ου αιώνα. Ορίζεται ως στάση ζωής με επίκεντρο τον άνθρωπο και τις πνευματικές δυνατότητές του. Σύμφωνα με αυτήν, τα ανθρώπινα όντα μπορούν να σχηματίσουν τα ίδια νόημα στη ζωή τους μέσα από τη λογική και την έρευνα, με οτιδήποτε υπερφυσικό και θρησκευτικό να θεωρείται αχρείαστο. Το κίνημα εστιάζει στην απομάκρυνση από τη θρησκεία και την επιστροφή στα κείμενα της αρχαιότητας. Τίθεται σθεναρά ενάντια στις αποκοπές του σχολαστικισμού και αντιμετωπίζει τους συγγραφείς ως ανθρώπους και όχι ως απρόσωπες αυθεντίες. Οι ουμανιστές πίστευαν ότι η γνώση της αλήθειας επέρχεται μέσα από την ανάπτυξη των ανθρώπινων αισθήσεων και της λογικής, νοοτροπία που αποτυπώθηκε στην αναγνωστική πρακτική της εποχής. Η προσέγγιση τους ήταν να διαβάζουν το αρχικό κείμενο παραμερίζοντας τα πρόσθετα σχόλια, διότι θεωρούσαν ότι διαστρέβλωναν το νόημα. Πίστευαν ότι, εάν οι αναγνώστες απομακρύνονταν από τις παρεμβάσεις, θα μπορούσαν να κατανοήσουν την ανθρώπινη πλευρά των προγενέστερων δημιουργών. Διάβαζαν έτσι ώστε να έρθουν σε επαφή με αυτά τα πρόσωπα, όπως και για ψυχαγωγική ενασχόληση και φιλοσοφική εκμάθηση. Το κίνημα άνθισε σε μία περίοδο όπου τα έντυπα βιβλία συνδύαζαν την καλλιτεχνική μορφή των χειρογράφων με την πρακτικότητα. Οι πλούσιοι κάτοχοι τους, βέβαια, τα εξατομίκευαν με περίτεχνες και ακριβές διακοσμήσεις. Γίνεται σαφές ότι οι ουμανιστές αντιμετώπιζαν το βιβλίο ως ένα αντικείμενο αξίας, το οποίο προοριζόταν για έναν συγκεκριμένο αριθμό αναγνωστών (Copson, 2015; Cavallo & Chartier, 2008:223-225).

Παρά τη δράση των ανθρωπιστών, η έντονη λογοκρισία επικράτησε. Η εκκλησιαστική εξουσία περιόρισε τον γραπτό λόγο και, ως αποτέλεσμα, την ανθρώπινη πνευματική ανάπτυξη

(Fischer, 2003:219). Στις αρχές του 16ου αιώνα ανθίζει το κίνημα της Μεταρρύθμισης, που εναντιώθηκε στις εξουσιαστικές πρακτικές της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και είχε ως επακόλουθο τη γέννηση του Προτεσταντισμού. Η εξέγερση του Μαρτίνου Λούθηρου μέσω θυροκόλλησης έθεσε τα θεμέλια για την αναγνώριση της δράσης του σε όλη την Ευρώπη. Στη Γερμανία αναπτύσσεται επανάσταση του τύπου, η πρώτη στροφή προς τον έντυπο λόγο με στόχο την κινητοποίηση της κοινής γνώμης. Αυτό έγινε με την κυκλοφορία ολιγοσέλιδων φυλλαδίων, κατανοητών στην ανάγνωση, που αφορούσαν το κίνημα ενάντια στην καθολική εκκλησία και τις αντιρρήσεις που υπήρχαν για αυτό. Χάρη στη δύναμη της τυπογραφίας τα έργα του Λούθηρου ανατυπώθηκαν πολλαπλώς, με αποτέλεσμα το όνομα και οι ιδέες του να γνωστοποιηθούν σε όλη την ήπειρο. Λόγω του εύκολου λεξιλογίου και της γλώσσας των κειμένων, προσελκύστηκε ένα ευρύτερο κοινό με λιγότερες αναγνωστικές γνώσεις. Βελτιώσεις παρατηρήθηκαν σε όλους τους εμπλεκόμενους με την παραγωγή και την έκδοση τους. Από τον 16ο αιώνα το βιβλίο θεμελιώνει το ρόλο του ως μέσο μαζικής επικοινωνίας. Κατά το δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα, όμως, δημιουργούνται αμφιβολίες για τη Μεταρρύθμιση και για το ποιόν πολλών θρησκευτικών έργων. Σεβαστό μέρος του πληθυσμού πίστευε ότι η απόλυτη ελευθερία στην έκδοση και την ανάγνωση βιβλίων είναι επιβλαβής και ότι πρέπει να υπάρχει έλεγχος. Η εκκλησία συγκεντρώνει όλες τις ελεγκτικές εξουσίες και επιβάλλει ισχυρή λογοκρισία. Γίνεται, ακόμη, προσπάθεια μείωσης του αναγνωστικού κοινού, καθώς καθιερώνεται η ανάγνωση στη δυσνόητη για πολλούς λατινική γλώσσα. Ένα νέο κίνημα κάνει την εμφάνισή του, η Αντιμεταρρύθμιση, με στόχους τη στροφή προς τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και την παραμονή της εκπαίδευσης στον αποκλειστικό έλεγχο της. Επικρατεί ο στενός έλεγχος από την Εκκλησία και η καταγραφή και απαγόρευση έκδοσης “ακατάλληλων” αναγνωσμάτων. Ωστόσο, σημαντική είναι η συνδρομή των Ιησουϊτών, που ευνόησαν το βιβλίο λόγω των πλούσιων βιβλιοθηκών και τυπογραφικών εργαστηρίων που διέθεταν (Cavallo & Chartier, 2008: 259-266, 291-296; Barbier, 2001:187-192).

Η Ευρώπη εισέρχεται στην πρώιμη σύγχρονη περίοδο με την έλευση του 17ου αιώνα. Παρά τη βαθιά οικονομική και πολιτική κρίση που υπήρξε στο πρώτο μισό του, η ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής βιβλίων στην Ευρώπη είναι αδιαμφισβήτητη. Η ζήτηση για δημοτικά αναγνώσματα αυξάνεται, ενώ μειώνεται δραστικά ο αριθμός των λατινικών έργων. Η βιβλιοπαραγωγή οργανώνεται με γνώμονα την ομιλούσα γλώσσα κάθε χώρας, εκτοπίζοντας σταδιακά την υποχρεωτική χρήση της λατινικής που επιβλήθηκε κατά την Αντιμεταρρύθμιση. Το βιβλίο, ακόμη, εδραιώνεται στις αποικιακές αυτοκρατορίες, με τις πρώτες εκτυπώσεις στην αγγλική Αμερική να αποτελούν γεγονός. Σε μια προσπάθεια προσέλευσης ευρύτερου αναγνωστικού κοινού, πολλοί εκδότες μείωσαν το κόστος και την ποιότητα των παραγόμενων κειμένων. Με αυτόν τον τρόπο το σύγχρονο μυθιστόρημα γίνεται όλο και πιο δημοφιλές. Βιβλία λογοτεχνίας και φιλολογίας, ήδη στην κορυφή της παραγωγής από τον 16ο αιώνα, πωλούνται με πρωτοφανή ρυθμό, διότι απευθύνονται σε διαφορετικά επίπεδα εγγραμματισμού και γούστου. Άλλα είδη ανάγνωσης, όπως η ποίηση, η πεζογραφία και τα κείμενα ηθικής και πολιτικής σημείωναν επίσης ικανοποιητικές πωλήσεις. Βαρύτητα δίνεται στην εκπαίδευση, με τη διάδοση του αλφαριθμητισμού να καταφθάνει και στις αγροτικές περιοχές. Επαρχιακοί τυπογράφοι αντέγραφαν ακριβές εκδόσεις και τις εμπορεύονταν σε χαμηλότερες τιμές, δημιουργώντας ένα ισχυρό πειρατικό εμπόριο. Χάρη στην πειρατεία ο αριθμός των παραγόμενων βιβλίων αυξήθηκε και η προώθηση της ανάγνωσης ενδυναμώθηκε. Η ανάγνωση και η γραφή θεωρούνταν πια συνηθισμένες ικανότητες, παρόλο που το χάσμα μεταξύ των αριστοκρατών και των αγροτών δεν είχε πάψει να υπάρχει. Κατά τον 16ο και 17ο αιώνα εδραιώθηκαν οι έντυπες ανακοινώσεις σε τοίχους, δηλαδή φυλλάδια όπου περιγράφονταν τα επίκαιρα νέα και τοποθετούνταν σε δημόσιους χώρους προς ανάγνωση και συζήτηση. Την ίδια εποχή εμφανίζονται τα συνδρομητικά

περιοδικά και οι εφημερίδες, στις οποίες αναλύονταν ζητήματα της τότε επικαιρότητας. Είχαν έναν μεγάλο αριθμό αναγνωστών, με τον Fischer να σημειώνει ότι διαβάζονταν τόσο συχνά όσο η Γραφή. Λόγιοι και επιστήμονες κατέθεταν τις μελέτες τους σε περιοδικές εκδόσεις, γεγονός που συνέβαλε στην πολιτιστική και επιστημονική εθνικοποίηση της Ευρώπης. Οι πλανόδιοι πωλητές εξασφάλισαν μεγαλύτερη κυκλοφορία του βιβλίου πωλώντας σ' όλη την ήπειρο μικρά, φθηνά φυλλάδια. Μέσα από αυτούς οι αναγνώστες συναντούσαν για πρώτη φορά απαγορευμένα ή ξένα γραπτά κείμενα (Barbier, 2001:218-234; Fischer, 2003:240-255)

Παρά τις παραπάνω εξελίξεις, η σύσταση και η αντίληψη του αναγνωστικού κοινού αποκολλάται από τις μεσαιωνικές πρακτικές τον 18ο αιώνα. Ακόμη και με την ισχυρή προσκόλληση στους παραδοσιακούς τρόπους ζωής, δημιουργείται μία εξοικείωση με τα πολιτισμικά αγαθά και την ανάγνωση. Παράλληλα, τα βιβλία δεν αντιμετωπίζονται ως κατεξοχήν εικαστικά καλλιτεχνήματα, αλλά αναγνωρίζεται η αξία τους ως όργανα μετάδοσης της γνώσης (Barbier, 2001:236-238). Γίνεται αντιληπτό ότι το διάβασμα επιδρά θετικά στην πνευματική διαύγεια και τη διαχείριση των καθημερινών δραστηριοτήτων, ενώ αναγάγει τον άνθρωπο ως χρήσιμο μέλος της κοινωνίας. Το βιβλίο είχε εισχωρήσει στη ζωή των πολιτών, είχε υποκειμενική υπόσταση και δεν ήταν πια ένα απρόσωπο μέσο. Η ύπαρξη του δημιούργησε τον σύγχρονο άνθρωπο, χάρη στον οποίο αναπτύχθηκε και άνθισε ο Διαφωτισμός. Ένα κίνημα που αναπτύχθηκε από μία μικρή μερίδα στοχαστών και φιλοσόφων, ο Διαφωτισμός ενθάρρυνε τη χρήση της λογικής και την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απόκτηση γνώσεων. Αυτό οδήγησε σε μία γενική αμφισβήτηση και αναδιαμόρφωση των αντιλήψεων που επικρατούσαν και, ειδικότερα, στην έντονη εναντίωση προς την εξουσία του κλήρου. Βασικοί στόχοι του ήταν η δημιουργία ενός ισότιμου ιδεώδους κατά του κατεστημένου και η ανθρώπινη πρόοδος μέσω της συνεχούς μόρφωσης. Μέσα από τον Διαφωτισμό αναπτύχθηκαν σημαντικά οι τέχνες και οι επιστήμες. Η ανάγνωση δεν αποτελεί εξαίρεση, καθώς ο έντυπος λόγος ήταν σημείο-κλειδί για την προώθηση του (Cavallo & Chartier, 2008: 357).

Ωστόσο, οι παραπάνω εξελίξεις αφορούν αρχικά ένα μικρό ποσοστό ανθρώπων που μετακινήθηκαν στις πόλεις και δημιούργησαν μία αστική κοινότητα. Το γενικό επίπεδο αλφαριθμητισμού ήταν χαμηλό, αφού πλήρως εγγράμματοι παρέμεναν μόνο τα άτομα υψηλών κοινωνικών στρωμάτων έως τον 19ο αιώνα. Το διάβασμα των χαμηλότερων ομάδων περιοριζόταν σε θρησκευτικά, λαϊκά και αγροτικά τεκμήρια, τα οποία προωθούνταν μέσω ενός οικονομικού εμπορίου μικροπωλητών. Ήταν, ακόμη, δεινοί ακροατές, γεγονός που μαρτυρά ότι η προφορική αφήγηση συνέχισε να αποτελεί κομβικό στοιχείο της ζωής τους. Η κατάσταση αυτή, σύμφωνα με τους Cavallo και Chartier, ανατρέπεται με τη Γαλλική Επανάσταση. Ακόμη και στις αγροτικές περιοχές αναπτύσσεται ένα ενδιαφέρον για τις νεωτεριστικές ιδέες του Διαφωτισμού, ενώ το κίνητρο για την ανάγνωση αυξάνεται (Cavallo & Chartier, 2008: 354-371). Η εισαγωγή του λαού στην αναγνωστική κουλτούρα, αν και με αργό ρυθμό, γίνεται πραγματικότητα. Τον 18ο αιώνα, επιπρόσθετα, οι αναγνώστες δίνουν για πρώτη φορά προτεραιότητα στην εκτενή αντί για την εντατική ανάγνωση. Από τη στιγμή που μπορούσαν να προμηθευτούν πολλά βιβλία, στόχος έγινε η όσο το δυνατόν ευρύτερη κάλυψη ενός θέματος και όχι πια η συνεχής ανάγνωση των λιγοστών διαθέσιμων εκδόσεων. Την ίδια στιγμή, όλα τα αναγνωστικά είδη έγιναν πιο δημοφιλή, ιδιαίτερα τα μυθιστορήματα και οι περιοδικές εκδόσεις. Βάση των τελευταίων, μάλιστα, δημιουργήθηκαν νέα είδη, όπως τα αλμανάκ, οι λογοτεχνικές εφημερίδες και τα επιστημονικά περιοδικά. Μεγάλη δημοτικότητα είχαν τα λεγόμενα *chapbooks*, ολιγοσέλιδα βιβλία ή φυλλάδια μικρού σχήματος με πληροφορίες για τον κόσμο ή λογοτεχνικές ιστορίες. Συμπερασματικά, τον 18ο αιώνα η δύναμη της ανάγνωσης γίνεται κατανοητή. Κατά τα τέλη του, αυτή η αναγνώριση αποκτά καθολικότητα, σε τέτοιο βαθμό που εμφανίζονται οι

πρώτες θεωρίες για περιθωριοποίηση των αγράμματων από τις εξελίξεις (Fischer, 2003:255-262; Bannet, 2013).

Οι επαναστάσεις σε Αγγλία, Γαλλία και Αμερική, που χρονολογούνται από τα τέλη της προηγούμενης εκατονταετίας, έγιναν η αφορμή για πολλαπλές μεταβολές. Το σήμα κατατεθέν του 19ου αιώνα, η βιομηχανική επανάσταση, έφερε ραγδαία τεχνολογική και εμπορική πρόοδο, με τις αντίστοιχες επιπτώσεις στην αναγνωστική κουλτούρα της εποχής. Ο αλφαριθμητισμός είναι πια ένα μαζικό φαινόμενο και η ανάγνωση έχει εδραιωθεί σε σχεδόν καθολικό επίπεδο. Τον 19ο αιώνα λαμβάνουν χώρα καινοτομίες – ορόσημο για τη μελλοντική πορεία της αναγνωστικής διαδικασίας. Οι εκδότες, χαρακτηριζόμενοι για πρώτη φορά ως εξειδικευμένοι επαγγελματίες, στρέφονται στο ευρύ κοινό αντί για την ελίτ, γεννώντας έτσι τη βιομηχανία του βιβλίου. Το ανάγνωσμα μετατρέπεται από ένα πολυτελές έργο τέχνης σε κοινό εμπόρευμα. Ως αποτέλεσμα, ήταν αρκετά πιο εύκολο για κάποιον να διαβάσει, καθώς οι τίτλοι ήταν περισσότεροι, το κόστος πιο οικονομικό και το σχήμα βολικό για τις μετακινήσεις. Ένα νέο αναγνωστικό κοινό αναδεικνύεται, αποτελούμενο από άτομα κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Εμφανίζεται, επιπρόσθετα, το μοτίβο της πλήρους εγγράμματης, ακόμη και διανοούμενης, γυναίκας. Η ευχρηστία και η ψυχαγωγία αποτέλεσε τον μεγαλύτερο στόχο των αναγνωστών του 1800. Γι' αυτό τα καίρια είδη ανάγνωσης ήταν οι εφημερίδες, τα λαϊκά μυθιστορήματα και τα εικονογραφημένα περιοδικά με διάφορες κατηγορίες κειμένων (για παράδειγμα πικάντικες ιστορίες, αφηγήσεις και στήλες για συμβουλές). Μία επιπλέον εξέλιξη, που προκλήθηκε από την εγκαθίδρυση της δωρεάν και καθολικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, είναι η ανέλιξη του παιδικού κοινού. Με την ανάδειξη του εμπορίου αυτού, η παιδική και η εφηβική ηλικία αναγνωρίστηκαν ως ξεχωριστές κατηγορίες με ειδικές ανάγκες. Εκείνη την εποχή οι παραδοσιακές, προφορικές ιστορίες των χωρικών εκδίδονται και προσαρμόζονται για το παιδικό κοινό, δημιουργώντας τα παραμύθια. Για την ομάδα των ανήλικων μεν, αλλά μεγαλύτερων ηλικιακά αναγνωστών, υπήρχε επίσης ο παιδικός τύπος (Fischer, 2003:272-277; Cavallo & Chartier, 2008: 377-379).

Οι αλλαγές που εφαρμόστηκαν κατά τον 19ο αιώνα σηματοδότησαν τις αναγνωστικές πρακτικές του 20ου. Τα βιβλία είχαν πια λάβει την τελική τους μορφή, η οποία είχε καθιερωθεί και είχε γίνει αποδεκτή από το κοινό. Η παραγωγή τους είναι μαζική, με τις συνεχείς προόδους στον τεχνολογικό τομέα να είναι καθηλωτικές για την περαιτέρω βελτίωσή τους. Την εποχή αυτή εφευρίσκεται ο βωβός κινηματογράφος, όπου η πλοκή εξηγούταν μέσω σύντομων λεζάντων. Για την κατανόηση τους ήταν απαραίτητος ο εγγραμματισμός, έτσι οι αναλφάβητοι στερούνταν μία δημοφιλή πηγή ψυχαγωγίας. Ακόμη, οι δημόσιες αναγνώσεις συνέχισαν να υφίστανται, μεταδίδονταν ωστόσο μέσω του νεοεισαχθέντος για τα τότε δεδομένα ραδιοφώνου. Δόθηκε νέα διάσταση στην έννοια της αφήγησης, διότι δεν ήταν πια συνώνυμη του διαλόγου. Οι ραδιοφωνικές αναγνώσεις ήταν μονόλογοι με αποδέκτες ένα πρόσωπο κοινό δίχως δυνατότητα άμεσης συμμετοχής. Μεταβολές στην ανάγνωση προκάλεσε και η δημιουργία του υπολογιστή, που αναπτύχθηκε στα τέλη του 20ου αιώνα. Η χρήση του απαιτούσε τον αλφαριθμητισμό, ενώ για λειτουργίες όπως το email και το διαδίκτυο ο γραπτός λόγος αντικαθιστούσε τον προφορικό. Από τα παραπάνω συμπεραίνεται πως το 1900 είναι η εκατονταετία της σύντομης ανάγνωσης. Σε μία περίοδο όπου οι άνθρωποι αποζητούσαν γρήγορη ενημέρωση, τα κυρίαρχα αναγνώσματα ήταν οι εφημερίδες, τα περιοδικά, οι λεζάντες στις ταινίες και η οθόνη των υπολογιστών. Στα μέσα του 20ου αιώνα παρατηρούνται επίσης τα πρώτα δείγματα κατάργησης της ισχυρής λογοκρισίας που υπήρχε κατά την κυριαρχία της εκκλησίας, αν και δεν εξαλείφεται. Σημαντικό αναφοράς είναι ότι οι υποδιαίρεσεις των λογοτεχνικών ειδών που εμφανίστηκαν τον προηγούμενο αιώνα διαιρούνται περαιτέρω στο δεύτερο μισό του 20ου (Fischer,

Δραστική μετάλλαξη δέχονται επιπρόσθετα η εκδοτική βιομηχανία και το εμπόριο του βιβλίου. Κυριάρχησε ένας μικρός αριθμός μεγάλων εκδοτικών οίκων, που καθόριζε και μονοπωλούσε το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας παραγωγής. Ως αποτέλεσμα υπήρχαν περισσότερες εκτυπώσεις, αλλά λιγостоί τίτλοι. Το σύγχρονο βιβλίο θεωρείται πια το απόλυτο παγκόσμιο εμπόρευμα. Αποτέλεσμα της μεγαλύτερης κυκλοφορίας λίγων τίτλων ήταν η ομογενοποίηση της παγκόσμιας λογοτεχνίας, καθώς εκείνα μεταφράζονταν σε κάθε προσοδοφόρα γλώσσα. Το σύστημα αυτό εξαλείφει τις πολιτιστικές διακρίσεις και επιβάλλει τις προτεραιότητες των εκδοτικών αλυσίδων. Αδυνατώντας να ανταγωνιστούν στην ανοιχτή αγορά, οι τοπικές λογοτεχνίες δεν μπορούν παρά να καταρρεύσουν. Τον εικοστό αιώνα εμφανίστηκε επίσης ο όρος των best sellers, μία θέση που μέχρι τότε κατείχε μόνο η Βίβλος. Αναφερόταν σε αναγνώσματα που πωλούσαν εκατομμύρια αντίτυπα σε όλο τον κόσμο και σε πολλές γλώσσες. Το ισχυρότερο σχετικό παράδειγμα είναι η σειρά βιβλίων Χάρι Πότερ, η οποία έγινε ανάρπαστη σε σύντομο χρονικό διάστημα και σηματοδότησε το μέλλον της εκδοτικής βιομηχανίας. Κάτι που αξίζει να αναφερθεί είναι πως για πρώτη φορά η ανάγνωση και η γραφή χρησιμοποιούνται για τη διεκπεραίωση επαγγελματικών υποχρεώσεων. Έγιναν μάλιστα ζωτικό στοιχείο των εργαζομένων του λευκού κολάρου. Ο εγγραμματοςμός έφτασε στο σημείο να συντηρεί μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Τον 20ο αιώνα η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο είναι εγγράμματοι. Ωστόσο, ένα μικρό ποσοστό των απόφοιτων πιστεύεται ότι είναι λειτουργικά αναλφάβητοι, ενώ η αμάθεια της ανάγνωσης και της γραφής στις υπανάπτυχτες χώρες συνεχίζει να υφίσταται. Τα παραπάνω αποτέλεσαν τη βάση για τον καίριο ρόλο που έχει πια η ανάγνωση τον 21ο αιώνα (Fischer, 2003:303-305).

2.2.Αναγνωστικές συνήθειες και αναγνωστικό κοινό

Η ανάγνωση είναι μία συνήθεια εφ' όρου ζωής, η οποία συνοδεύει τον άνθρωπο από τη στιγμή που θα γεννηθεί μέχρι και τη στιγμή που θα πεθάνει. Επρόκειτο για μία από τις ζωτικότερες δεξιότητες τόσο για την ανάπτυξη του ατόμου, όσο και για την ευημερία της κοινωνίας. Στα πλαίσια της εγκαθίδρυσης και της συντήρησης μίας εγγράμματης κοινότητας, το διάβασμα είναι ο σταθμός-κλειδί. Επομένως, η εξέλιξη ενός ανθρώπου προϋποθέτει την απόκτηση και διατήρηση γερών αναγνωστικών συνηθειών. Προς επεξήγηση, η αναγνωστική συνήθεια αναφέρεται στο πόσο, πότε και τι διαβάζει ένα άτομο. Εκπροσωπείται από πέντε παράγοντες, που δύνανται να λειτουργήσουν ως υποδιαίρεσεις της: τη στάση απέναντι στην ανάγνωση, τη συχνότητα της, τον σκοπό της, το υλικό που διαβάζεται και ο χρόνος που αφιερώνεται σ' αυτήν. Για την κατανόηση της έννοιας οφείλεται να τονιστεί η διαφοροποίηση της από την ανάγνωση καθαυτή. Η αναγνωστική συνήθεια είναι μία δύσκολα υπολογίσιμη μονάδα, καθώς η αντίληψη για το διάβασμα είναι διαφορετική για κάθε οντότητα. Η ανάγνωση συμπεριλαμβάνει οποιοδήποτε κείμενο, ανεξάρτητα από τη μορφή, την έκταση ή την προέλευση του. Γι' αυτό το λόγο, η δημιουργία μιας συνήθειας εξαρτάται από το τι εκλαμβάνει κάποιος ως διάβασμα. Καθολικά, όμως, ισχύει ότι το χαρακτηριστικό της συνήθειας απονέμεται όταν υπάρχει ένα σταθερό και επαναλαμβανόμενο μοτίβο στη συμπεριφορά του αναγνώστη. Σημαντική διευκρίνιση είναι ότι η προσοχή των αναγνωστών συνήθως στρέφεται προς συγκεκριμένα είδη ανάλογα με τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα. Με βάση το παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη αναγνωστικών συνηθειών απαιτεί την κατ' εξακολούθηση ενασχόληση με τεκμήρια που εξυπηρετούν ψυχαγωγικούς στόχους. Για τη μακροβιότητά τους είναι

απαραίτητη η συχνή ανάγνωση για λόγους που δεν σχετίζονται με εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές υποχρεώσεις. Με άλλα λόγια, προκειμένου να μετατρέψουν την ανάγνωση σε συνήθεια, οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να συμπεριλαμβάνουν τα τεκμήρια εκείνα που απορρέουν μέσα από τη δική τους επιθυμία και όχι από οποιονδήποτε καταναγκασμό (Chettri & Rout, 2013; Rosli et al, 2017; Adnan, Akram & Akram, 2016; Pagente et al, 2022).

Η διαδικασία της ανάγνωσης δεν υφίσταται εάν δεν υπάρχει ένα σύνολο ανθρώπων να προβεί σ' αυτήν. Έτσι, απαραίτητη κρίνεται η εξήγηση της έννοιας του αναγνώστη και, ευρύτερα, του αναγνωστικού κοινού. Η ανάλυση τους θα δώσει περαιτέρω στοιχεία για την πολύτιμη επίδραση της ανάγνωσης, καθώς και για την αναγνωστική συμπεριφορά που διέπει όλη την ανθρώπινη ζωή. Όπως και η έννοια του διαβάσματος, έτσι και εκείνη του αναγνώστη είναι πολυδιάστατη και πολύπλευρη. Συνεπώς, δεν υφίσταται μία αυστηρή εξήγηση με την οποία μπορεί να οριστεί. Με μία γενική πρόταση, ωστόσο, αναγνώστης μπορεί να χαρακτηριστεί οποιοσδήποτε κατέχει τη γνώση της ανάγνωσης και καταπιάνεται με αυτήν. Κάνοντας μια πιο εστιασμένη αποδόμηση, αναγνώστης ονομάζεται εκείνος που διαβάζει συστηματικά οποιουδήποτε είδους τεκμήρια, λόγου χάρη βιβλία ή περιοδικά. Με την ίδια λογική, το αναγνωστικό κοινό επρόκειτο για μία ομάδα που περιλαμβάνει το σύνολο των αναγνωστών. Ένας αναγνώστης χαρακτηρίζεται από τις ανάγκες που δημιουργούνται στην παιδική του ηλικία και τον ακολουθούν στην μετέπειτα ζωή του. Μερικές από τις ανάγκες τις οποίες ο εν δυνάμει αναγνώστης μπορεί να παρουσιάσει είναι η ασφάλεια (είτε επρόκειτο για υλική, είτε για συναισθηματική), η αποδοχή από μία ομάδα, η επιθυμία για ανακάλυψη του κόσμου που τον περιβάλλει και η διασκέδαση ή το παιχνίδι. Το διάβασμα τον συντροφεύει σε διάφορα στάδια της ζωής του και των κοινωνικό-πολιτισμικών αντιλήψεων του, για αυτό και συνδέεται στενά με τα βιώματα και τον χαρακτήρα του. Όλες οι εμπειρίες, συναναστροφές και συγκυρίες που διέπουν κάποιον είναι στοιχεία που επιδρούν στην ανάπτυξη ή μη αναγνωστικής συμπεριφοράς, καθώς και στον βαθμό ύπαρξης της (Καζάζη, 2003:383).

Το κατά πόσο κάποιος γίνεται αναγνώστης και εξελίσσει αυτή του την ιδιότητα εξαρτάται σε θεμελιώδες επίπεδο από τα ατομικά και κοινωνικά του χαρακτηριστικά. Το υπόβαθρο ενός εν δυνάμει αναγνώστη τον συνοδεύει από την αρχή της ζωής του και καθορίζει τον βαθμό αναγνωσιμότητας που θα αναπτύξει στο μέλλον. Τη μεγαλύτερη επιρροή φέρεται να κατέχουν η κοινωνικοοικονομική θέση και η μόρφωση τόσο του ιδίου του ατόμου, όσο και της οικογένειάς του. Όσοι προέρχονται από πλουσιότερα κοινωνικά στρώματα τείνουν να διαβάζουν περισσότερο από εκείνους που προέρχονται από φτωχότερες τάξεις. Η οικονομική ευημερία προσφέρει ευοίωνες συγκυρίες σε όλα τα επίπεδα, εξ ου και πιο πολλές ευκαιρίες για την ανάπτυξη αναγνωστικών συνηθειών. Ομοίως, όσο πιο μορφωμένος είναι κάποιος, τόσο μεγαλύτερη συσχέτιση έχει με την ανάγνωση. Ένα πιο εξειδικευμένο σχετικό κριτήριο έχει να κάνει με τη σχολική επίδοση, όπου οι μαθητές με τους υψηλότερους βαθμούς τείνουν να είναι πιο ένθερμοι αναγνώστες. Το μορφωτικό επίπεδο, όπως και το πολιτισμικό υπόβαθρο, διαμορφώνουν την αντίληψη τους για την ανάγνωση και την υποκειμενική σύλληψη του κειμένου. Ένας επιπλέον παράγοντας εξέχουσας σημασίας είναι ο τρόπος προέλευσης και κατοικίας. Όσοι μεγαλώνουν σε αστικές περιοχές δέχονται πιο πολλά ερεθίσματα λόγω περισσότερων εγκαταστάσεων και υπηρεσιών (π.χ. βιβλιοθήκες, βιβλιοπωλεία). Επομένως, καλλιεργούν περισσότερο τη σχέση τους με το διάβασμα. Το γεγονός αυτό προσφέρει στους κατοίκους τους αυξημένες επαφές με τον κόσμο του βιβλίου και, ως αποτέλεσμα, μεγαλύτερες πιθανότητες ανάπτυξης αναγνωστικών συνηθειών (Καζάζη, 2003:384-386).

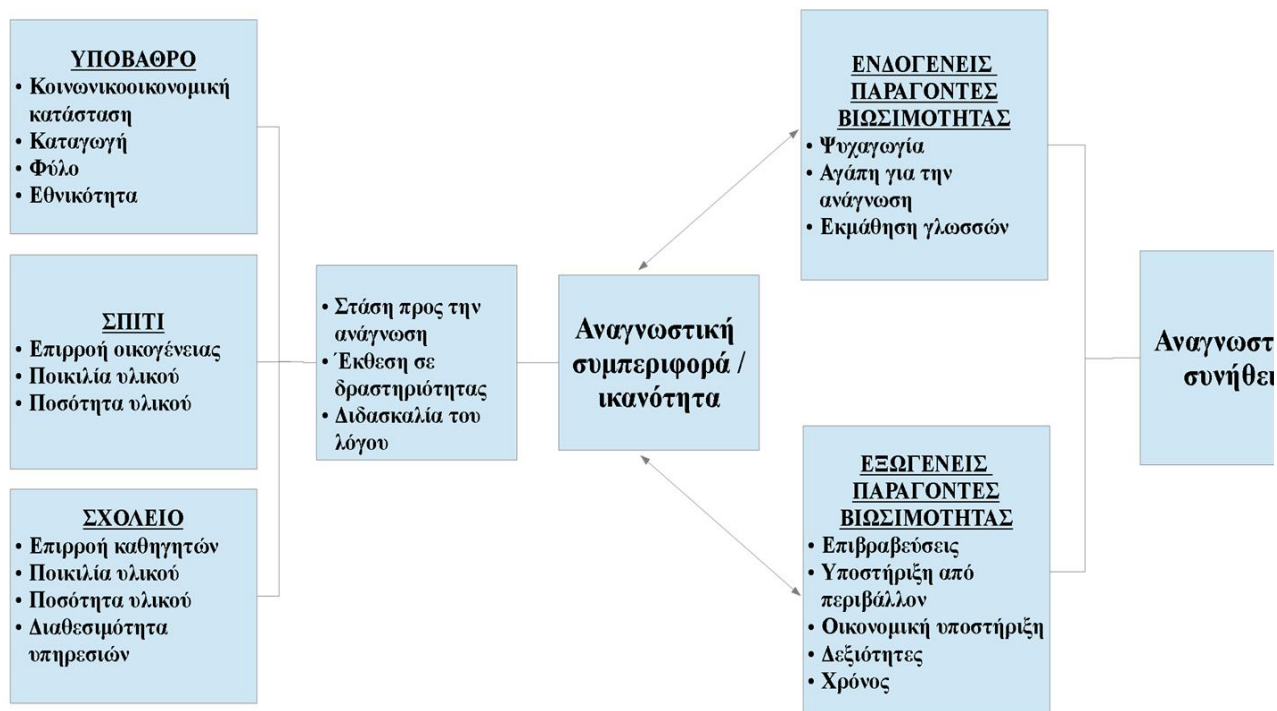
Συνδεδεμένο με τον τρόπο κατοικίας είναι το επάγγελμα ή η ενασχόληση ενός ατόμου, συντελεστής που επίσης επιδρά σημαντικά στην αναγνωσιμότητα. Όσοι κάνουν αγροτικές ή τεχνικές εργασίες συνήθως αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στην ανάγνωση από τους υπαλλήλους και τους

ελεύθερους επαγγελματίες. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, μάλιστα, όπου το ίδιο το επάγγελμα δημιουργεί την ανάγκη για ανάγνωση. Χαρακτηριστικά όπως η ηλικία και το φύλο είναι επίσης αντιπροσωπευτικά του βαθμού αναγνωσιμότητας. Αναφορικά με το πρώτο, ο γενικός κανόνας λέει πως όσο μεγαλώνει κάποιος, τόσο λιγότερο διαβάζει. Οι πιο συχνοί αναγνώστες, σύμφωνα με την παρούσα λογική, είναι χωρίς αμφιβολία οι νέοι. Σ' αυτό συντείνει η τάση που θέλει να έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και λιγότερες υποχρεώσεις. Από την άλλη, υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς την υιοθέτηση ή μη αναγνωστικών πρακτικών ανάλογα με το φύλο του εκάστοτε ατόμου. Με μια συνοπτική ματιά, οι γυναίκες δείχνουν μεγαλύτερο ζήλο ως προς την τακτική ανάγνωση από τους άντρες, ενώ έχουν θετικότερη στάση γι' αυτήν. Ο τελευταίος, μα συνάμα ο πιο ζωτικός, ενδογενής παράγοντας για την ύπαρξη αναγνωστικής κουλτούρας είναι η μοναδική προσωπικότητα του κάθε ατόμου. Αν και ο αναγνώστης διέπεται από μία μεγάλη νοητική εξέλιξη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, το επίπεδο ενασχόλησης με το διάβασμα εξαρτάται από τον μοναδικό του χαρακτήρα. Ο άνθρωπος υιοθετεί διαφορετικές υποκειμενικές αξίες, βλέψεις και συμπεριφορές από τους ομοίους του, οι οποίες διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην ενασχόληση τους με το βιβλίο. Είναι, με άλλα λόγια, στην προσωπική ευχέρεια του ατόμου το αν θα ασχοληθεί με το διάβασμα, όπως και το πόσο χρόνο θα αφιερώσει για αυτό. Ο τρόπος συμπεριφοράς του, που είναι σαφώς επηρεασμένος από την κοινωνική θέση και τη μόρφωση του, είναι πολλές φορές ο γνώμονας που καθορίζει την αναγνωστική συμπεριφορά του (Καζάζη, 2003:384-386).

Παράλληλα με τους προαναφερόμενους, εσωτερικούς συντελεστές, το περιβάλλον στο οποίο δρα ένα άτομο κρίνεται καθοριστικό για τη μετέπειτα πορεία του ως αναγνώστη. Η αντίληψη για το διάβασμα, και φυσικά η σχέση κάποιου με αυτό, δημιουργείται μέσα από τα ερεθίσματα που δέχεται τόσο από την προσωπική του ζωή, όσο και από τον κοινωνικό του περίγυρο. Υποστηρίζεται πως ένας αναγνώστης γεννιέται όταν το κοντινό του περιβάλλον προτρέπει και επιβραβεύει την τακτική ανάγνωση. Ταυτόχρονα, μία αποτρεπτική συμπεριφορά προς το διάβασμα ωθεί τον εν δυνάμει αναγνώστη να πράξει με παρόμοιο τρόπο. Με αφετηρία τη θέση αυτή, ο σημαντικότερος από τους παράγοντες αυτούς είναι η οικογένεια. Όντας η πρώτη κοινωνική ομάδα με την οποία έρχεται σε επαφή ένας άνθρωπος, είναι λογικό πως η δική τους συμπεριφορά καθορίζει κι εκείνη των απογόνων τους. Το παιδί τείνει να μιμείται τους γονείς του ώστε να κατανοήσει και να διεκπεραιώσει τις καθημερινές του δραστηριότητες. Έτσι, όταν οι κηδεμόνες είναι ενεργοί αναγνώστες, μεταλαμπαδεύουν αυτήν την ενασχόληση στα παιδιά τους. Τους δίνουν τα απαραίτητα κίνητρα, με αποτέλεσμα να εξοικειώνονται με την ανάγνωση και να την υιοθετούν κατά την ενηλικίωση. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν, εκτός από την ενασχόληση της οικογένειας καθαυτή, η ανάγνωση παραμυθιών από τους γονείς, οι συνομιλίες αναφορικά με τα βιβλία και η προσφορά τους ως δώρα (Καζάζη, 2003:428).

Στη συνέχεια της ζωής ενός ανθρώπου εμφανίζεται η δευτερογενής κοινωνικοποίηση, η οποία ξεκινά με το σχολείο. Ο εν λόγω θεσμός είναι υπεύθυνος για τη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων στους μαθητές, οι οποίες θα τους εξελίξουν σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο. Παράλληλα, αποκτιέται και εξασκείται η γλωσσική και αναγνωστική ικανότητα, ενώ μεταφέρεται μία συγκεκριμένη αντίληψη για τον κόσμο. Μέσα από τα μαθήματα, τις δραστηριότητες και την καθοδήγηση των διδασκόντων, το παιδί υιοθετεί τη λογοτεχνική κουλτούρα, δηλαδή κατανοεί τα λογοτεχνικά κείμενα και αποκτά πολιτισμικές αξίες μέσα από αυτά. Είναι γεγονός πως το σχολείο, λόγω του ότι αποτελεί το πρώτο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ένα παιδί εντάσσεται πέρα από την οικογένεια, παίζει ζωτικό ρόλο στη διαμόρφωση του αναγνώστη. Το άτομο δέχεται ακόμη περισσότερες επιρροές από τους συμμαθητές, τους καθηγητές και τον σχολικό περίγυρο, οι οποίες πλάθουν την προσωπικότητα και το γούστο του. Υπηρεσίες όπως οι σχολικές βιβλιοθήκες ή δραστηριότητες σχετικές με το βιβλίο, όπως η διαγωνισμοί ή οι σχετικές συζητήσεις, προωθούν την αναγνωσιμότητα στους μαθητές. Η στάση για την ανάγνωση, καθώς και η μετέπειτα συσχέτιση μαζί της, συνδέεται στενά με την ποιότητα των σχολικών χρόνων. Το τρίπτυχο προσωπικότητα-οικογένεια-σχολείο είναι εκείνο που οδηγεί ένα άτομο στην αναγνωστική συμπεριφορά. Συνδυαστικά

με τη γενικότερη έκθεση του στον γραπτό και προφορικό λόγο, ενδέχεται να αποκτήσει τα κίνητρα εκείνα που θα μεταμορφώσουν την ανάγνωση σε συνήθεια (Καζάζη, 2003:429-430; Mansor et al, 2013).



Εικόνα 1: Μοντέλο επεξήγησης της αναγνωστικής συμπεριφοράς (πηγή: τροποποιημένο από Mansor et al. 2013)

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η πορεία του ανθρώπου προς την αναγνωσιμότητα, οφείλεται να αναλυθούν τα στάδια εξέλιξης ενός αναγνώστη. Η εν λόγω κατηγοριοποίηση διαμορφώνεται με βάση την ηλικία του ατόμου και τη συμπεριφορά που επιδεικνύει σε κάθε στάδιο της ζωής του. Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ένας αναγνώστης εξελίσσεται όπως παρουσιάζεται παρακάτω:

- **Νηπιακή ηλικία (2 με 5 ετών):** Κατά το προσχολικό στάδιο της ζωής του, ένα άτομο δεν γνωρίζει τις έννοιες της ανάγνωσης και της γραφής, ούτε είναι ικανό να προβεί σε αυτές. Το νήπιο λειτουργεί ως ακροατής, που ακούει και αφομοιώνει τις ιστορίες που του διαβάζουν οι μεγαλύτεροι του. Ο αναγνώστης στο συγκεκριμένο σημείο έχει το ρόλο του παίκτη, ακριβώς επειδή δε διαθέτει ακόμη τις απαραίτητες ικανότητες ώστε να διαβάζει αυτόνομα. Ο έλεγχος ως προς την ποιότητα της επαφής με την ανάγνωση τίθεται αποκλειστικά στους κηδεμόνες. Τα αναγνωστικά του ενδιαφέροντα και η αντίληψη του για την όλη διαδικασία εξαρτώνται από τη φιλαναγνωσία των κηδεμόνων. Την ίδια στιγμή, στην εν λόγω φάση μαθαίνει να διαχωρίζει τον πραγματικό με τον φανταστικό κόσμο. Τα κείμενα που επιλέγονται είναι φιλικά στο μάτι και το αυτί του νηπίου και εύκολα στην κατανόηση τους. Μερικά παραδείγματα αποτελούν τα εικονογραφημένα βιβλία, τα παραμύθια και τα τραγούδια.
- **Μέση παιδική ηλικία (5 με 8 ετών):** Ενώ στην προηγούμενη ομάδα αρχίζει να διαμορφώνεται η αναγνωστική προσωπικότητα του ατόμου, εδώ δημιουργείται η συνειδητοποίηση των εννοιών που σχετίζονται με το διάβασμα. Το παιδί οδεύει προς την κατανόηση της σημασίας των γραμμάτων, των αριθμών και των κειμένων. Ταυτόχρονα, φροντίζει να τα καλλιεργεί κυρίως μέσω του σχολείου, το οποίο μπαίνει δυναμικά στη ζωή

του και την επηρεάζει. Το διάστημα αυτό ο αναγνώστης αποκτά το ρόλο του ήρωα. Το άτομο βάζει τον εαυτό του στη θέση του πρωταγωνιστή ενός αναγνώσματος και ταυτίζεται μαζί του. Μέσα από την απόκτηση ενός προτύπου το παιδί ανακαλύπτει την ταυτότητα του. Τα είδη αναγνωσμάτων που προτιμούνται στις εν λόγω ηλικίες είναι τα πιο κοντά στην πραγματικότητα παραμύθια, οι μύθοι, τα ποιήματα και τα κόμικς.

- **Προ εφηβεία (9 με 13 ετών):** Σε αυτήν την ηλικία το άτομο έχει υιοθετήσει πλήρως την τεχνική της ανάγνωσης και τις έννοιες από τις οποίες αποτελείται. Η γλωσσική δεξιότητα και ο τρόπος σκέψης του έχουν βελτιωθεί αισθητά. Το παιδί αρχίζει να οργανώνει τις σκέψεις του και να προβαίνει σε λογικές υποθέσεις. Χάρη στην παραμονή στο σχολείο, επίσης, έχει μάθει να είναι μέλος μιας ομάδας, να συνεργάζεται και να δρα με κανόνες. Δεν έχει αποκτήσει, ωστόσο, τη δεξιότητα της αφηρημένης σκέψης. Το ενδιαφέρον του στρέφεται από τον φανταστικό στον πραγματικό κόσμο, δίχως ο πρώτος να εξαλείφεται. Η αντίληψη για την πραγματικότητα γίνεται όλο και πιο ρεαλιστική. Δεν παύει βέβαια να υφίσταται η μετάδοση ιδανικών και αξιών μέσα από τα πρότυπα που ορίζουν οι χαρακτήρες των βιβλίων. Στην προεφηβική ηλικία διαμορφώνονται τα ατομικά ενδιαφέροντα του κάθε ατόμου. Παράλληλα, εμφανίζονται οι πρώτες αναγνωστικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα φύλα. Κατά γενική ομολογία, τα κορίτσια λόγω της ταχύτερης ωρίμανσης τους εξελίσσουν πιο γρήγορα το αναγνωστικό γούστο και τη λογοτεχνικότητα. Η επιλογή στα προς ανάγνωση κείμενα καταδεικνύει τις διαφορές αυτές. Αν και τα κατεξοχήν αναγνώσματα της προεφηβικής ηλικίας είναι τα βιβλία για νέους και οι περιπέτειες, τα αγόρια δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση προς τα πληροφοριακά αναγνώσματα, τις εγκυκλοπαίδειες και τα κόμικς. Αντίθετα, τα κορίτσια προτιμούν τα ποιήματα και τη ροζ λογοτεχνία.
- **Εφηβεία (13 με 17 ετών):** Το στάδιο αυτό αποτελεί μία μεταβατική περίοδο από την παιδικότητα στην ενηλικίωση, όπου τα ερεθίσματα που λαμβάνει ένας άνθρωπος σηματοδοτούν την πορεία της μετέπειτα ζωής του. Η εφηβεία αποτελεί μία περίοδο όπου το άτομο αναζητά την ταυτότητα του και διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά που θα έχει κατά την ενηλικίωση. Σε αναγνωστικό επίπεδο, το παρόν στάδιο χαρακτηρίζεται από την οριστικοποίηση. Τα σχετικά με το διάβασμα ενδιαφέροντα γίνονται ξεκάθαρα, όπως και η αναγνωστική ομάδα στην οποία εντάσσεται ένα άτομο. Με άλλα λόγια, οριστικοποιείται η σχέση που θα έχει με την ανάγνωση στο μέλλον. Η αφηρημένη σκέψη, η οποία απουσίαζε από τις προηγούμενες φάσεις, έχει πλέον υιοθετηθεί, δημιουργώντας την ικανότητα της κριτικής σκέψης. Ο αναγνώστης λαμβάνει το ρόλο του σκεπτόμενου, καθώς μέσα από την ανάγνωση ανακαλύπτει αξίες και ιδανικά τα οποία είναι πια σε θέση να αξιολογήσει. Ως αποτέλεσμα, ο έφηβος αναπτύσσει το αναγνωστικό του γούστο και ανεξαρτητοποιείται από τους παράγοντες που έως τότε το καθόριζαν. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι η αναγνωστική τους συμπεριφορά πλέον επηρεάζεται περισσότερο από τους συνομηλίκους τους παρά από τους κηδεμόνες τους. Τα κείμενα που επιλέγονται καθ' όλη την περίοδο αυτή είναι τα βιβλία και περιοδικά για νέους, τα διηγήματα και η λογοτεχνία, ιδιαίτερα τα μυθιστορήματα.
- **Ενηλικίωση (17 με 21 ετών):** Μετά το τέλος της εφηβικής περιόδου, η οποία δεν διαρκεί το ίδιο για όλους, το άτομο εισέρχεται στο θεωρητικά απόγειο της αναγνωστικής του πορείας. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του σταθεροποιούνται, ενώ η αντίληψη για τον εαυτό του και τον κόσμο είναι πιο ώριμη. Η αναγνωστική του συμπεριφορά είναι, φυσικά, μέρος της καταστάλαξης αυτής. Στην ενήλικη ζωή θεμελιώνεται η τακτικότητα στην ανάγνωση και, επομένως, η ύπαρξη ή μη αναγνωστικών συνηθειών. Η πορεία της ζωής του επιβάλλει κατά κάποιον τρόπο την έκθεση σε όλα τα αναγνωστικά είδη και την ανεπαίσθητη επαφή του με αυτά. Ειδικότερα, κατά την ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία, ο αναγνώστης έχει το ρόλο του ερμηνευτή. Μπαίνει στη διαδικασία να μελετά πολλαπλά κείμενα σε τακτικά χρονικά διαστήματα, να τα αναλύει και να βγάζει συμπεράσματα μέσα από αυτά. Πλέον μία ιστορία γίνεται κατανοητή ως κείμενο, που τον επηρεάζει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και τον ωθεί στο να κάνει περαιτέρω σκέψεις. Στο τέλος, του απονέμεται ο ρόλος του

πραγματικού αναγνώστη, ο οποίος κατέχει πλήρως την ιδιότητα της κριτικής σκέψης και της ελευθερίας της ικανοποίησης του εαυτού του. Καθώς ένας ενήλικας εκτίθεται σε όλες τις μορφές αναγνωσμάτων, τα κείμενα που επιλέγει να διαβάσει κινούνται στο ίδιο μοτίβο. Κοινός παρονομαστής είναι η πλήρης απομάκρυνση από τα παιδικά αναγνώσματα. Δημοφιλέστερες κατηγορίες αποτελούν η λογοτεχνία, τα μυθιστορήματα, το δράμα και η ποίηση.

(Καζάζη, 2003:399-415)

Ο σκοπός για τον οποίο κάποιος επιλέγει να εντάξει την ανάγνωση στη ζωή του είναι διαφορετικός για κάθε ανθρώπινη οντότητα. Δεν παραμένει, επίσης, αναλλοίωτος και στάσιμος καθ' όλη την πορεία του εκάστοτε αναγνώστη. Οι βλέψεις του μεταβάλλονται ανάλογα με το σημείο στο οποίο βρίσκεται και τις καταστάσεις τις οποίες αντιμετωπίζει. Το ίδιο ισχύει και για τις αναγνωστικές του συνήθειες. Το διάβασμα είναι μία συνεχώς μεταβαλλόμενη διαδικασία, στενά εξαρτημένη από τα σχέδια του αναγνώστη. Με βάση τα προαναφερόμενα στοιχεία, υπάρχουν πολλαπλοί λόγοι που οδηγούν έναν άνθρωπο στο να ξεκινήσει το διάβασμα και να το μετατρέψει σε συνήθεια. Ο πρώτος από αυτούς πηγάζει από τον ίδιο τον δημιουργό. Ένα κείμενο γεννιέται από την επιθυμία του συγγραφέα να ακουστεί η φωνή του και να μεταδώσει ένα μήνυμα στο κοινωνικό σύνολο. Η συγγραφή και η ανάγνωση αποτελούν τα άκρα μίας πολύπλοκης διεργασίας που συνδέονται από την αμοιβαία ανάγκη για επικοινωνία. Οι δημιουργοί και οι αναγνώστες λαμβάνουν το ρόλο του πομπού και του δέκτη αντίστοιχα. Μέσα από την αποκωδικοποίηση και την ερμηνεία των τελευταίων επιτυγχάνεται η μετάβαση του μηνύματος και, σε συνέχεια, η πιθανή επίδραση στην αντίληψη τους. Ένας από τους στόχους της ανάγνωσης, λοιπόν, είναι ο διαμοιρασμός απόψεων και η επίτευξη της επικοινωνίας ανάμεσα σε έναν δημιουργό και ένα πλήθος ενδιαφερομένων. Από την πλευρά του αναγνώστη, το διάβασμα προσφέρει την επαφή και τη διασύνδεση με τον συγγραφέα και με τον υπόλοιπο κόσμο (Καζάζη, 2003:270).

Επιπρόσθετος σκοπός, που είναι αλληλένδετος με τον προηγούμενο, είναι η ενημέρωση και η άντληση πληροφοριών. Με μία πιο ευρεία λέξη, η ανάγνωση έχει βασικό στόχο την κατανόηση καταστάσεων και γεγονότων. Η στροφή προς το διάβασμα όταν υπάρχουν απορίες για ένα ζήτημα είναι μία συνηθισμένη διαδικασία. Παράλληλα, η ανθρώπινη φύση είναι φτιαγμένη να αποζητά τη γνώση. Με την ανάγνωση καλύπτονται τα οποιουδήποτε είδους κενά ενός ανθρώπου. Αποδεικτικό του γνωστικού χαρακτήρα της ανάγνωσης είναι η πολυετής εκμάθηση της από μικρή ηλικία στο σχολείο. Το διάβασμα παρέχει σε ένα παιδί τα απαραίτητα εφόδια για να πορευτεί στην ενήλικη ζωή του. Ειδικότερη κατηγορία αποτελεί ακριβώς η ανάγνωση στα πλαίσια των εκπαιδευτικών ή και επαγγελματικών υποχρεώσεων. Η λεγόμενη χρήσιμη ανάγνωση αναφέρεται στο διάβασμα για την τέλεση σχολικών ή πανεπιστημιακών εργασιών, οι οποίες με τη σειρά τους αποσκοπούν στην απόκτηση γνώσεων. Στην παρούσα περίπτωση σκοπός δεν είναι μόνο η πληροφόρηση καθαυτή, αλλά η μάθηση, η εξέλιξη και η επιτυχία των εκπαιδευομένων. Τέλος, δεν μπορεί να μη γίνει νύξη για την ψυχαγωγική διάσταση της ανάγνωσης. Τα παντός είδους κείμενα, πέρα από τη γνωστική τους αξία, συμπεριλαμβάνουν και το στοιχείο της απόλαυσης. Η εθελοντική ανάγνωση κειμένων, δηλαδή το διάβασμα που γίνεται εκτός δεσμεύσεων, είναι απαραίτητο συστατικό της εδραίωσης αναγνωστικών συνθηκών. Ένας ακόμη στόχος, λοιπόν, της ανάγνωσης είναι η κάλυψη του ελεύθερου χρόνου και, κατ' επέκταση, η πρόκληση ευχαρίστησης από ένα κείμενο. Οι επίδοξοι αναγνώστες αναζητούν και επιλέγουν τα βιβλία που επιθυμούν να διαβάσουν με γνώμονα τα ενδιαφέροντα τους. Επειδή αυτή η περίπτωση είναι προαιρετική αντίθετα με τη χρήσιμη ανάγνωση, μπορούν να αναπτύξουν το προσωπικό τους γούστο, όπως και την ανάγκη τους για περισσότερη ανάγνωση. Ταυτόχρονα, το ότι ψυχαγωγούνται μέσα από το διάβασμα προάγει την όλη διαδικασία σαν χόμπι και όχι σαν αγγαρεία (Καζάζη, 2003:271-273).

2.3.Οι φοιτητές ως αναγνώστες

Το πανεπιστήμιο είναι ένα από τα ζωτικότερα στάδια της ανθρώπινης ζωής. Η εισαγωγή σε αυτό σηματοδοτεί την αρχή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το τελικό επίπεδο της παιδαγωγικής πορείας. Μέσω του θεσμού γίνεται η προετοιμασία για τη μελλοντική επαγγελματική σταδιοδρομία ενός ατόμου. Ταυτόχρονα, αποκτούνται οι δεξιότητες εκείνες που θα επιτρέψουν την ομαλή μετάβαση του στην κοινωνία. Η νέα ιδιότητα του ως φοιτητής δημιουργεί νέες συνθήκες, που διαφέρουν ριζικά από την έως τότε μαθητική του εμπειρία. Αυτό σημαίνει πως, μεταξύ άλλων, επαναπροσδιορίζεται η σχέση του με την ανάγνωση. Στο παρόν σημείο της ζωής του η ανάγνωση κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο, όντας απαραίτητο συστατικό για την επιτυχία του. Αναλύοντας τα υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία, οι επιστήμονες συμφωνούν στο ότι οι σπουδαστές είναι μία από τις πιο δραστήριες αναγνωστικές ομάδες. Οι φοιτητές αναγνώστες αποτελούν ένα πλειοψηφικό ποσοστό, με τους περισσότερους να την έχουν ήδη εντάξει στη ζωή τους προτού την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο. Ανεξάρτητα από το βαθμό της αναγνωσιμότητας τους, φαίνεται πως η διαδικασία έχει σπουδαίο αντίκτυπο στην καθημερινότητα τους.

Αληθές είναι, ωστόσο, ότι οι περισσότεροι διαβάζουν με μία μέτρια συχνότητα, η οποία υπολογίζεται σε ένα με τέσσερα βιβλία μηνιαίως. Ένα δείγμα μελετών αναφέρει μεγαλύτερο αριθμό αναγνωσθέντων τεκμηρίων, που φτάνει τα δέκα βιβλία ανά μήνα. Παρ' όλα αυτά, το ότι οι συστηματικοί φοιτητές αναγνώστες αποτελούν μειοψηφία δεν αλλάζει. Ενθαρρυντικό είναι, βέβαια, ότι το ποσοστό τους εμφανίζεται ανοδικό τα τελευταία χρόνια. Δεν πρέπει να αγνοηθεί, ακόμη, ότι ένα μικρό αλλά μη αμελητέο κομμάτι του συνόλου, δεν διαβάζει καθόλου. Συνεχίζοντας, η μέση συχνότητα με την οποία διαβάζουν οι φοιτητές μπορεί να χαρακτηριστεί από επάρκεια αλλά και ουδετερότητα. Η συστηματικότητα της ανάγνωσης τους έχει περιγραφεί ως ελλιπής, χωρίς αυτό να εμποδίζει την υιοθέτηση ενός σταθερού μοτίβου. Το στοιχείο της επανάληψης συναντάται στη συμπεριφορά αρκετών σπουδαστών. Από αυτό μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι περισσότεροι έχουν μετατρέψει επιτυχώς την ανάγνωση σε συνήθεια. Ο χρόνος που δίνεται για το διάβασμα χαρακτηρίζεται με παρόμοιο τρόπο, δηλαδή θεωρείται ικανοποιητικός, αλλά λίγος. Συγκεκριμένα, η διάρκεια της οποιαδήποτε είδους ανάγνωσης συνήθως κυμαίνεται από μισή έως δύο ώρες. Από τις έρευνες σχολιάζεται ότι αυτό το χρονικό όριο είναι αρκετό, ώστε να χτιστεί η βάση για τη δημιουργία μίας δια βίου αναγνωστικής συνήθειας. Σε κάθε περίπτωση, οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί τέμνουν στο ότι το διάβασμα αντιμετωπίζεται ως μία ωφέλιμη διαδικασία. Οι φοιτητές διατηρούν θετική στάση για την ανάγνωση, αναγνωρίζοντας την πληροφόρηση και την ψυχαγωγία που τους προσφέρει (Pagente et al, 2022; Kashappanavar, 2022; Ολένογλου & Μπάνου, 2007).

Οι σπουδαστές, έπειτα, συνηθίζουν να ακολουθούν τις επικρατούσες αναγνωστικές τάσεις, είτε αυτό αφορά τη μορφή, είτε το περιεχόμενο των έργων. Τείνουν ακόμη να εκμεταλλεύονται όλα τα διαθέσιμα μέσα και να χρησιμοποιούν οποιαδήποτε πηγή μπορεί να τους φανεί χρήσιμη ή ενδιαφέρουσα. Εξηγώντας αλλιώς, επιλέγουν να διαβάσουν από όλες τις υπάρχουσες μορφές βιβλίων, μιας και στη σημερινή εποχή υπάρχουν περισσότερες εναλλακτικές λύσεις. Το διαδίκτυο έχει ανοίξει νέους δρόμους στην αναγνωσιμότητα των νέων και, δεδομένης της φυσικής εξοικείωσης τους με αυτό, είναι λογική η ανάμειξη του. Οι προσφερόμενες ψηφιακές υπηρεσίες αξιοποιούνται συχνά είτε για εκπαιδευτικούς, είτε για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Οτιδήποτε σχετίζεται με την ανάγνωση και έχει ηλεκτρονική υπόσταση γίνεται εκμεταλλεύσιμο, συνήθως σε μεγαλύτερο βαθμό από όσο στις υπόλοιπες αναγνωστικές ομάδες. Οι νέες μορφές ανάγνωσης, τα ηλεκτρονικά και τα ακουστικά βιβλία, αφομοιώνονται όλο και περισσότερο στην καθημερινότητα τους και στις αναγνωστικές τους συνήθειες. Πρέπει να σημειωθεί, βέβαια, πως παρά την άνοδο των ψηφιακών αναγνωστικών μέσων, τα έντυπα δεν σταμάτησαν ποτέ να αποτελούν την πρωταρχική επιλογή. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι, όσο στενή σχέση και να υπάρχει ανάμεσα σε φοιτητές και ηλεκτρονικά τεκμήρια, το απτό βιβλίο συνεχίζει να επικρατεί. Η όποια προσθήκη ψηφιακών μέσων στην αναγνωστική τους συμπεριφορά

συνήθως γίνεται σε συνδυασμό με τα παραδοσιακά (Pagente et al, 2022; Kashappanavar, 2022). Το έντυπο βιβλίο εξυπηρετεί περισσότερο τους φοιτητές τόσο λόγω συνήθειας, όσο και λόγω της πρακτικότητας τους αναφορικά με την καταγραφή σημειώσεων και τη μελέτη. Πολλοί είναι οι σπουδαστές που καταφεύγουν στην εκτύπωση ψηφιακών αρχείων προκειμένου να ολοκληρώσουν τη μελέτη τους. Η έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς της Άννας-Μαρίας Ολένογλου για τους φοιτητές του Ιονίου Πανεπιστημίου εκθειάζει αυτήν ακριβώς την κατάσταση. Αναφέρεται πως, αν και 8 στους 10 φοιτητές διαβάζουν ψηφιακά αρχεία, παραπάνω από τους μισούς τα εκτυπώνουν. Οι λόγοι για αυτό ήταν η κούραση των ματιών από την οθόνη, η δυνατότητα σημειώσεων και η επιθυμία του απτού αντικειμένου στη συλλογή τους. Ωστόσο, συναντάται το παράδοξο όπου, ενώ σε γενικές γραμμές προτιμούνται τα έντυπα μέσα, τα επιστημονικά άρθρα είναι πιο πιθανό να διαβαστούν ηλεκτρονικά (Vandenhoeck, 2013; Ολένογλου & Μπάνου, 2007).

Ανέκαθεν οι ακαδημαϊκοί έρχονταν σε συμφωνία αναφορικά με τα είδη βιβλίων που προτιμούν να αναγινώσκουν. Παρόλο που οι αναγνωστικές προτιμήσεις ενός ατόμου εξαρτώνται άμεσα από την προσωπικότητα του, αναδεικνύονται πολλά κοινά σημεία στο γούστο των φοιτητών, όπως και στους λόγους που διαβάζουν. Παρατηρείται ότι, σε γενικές γραμμές, επιλέγουν την ανάγνωση περισσότερο για χρηστικούς παρά για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Ορισμένες μελέτες υποστηρίζουν το αντίθετο, όμως η πλειοψηφία συμφωνεί ότι το διάβασμα προτιμάται ως υποχρέωση. Ενώ καταφέρνουν να εξισορροπήσουν τη μελέτη για διεκπεραίωση εργασιών και τη μελέτη για ευχαρίστηση, η πρώτη φαίνεται να επικρατεί. Πολλοί είναι οι σπουδαστές που διαβάζουν πρωτίστως για να περάσουν τις εξετάσεις, να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους και να αποκτήσουν εργασία στο μέλλον. Ως εκ τούτου, τα συγγράμματα που παρέχονται από το πανεπιστήμιο και τα επιστημονικά περιοδικά είναι διαχρονικά δημοφιλή στη φοιτητική κοινότητα. Γίνεται πολλές φορές λόγος, μάλιστα, για προτίμηση ισχυρότερη από αυτήν που καταδεικνύεται για τα μυθιστορήματα, ένα είδος αναγνωσμάτων που επίσης βρίσκεται στην κορυφή των προτιμήσεων των φοιτητών. Ο Kamhieh αναφέρει πως διαβάζουν ως επί το πλείστον τα απαραίτητα συγγράμματα για τις υποχρεώσεις τους με τη λογοτεχνία να έρχεται δεύτερη (Kamhieh, 2018; Khongtim, 2021). Αυτό έρχεται σε συμφωνία με την έρευνα των Belden Liswaniso και Georgina Mubanga, που δηλώνουν πως ο δημοφιλέστερος τύπος βιβλίου για τους ακαδημαϊκούς είναι τα επιστημονικά και εκείνα που προμηθεύονται από τον θεσμό και προτείνουν οι καθηγητές τους (Liswaniso & Mubanga, 2019).

Το στοιχείο που έχει μεταβάλλει την κατάσταση αναφορικά με την αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών είναι η τεχνολογική επανάσταση. Οι νέες τεχνολογίες, και ειδικά το διαδίκτυο, έχουν ανακατευθύνει το είδος και τον τύπο των βιβλίων που διαβάζουν. Προτού την ολική αφομοίωση τους στην κοινωνία, τα έντυπα περιοδικά και οι εφημερίδες ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή στην εν λόγω κατηγορία. Τα αξιοποιούσαν για πληροφοριακούς και μαθησιακούς σκοπούς, ενώ μαζί με τα μυθιστορήματα αποτελούσαν το τρίπτυχο της ψυχαγωγικής ανάγνωσης. Οι σπουδαστές των προηγούμενων γενεών χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο σπανιότερα και συνήθως αποσκοπούσε στην ανάκτηση πληροφοριών. Στη σημερινή, εξαρτημένη από την τεχνολογία κοινωνία, τα ψηφιακά κείμενα διαβάζονται εντατικά. Οι ακαδημαϊκοί αναγινώσκουν σε καθημερινή βάση και με μεγάλη συχνότητα κείμενα από ιστοσελίδες και ιστολόγια. Άξιο αναφοράς είναι ότι το διάβασμα των σύγχρονων φοιτητών εμφανίζεται αυξημένο σε σύγκριση με αυτό των παλαιότερων γενεών. Αυτό μπορεί να επεξηγηθεί τόσο από τη διευκόλυνση των ψηφιακών μέσων, όσο και από την έκρηξη και έξαρση της πληροφορίας. Παράλληλα, και παρά τη σταδιακή εξαφάνιση της έντυπης μορφής τους, τα ποσοστά χρήσης των online εφημερίδων και περιοδικών είναι ενθαρρυντικά. Ένα στοιχείο που επίσης οφείλεται να αναφερθεί είναι ότι ο βαθμός χρήσης των βιβλιοθηκών από τους φοιτητές δεν άλλαξε. Η πλειονότητα ανέκαθεν χρησιμοποιούσε όλες τις υπηρεσίες τους, ηλεκτρονικές και μη. Ήταν, ακόμη, αρκετά δεκτικοί ως προς τη δράση και τα πλεονεκτήματά τους, ενώ δεν δίσταζαν να ζητήσουν τη βοήθεια του προσωπικού όποτε την είχαν ανάγκη (Liswaniso & Mubanga, 2019; Khongtim, 2021).

Ο κάθε φοιτητής, όντας αυτόνομη και μοναδική προσωπικότητα με κριτική σκέψη, αντιλαμβάνεται την ανάγνωση με διαφορετικό τρόπο. Το κοινωνικό υπόβαθρο, το περιβάλλον στο οποίο περικλείεται και οι προσωπικές του εμπειρίες και βλέψεις διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την ύπαρξη ή μη αναγνωσιμότητας. Χρησιμοποιεί, επίσης, τα διαθέσιμα μέσα με τον τρόπο και τη συχνότητα που εκείνος θεωρεί ότι είναι πιο ωφέλιμα, πιο ευχάριστα ή πιο εύκολα. Το αν ένας φοιτητής θα αναπτύξει αναγνωστικές συμπεριφορές, όπως και το γιατί και σε ποιο βαθμό, εξαρτάται άμεσα από τη δική του αντίληψη, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί κατά το πέρας της ζωής του. Ωστόσο, μπορούν να παρατηρηθούν κοινά στοιχεία ως προς τα στοιχεία που απαρτίζουν τις αναγνωστικές συνήθειες και αντιλήψεις τους. Αναφορικά με τους λόγους που οδηγούν τους φοιτητές στην ανάγνωση, οι έρευνες καταδεικνύουν το απτό ενδιαφέρον για το βιβλίο ως τον πρωταρχικό λόγο. Πέρα από την υποχρεωτικότητα της μελέτης που ορίζει το πανεπιστήμιο, επιλέγουν την ανάγνωση επειδή το βιβλίο εξάπτει την περιέργεια τους ή τους βοηθά στο να περνούν ευχάριστα τον χρόνο τους. Λιγότερο συνηθισμένο, αν και δημοφιλές σενάριο, είναι ότι καταπιάνονται με την όλη διαδικασία μετά την καθοδήγηση από τους γονείς, τους δασκάλους ή και τους συνομηλίκους τους. Η κοινωνική πίεση ή προτροπή είναι ένας ισχυρός παράγοντας, ειδικότερα στις μικρότερες ηλικίες. Η όρεξη για ανάγνωση πλάθεται από τους κηδεμόνες και το σχολείο από νωρίς, έτσι ώστε ο μέλλον ενήλικας να αποκτήσει σχετικές συνήθειες. Οι πρώτοι, ειδικά, όντας οι πρώτοι τους δάσκαλοι, έχουν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη τους. Κίνητρο μπορεί να αποτελέσει, ακόμη, όχι μόνο η δραστηριότητα καθαυτή, αλλά και τα προνόμια που μπορεί να προσφέρει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιτυχία στην πανεπιστημιακή πορεία τους. Η εκπλήρωση των εκπαιδευτικών στόχων είναι ένας ζωτικός λόγος ενασχόλησης με την ανάγνωση, έχοντας ως δεδομένο ότι η πλειοψηφία διαβάσει για αυτόν ακριβώς τον σκοπό (Shafi & Loan, 2010; Huang & Reynolds, 2022; Kamhieh, 2018).

Οι σπουδαστές έχουν επίγνωση των πλεονεκτημάτων του συστηματικού διαβάσματος κι, έτσι, το επιλέγουν για την προσωπική τους ανάπτυξη, ευημερία και εξέλιξη σε όλους τους τομείς. Σε αυτό συμπεριλαμβάνεται η ανάγνωση για ανάκτηση πληροφοριών και επέκταση των γνώσεων τους, ιδιαίτερα στη σημερινή κοινωνία της πληροφόρησης. Η ευχαρίστηση, η ψυχική αγαλλίαση και η προσωρινή διαφυγή από την πραγματικότητα είναι μία ακόμη διάσταση των κινήτρων τους. Από την άλλη, υπάρχουν αρκετοί ανασταλτικοί παράγοντες αναφορικά με τη δημιουργία αναγνωστικών συνηθειών. Το ποσοστό των φοιτητών που δεν διαβάζουν καθόλου είναι μεν μειωθητικό, αξιοπρόσεκτο όμως δε. Η κύρια αιτία για την οποία ένα μέλος της ακαδημαϊκής κοινότητας επιλέγει να μην διαβάσει είναι η έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Είναι ξεκάθαρο ότι οι εκπαιδευτικές υποχρεώσεις καταλαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος της καθημερινότητας τους. Οι σπουδαστές καλούνται να αφομοιώσουν έναν μεγάλο όγκο πληροφοριών σε περιορισμένο χρονικό διάστημα και να διαβάσουν για την ολοκλήρωση των εργασιών τους. Στη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου, ειδικά, οι φοιτητές οφείλουν να προετοιμαστούν καταλλήλως. Ο χρόνος που μπορούν να διαθέσουν για να διαβάζουν αναγνώσματα πέρα από τις ανάγκες της σχολής τους είναι περιορισμένος, ειδικά αν ληφθεί υπόψη η πολυπλοκότητα των συγκεκριμένων μαθημάτων. Στη συνέχεια, ένα άλλο στοιχείο που αποτρέπει τους ακαδημαϊκούς από το να διαβάσουν είναι το μη αναβαθμισμένο και συμβατό με τη σημερινή πραγματικότητα υλικό της βιβλιοθήκης. Τα ξεπερασμένα αρχεία πολλές φορές δε βοηθούν τους φοιτητές στην εκπόνηση εργασιών. Η μη ύπαρξη πρόσφατων στοιχείων πολλές φορές οδηγεί στην απουσία ενδιαφέροντος για το ανάγνωσμα ή αδυναμία αξιοποίησης τους σε αρκετές ακαδημαϊκές εργασίες. Τέλος, το διαδίκτυο έχει στρέψει την προσοχή αρκετών σε αυτό εις βάρος της έντυπης ανάγνωσης. Το μεγαλύτερο κομμάτι των σπουδαστών προτιμά να ασχολείται με τις νέες τεχνολογίες παρά με το διάβασμα. Ξοδεύουν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους στο internet, πολλές φορές αγνοώντας την ανάγνωση. Υπηρεσίες όπως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν μεταβάλλει την πραγματικότητα αναφορικά με το διάβασμα και πολλές φορές λειτουργούν εναντίον του (Liswaniso & Mubanga, 2019; Khongtim, 2021).

Η νοοτροπία των ακαδημαϊκών προς την ανάγνωση είναι αλληλοεξαρτώμενη με τη φοιτητική τους ιδιότητα και, ακολούθως, με τις υποχρεώσεις που αυτή προϋποθέτει. Οι σχετικές μελέτες κάνουν λόγο για μία αλληλένδετη σχέση ανάμεσα στην αναγνωσιμότητα και την ακαδημαϊκή πρόοδο. Η συστηματική ενασχόληση με την ανάγνωση είναι το κλειδί για την εκμάθηση και την ακαδημαϊκή επιτυχία. Αντίθετα, η μη παραγωγικότητα στον πανεπιστημιακό τομέα είναι συνδεδεμένη με τις φτωχές αναγνωστικές συνήθειες (Pagente et al, 2022). Για την ολοκλήρωση των σπουδών τους είναι απαραίτητη η πολυετής μελέτη, δηλαδή κατά κάποιο τρόπο υποχρεούνται να διαβάσουν σχετικά με τον τομέα που καλούνται να ακολουθήσουν. Γίνεται, λοιπόν, σαφές πως ο τρόπος με τον οποίο ανταπεξέρχονται στις απαιτήσεις του πανεπιστημίου είναι ένα μείζονος σημασίας μέρος της αναγνωστικής τους συμπεριφοράς. Η ακαδημαϊκή ανάγνωση, αρχικά, είναι αρκετά πιο απαιτητική από τη σχολική και την ψυχαγωγική, επειδή τα κείμενα είναι εκτενέστερα και πιο περίπλοκα από άποψη περιεχομένου και λεξιλογίου. Για την ολοκλήρωση των πανεπιστημιακών υποχρεώσεων είναι απαραίτητη η ανάγνωση πολλαπλών επιστημονικών κειμένων. Ταυτόχρονα, για τη χρήση τους απαιτούνται βαθύτερες αναγνωστικές και κριτικές δεξιότητες, όπως και βασικές γνώσεις περί του αντικειμένου σπουδών. Οι φοιτητές καλούνται να κατανοήσουν, να ερμηνεύσουν, να ανακτήσουν και να παραγράψουν αυτά τα κείμενα, προκειμένου να τα αξιοποιήσουν (Baier et al, 2011; Anwar & Sailuddin, 2022).

Με βάση τα παραπάνω, ισχύει ότι η τακτική επαφή με τα παραπάνω έργα και με το υλικό που δίνεται από το διδακτικό προσωπικό ισοδυναμεί με τη δημιουργία και διατήρηση αναγνωστικών συνηθειών. Το πως ο κάθε φοιτητής αντιμετωπίζει τη μελέτη που του ανατίθεται εξαρτάται από την προσωπικότητα του ιδίου, αλλά και από τις αναγνωστικές συνήθειες που έχει υιοθετήσει έως τότε. Εάν η αναγνωσιμότητα καθ' όλη τη ζωή του ήταν λειψή, θα υπάρξει αρνητικό αντίκτυπο στην ακαδημαϊκή του ανάγνωση. Θετική έκβαση είναι, ωστόσο, το ότι η πλειονότητα δεν δείχνει ιδιαίτερη δυσκολία ως προς την ανάγνωση επιστημονικών κειμένων. Μία ακόμη διαπίστωση είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών διαβάζει καθαρά και μόνο για την ολοκλήρωση των υποχρεώσεων τους. Σύνηθες είναι να προβαίνουν στην ανάγνωση λίγο πριν από τις εξετάσεις ή την προθεσμία που έχει οριστεί για τις εργασίες. Η αντίληψη ότι η ανάγνωση συνιστά αποκλειστικά και μόνο αναγκαίο στοιχείο για την τέλεση εκπαιδευτικών διεργασιών δεν έχει πάψει να υφίσταται. Άξιο σχολιασμού είναι επίσης ότι ένα 20% των σπουδαστών δεν ολοκληρώνει τις προβλεπόμενες πανεπιστημιακές δραστηριότητες. Οι έρευνες καταδεικνύουν ότι παρά την ενεργή συμμετοχή τους στις διαλέξεις (π.χ. καταγραφή σημειώσεων, υπογράμμιση σημαντικότερων στοιχείων), αφιερώνουν λίγο χρόνο για την διεκπεραίωση των υποχρεώσεων τους. Οι φοιτητές φαίνεται ότι αντιλαμβάνονται τις ανατιθέμενες από το πανεπιστήμιο δράσεις σαν μία υποχρέωση. Ως εκ τούτου, πολλοί στοχεύουν στον χαμηλότερο δυνατό βαθμό που θα εξασφαλίσει την επιτυχία, με αποτέλεσμα να μην δίνουν την πρέπουσα βαρύτητα. Η επίδοση τους στην ακαδημαϊκή ανάγνωση εξαρτάται πλήρως από τη γενικότερη και προγενέστερη αναγνωστική τους συμπεριφορά. Παράγοντες όπως η ύπαρξη κινήτρου, το πρωτότερο εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο, η ικανότητα χρήσης της γλώσσας και ο βαθμός της κριτικής τους σκέψης συνδράμουν επίσης στην απόδοσή τους (Baier et al, 2011; Anwar & Sailuddin, 2022).

3.Η βιβλιοπαραγωγή στην Ελλάδα

3.1.Εκδοτική βιομηχανία και εκδοτικοί οίκοι

Προτού την εμφάνιση της τυπογραφίας, η παραγωγή και η πώληση των βιβλίων γινόταν μέσω των γραφέων και των εικονογράφων. Οι πρώτοι είχαν την αρμοδιότητα να σχεδιάζουν τα προς ανάγνωση κείμενα και να παράγουν αντίγραφα τους όταν αυτό κρινόταν απαραίτητο. Οι δεύτεροι αναλάμβαναν ύστερα από τη δράση των γραφέων, καλλιτεχνώντας οποιοδήποτε σημείο του έργου χρειαζόταν εικαστική επιμέλεια. Όλες οι παραπάνω δραστηριότητες, που αφορούσαν τη δημιουργία ενός κειμένου, γίνονταν χειρογράφως. Γι' αυτόν τον λόγο, η έκδοση βιβλίων σαν επιχειρηματική δραστηριότητα εμφανίζεται παράλληλα με την ανακάλυψη της τυπογραφίας. Η εν λόγω εφεύρεση ήταν που μετέτρεψε το βιβλίο σε ένα εμπορικό προϊόν που χρήζει οργανωμένου συστήματος παραγωγής και διακίνησης (Finkelstein & McCleery, 2005:45-46). Η τύπωση της Βίβλου των 42 στίχων από τον Γουτεμβέργιο αποτέλεσε, πιο συγκεκριμένα, την αφετηρία της εν λόγω διαδρομής. Τα πρώτα εκτυπωμένα βιβλία, με άλλα λόγια οι πρώτες δραστηριότητες που μπορούν να χαρακτηριστούν εκδοτικές, ήταν πιστά αντίγραφα των χειρογράφων. Δημιουργήθηκαν κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση τους, με μόνη διαφορά την ύπαρξη και χρήση καινοτόμων για την εποχή μέσων παραγωγής. Επρόκειτο ουσιαστικά για επανεκδόσεις των κειμένων που έχουν ήδη δημιουργηθεί με το χέρι. Δεν άργησε να γίνει αντιληπτή η σημαντικότητα του βιβλίου, μιας και ήδη από τον 16ο αιώνα παρατηρείται ανάπτυξη της λογοτεχνίας. Η διάδοση της τυπογραφίας και, επομένως, η ανάπτυξη της εκδοτικής δραστηριότητας, έγινε μέσω της εγκαθίδρυσης των εργαστηρίων στις εμπορικές ευρωπαϊκές πόλεις. Όσο μεγάλωνε ο αριθμός των εργαστηρίων, τόσο περισσότερο εξαπλωνόταν η τυπογραφία στον κόσμο. Ως αποτέλεσμα, η επιρροή που μπορούσε να ασκήσει το βιβλίο με τη μαζική και ταχεία πληροφόρηση που προσέφερε γινόταν όλο και πιο ξεκάθαρη (Keh, 1998).

Αξίζει, βέβαια, να σημειωθεί πως η δομή των εκδοτικών οίκων της εποχής ήταν κατά πολύ απλούστερη από αυτή που υπάρχει στη σύγχρονη εποχή. Πιο ειδικά, ήταν κατ' εξοχήν εργαστήρια με οικογενειακό χαρακτήρα, τα οποία διοικούνταν από ένα και μοναδικό άτομο υποβοηθούμενο από τα συγγενικά μέλη. Οι αρμοδιότητες, ακόμη, του εκδότη, του τυπογράφου και του βιβλιοπώλη αρχικά συγκεντρώνονταν σε ένα πρόσωπο (Keh, 1998). Η εκτύπωση βιβλίων αποτελούσε μία ενασχόληση με συμβολική αξία και κύρος και δεν είχε σκοπό το οικονομικό όφελος του παραγωγού. Οι εκδοτικοί οίκοι δεν αντιμετώπιζονταν ως επιχειρήσεις και εμπόριο αλλά υπηρεσία προορισμένη για το κοινό (Schiffrin, 2011: 21). Η όλη διαδικασία έκδοσης τίτλων, επίσης, περιελάμβανε λιγότερα βήματα και λιγότερες λειτουργίες. Εν συντομία, ο εκάστοτε συγγραφέας ερχόταν σε επαφή με έναν βιβλιοπώλη-εκδότη, ο οποίος αναλάμβανε και την εκτύπωση του έργου του. Το κόστος της δημιουργίας του βιβλίου συχνά καλυπτόταν από χορηγούς, μέσω των οποίων το αντικείμενο έφτανε στο κοινό για το οποίο προοριζόταν. Η προαναφερόμενη, παραδοσιακή δομή διατηρήθηκε για αρκετούς αιώνες. Οι εξελίξεις στον χώρο βελτίωναν εμφανώς την εκδοτική διεργασία, με τον σταδιακό διαχωρισμό του εκδότη με τον τυπογράφο και τον βιβλιοπώλη να είναι γεγονός. Ωστόσο, η μορφή και η φιλοσοφία των οίκων παρέμεινε ίδια για αρκετούς αιώνες. Ριζικές αλλαγές στον εκδοτικό χώρο δεν υπήρχαν έως τον 19ο αιώνα (Keh, 1998).

Από το 1800 έως την έλευση της νέας χιλιετίας δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για τη ριζική μεταστροφή των εκδοτικών οίκων και τη μετατροπή τους στις εταιρείες που έχουν

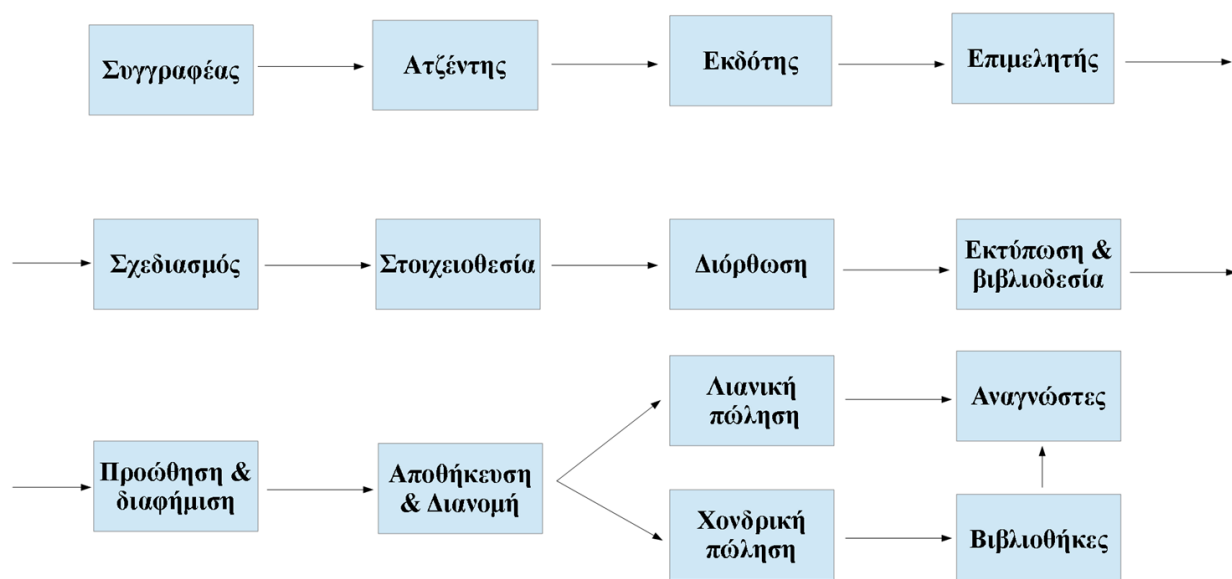
επικρατήσει σήμερα. Τον 19ο αιώνα εισάγεται η τεχνολογία εκείνη που οδήγησε στη δημιουργία του σύγχρονου, μοντέρνου κόσμου. Την ίδια στιγμή η αύξηση του εγγράμματου πληθυσμού είναι απότομη, ενώ εμφανίζονται νέες αναγνωστικές ομάδες, λόγω χάρη οι γυναίκες και τα παιδιά. Τα παραπάνω συνεπάγονται μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό και, στη συνέχεια, ανάγκη για μεγαλύτερη παραγωγή κειμένων. Λαμβάνοντας υπόψη και την επακόλουθη μείωση της τιμής του βιβλίου, η μαζική εκτύπωση ήταν πια γεγονός, κάτι που αποδεικνύεται καθοριστικό για τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας των εκδοτικών οίκων. Στα μέσα του 20ου αιώνα εκτυλίσσονται οι συγκυρίες εκείνες που οδήγησαν στη σύγχρονη βιομηχανία του βιβλίου. Οι δράσεις που έλαβαν χώρα από αυτήν την περίοδο και έπειτα γεννούν τη νεότερη εκδοτική πραγματικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από την έννοια του επαναπροσδιορισμού. Πολλαπλές είναι οι συνθήκες που μεταμόρφωσαν ολοκληρωτικά τον συγκεκριμένο τομέα, προσφέροντας νέες δυνατότητες αλλά και αναδεικνύοντας προβλήματα. Ως παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν η παγκοσμιοποίηση και η γενική οικονομική ευχέρεια. Δε θα μπορούσε φυσικά να παραλειφθεί η τεχνολογική ανάπτυξη, χάρη στην οποία βελτιώθηκαν όλα τα στοιχεία που απαρτίζουν την παραγωγή, διανομή και ανάγνωση βιβλίων (Keh, 1998; Μπάνου, 2012:15).

Εξειδικεύοντας περισσότερο, κατά το 1950 η παραδοσιακή, οικογενειακή μορφή των εκδοτικών οίκων ορίζεται εκ νέου και αντικαθίσταται σταδιακά από τις μεγάλες επιχειρήσεις και τις αλυσίδες. Τόσο λόγω των αιτιών που αναφέρθηκαν παραπάνω, όσο και λόγω εσωτερικών ζητημάτων της εκδοτικής βιομηχανίας (όπως ο τεράστιος ανταγωνισμός, η επιθυμία για συνεργασίες και η επεκτατική πολιτική), ακολούθησε μία περίοδος αλληπάλληλων εξαγορών και συγχωνεύσεων μικρότερων επιχειρήσεων. Οι εκδοτικές αυτοκρατορίες εδραιώνονται μέσα από την ορθή αξιοποίηση των νέων μέσων, την ανάδειξη του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, τη δημιουργία πετυχημένων συνεργασιών και την επιβολή προσιτών τιμών για το κοινό (Keh, 1998; Μπάνου, 2012:52-53). Επιπρόσθετα και, σύμφωνα με τα γραφόμενα του Andre Schiffrin, οι τωρινοί εκδοτικοί οίκοι προέρχονται από τους ιδιοκτήτες εκείνους που αποζητούσαν δημοτικότητα και έσοδα ισοδύναμα με αυτά των ΜΜΕ (π.χ. τηλεόραση, εφημερίδες κ.λπ.). Ακολουθείται μία πιο καπιταλιστική προσέγγιση, με βασικό γνώμονα την κυκλοφορία των τίτλων εκείνων που θα φέρουν τις μεγαλύτερες απολαβές. Η εκδοτική παραγωγή συγκεντρώνεται στους κολοσσούς, ενώ η αναζήτηση και η προώθηση των best sellers γίνεται πρωταρχικός στόχος. Σαν συνέπεια, επανακαθορίζονται τα κριτήρια για τα προς έκδοση βιβλία. Με αφετηρία τη Βρετανία και την Αμερική, οι μεγάλοι εκδοτικοί οίκοι και τα βιβλιοπωλεία-αλυσίδες κατακτούν τη βιομηχανία του βιβλίου εις βάρος των ανεξάρτητων οργανισμών. Οι μεγάλες εταιρείες κυριαρχούν στον εκδοτικό χώρο, συγκεντρώνοντας και ελέγχοντας το μεγαλύτερο κομμάτι της παραγωγής. Το αναδυόμενο ηλεκτρονικό βιβλίο, καθώς και το εμπόριο που αναπτύσσεται γύρω από αυτό, έγινε “συνεργός” στη μεταβολή αυτή (Μπάνου, 2012:19; Schiffrin, 2011:7).

Ένα βιβλίο γεννιέται μέσα από την έμπνευση ενός ή περισσότερων ανθρώπων. Η εκδοτική αλυσίδα, λοιπόν, ξεκινά από τον συγγραφέα, ο οποίος καταγράφει τις σκέψεις και τις ιδέες του, δημιουργώντας ένα έργο που προορίζεται για δημοσίευση. Με την ολοκλήρωση του κειμένου του, έρχεται σε επαφή με έναν εκδοτικό οίκο, με ή χωρίς τη διαμεσολάβηση του λογοτεχνικού ατζέντη. Ο τελευταίος δεν είναι υποχρεωτικό κομμάτι της διεργασίας, ωστόσο έχει τις απαραίτητες γνώσεις ώστε να διαπραγματεύεται αποτελεσματικά με τους εκδότες για μία εν δυνάμει νέα κυκλοφορία. Τα τελευταία χρόνια ο ρόλος του καθίσταται ολοένα και σημαντικότερος για την έκδοση ενός τίτλου. Ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή μη του πράκτορα, το κείμενο έρχεται στα χέρια του εκδότη. Εκείνος το αξιολογεί και κρίνει εάν θα γίνουν οι απαραίτητες διεργασίες για να βγει στην αγορά. Ως κεντρικός

κόμβος της εν λόγω διαδικασίας, ο εκδότης είναι εκείνος που συντονίζει όλα τα τμήματα και το προσωπικό που εργάζονται για την παραγωγή και πώληση ενός βιβλίου. Παράλληλα, έχει τον τελευταίο λόγο αναφορικά με το ποιοι τίτλοι θα παραχθούν και θα καταλήξουν στο αναγνωστικό κοινό. Είναι, στην ουσία, εκείνος που αποφασίζει ποια θα είναι η αγορά του βιβλίου. Από τη στιγμή που ο εκδότης θα δώσει τη συγκατάθεση του για τη μαζική παραγωγή του έργου, αναλαμβάνουν οι επαγγελματίες των επιμέρους τμημάτων ή οι αρμόδιες εταιρείες. Οι εν λόγω κρίκοι της αλυσίδας θα τελειοποιήσουν το έργο σαν κείμενο και σαν αντικείμενο. Ακολουθώντας, ο επιμελητής είναι εκείνος που φροντίζει για το άυλο κομμάτι του βιβλίου. Καλείται να ασκήσει κριτική στο κείμενο και να προβεί μαζί με τον συγγραφέα στις απαραίτητες μεταβολές για τη βελτιστοποίηση του. Η επιμέλεια ενός κειμένου είναι ακρογωνιαίος λίθος για το τελικό προϊόν, τόσο ισχυρός που τονίζεται ότι *“Το κείμενο είναι ώριμο και έτοιμο για έκδοση μόνο μετά την επιμέλεια”* (Μπάνου, 2012:43).

Μετά την ολοκλήρωση της επεξεργασίας του κειμένου, έπεται η διαμόρφωση της εξωτερικής μορφής του βιβλίου. Το έργο στέλνεται στους εκάστοτε υπεύθυνους, που αναλαμβάνουν τα σχετικά με την εμφάνιση του. Σε αυτό το στάδιο πραγματοποιούνται ο σχεδιασμός, η στοιχειοθεσία, η διόρθωση, η εκτύπωση και η βιβλιοδεσία. Με τις εν λόγω δραστηριότητες έχει πια υπόσταση και το υλικό μέρος του βιβλίου. Με το πέρας των παραπάνω, το έργο επιστρέφεται ολοκληρωμένο στον εκδότη, ο οποίος φροντίζει για τη διανομή και την προώθηση του στο κοινό. Το τελικό προϊόν διανέμεται σε όλα τα δυνατά σημεία πώλησης και διάθεσης. Τα βιβλιοπωλεία και τα λοιπά λιανεμπόρια που εμπορεύονται βιβλία (π.χ. supermarket, περίπτερα), όπως και οι βιβλιοθήκες και οι λέσχες αποτελούν τους αποδέκτες. Μέσω των τελευταίων το βιβλίο καταλήγει στους αναγνώστες, μέσα από την αγορά ή τον δανεισμό του (Keh, 1998; Μπάνου, 2012:41-46; Thompson, 2017:42-47). Οφείλεται να αναφερθεί ότι τα τελευταία χρόνια η τυπική μορφή της εκδοτικής αλυσίδας έχει μεταβληθεί. Ο ρόλος του αναγνώστη εμφανίζεται ανανεωμένος και ενδυναμωμένος από τις νέες τεχνολογίες. Πλέον μπορεί να έχει άμεση επαφή με τον εκδότη και, μάλιστα, να επηρεάζει τη στρατηγική του. Ειδική μνεία πρέπει να δοθεί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, που έχουν προσφέρει νέες δυνατότητες επικοινωνίας τόσο στο κοινό, όσο και τους επαγγελματίες του βιβλίου. Η online εμπλοκή των αναγνωστών είναι, επίσης, υπεύθυνη για τις κοινότητες αναγνωστών, οι οποίες έχουν πρόσφατα εξελιχθεί και επηρεάζει την όλη διεργασία (Βαπου, 2017: 127-129). Την ίδια στιγμή, η τεχνολογία έχει προσφέρει τη δυνατότητα της αυτοέκδοσης, με την οποία είναι δυνατή η απευθείας έκδοση ενός έργου δίχως την επεξεργασία από τον οίκο και τα τμήματα του. Η πιθανή παράλειψη όλης της εκδοτικής διαδικασίας για τη δημοσίευση ενός βιβλίου είναι δυνατή, επανακαθορίζοντας για ακόμη μία φορά το ρόλο τόσο του εκδότη όσο και των λοιπών εμπλεκόμενων (Μπάνου, 2012: 45).



Εικόνα 2: Η εκδοτική αλυσίδα (Τροποποιημένο από Μπάνου, 2012: 41 και Thompson, 2017: 45)

3.2. Διανομή και προώθηση

Μετά την παραγωγή του βιβλίου, και αφού έχει λάβει την τελική του μορφή, ακολουθούν η διανομή και η προώθηση του στο κοινό. Και οι δύο διαδικασίες αποτελούν κομβικά σημεία της εκδοτικής αλυσίδας, μιας και έτσι το ανάγνωσμα γνωστοποιείται και έρχεται στα χέρια του κοινού. Επρόκειτο για τους συνδετικούς κρίκους ανάμεσα στο προϊόν και τους καταναλωτές. Εμβαθύνοντας στο πρώτο σκέλος, η διανομή αναφέρεται στη διεργασία κατά την οποία τα παραγόμενα τεκμήρια θα καταλήξουν μαζικά και γρήγορα στους αναγνώστες. Οι περισσότεροι εκδοτικοί οίκοι, ιδίως οι μεσαίοι και οι μεγάλοι, διαθέτουν δίκτυα διανομής σε όλη τη χώρα. Αποτελούνται από εταιρείες του λιανεμπορίου και του χονδρεμπορίου, που έχουν το ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στους εκδότες και τους αναγνώστες. Θεσμοί που απαρτίζουν αυτό το δίκτυο είναι τα παντός είδους σημεία πώλησης βιβλίων, με εστίαση στα βιβλιοπωλεία, τις βιβλιοθήκες και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Υπάρχει στενή συνεργασία μεταξύ των παραπάνω, ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η τοποθέτηση των βιβλίων στα ράφια και η αφθονία τους στις υπηρεσίες διαχείρισης της πληροφορίας. Η επαφή του βιβλίου με τον αναγνώστη γίνεται μέσα από τον διαμοιρασμό σε όλα τα εμπορικά σημεία και υπηρεσίες. Ορισμένοι θεσμοί, λόγω χάρη οι βιβλιοθήκες, μπορούν να γίνουν δέκτες της διανομής. Άλλοι, όπως οι λέσχες βιβλίων, μπορούν να γίνουν μεσάζοντες (Clark & Phillips, 2008: 210; Keh, 1998). Με την έλευση της τεχνολογίας, η ψηφιακή διανομή σε σχετικές πλατφόρμες είναι γεγονός. Η επανάσταση αυτή αφαίρεσε τα όρια της απτής διανομής των βιβλίων, προσφέροντας ακόμη περισσότερες δυνατότητες και λιγότερους περιορισμούς. Από την εμφάνιση της ψηφιακής βιβλιοθήκης Project Gutenberg, η διανομή έχει επαναπροσδιοριστεί. Ο διαμοιρασμός γίνεται πια με μεγαλύτερη ευκολία και περισσότερες εναλλακτικές λύσεις. Απαραίτητο είναι να επισημανθεί ότι το Amazon αποτελεί πια ένα από τα ισχυρότερα σημεία πώλησης παγκοσμίως. Υπολογίζεται ότι ελέγχει έως και το 80% της διανομής βιβλίου στην Αμερική, επιβεβαιώνοντας την τεράστια επίδραση της ψηφιοποίησης στη βιομηχανία. Δεν πρέπει, ακόμη, να παραλειφθεί η παράμετρος της αυτοέκδοσης, όπου ο δημιουργός

μπορεί να λάβει και τον ρόλο του διανομέα (Curcic, 2023; Atanasovski, 2018; Chen, Hu & Smith, 2017).

Η γνωστότερη μέθοδος διανομής αναγνωσμάτων στα πλαίσια των πανεπιστημίων είναι η ηλεκτρονική υπηρεσία Εύδοξος. Επρόκειτο για ένα καινοτόμο εγχείρημα, του οποίου η δράση ξεκίνησε το 2010. Εκμεταλλεύεται πλήρως τις τεχνολογικές δυνατότητες προκειμένου οι προπτυχιακοί φοιτητές να αποκτήσουν τα απαραίτητα συγγράμματα για την ακαδημαϊκή τους σταδιοδρομία. Σε συνεργασία με τους εκδοτικούς οίκους, το κράτος και τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, ο Εύδοξος εξασφαλίζει υλικό για τη μελέτη των μαθημάτων και τη διδασκαλία του μελλοντικού επαγγέλματος τους. Οι εκδότες που είναι εγγεγραμμένοι στο σύστημα του υποχρεούνται από το Υπουργείο Παιδείας να αποθέτουν τα συγγράμματα τους σ' αυτό. Οι διδάσκοντες των εκάστοτε τμημάτων επιλέγουν τα πιο κατάλληλα για το μάθημα τους. Οι φοιτητές, τέλος, δηλώνουν την προτίμηση τους και λαμβάνουν το ανάγνωσμα. Η υπηρεσία προσφέρει την ταχεία, εύκολη και δίχως αντίτιμο παραλαβή των επιστημονικών βιβλίων. Παράλληλα, δίνεται η επιλογή ανταλλαγής συγγραμμάτων προς εξοικονόμηση πόρων και αλληλοβοήθεια μεταξύ των συμφοιτητών. Η προσφορά της υπηρεσίας συγκεντρώνεται στη διευκόλυνση των εμπλεκόμενων οργανισμών, την εξυπηρέτηση των σπουδαστών και τον διαμοιρασμό της γνώσης. Οι φοιτητές διαχειρίζονται την υπηρεσία ακόμη και με τα κινητά τους τηλέφωνα, καθιστώντας τη διαδικασία παραλαβής αρκετά εύκολη. Η ψηφιακή υπόσταση του Εύδοξου απλοποιεί τη διαδικασία διανομής βιβλίων στα πανεπιστήμια, καθώς μειώνονται τα απαιτούμενα βήματα για την τέλεση της. Αυτό συνεπάγεται μεγαλύτερη ομαλότητα στην σχέση των οίκων με το υπουργείο, αλλά και σημαντική μείωση της γραφειοκρατίας. Είναι ένας γρήγορος και αποτελεσματικός τρόπος διακίνησης τεκμηρίων, που ενδυναμώνει την επαφή μεταξύ πανεπιστημίων και εκδοτών και τους βοηθά χρηματικά. Ο ηλεκτρονικός χαρακτήρας του έχει οδηγήσει, ακόμη, σε σημαντική εξοικονόμηση σε ανθρώπινους πόρους, τόσο σε πανεπιστημιακό, όσο και σε υπουργικό επίπεδο. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί το ότι η ύπαρξη του Εύδοξου αποτελεί ένα ισχυρό βήμα προς την περαιτέρω εξοικείωση των φοιτητών με τις ψηφιακές υπηρεσίες (Εύδοξος, 2023).

Παράγοντες για τους οποίους αξίζει να γίνει μία παραπάνω νύξη είναι τα συγγράμματα που παρέχονται από το κράτος και οι πανεπιστημιακές εκδόσεις. Τα πρώτα εκδίδονται με τη χορήγηση κεφαλαίου από το κράτος και, ύστερα, διανέμονται δωρεάν στους σπουδαστές. Δε χωρά αμφιβολία για την τεράστια συμβολή τους ως εργαλεία μάθησης, μιας και πολλές φορές αποτελούν την κεντρική πηγή μελέτης ενός μαθήματος. Αναντίρρητα η παραγωγή τους είναι ένα σταθερό κομμάτι της εκδοτικής πορείας των πανεπιστημίων. Αυτό συμβαίνει διότι αφενός προσφέρει σε μόνιμο επίπεδο έσοδα και αφετέρου εξασφαλίζει την προσέλευση μιας πιο εξειδικευμένης ομάδας αναγνωστών. Η κρατική επιχορήγηση των ακαδημαϊκών συγγραμμάτων δίνει έναυσμα για την έκδοση περισσότερων επιστημονικών έργων, ενώ παράλληλα προσελκύει τη συνεχώς αυξανόμενη κατηγορία των φοιτητών. Κάθε χρόνο διατίθεται όλο και μεγαλύτερο κεφάλαιο για την αγορά και τη διανομή τους στα πανεπιστήμια, προκειμένου οι εκδότες να αντεπεξέλθουν στις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Ωστόσο, δεν μπορεί να αγνοηθεί η μερική εξάρτηση από το κράτος που επιφέρει η συγκεκριμένη συνεργασία στους εκδοτικούς οίκους, όπως και η ισχυρή δαπάνη που αυτή απαιτεί. Την ίδια στιγμή, υποστηρίζεται ότι η τακτική της προσφοράς ενός συγγράμματος ανά μάθημα εμποδίζει τη μαθησιακή εξέλιξη των φοιτητών. Δεν παροτρύνονται, αναλυτικότερα, στο να αναζητούν τεκμήρια στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, να μελετήσουν και να χρησιμοποιήσουν πολλαπλές πηγές και, επομένως, να αναπτύξουν τις γνώσεις και την κριτική τους σκέψη (Μπάνου, 2012; 266-269).

Το συγκεκριμένο σύστημα διανομής συγγραμμάτων παρουσιάζει αδυναμίες που οδηγούν στις παραπάνω συνέπειες. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν, πέρα από τον ελάχιστο αριθμό διατιθέμενων συγγραμμάτων, η μη ορθή αξιολόγηση ή ενημέρωση του προσφερόμενου υλικού. Δεν είναι σπάνια η διάθεση μη επίκαιρων ή μη ποιοτικών τεκμηρίων στους σπουδαστές, με άμεση επίδραση στην γνώση που λαμβάνουν και υιοθετούν. Παράγοντας που επιλύει ορισμένα από τα εν λόγω ζητήματα είναι η δημιουργία και η ανάδειξη υπηρεσιών απόθεσης ηλεκτρονικών συγγραμμάτων. Πλέον υπάρχει η δυνατότητα εκμετάλλευσης των πλεονεκτημάτων της ψηφιοποίησης ούτως ώστε να επωφεληθεί η φοιτητική κοινότητα. Η τεχνολογική πρόοδος στον τομέα της ανάγνωσης προέβαλλε την Ανοικτή Πρόσβαση (Open Access), με την οποία το επιστημονικό έργο “κατεβάζεται” από οποιαδήποτε συσκευή και αξιοποιείται δίχως περιορισμούς. Πολλαπλές συνδρομές των πανεπιστημίων σε διεθνή, ψηφιακά, επιστημονικά περιοδικά αποσκοπούν ακριβώς σε αυτό: τη διανομή τεκμηριωμένης πληροφόρησης στους φοιτητές προς ενίσχυση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας και πνευματική εξέλιξη. Ένα ελληνικό παράδειγμα αποτελεί το αποθετήριο Κάλλιππος, το οποίο εμπεριέχει πληθώρα ακαδημαϊκών ηλεκτρονικών συγγραμμάτων και βοηθημάτων, πλήρως προσβάσιμα στην επιστημονική κοινότητα (Κουής κ.ά., 2015; Κουής κ.ά., 2016).

Παρά τα αρνητικά στοιχεία του προαναφερόμενου συστήματος στην Ελλάδα, η εκδοτική παραγωγή των επιστημονικών βιβλίων εμφανίζεται όλο και πιο βελτιωμένη ανά τα έτη. Η κοινότητα των ερευνητών απολαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό πρωτότυπων και μεταφρασμένων έργων. Οι εκδότες δε φοβούνται να ρισκάρουν με την παραγωγή τους, καθώς η εν λόγω κατηγορία τους φέρνει σε επαφή με τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και με ένα εκπαιδευμένο κοινό. Στο εξωτερικό, βέβαια, η παραγωγή ακαδημαϊκών τεκμηρίων έχει εξελιχθεί σε παντοδυναμία. Εκδότες που ειδικεύονται σε αναγνώσματα απευθυνόμενα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση έχουν γίνει διεθνώς γνωστοί. Ο Elsevier, ο Springer, οι Taylor & Francis και οι Wiley-Blackwell αποτελούν τις τέσσερις δημοφιλέστερες εταιρείες του είδους. Επρόκειτο για επιχειρήσεις στις οποίες οι ελληνικές πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες διατηρούν συνδρομές, με αποτέλεσμα την ελεύθερη πρόσβαση στα κείμενα τους. Την ίδια στιγμή, θα αποτελούσε σοβαρή παράλειψη να μη γίνει αναφορά στις πανεπιστημιακές εκδόσεις. Είναι μία πραγματικότητα πως τα ακαδημαϊκά ιδρύματα μπορούν να λειτουργήσουν ως εκδότες και να παράγουν το δικό τους υλικό. Πολλά πανεπιστήμια διαθέτουν ειδικό τμήμα εκδόσεων γι' αυτόν τον σκοπό, ενώ ορισμένα κατέχουν τα δικά τους τυπογραφικά μηχανήματα. Αποτελεί για ένα παρακλάδι της εκδοτικής δραστηριότητας που επεκτείνεται με γοργό ρυθμό. Στην πλειοψηφία τους είναι μη κερδοσκοπικές και αυτοχρηματοδοτούμενες δράσεις. Τα εν λόγω κείμενα περιστρέφονται γύρω από την επιστήμη και το αντικείμενο σπουδών του εκάστοτε τμήματος. Οι μονογραφίες, τα πρακτικά συνεδρίων, οι έρευνες, τα στατιστικά στοιχεία και τα εγχειρίδια είναι τα συνηθέστερα τεκμήρια που ένα ίδρυμα εκδίδει. Οι συγκεκριμένες υπηρεσίες έχουν αναβαθμίσει το πανεπιστήμιο και τη βιβλιοθήκη του. Έχουν μεταβάλλει, επίσης, το γενικότερο πλαίσιο της διακίνησης της επιστημονικής γνώσης. Μέσα από την έκδοση τεκμηρίων από ένα ακαδημαϊκό ίδρυμα αναδεικνύεται το έργο που προσφέρουν τα πανεπιστήμια. Διασφαλίζεται η παραγωγή και η διακίνηση αξιόπιστων τεκμηρίων, που προωθούν τη διανοητική ανάπτυξη των σπουδαστών. Είναι, παράλληλα, μία περαιτέρω πηγή για τους φοιτητές, που έχει άμεση συσχέτιση με το μελλοντικό τους επάγγελμα. Η ενασχόληση του πανεπιστημίου με την έκδοση προσδίδει συμβολικό κεφάλαιο, δηλαδή φήμη και κύρος. Βέβαια, τα συγκεκριμένα κείμενα περιορίζονται στους ακαδημαϊκούς κύκλους και δεν απευθύνονται στο ευρύ αναγνωστικό κοινό. Δεν μπορούν να προωθηθούν εκτός των προσώπων που σχετίζονται με το πανεπιστήμιο, την επιστήμη και την έρευνα. Αντιμετωπίζουν, επιπρόσθετα, οικονομικές δυσκολίες, οι οποίες ωστόσο είναι αναμενόμενες αν ληφθεί υπόψη ο χαρακτήρας τους

(Μπάνου, 2012: 339-341; Clark & Phillips, 2008:40-45; Rayner, 2019).

Από την άλλη, η προώθηση ή διαφήμιση του βιβλίου στη σημερινή εποχή αποτελεί πιο καίριο ζήτημα από ποτέ. Καθώς η παραγωγή είναι μεγαλύτερη και ο όγκος πληροφοριών περισσότερος, πρέπει να ληφθούν οι απαραίτητες αποφάσεις ώστε το βιβλίο να διαφημιστεί στους αναγνώστες. Η προώθηση είναι κομμάτι του μάρκετινγκ και αναφέρεται στις δράσεις εκείνες που συνδράμουν στην όσο το δυνατόν πιο επιτυχημένη πώληση ενός προϊόντος. Αποτελείται, ουσιαστικά, από μία ποικιλία κινήτρων, τα οποία θα προκαλέσουν ερεθίσματα στους καταναλωτές και θα τους πείσουν να προβούν σε αγορές. Ο συγκεκριμένος κρίκος της εκδοτικής αλυσίδας στοχεύει στην προσέλκυση νέων αναγνωστών και στη διατήρηση του ενδιαφέροντος του ήδη υπάρχοντος κοινού (Jolly, 2009: 32). Ο τρόπος προώθησης ενός βιβλίου, όπως και το σε ποιους τίτλους θα γίνει μεγαλύτερη εστίαση, εξαρτάται από τις αξίες και τα κριτήρια του εκάστοτε οίκου. Είναι αληθές, όμως, ότι δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στην προώθηση των αναγνωσμάτων εκείνων που είναι πιο πιθανό να γίνουν εμπορικές επιτυχίες. Τα ευπώλητα βιβλία, καθώς απευθύνονται στο ευρύ κοινό, θα αποφέρουν περισσότερο κέρδος στις επιχειρήσεις, γι' αυτό και η ορθή διαφήμιση τους κρίνεται αναγκαία. Γεγονός που επισπεύδει τη διαδικασία είναι ότι πλέον η παραμονή τους στα ράφια των βιβλιοθηκών είναι αρκετά μικρότερη από ότι στο παρελθόν (Μπάνου, 2012: 278-280).

Είναι γνωστό ότι η εν λόγω διάρθρωση εξυπηρετεί περισσότερο τους μεγάλους εκδοτικούς οίκους. Μόνο εκείνοι μπορούν να είναι απόλυτα επιμελείς αναφορικά με την προώθηση. Λόγω της μεγαλύτερης οικονομικής δυνατότητας και του κύρους τους, μπορούν να προωθήσουν τα έργα με πολλαπλές μεθόδους και να εξασφαλίσουν την προβολή στα δημοφιλέστερα μέσα. Οι εκδοτικοί κολοσσοί διαθέτουν ξεχωριστά τμήματα για τη διαφήμιση των βιβλίων, τα οποία μάλιστα είναι πιο ενδεδειγμένα οργανωμένα. Σε πολλούς μεσαίους οίκους η οργάνωση του τμήματος αυτού είναι ελλιπής, ενώ στους μικρούς ο εκδότης είναι αυτός που αναλαμβάνει την προώθηση. Για τις μικρότερες επιχειρήσεις λύση αποτέλεσε η άνοδος της τεχνολογίας, χάρη στην οποία αναδείχθηκαν νέες, φθηνότερες μέθοδοι προβολής των αναγνωσμάτων. Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται μία γενική απομάκρυνση από τα παραδοσιακά μέσα προώθησης ενός βιβλίου, όπως τα λογοτεχνικά περιοδικά, οι κατάλογοι εκδοτών, οι εκθέσεις βιβλίου και οι διαφημίσεις σε περιοδικά και εφημερίδες. Αντιθέτως, το κοινό στρέφεται στις μεθόδους εκείνες που υπόσχονται άμεση επαφή με τα μέλη της εκδοτικής αλυσίδας και, ιδιαίτερα, σε εκείνες που συμπεριλαμβάνουν τις νέες τεχνολογίες. Τα κοινωνικά δίκτυα, τα βιβλιοφιλικά ιστολόγια, τα ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία και οι σχετικές ιστοσελίδες είναι πιο επιτυχημένα μέσα προώθησης στην σημερινή πραγματικότητα. Η τεχνολογία προσέφερε στις μικρές εταιρείες καινοτόμες και οικονομικές πρακτικές προώθησης και τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στις μειονεκτικές για εκείνους συνθήκες και στον ασταμάτητο ανταγωνισμό. Την ίδια στιγμή, έδωσαν στους μεγάλους εκδοτικούς οίκους την ευκαιρία να δαπανήσουν μεγαλύτερο κεφάλαιο και να ενισχύσουν τη διαφήμιση τους (Μπάνου, 2012: 280-291).

3.3.Βιβλιοπωλεία και η συνεισφορά τους στην βιβλιοπαραγωγή

Τα βιβλιοπωλεία αποτελούν τον βασικό αποδέκτη της διανομής των βιβλίων. Η εν λόγω έννοια αναφέρεται στον φυσικό ή ψηφιακό χώρο, στον οποίο πωλούνται αναγνώσματα κάθε είδους. Είναι ένα μέσο διάθεσης, προβολής και εμπορίας του βιβλίου, όπως και χώρος συνάντησης, ανταλλαγής απόψεων και διακίνησης της τέχνης και του πολιτισμού. Η βασική κατηγοριοποίηση τους αφορά στο αν εμπορεύονται αποκλειστικά και μόνο βιβλία ή όχι. Στην πρώτη περίπτωση

συναντώνται τα αμιγή βιβλιοπωλεία, ενώ στην δεύτερη τα μη αμιγή. Η ιστορική πορεία των βιβλιοπωλείων παρουσιάζει πολλαπλά κοινά σημεία με εκείνη των εκδοτικών οίκων. Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας αποτελούσαν μικρές, παραδοσιακές, οικογενειακές επιχειρήσεις. Στα τέλη του 20ου αιώνα γίνεται η μετάβαση από την παράδοση στις απρόσωπες, μεγάλες εταιρείες. Όπως συνέβη και με τους εκδοτικούς οίκους, επικράτησαν τα μεγάλα βιβλιοπωλεία και οι αλυσίδες. Οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές, βασικά συστατικά στη διαμόρφωση των σύγχρονων εταιρειών παραγωγής βιβλίων, δεν λείπουν από τη σταδιοδρομία των βιβλιοπωλείων. Παράλληλα, υπάρχει σημαντική ύφεση στα ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία εξαιτίας της οικονομικής αδυναμίας τους και των εξαιρετικά ανταγωνιστικών συνθηκών που δημιουργήθηκαν. Η εμφάνιση, ακόμη, των ηλεκτρονικών βιβλιοπωλείων έχει αναβαθμίσει τις προσφερόμενες υπηρεσίες, εξυπηρετώντας πιο αποτελεσματικά τους αναγνώστες. Τα συμβατικά βιβλιοπωλεία που διαθέτουν ψηφιακό κατάστημα συνήθως απολαμβάνουν περισσότερες απολαβές και μεγαλύτερη δημοφιλία. Είναι σημαντικό να αναφερθεί, όμως, ότι στις πιο ανεπτυγμένες εκδοτικά χώρες αποτελούν άμεση απειλή για την κυριαρχία των φυσικών καταστημάτων. Τα στατιστικά τους δείχνουν αυξανόμενη άνοδο στις πωλήσεις τους, ενώ το χαμηλό κόστος λειτουργίας τους και η ανάδειξη της ηλεκτρονικής ανάγνωσης βοηθούν την ανάπτυξη τους (Μπάνου, 2012: 75-81; Liu, 2021).

Οι ομοιότητες με την εκδοτική βιομηχανία συνεχίζονται κατά την ανάλυση της ελληνικής πραγματικότητας των βιβλιοπωλείων. Σε αντίθεση με τις χώρες του εξωτερικού με μεγαλύτερη εκδοτική παραγωγή, εδώ συνεχίζουν να επικρατούν οι παραδοσιακές, οικογενειακές επιχειρήσεις. Για τα βιβλιοπωλεία της Ελλάδας η κατάσταση δεν είναι διαφορετική, δεδομένης της μικρής εκδοτικής παραγωγής της χώρας. Η συντριπτική πλειοψηφία έχει μη αμιγή χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει ότι επρόκειτο κατά βάση για βιβλιοχαρτοπωλεία, τα οποία δεν εμπορεύονται αποκλειστικά βιβλία, αλλά και επιπλέον υλικό (π.χ. χαρτική και σχολική ύλη). Τα αναγνώσματα που πωλούνται στις εν λόγω επιχειρήσεις είναι κυρίως παιδικά και σχολικά, βοηθήματα για τους μαθητές και εγχειρίδια, ενώ τα διαθέσιμα λογοτεχνικά έργα συνήθως περιορίζονται στις εμπορικές επιτυχίες. Επιπρόσθετα, τα περισσότερα βιβλιοπωλεία συγκεντρώνονται στην πρωτεύουσα, κάτι που υπονοεί μειωμένα σημεία πώλησης στις επαρχίες. Ένα μεγάλο μέρος του συνόλου, επίσης, αντιστοιχεί στα λοιπά σημεία διάθεσης, όπως τα πολυκαταστήματα και τα περίπτερα. Τα αμιγή βιβλιοπωλεία, δηλαδή εκείνα που πωλούν αποκλειστικά αναγνώσματα, αποτελούν μόλις το 10% του συνόλου και επρόκειτο για αλυσίδες. Το συγκεκριμένο είδος βιβλιοπωλείων στην Ελλάδα μετρά πολλά χρόνια λειτουργίας και ενασχόλησης με τη βιομηχανία του βιβλίου. Όπως συνέβη και με τις αλυσίδες του εξωτερικού, η ύπαρξη τους έχει συντελέσει στην μετάλλαξη του εμπορίου αναγνωσμάτων και έχει επαναπροσδιορίσει τον όλο τομέα. Ακόμη, συνηθισμένο είναι πλέον πολλά βιβλιοπωλεία, κυρίως τα μεγαλύτερα, να διαθέτουν ηλεκτρονικό κατάστημα. Συνεχίζοντας, οφείλεται να αναλυθεί η συμπεριφορά του κοινού σε συνάρτηση με τα βιβλιοπωλεία. Η πλειονότητα παραμένει για ένα μικρό χρονικό διάστημα στον χώρο. Δεν συνηθίζουν να ερευνούν λεπτομερώς το υλικό για να ανακαλύψουν βιβλία. Τις περισσότερες φορές έχουν προαποφασίσει το ανάγνωσμα που θα επιλέξουν μέσα από την ενημέρωσή τους από άλλες παραμέτρους. Τα τελευταία χρόνια αυτή η στάση είναι εντονότερη επειδή υπάρχουν ακόμη περισσότεροι τρόποι πληροφόρησης. Στοιχείο που αντιτίθεται στα παραπάνω είναι ότι το επικρατέστερο σημείο αγοράς των βιβλίων είναι διαχρονικά τα βιβλιοπωλεία. Η μόνη αλλαγή ως προς αυτόν τον παράγοντα έχει να κάνει με τη μορφή των βιβλιοπωλείων αυτών. Υπάρχει στροφή προς τα ψηφιακά καταστήματα τα τελευταία έτη λόγω της τεχνολογικής επανάστασης. Ωστόσο, αυτό δεν στέκεται εμπόδιο στο ότι αδιαμφισβήτητα το κοινό αγοράζει τα αναγνώσματα του πρωτίστως από τα βιβλιοπωλεία (Μπάνου, 2012; 271-277).

Η κυριαρχία των βιβλιοπωλείων-αλυσίδων οδήγησε στον ολοκληρωτικό επαναπροσδιορισμό της εμπορίας βιβλίων και των αναγνωστικών συνηθειών των καταναλωτών. Δημιουργήθηκε ένα περιβάλλον πιο φιλικό στον καπιταλισμό, που χαρακτηρίζεται από τεράστιο ανταγωνισμό για επικράτηση και απόκτηση κέρδους. Η σύγχρονη βιβλιοπαραγωγή στρέφεται προς το ασθενές αναγνωστικό κοινό, το οποίο αποτελεί πλειοψηφία και τείνει να διαβάζει τα πιο εμπορικά αναγνώσματα. Ως αποτέλεσμα, η πολιτική της παραγωγής και πώλησης αναγνωσμάτων εστιάζει στην προώθηση των βιβλίων που είναι πιο πιθανό να γίνουν επιτυχίες. Τα λεγόμενα best sellers έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο ακόμη και σε σημεία εκτός των βιβλιοπωλείων, όπως είναι τα πολυκαταστήματα. Η ανάγκη για την προβολή τους είναι ακόμη ισχυρότερη λόγω της μικρότερης παραμονής των τίτλων στα ράφια των καταστημάτων. Αυτό αποτέλεσε την αφορμή για τη διάκριση νέων καταναλωτικών συμπεριφορών, που απορρέουν από την επιθυμία των εταιρειών για συνεχή εξασφάλιση ευπώλητων και εμπορικών αναγνωσμάτων. Γι' αυτόν τον λόγο, τα βιβλιοπωλεία-αλυσίδες προβαίνουν σε πολλαπλές δράσεις που αποσκοπούν στη γρήγορη ανάδειξη τους. Οι νέες τεχνολογίες λειτούργησαν προτρεπτικά, προβάλλοντας ακόμη περισσότερες μεθόδους προώθησης. Οι ηλεκτρονικοί κατάλογοι, η απόθεση προτάσεων, η δημιουργία μέσω κοινωνικής δικτύωσης και λεσχών ανάγνωσης, η αποστολή newsletters και οι συνεχείς προσφορές και εκπτώσεις είναι μόνο μερικοί από τους τρόπους με τους οποίους τα βιβλιοπωλεία προβάλλουν τα ευπώλητα. Οι παραπάνω δράσεις πλάθουν τις αναγνωστικές συνήθειες των καταναλωτών, ιδιαίτερα των μη συστηματικών, που συνήθως προμηθεύονται τους εμπορικούς τίτλους. Την ίδια στιγμή, το μέρος του πληθυσμού που δεν διαβάζει καθόλου είναι πιο πιθανό να ξεκινήσει την ανάγνωση με κάποιο από τα δημοφιλέστερα αναγνώσματα (Μπάνου, 2012: 75-81).

Από αυτά μπορεί να εξαχθεί το πόρισμα πως οι αλυσίδες βιβλιοπωλείων διαμορφώνουν την αναγνωστική συμπεριφορά στρέφοντας το κοινό προς συγκεκριμένα είδη βιβλίων. Ταυτόχρονα, η ύπαρξη των ηλεκτρονικών βιβλιοπωλείων εξασφαλίζει προσέλκυση μεγαλύτερου αναγνωστικού κοινού, λύση στους περιορισμούς των φυσικών καταστημάτων και συνεχής ενημέρωση για τα διαθέσιμα προϊόντα. Παρά την ενδεχόμενη απειλή προς τα φυσικά βιβλιοπωλεία, η ψηφιοποίηση αποτελεί αρωγός προς τη δημιουργία αναγνωστικών συνηθειών. Η ανάδειξη τους προσέφερε έκθεση του κοινού σε μία τεράστια ποικιλία τίτλων, μεγαλύτερη οργάνωση στη διάρθρωση των τμημάτων και διοργανώσεις πολλαπλών εκδηλώσεων. Από την άλλη μεριά, όμως, έχει χαθεί η προσωπική επικοινωνία με τους βιβλιόπώλες και η ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού. Η ύφεση των ανεξάρτητων βιβλιοπωλείων συνδράμει στην απομάκρυνση από άτομα που προσδίδουν αξία στο βιβλίο μέσα από την ενασχόληση τους με αυτό. Την ίδια στιγμή, η σημερινή διαμόρφωση της βιβλιοπαραγωγής εμποδίζει την προβολή μη εμπορικών τίτλων, κάτι που συνεπάγεται απουσία ποικιλίας αναγνωσμάτων και μικρότερη αναγνωστική κατάρτιση του κοινού (Μπάνου, 2012: 75-81).

3.4.Βιβλιοθήκες και ο ρόλος τους

Οι βιβλιοθήκες ανέκαθεν είχαν θεσμική θέση στη βιομηχανία γύρω από το βιβλίο. Η αξία τους ως κέντρα αποθήκευσης και διακίνησης τόσο των έργων ως αντικείμενα και κείμενα, όσο και της ίδιας της γνώσης, ήταν αναγνωρισμένη καθ' όλους τους αιώνες της ύπαρξης τους. Στη σημερινή εποχή, όπου η πληροφόρηση είναι ανυπέρβλητη, η προσφορά τους στην κοινωνία έχει επανακαθοριστεί. Τα τελευταία χρόνια συναντώνται πολλές μεταβολές στον χώρο του βιβλίου, χάρη στην γένεση της κοινωνίας της πληροφορίας και στην επέλαση της τεχνολογίας. Η υπηρεσία αναβαθμίζεται λόγω των παραπάνω παραγόντων. Σε μια προσπάθεια απλής επεξήγησης του όρου,

μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποθετήρια που στεγάζουν συλλογές αρχείων προορισμένα για μελέτη και δανεισμό. Είτε επρόκειτο για έναν φυσικό, είτε για ψηφιακό χώρο, περιγράφονται ως σημεία φύλαξης αναγνωστικού υλικού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν πρώτα απ' όλα τα βιβλία, αλλά και τα περιοδικά, τα φυλλάδια και οι εφημερίδες. Ωστόσο, η ύπαρξη συλλογών άλλων ειδών τεκμηρίων είναι συχνό φαινόμενο. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας το κομμάτι των λοιπών μορφών αναγνωσμάτων αναβαθμίζεται όλο και περισσότερο, αν και ποτέ εις βάρος του απτού υλικού. Αρχεία όπως κασέτες, CDs, CD-ROMs, αλλά και ψηφιοποιημένα κείμενα έχουν γίνει αναντικατάστατο κομμάτι τους. Πέρα από τη φύλαξη και τη διάθεση των βιβλίων στο κοινό, οι βιβλιοθήκες προσφέρουν προγράμματα και υπηρεσίες προς περαιτέρω εξυπηρέτηση. Ο εν λόγω θεσμός δημιουργήθηκε προκειμένου να σταθεί αρωγός στην έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου για γνώση, καθώς και να τον διευκολύνει στην αναζήτηση της. Πρωταρχικό μέλημα του είναι η όσο το δυνατό πιο εύκολη πρόσβαση στην ολόενα και περισσότερο αυξανόμενη πληροφορία, όπως και η απόκτηση και αξιοποίηση της. Παράλληλα, όμως, αποτελεί ένα ισχυρό μέσο προώθησης της αναγνωστικής συμπεριφοράς. Οι βιβλιοθήκες έχουν ως στόχο να εξελίσσουν πνευματικά τους επισκέπτες μέσω της ανάγνωσης, καθιστώντας τους διαθέσιμα τεκμήρια που ίσως να μην μπορούσαν να αποκτήσουν αλλιώς. Λειτουργούν, επιπρόσθετα, και ως μία μέθοδος μύησης των ενδιαφερομένων στην ψυχαγωγική και τη χρήσιμη ανάγνωση (Karoor, n.d.:11-12, Μπάνου, 2004).

Η διαίρεση των βιβλιοθηκών σε κατηγορίες δεν γίνεται με έναν και μοναδικό τρόπο. Συναντώνται πολλαπλά και διαφορετικά είδη βιβλιοθηκών. Ο κάθε τύπος έχει δημιουργηθεί προκειμένου να στεγάσει συγκεκριμένα τεκμήρια και να εξυπηρετήσει ένα συγκεκριμένο κοινό. Οι κεντρικότερος παράγοντας, ωστόσο, σύμφωνα με τον οποίο διαιρούνται έχει να κάνει με τον οργανισμό που τις υποστηρίζει. Έτσι, τα βασικά είδη βιβλιοθηκών είναι τέσσερα: οι δημόσιες, οι ειδικές, οι εθνικές και οι ακαδημαϊκές. Αναλύοντας τα είδη αυτά πιο διεξοδικά, οι δημόσιες βιβλιοθήκες είναι η πιο γνωστή κατηγορία και για πολλούς η “προεπιλεγμένη” μορφή τους. Επρόκειτο για τις βιβλιοθήκες που χρηματοδοτούνται από το κράτος και απευθύνονται σε όλο το εύρος του αναγνωστικού κοινού. Δεν υπάρχει εξειδίκευση ή θεματική οργάνωση ως προς το υλικό που συγκεντρώνουν. Ως εκ τούτου, εμπεριέχουν τεκμήρια που προορίζονται για όλους ανεξαρτήτως υποβάθρου, συνηθειών ή σκοπού επίσκεψης. Στοχεύουν στο να εξυπηρετήσουν το σύνολο της αναγνωστικής κοινότητας, παρέχοντας πληροφόρηση και ψυχαγωγία σε οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο. Στη συνέχεια, οι ειδικές βιβλιοθήκες είναι κέντρα πληροφόρησης που απαρτίζονται από εξειδικευμένο υλικό. Δημιουργήθηκαν προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ειδικές ανάγκες οργανισμών ή επαγγελμάτων. Επομένως, οι συλλογές που διαθέτουν καλύπτουν ένα συγκεκριμένο θεματικό πεδίο, το οποίο οι βιβλιοθηκονόμοι που στελεχώνουν την υπηρεσία γνωρίζουν εις βάθος. Λόγω της φύσης τους, οι ειδικές βιβλιοθήκες είναι προσβάσιμες μόνο από μέλη του οργανισμού στον οποίο απευθύνονται. Παραδείγματα τέτοιων θεσμών αποτελούν οι νομικές, οι ιατρικές, οι στρατιωτικές και οι κυβερνητικές βιβλιοθήκες. Οι εθνικές βιβλιοθήκες, από την άλλη, επρόκειτο για αποθετήρια που συγκεντρώνουν το σύνολο της εγχώριας εκδοτικής παραγωγής. Αποστολή τους είναι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των αρχείων μιας χώρας. Προσπαθούν να διαφυλάξουν τη βιβλιοπαραγωγή, καλλιεργώντας παράλληλα την αγάπη και την υπερηφάνεια του λαού για την εκδοτική παραγωγή του τόπου του (Lis Education Network, 2023; Karoor, n.d.: 33-41).

Σε αυτό το σημείο οφείλεται να γίνει μία αναλυτικότερη νύξη για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Το συγκεκριμένο είδος υπάγεται τόσο στη διαδικασία της εκπαίδευσης καθαυτής, όσο και στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Υπάρχει ένας περαιτέρω διαχωρισμός της εν λόγω υπηρεσίας ανάλογα με την εκπαιδευτική βαθμίδα. Ως εκ τούτου, συναντώνται οι σχολικές, οι κολεγιακές και οι πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες. Η απαραίτητη εστίαση θα γίνει αποκλειστικά στην τελευταία υποδιαίρεση. Οι συλλογές των ακαδημαϊκών ή των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών απαρτίζονται κατά κανόνα από τεκμήρια σχετικά με το αντικείμενο που σπουδάζεται στο εκάστοτε ίδρυμα. Μέσα από το σύνολο των διαθέσιμων επιστημονικών αρχείων γίνεται προσπάθεια υποστήριξης των φοιτητών και του προσωπικού στην αναζήτηση και τη διαχείριση των πληροφοριών που αναφέρονται

στον τομέα τους (Lis Education Network, 2023; Karoor, n.d.: 37-39). Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αποτελούν το κέντρο της πανεπιστημιακής εμπειρίας ακριβώς λόγω της τεράστιας αρωγής τους στην σταδιοδρομία των σπουδαστών. Ο θεσμός συντονίζει τις πληροφορίες που σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών τους, όπως και τα μέσα που θα τους βοηθήσουν να τις ανακτήσουν. Αποτελούν σημεία αποθήκευσης, διευθέτησης, παραγωγής και διακίνησης εξειδικευμένης γνώσης. Δημιουργήθηκαν προκειμένου να ικανοποιήσουν τις οποιεσδήποτε γνωστικές ανάγκες των επισκεπτών. Ο ζωτικότερος λόγος ύπαρξής τους, ωστόσο, περιστρέφεται γύρω από τους σπουδαστές. Η εν λόγω υπηρεσία ιδρύθηκε με κύριο σκοπό την καθοδήγηση των φοιτητών προς την απόκτηση και τη διαχείριση της επιστημονικής γνώσης (Ολένογλου & Μπάνου, 2007). Όπως και οι υπόλοιποι τομείς της καθημερινότητας, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες δεν μπορούσαν να μείνουν αμετάβλητες μπροστά στις εξελίξεις της ανθρωπότητας. Η μορφή και ο τρόπος λειτουργίας τους έχουν αλλάξει λόγω της εισήγησης της τεχνολογίας και της ανάμειξης της με τα ήδη υπάρχοντα, παραδοσιακά μέσα (Ολένογλου & Μπάνου, 2008).

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες λειτουργούν με βάση την πολιτική και τις ανάγκες του πανεπιστημίου στο οποίο υπάγονται. Η οργάνωση, ο τρόπος δράσης, η απόδοση και τα προβλήματα τους έχουν μεγάλη σύνδεση με την επίδοση του ίδιου του ιδρύματος. Ο κάθε οργανισμός προσεγγίζει διαφορετικά τους στόχους του κι, έτσι, εμφανίζει διαφορετικά στατιστικά στοιχεία. Ως εκ τούτου, η εξαγωγή ενός καθολικού πορίσματος για την κατάσταση των ελληνικών πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών είναι δύσκολη. Λαμβάνοντας, όμως, υπόψη τις ετήσιες εκθέσεις της ΜΟΔΙΠΑΒ¹, μπορεί να υποθεί ότι το όλο πεδίο είναι εύκολα μεταβαλλόμενο. Από τις έρευνες του οργανισμού καταδεικνύονται οι διαφοροποιήσεις στη δόμηση και την οργάνωση τους ανά τα έτη, κάτι που μπορεί να αποδοθεί στις συνθήκες που επικρατούν στο εκάστοτε πανεπιστήμιο και στη χώρα γενικότερα. Η κάθε ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη διαφέρει στο ποσοστό των δαπανών και τον εσόδων, των χρηστών και των υπηρεσιών τους, όπως και στον αριθμό των εισαγωγών και προσκτήσεων. Αυτό φυσικά έχει ως επακόλουθο ότι η πορεία της κάθε βιβλιοθήκης είναι διαφορετική και ανεξάρτητη από τις υπόλοιπες. Ωστόσο, από τα δεδομένα που εξήγαγε η ΜΟΔΙΠΑΒ μπορούν να βρεθούν κοινά στοιχεία.

Αρχικά, οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες προσελκύουν ένα μεγάλο μέρος της φοιτητικής κοινότητας. Η πλειοψηφία όχι μόνο είναι εγγεγραμμένη σ' αυτές, αλλά συμμετέχουν στις υπηρεσίες και τις δράσεις της. Η επισκεψιμότητα τους διαγράφει ανοδική πορεία, αν εξαιρεθεί η περίοδος του κορωνοϊού λόγω της υποχρεωτικής παύσης της λειτουργίας τους. Η χρήση από τους φοιτητές είναι συχνή, η αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών σχεδόν καθολική και η επιθυμία για συμμετοχή στις εκδηλώσεις ισχυρή. Ο δανεισμός υλικού παραμένει σταθερά η δημοφιλέστερη δραστηριότητα των σπουδαστών και, μάλιστα, ο αριθμός τους εμφανίζεται αυξημένος τον τελευταίο χρόνο. Συνεχίζοντας, σχεδόν όλες οι πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες της Ελλάδας ακολουθούν παρόμοια πολιτική όσον αφορά το εισαγόμενο υλικό. Παρά την εμφανή πτώση στα ποσά που διαθέτουν για τις δαπάνες, χρησιμοποιείται ένα σταθερά μεγάλο ποσό για προσκτήσεις, με προτίμηση στις μονογραφίες. Οι περιοδικές εκδόσεις, αντίθετα, είναι παραγκωνισμένες, καθώς όλο και λιγότερα χρήματα ξοδεύονται για την απόκτηση τους. Μία σημαντική παρατήρηση είναι ότι οι ηλεκτρονικές πηγές κερδίζουν όλο και περισσότερο έδαφος στην πολιτική των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Στη σύγχρονη εποχή καταλαμβάνουν σημαντικό μερίδιο στον προϋπολογισμό τους, σε σύγκριση με τα δειλά ποσά που δίνονταν κατά την εκκίνηση τους. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει σταθερότητα ως προς το ζήτημα αυτό. Η συνδρομή σε ηλεκτρονικά περιοδικά κερδίζει έδαφος και καταλαμβάνει ικανοποιητικό ποσοστό στο σύνολο της συλλογής, παρόλο που δεν ξεπερνά ποτέ τον αριθμό του έντυπου υλικού. Τελευταίο μα εξίσου πρωτεύουσας σημασίας, το προσωπικό των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών εμφανίζεται φανερά μειωμένο από την προηγούμενη δεκαετία. Ωστόσο, τα τελευταία έτη ο αριθμός των εργαζομένων έχει σταθεροποιηθεί, υπονοώντας καταστάλαξη. Μέσα από τα στατιστικά της ΜΟΔΙΠΑΒ παρατηρείται ξεκάθαρη προτίμηση πρόσληψης βιβλιοθηκονόμων έναντι

¹Μονάδα Διασφάλισης Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

υπαλλήλων άλλων ειδικοτήτων. Αποδεικνύεται ότι έχει γίνει αντιληπτή η ανάγκη ύπαρξης εξειδικευμένων ατόμων για τη διαχείριση των βιβλιοθηκών (ΜΟΔΙΠΑΒ, 2020; ΜΟΔΙΠΑΒ, 2021; ΜΟΔΙΠΑΒ, 2022).

Είναι απόλυτα λογικό πως η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη έχει συσχέτιση με οτιδήποτε αφορά τους φοιτητές και τις γνώσεις που εκείνοι αφομοιώνουν. Οι αναγνωστικές τους συνήθειες είναι σαφώς μία από τις εν λόγω παραμέτρους. Ένα θεμελιώδες κομμάτι της αποστολής του θεσμού σχετίζεται με την ανάπτυξη, τη διαμόρφωση και τη διατήρηση των αναγνωστικών προτιμήσεων τους. Προς πραγματοποίηση των παραπάνω στόχων, κάθε υπηρεσία που διαχειρίζεται την πληροφορία οφείλει να αναπτύσσει την αναγνωστική πολιτική της. Ο εν λόγω όρος μπορεί να περιγραφεί ως όλες οι δράσεις που υλοποιεί ένας οργανισμός προκειμένου να προωθήσει την ανάγνωση και να εμψυχήσει την αγάπη για το βιβλίο στο κοινό. Η αναγνωστική πολιτική αποτελεί μία από τις πιο θεμελιώδεις μέριμνες των ακαδημαϊκών -και όχι μόνο- βιβλιοθηκών. Η διαδικασία της σχεδίασης και εφαρμογής της αποσκοπεί στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και πιο μακροπρόθεσμη επισκεψιμότητα και αξιοποίηση των προσφερόμενων υπηρεσιών. Παράγοντες που καταστούν επιτυχή την αναγνωστική πολιτική είναι η συνεχής προσέλευση των χρηστών, η μύηση τους στην ανάγνωση, η ολοένα και αυξανόμενη ενασχόληση τους με αυτήν και η συμμετοχή τους στις δράσεις που οι βιβλιοθήκες υλοποιούν. Συγχρόνως, στοχεύει όχι μόνο στη δημιουργία αλλά και στη διατήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη της αναγνωσιμότητας. Μέσα από τις ανάλογες δράσεις, μία ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη καλείται να καλλιεργήσει τις αναγνωστικές προτιμήσεις των χρηστών της. Η αξιοποίηση του υλικού και των υπηρεσιών της θα πρέπει σε βάθος χρόνου να εξελίξει τις ήδη υπάρχουσες αναγνωστικές συνήθειες τους. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητη η προσπάθεια προσέλευσης μεγαλύτερου κοινού μέσα από την αναγνωστική πολιτική, ειδικά τη μερίδα εκείνη που δεν έχει καμία συσχέτιση με την ανάγνωση (Ολένογλου & Μπάνου, 2008; Μπάνου, 2004).

Για να επιτευχθεί η υλοποίηση της θα πρέπει σε πρωταρχικό στάδιο να γίνει ο απαραίτητος προγραμματισμός. Προτού παρθεί οποιαδήποτε απόφαση, είναι χρήσιμη η ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου πλάνου που θα εξασφαλίσει την ορθή και μακροπρόθεσμη εφαρμογή της. Κατά τη σχεδίαση του πρέπει να ληφθούν υπόψη όλα τα στοιχεία που απαρτίζουν τη βιβλιοθήκη, όπως τα χαρακτηριστικά, το προσωπικό, οι χρήστες και η αποστολή της. Στην περίπτωση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, στην όλη διεργασία πρέπει να συγκαταλέγονται η ιστορία, το ανθρώπινο δυναμικό και η διοίκηση του ίδιου του ιδρύματος. Η φυσιογνωμία και οι ανάγκες τόσο του πανεπιστημίου καθ'αυτού όσο και της βιβλιοθήκης που υπάγεται σε αυτό, πρέπει να είναι σαφείς. Μέρος της οργάνωσης αυτής είναι επίσης η βαθιά κατανόηση των χρηστών στους οποίους απευθύνεται, στη συγκεκριμένη περίπτωση των φοιτητών. Θα πρέπει να υπάρχει πλήρης γνώση της παρούσας αναγνωστικής συμπεριφοράς τους, έτσι ώστε η πολιτική που θα εφαρμοστεί να είναι αποτελεσματική. Το προσωπικό οφείλει να γνωρίζει το πόσο και τι διαβάζουν οι σπουδαστές, τους τρόπους ενημέρωσης και προμήθευσης των αναγνωσμάτων, όπως φυσικά και τη συχνότητα χρήσης των βιβλιοθηκών και των υπηρεσιών της. Η συσχέτιση τους με τη σχολή στην οποία φοιτούν αποτελεί ένας επιπλέον αρωγός στη δημιουργία αναγνωστικής πολιτικής. Εξηγώντας αλλιώς, το να ανατρέξει το προσωπικό στα στατιστικά στοιχεία της βιβλιοθήκης, του πανεπιστημίου και των φοιτητών είναι προαπαιτούμενο. Μία ακόμη παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ότι η ανάπτυξη μιας επιτυχούς πολιτικής δεν είναι δυνατή εάν ο θεσμός δεν λειτουργεί ομαλά και το προσωπικό δεν προσπαθεί για τη συνεχή κατάρτιση του. Αφού υπολογιστούν οι προαναφερόμενοι παράγοντες και γίνει ο απαραίτητος σχεδιασμός, τίθενται οι στόχοι και οι δράσεις για την εκπλήρωσή τους. Παράλληλα, οι εμπλεκόμενοι με τη βιβλιοθήκη και το πανεπιστήμιο οφείλουν να συνεργαστούν ούτως ώστε να πραγματοποιηθούν με επιτυχία (Ολένογλου & Μπάνου, 2008; Μπάνου, 2004; Banou, Kostagiolas & Olenoglou, 2008).

Το πρώτο βήμα για μία επιτυχημένη αναγνωστική πολιτική για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

είναι η προσέλευση των πρωτοετών φοιτητών. Η γνωριμία με τον θεσμό οφείλεται να γίνει κατά το αρχικό στάδιο της πανεπιστημιακής σταδιοδρομίας τους. Είναι σημαντικό να έρθουν από την αρχή σε επαφή με τη βιβλιοθήκη του ιδρύματος στο οποίο φοιτούν, καθώς θα αποτελέσει ισχυρός παράγοντας στον τρόπο με τον οποίο θα την αντιλαμβάνονται στο μέλλον. Το προσωπικό οφείλει να φροντίσει ότι οι σπουδαστές θα λάβουν επαρκή γνώση για τις υπηρεσίες και την προσφορά της. Τα τελευταία χρόνια κρίνεται αναπόφευκτη και η επεξήγηση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών που προσφέρει η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη. Η συνεχής προτροπή μέσω δράσεων από το προσωπικό και τους βιβλιοθηκονόμους θα γίνει η αρχή της ενασχόλησης τόσο με την βιβλιοθήκη, όσο και με την ανάγνωση. Μερικά παραδείγματα για το πώς μπορεί να γίνει ομαλά η πρώτη επαφή είναι τα ακόλουθα:

- Διαμοιρασμός ενημερωτικών φυλλαδίων για τον τρόπο λειτουργίας, τα ωράρια και τις προσφερόμενες υπηρεσίες
- Δημιουργία αναλυτικών οδηγιών για την πλοήγηση στις συλλογές και τις ιστοσελίδες της βιβλιοθήκης, την αναζήτηση και τον δανεισμό τεκμηρίων
- Ξενάγηση στους χώρους της βιβλιοθήκης
- Πραγματοποίηση διαλέξεων στη βιβλιοθήκη
- Συνεχής παρότρυνση από τους διδάσκοντες
- Διαμοιρασμός ερωτηματολογίων-αξιολογήσεων προκειμένου να αποτυπωθεί η πρώτη εντύπωση των φοιτητών για τη βιβλιοθήκη

(Ολένογλου & Μπάνου, 2008; Μπάνου, 2004).

Στη συνέχεια και, κατά τη διάρκεια της φοίτησης των εκπαιδευομένων, το προσωπικό πρέπει να διατηρεί και να υποβοηθά την επαφή με τη βιβλιοθήκη και το βιβλίο μέσω συνεχών δράσεων. Από τη στιγμή που θα γίνουν οι πρώτες, αναγνωριστικές ενέργειες, στόχος είναι η ενδυνάμωση της σχέσης των σπουδαστών με τον θεσμό και με την ανάγνωση. Αυτό θα συμβεί όταν θα αρχίσουν να αντιλαμβάνονται την όλη διεργασία ως μία ευχάριστη δραστηριότητα και όχι ως υποχρέωση για την ολοκλήρωση εργασιών. Δυστυχώς, η εν λόγω άποψη έχει αφομοιωθεί από τις απαρχές της μαθητικής τους πορείας. Έτσι, η αποβολή της είναι θεμελιώδες συστατικό της δια βίου διατήρησης αναγνωστικών συνηθειών. Την ίδια στιγμή, είναι χρήσιμη η διαρκής προσπάθεια προσέλευσης της μερίδας των φοιτητών που δεν έχει αναπτύξει ακόμη αναγνωστική συμπεριφορά ή που έχει λειψές αναγνωστικές συνήθειες. Καθώς τα γούστα και οι προτιμήσεις τους είναι ακόμη υπό διαμόρφωση, υπάρχει η δυνατότητα μεταλαμπάδευσης της επιθυμίας για ενασχόληση με το βιβλίο, ακόμη και όταν αυτή δεν υπήρχε κατά τα σχολικά τους χρόνια. Είναι, βέβαια, αληθές ότι οι φοιτητές αποτελούν μία πλεονεκτική κατηγορία συγκριτικά με τις υπόλοιπες. Λόγω της ιδιότητας τους και του περιεχομένου των συλλογών των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, οι χρήστες τους είναι άτομα με υψηλές γνώσεις. Το μορφωτικό τους επίπεδο είναι από την αρχή μεγαλύτερο από αυτό άλλων αναγνωστικών ομάδων, κάτι που καθιστά την επιτυχημένη αναγνωστική πολιτική ευκολότερη. Από αυτό γίνεται ξεκάθαρο πως υπάρχει ομοιογένεια στη συγκεκριμένη κατηγορία, κάτι που επίσης συνεπάγεται ευκολότερη ενασχόληση με την ανάγνωση. Επρόκειτο, τέλος, για μία ομάδα που έχει χρησιμοποιήσει στο παρελθόν υπηρεσίες που σχετίζονται με την ανάγνωση. Για παράδειγμα, έχουν χρησιμοποιήσει βιβλιοθήκες, ακόμη κι εάν ο σκοπός ήταν καθαρά υποχρεωτικός λόγω εργασίας. Οι διδάσκοντες και το προσωπικό καλούνται να εμφυσήσουν την επιθυμία για ενασχόληση με τη βιβλιοθήκη και το βιβλίο σε μία ομάδα που διαθέτει εξ αρχής μία καλή βάση. Μέσα από πολλαπλές δράσεις, προσπαθούν να δουλέψουν πάνω σ' αυτήν, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη επισκεψιμότητα, εντατικότερη επαφή με το υλικό και βελτίωση της αναγνωσιμότητας τους (Ολένογλου & Μπάνου, 2008; Μπάνου, 2004; Banou, Kostagiolas & Olenoglou, 2008).

4.Αναγνωστική συμπεριφορά και ψηφιακή εποχή

Η ανάγκη των ανθρώπων για μία ευκολότερη ζωή τους συντροφεύει από την αρχή της ύπαρξης τους. Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας σκέφτονταν τρόπους με τους οποίους οι καθημερινές εργασίες θα υλοποιούνταν πιο απλά και πιο αποδοτικά. Από αυτά τα στοιχεία μπορεί να καταστεί σαφής η εξάρτηση του ανθρώπινου είδους από την τεχνολογία. Η συνεχής εφευρετικότητα προκειμένου να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο τους, οδήγησε σε τέσσερις βιομηχανικές επαναστάσεις, οι οποίες μετέβαλλαν την έως τότε πραγματικότητα. Η πρώτη έλαβε χώρα στα τέλη του 18ου αιώνα και βασίστηκε στη λειτουργία μηχανημάτων, παρέχοντας ενέργεια από τον ατμό. Η δεύτερη ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα και χαρακτηρίστηκε από την εφεύρεση του ηλεκτρικού ρεύματος και την ανακάλυψη του πετρελαίου. Η δεκαετία του 1960 αποτέλεσε τη χρονολογία εκκίνησης της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης, όπου η ανθρωπότητα μεταβαίνει στην ψηφιακή πραγματικότητα. Η άνοδος των ηλεκτρονικών μηχανημάτων (π.χ.: υπολογιστές, τηλέφωνα) και των ψηφιακών λογισμικών είναι γεγονός. Πλέον η ανθρωπότητα διανύει την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση, όπου το διαδίκτυο αποτελεί την κινητήρια δύναμη. Μία επιπλέον διαίρεση, η οποία όμως καταλήγει στο ίδιο σημείο, δίνεται από τον Cohen. Τονίζει ότι η επιρροή του διαδικτύου στην ανθρωπότητα είναι τόσο μεγάλη που γίνεται λόγος για τη διάνυση της τέταρτης επιστημονικής επανάστασης ύστερα από τις περιόδους του Κοπέρνικου, του Δαρβίνου και του Φρόιντ. Πρόκειται για την επανάσταση της πληροφορίας όπου, όσο η τεχνολογία εξελίσσεται, ο άνθρωπος επαναπροσδιορίζει τη φύση του, τη θέση που κατέχει σε μία τέτοια πραγματικότητα και τον ρόλο του μέσα σε αυτή (Cohen, 2011).

4.1.Ηλεκτρονικά βιβλία

Το ηλεκτρονικό ή ψηφιακό βιβλίο, παγκοσμίως γνωστό με την αγγλική ονομασία ebook, αποτελεί ένα αντικείμενο που έχει πλέον εισχωρήσει βαθιά στην καθημερινή ζωή των αναγνωστών. Η εξέλιξη της τεχνολογίας και η μετάβαση στην ψηφιακή εποχή επέτρεψαν στο έντυπο τεκμήριο να εξελιχθεί σε μία διαφορετική μορφή και να επαναπροσδιοριστεί. Ο όρος “ηλεκτρονικό βιβλίο” είναι πολυδιάστατος και διαφορούμενος, καθώς η σημασία του μπορεί να μεταβληθεί ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο αναφέρεται. Γι' αυτόν τον λόγο, η εγκαθίδρυση ενός μεμονωμένου, καθολικού ορισμού υπήρξε δύσκολο εγχείρημα. Μία υψηλή μερίδα ερευνητών προσδιορίζει τα ebooks ως έναν ιδιαίτερο συνδυασμό υλικού και λογισμικού, αποκλειστικά σχεδιασμένου για τη δραστηριότητα της ανάγνωσης. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη άποψη, ξεχωρίζουν από τα λοιπά ψηφιακά έργα διότι απαιτούν ειδικές συσκευές για την αξιοποίησή τους. Με μία δεύτερη, εμφανώς πιο διαδεδομένη, προσέγγιση του φαινομένου, ως ebook μπορεί να χαρακτηριστεί οποιοδήποτε βιβλίο έχει δημιουργηθεί και διατίθεται σε ηλεκτρονική μορφή. Κατά τη λογική αυτή, διακρίνονται τέσσερις περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνεται λόγος για ψηφιακή ανάγνωση: όταν υπάρχει λήψη ενός τεκμηρίου από μία ιστοσελίδα, όταν η ανάγνωση γίνεται από ειδική συσκευή προορισμένη για ebooks, όταν το τεκμήριο είναι προσβάσιμο μέσω του Παγκόσμιου Ιστού και όταν έχει δημιουργηθεί με βάση το αντίστοιχο εκτυπωμένο βιβλίο (Manley & Holley, 2012).

Σε μια προσπάθεια συγκέντρωσης των στοιχείων σε έναν γενικό ορισμό, το ebook μπορεί να περιγραφεί ως ένα ανάγνωσμα που βρίσκεται σε ψηφιακή μορφή και μπορεί να διαβαστεί μέσω ενός ηλεκτρονικού αναγνώστη (e-reader) ή οποιασδήποτε ψηφιακής συσκευής που διαθέτει οθόνη. Το γεγονός πως η ανάγνωση του μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο από ηλεκτρονικά μέσα είναι και αυτό που το ξεχωρίζει από το έντυπο βιβλίο. Σε συνέχεια της καταγραφής των χαρακτηριστικών του, παρουσιάζονται οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα αρχείο μπορεί να θεωρηθεί ψηφιακό βιβλίο. Ως ηλεκτρονικά αναγνώσματα, πιο αναλυτικά, μπορούν να χαρακτηριστούν τα ακόλουθα:

- Ένα βιβλίο που αποτελεί την ψηφιακή μορφή ενός ήδη υπάρχοντος έντυπου βιβλίου. Επρόκειτο, ουσιαστικά, για ένα ηλεκτρονικό αντίγραφο του.

- Ένα ψηφιακό αρχείο που ακολουθεί τη μορφολογία των παραδοσιακών αναγνωσμάτων. Τα χαρακτηριστικά των έντυπων βιβλίων, δηλαδή, μεταφέρονται στο ηλεκτρονικό κείμενο, έτσι ώστε η εμφάνιση του να είναι ανάλογη.
- Ένα ηλεκτρονικό αρχείο που συμπεριλαμβάνει πολυμέσα, δηλαδή εικόνα, ήχο και βίντεο.
- Ένα ψηφιακό κείμενο που περιλαμβάνει υπερσυνδέσμους, οι οποίοι παραπέμπουν τους αναγνώστες σε άλλα αρχεία.
- Ένα ειδικό λογισμικό που επιτρέπει την πρόσβαση σε ηλεκτρονικά κείμενα.
- Μία ειδική συσκευή που έχει το δικό της λειτουργικό σύστημα και χρησιμοποιείται για την ανάγνωση ηλεκτρονικών βιβλίων.

(Ιωακειμίδου & Παπαδημητρίου, 2018).

Πιθανώς λόγω της σύντομης ευρείας αναγνώρισης του, επικρατεί η λανθασμένη άποψη πως το ηλεκτρονικό βιβλίο αποτελεί πρόσφατη ανακάλυψη. Στην πραγματικότητα χρονολογείται την ίδια εποχή όπου οι υπολογιστές έκαναν τα πρώτα τους βήματα. Η ιδέα δημιουργίας μιας συσκευής ανάλογης του σημερινού e-reader εκφράζεται για πρώτη φορά το 1930, όταν η δημοτικότητα του βιβλίου μειώθηκε δραστικά εξαιτίας των ταινιών (Saper, 2014). Προτάσσεται, παράλληλα, η κατασκευή μίας ηλεκτρονικής βιβλιοθήκης, εύχρηστης και βολικής στη μεταφορά της, που θα αποθηκεύει μεγάλη ποσότητα πληροφοριών (Manley & Holley, 2012). Η επίσημη εμφάνιση ή ο εφευρέτης των ηλεκτρονικών βιβλίων είναι στοιχεία που δεν έχουν εξακριβωθεί. Η επικρατέστερη θεωρία θέλει τα ebooks να πρωτοεμφανίζονται το 1949, όμως υπάρχουν εικασίες για την εφεύρεση τέτοιων συστημάτων το 1960 (Prashant, 2017; Ittersum, 2008; Hall, 2021). Στους αρχικούς συλλογισμούς στηρίχθηκε ο Alan Kay, ο οποίος εφηύρε τον πρώτο μικρό, προσωπικό υπολογιστή τη δεκαετία του '70 ονόματι Alto. Μία δεκαετία αργότερα κυκλοφορεί το Dynabook, η βελτιωμένη έκδοση του. Και οι δύο συσκευές αποτέλεσαν δίαυλο επικοινωνίας, όπως και μέσο ανάγνωσης βιβλίων και αναπαραγωγής πολυμέσων. Την ίδια περίοδο σχεδιάζεται η πρώτη παγκόσμια βιβλιοθήκη ηλεκτρονικών βιβλίων, όπου συμβατικά αναγνώσματα ψηφιοποιήθηκαν και αποθηκεύτηκαν μέσω ενός συστήματος αναγνώσιμου από κάθε λογισμικό. Εξέλιξη-σταθμός είναι η εμφάνιση των πρώτων φορητών συσκευών ανάγνωσης ψηφιακών βιβλίων το 1998, με βασική τους ιδιότητα την αποθήκευση πολλαπλών αναγνωσμάτων (Manley & Holley, 2012; Press, 1992; Kay & Goldberg, 2010). Η αλλαγή της χιλιετίας επέφερε εντατική ενασχόληση με τα ebooks, η οποία άρχισε να αποφέρει καρπούς από το 2007 και ύστερα. Η ψηφιακή ανάγνωση δέχθηκε μεγάλη ανάκαμψη με άνοδο στις πωλήσεις και εντατικοποίηση της χρήσης της στα πανεπιστήμια και τις βιβλιοθήκες. Το ζωτικότερο στοιχείο ήταν η δημιουργία του ηλεκτρονικού αναγνώστη Kindle από την Amazon. Σημείωσε πρωτοφανείς πωλήσεις χάρη στην ευχρηστία και στις ομοιότητες του με το έντυπο κείμενο (Armstrong, 2008; Qian, 2011; Thompson, 2017). Από το 2012 και έπειτα τα ebooks εισχωρούν στην καθημερινή ζωή. Τα χαρακτηριστικά και οι λειτουργίες τους αναβαθμίστηκαν, με αποτέλεσμα να γίνουν πολυλειτουργικά και εύχρηστα. Λόγω αυτού, προσέλκυαν μεγάλη μερίδα του πληθυσμού και καθιερώθηκαν (Picton, 2014).

4.1.1. Ηλεκτρονικά βιβλία και φοιτητές

Η διείσδυση και η επιρροή των ηλεκτρονικών βιβλίων στην κοινωνία είναι μη αμφισβητήσιμη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το σύγχρονο αναγνωστικό κοινό διαθέτει νέες μορφές και μεθόδους ανάγνωσης χάρη στην πρόοδο της τεχνολογίας. Η τελευταία κατάφερε να μεταβάλλει οριστικά τον εκδοτικό τομέα και το βιβλίο ως αντικείμενο, όπως και την αντίληψη γύρω από αυτό. Τα ψηφιακά μέσα ανάγνωσης έχουν ενσωματωθεί στις ήδη υπάρχουσες αναγνωστικές πρακτικές, συνυπάρχοντας με επιτυχία μαζί τους και δημιουργώντας ένα υβριδικό περιβάλλον. Τα ebooks έχουν μετατραπεί σε ζωτικά εργαλεία, ιδίως για τις νέες, τεχνολογικά εξαρτώμενες γενιές (Agodjo, 2015). Από το 2009 και ύστερα το μέσο αναπτύσσεται ραγδαία σε όλους τους τομείς, με εκείνον της εκπαίδευσης να πρωτοστατεί. Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν αποδεχθεί τα ψηφιακά αναγνώσματα σε παγκόσμια εμβέλεια, σε διαφορετικό επίπεδο ανάλογα τη χώρα. Οι αλλαγές που έχουν προκαλέσει

και η επιρροή που έχουν ασκήσει τα καθιστούν μία από τις σημαντικότερες καινοτομίες στον χώρο. Με την εμπλοκή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία προσφέρουν καινούριες ευκαιρίες τόσο στα πανεπιστήμια καθανά, όσο και στους διδάσκοντες και τους εκπαιδευόμενους. Η επιτυχημένη ενσωμάτωση τους στην όλη διεργασία βελτιώνει την όλη ακαδημαϊκή εμπειρία. Παράλληλα, η αρμονική συνύπαρξη ηλεκτρονικού και έντυπου βιβλίου προσφέρει μεγαλύτερη ποιότητα εκπαίδευσης, εξοικείωση των εκπαιδευόμενων με την τεχνολογία και επανασύνδεση με το βιβλίο. Ως φυσικό επόμενο, η δημιουργία μίας σχέσης ανάμεσα σε εκείνα και τους φοιτητές είναι αναμφίβολη (Khalid et al, 2017; Μαλαφάντης, 2010).

Σε αρχικό στάδιο, και προτού την αποτίμηση της χρήσης των ebooks, οφείλεται να αναφερθούν στοιχεία για την αξιοποίηση των φορητών συσκευών. Η εξέλιξη τους ανά τα χρόνια είναι γοργή, σε τέτοιο βαθμό που έχουν πια αντικαταστήσει πολλές από τις καθημερινές ανθρώπινες ενέργειες. Το γεγονός αυτό έχει καταστήσει μηχανήματα όπως τα smartphones, τα tablets και τα laptops, εργαλεία απολύτως απαραίτητα για την διεκπεραίωση αρκετών δραστηριοτήτων. Πρόσφατα έχουν αρχίσει να εντάσσονται στον εκπαιδευτικό τομέα, αφού το μικρό τους μέγεθος και η πληθώρα δυνατοτήτων τα αναδεικνύει σε εξαιρετικά εύχρηστα προϊόντα. Ένα από τα χαρακτηριστικά τους είναι πως μπορούν να εκτελέσουν χρέη e-reader, επιτρέποντας την αποθήκευση, αναπαραγωγή, ανάγνωση και επεξεργασία των ebooks. Συγκεκριμενοποιώντας, η σημαντική αύξηση στην χρήση τους στα πλαίσια της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης είναι επιβεβαιωμένη. Αυτή η πραγματικότητα αποδίδεται στην πολυχρηστικότητα τους, κάτι που επεξηγεί και την εκτεταμένη αξιοποίηση των smartphones στις νέες γενιές. Η καθημερινότητα και η εκπαίδευση των σπουδαστών έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές ακριβώς λόγω των προαναφερόμενων συσκευών. Τα τελευταία χρόνια ο ρόλος τους είναι τόσο αναβαθμισμένος που οι νέοι είναι εξαρτημένοι από αυτά. Υπολογίζεται, πιο αναλυτικά, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των σπουδαστών χρησιμοποιούν τα κινητά τους τηλέφωνα ως βοηθήματα στη μελέτη τους. Οι προσωπικοί υπολογιστές και τα tablets έπονται με μικρότερα, αλλά ικανοποιητικά ποσοστά (Fojtik, 2015).

Διαφορετικά αποτελέσματα παρατηρούνται στη χρήση των ψηφιακών μέσων ανάγνωσης των ηλεκτρονικών βιβλίων (e-readers). Παρά την αύξηση στις πωλήσεις τους, δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλή στην κατηγορία των σπουδαστών. Αν και οι έρευνες έδειξαν ότι είναι συχνοί αγοραστές των e-readers, δεν ανήκουν στους πιο ενθουσιώδεις υποστηρικτές τους. Συνήθως η ανάγκη για ένα τέτοιο μηχάνημα ανάγνωσης παρουσιάζεται ύστερα από την αποφοίτηση τους. Αυτό γίνεται κατανοητό, από τη στιγμή που χρησιμοποιούν τα smartphones και τους υπολογιστές για την προεπισκόπηση των ηλεκτρονικών αρχείων. Ισχύει, όμως, ότι είναι η κατηγορία που αξιοποιεί συχνότερα τα e-readers, αν και εφόσον τα έχουν προμηθευτεί. Οι έρευνες δείχνουν ότι εκείνοι είναι που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη κατοχής τους. Προς συμπλήρωση των παραπάνω, ο οικονομικός παράγοντας κρίνεται καθοριστικός ως προς την επιλογή των σπουδαστών. Το υψηλό κόστος των e-readers είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο δεν συνηθίζουν να τα αγοράζουν. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η δημοτικότητα τους είναι πολύ χαμηλή συγκριτικά με εκείνη των λοιπών συσκευών ανάγνωσης των ebooks. Τα σύγχρονα κινητά τηλέφωνα και οι υπολογιστές αποτελούν τις πρωταρχικές επιλογές των φοιτητών που θέλουν να διαβάσουν ένα ηλεκτρονικό βιβλίο. Ποσοτικά η διαφορά είναι εμφανής, αφού η κατοχή σε smartphones και υπολογιστές είναι σχεδόν καθολική, ενώ μόλις δύο στους δέκα κατέχουν ένα e-reader (Rainie et al., 2012).

Τα αναγνωστικά μέσα που προσφέρει η τεχνολογία είναι συνυφασμένα με την καθημερινότητα των νέων. Έχουν αποδειχθεί χρήσιμα εργαλεία για την εκπαίδευση τους, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν σημαντικό φορέα ψυχαγωγίας. Γίνεται έτσι εύκολα αντιληπτό ότι υπάρχει μεγάλη οικειότητα ανάμεσα στους φοιτητές και τα ηλεκτρονικά βιβλία. Η συντριπτική πλειοψηφία έχει επίγνωση του τι είναι τα ebooks, τι πρεσβεύουν και πώς χρησιμοποιούνται. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι επρόκειτο για την πιο εξοικειωμένη ομάδα με το μέσο. Σύμφωνα με τις έρευνες που έχουν εκπονηθεί, η χρήση τους είναι φανερά αυξημένη, καθώς ικανοποιούν συγχρόνως τις ακαδημαϊκές και τις ψυχαγωγικές ανάγκες τους. Οι περισσότεροι τα έχουν αξιοποιήσει έστω για μία

φορά, με μεγάλο μέρος τους να δηλώνουν θετικοί στο να τα εντάξουν στις μελλοντικές αναγνωστικές τους πρακτικές. Τα ψηφιακά βιβλία επιλέγονται κυρίως για λόγους έρευνας ή ενημέρωσης προς διεκπεραίωση των πανεπιστημιακών τους υποχρεώσεων. Η ψυχαγωγική χρήση, από την άλλη, έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Αποτελούν κατά βάση ένα συμπλήρωμα των έντυπων μέσων, που λειτουργεί βοηθητικά ως προς τις υποχρεώσεις των φοιτητών. Οξύμωρο, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι δεν αξιοποιούνται συστηματικά, δεδομένης της στενής σχέσης των νέων με την τεχνολογία. Παρά την καταγραφή υψηλών ποσοστών χρήσης στην ακαδημαϊκή κοινότητα, ο χρόνος που ξοδεύεται για αυτά είναι λίγος, ενώ η ανάγνωση καθαυτή μπορεί να χαρακτηριστεί επιφανειακή (Lane-Kelso et al, 2017; Jbeen, Mahmood & Rehman, 2022). Οι σπουδαστές συνήθως διαβάζουν τα ebooks ξεφυλλίζοντας το κείμενο και ανακτώντας αποσπασματικά πληροφορίες μέσω των βοηθητικών εργαλείων. Δεν είναι δευτερεύον, επιπρόσθετα, το ποσοστό όσων δεν είναι εξοικειωμένοι με τα ebooks. Πολλοί είναι εκείνοι, μάλιστα, που γνώρισαν το νέο μέσο από το πανεπιστημιακό ίδρυμα στο οποίο σπουδάζουν. Αυτό καταδεικνύει ότι μία μεγάλη μερίδα δεν τα είχε χρησιμοποιήσει πριν από την εκκίνηση των σπουδών τους. Εδώ γίνεται κατανοητός ο λόγος για τον οποίο η πρωταρχική τους χρήση έχει να κάνει με τις εργασίες που τους αναθέτονται. Ένα πρόσθετο στοιχείο, που συμπληρώνει τα παραπάνω, είναι ότι οι φοιτητές αποφεύγουν την αγορά ηλεκτρονικών βιβλίων. Τα αρχεία που αναγιγνώσκουν περιορίζονται σε αυτά που είναι προσβάσιμα χωρίς αντίτιμο στο διαδίκτυο και κυρίως αυτά που ανακτούν μέσω των διαθέσιμων πανεπιστημιακών υπηρεσιών (Adeyemi, 2021; Majid et al, 2019).

Στη συνέχεια, ο ενεργός ρόλος των ψηφιακών βιβλίων στη ζωή τους δεν τους εμποδίζει από το να δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση προς το έντυπο ανάγνωσμα. Έχουν πλήρη επίγνωση των πλεονεκτημάτων των ebooks, όμως θεωρούν ότι εκείνα των παραδοσιακών βιβλίων υπερτερούν. Ο αριθμός των ακαδημαϊκών που προτιμούν τα ηλεκτρονικά μέσα ανάγνωσης από τα έντυπα είναι σημαντικά μικρότερος. Υπονοείται, βέβαια, ότι η αξιολόγηση της εμπειρίας των σπουδαστών με τα ηλεκτρονικά βιβλία διαφέρει από φοιτητή σε φοιτητή. Οι έρευνες που έχουν γίνει για το ζήτημα δείχνουν ότι, παρά την προτίμηση προς τα έντυπα, η γενική άποψη τους για τα ebooks είναι θετική. Είναι, ωστόσο, κοινός τόπος ανάμεσα στη φοιτητική κοινότητα ότι ο καλύτερος τρόπος μελέτης είναι η συνδυαστική χρήση και των δύο μέσων (Lane-Kelso et al, 2017; Jbeen, Mahmood & Rehman, 2022). Κάτι που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι η έλευση της πανδημίας το 2020 λειτούργησε θετικά στη σχέση των σπουδαστών με τα ηλεκτρονικά μέσα. Οι φυσικοί χώροι που σχετίζονται με το βιβλίο έπαυσαν να λειτουργούν λόγω της καραντίνας, γεγονός που άφησε την ψηφιακή ανάγνωση ως τη μόνη εναλλακτική. Κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου, οι φοιτητές είχαν μεγαλύτερο ελεύθερο χρόνο για να διαβάσουν και σχεδόν αποκλειστικά τα ψηφιακά τεκμήρια να συμβουλευτούν. Αξιοποίησαν στο έπακρο τα ebooks και, κατά πλειοψηφία, τα διάβαζαν με μεγαλύτερη συχνότητα (Adeyemi, 2021; Majid et al, 2019).

Ο θεσμός που επωφελήθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό από την έξαρση των ηλεκτρονικών βιβλίων είναι οι βιβλιοθήκες. Όπως και οι υπόλοιποι τομείς της κοινωνίας, προσαρμόστηκαν στις τεχνολογικές ανατροπές και εξέλιξαν τις υπηρεσίες τους. Με την πάροδο των χρόνων η τεχνολογία έγινε πιο αποτελεσματική, επιτρέποντας τους να την εντάξουν στην πολιτική τους και να δημιουργήσουν νέες υπηρεσίες. Ο ηλεκτρονικός διαδανεισμός, οι online κατάλογοι (OPAC) και οι αυτοματοποιημένες διαδικασίες δανεισμού είναι μερικά από τα παραδείγματα που διευκόλυναν το έργο του θεσμού και αναβάθμισαν το ρόλο του. Η παράλληλη ανάπτυξη των ηλεκτρονικών βιβλιοθηκών ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την εν λόγω κατάσταση. Ο κοινός παρονομαστής των παραπάνω είναι η ψηφιακή υπόσταση τους, δηλαδή το γεγονός ότι μπορούν να λειτουργήσουν σε ένα αποκλειστικά ηλεκτρονικό περιβάλλον (Γαρουφάλλου, 1997). Λαμβάνοντας υπόψη τη γενικότερη αποδοχή της τεχνολογίας στις βιβλιοθήκες, δεν αποτελεί έκπληξη η πλήρης ενσωμάτωση των ebooks σε αυτές. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, ειδικότερα, έχουν αγκαλιάσει τις παρούσες μεθόδους ανάγνωσης σε μεγαλύτερο βαθμό από τις υπόλοιπες. Η συντριπτική πλειονότητα διαθέτει ψηφιακά αναγνώσματα στις συλλογές τους, ο αριθμός των οποίων είναι αυξημένος τα τελευταία έτη. Οφείλεται, βέβαια, να τονιστεί πως σπάνια οι ηλεκτρονικές συλλογές επικρατούν των παραδοσιακών.

Τα έντυπα βιβλία είναι περισσότερα των ebooks σχεδόν σε όλες τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Η διαφορά στα νούμερα πολλές φορές είναι τεράστια, παρά τη μεγάλη ποικιλία που συνήθως παρουσιάζεται στις ηλεκτρονικές συλλογές. Πάνω από το 80% του συνόλου των βιβλιοθηκών επιτρέπει την πρόσβαση σε αυτά, παρόλο που δεν ξεπερνούν το 10% των συνολικών τεκμηρίων (Walters, 2014; Καρυδά & Κουής, 2012; Blummer & Kenton, 2020; Roesnita & Zainab, 2005).

Οι διαδικτυακές υπηρεσίες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, λόγω χάρη η ιστοσελίδα της, χρησιμοποιούνται συχνά για την αναζήτηση και την πρόσβαση στα ebooks. Οι φοιτητές είναι ικανοποιημένοι από τις εν λόγω υπηρεσίες, καθώς μπορούν να τις αξιοποιήσουν με ευκολία. Κατά γενική ομολογία, όμως, τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με την αξιοποίηση των ebooks στις βιβλιοθήκες δεν είναι ενθαρρυντικά. Ακολουθείται το ίδιο μοτίβο με αυτό της ευρύτερης χρήσης τους. Αν και υπάρχει γνώση των προτερημάτων των ψηφιακών αναγνωσμάτων, είναι λιγότερο προτιμητέα συγκριτικά με τα αντίστοιχα έντυπα. Η συνεισφορά τους στην διεκπεραίωση των ακαδημαϊκών εργασιών είναι τεράστια, κάτι που είναι γνωστό στη φοιτητική κοινότητα. Οι σπουδαστές εκμεταλλεύονται τις ψηφιακές συλλογές και τις υπηρεσίες που προσφέρονται από τις βιβλιοθήκες. Όπως τονίστηκε παραπάνω, για κάποιους η πρώτη επαφή με τα ηλεκτρονικά βιβλία ήταν μέσα από τον θεσμό και, γενικά, από το πανεπιστήμιο. Ένας σημαντικός αριθμός, όμως, διστάζει να χρησιμοποιήσει τα ebooks που παρέχονται από τις βιβλιοθήκες. Το ποσοστό όσων τα αξιοποιούν συχνά είναι μικρό, ενώ αυξημένο είναι εκείνο όσων δεν τα έχουν χρησιμοποιήσει ποτέ. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες χρησιμοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό για δραστηριότητες όπως το σκανάρισμα και η λήψη αρχείων παρά για την ανάγνωση τους. Ακόμη και με την ευρεία αναγνώριση και αποδοχή των πλεονεκτημάτων τους, οι διαδικτυακές σελίδες και οι online κατάλογοι θεωρούνται πιο βοηθητικοί και πιο εύκολα προσβάσιμοι από τα ηλεκτρονικά βιβλία (Walters, 2014; Καρυδά & Κουής, 2012; Blummer & Kenton, 2020; Roesnita & Zainab, 2005).

4.1.2. Ηλεκτρονικά βιβλία και αναγνωστική συμπεριφορά

Η ηλεκτρονική ανάγνωση έχει πλέον εδραιωθεί στη σύγχρονη κοινωνία, κυρίως χάρη στη ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών. Η σταδιακή αλλαγή στη διαδικασία μετάθεσης των διαθέσιμων πληροφοριών έχει επηρεάσει βαθύτατα την αναγνωστική διεργασία. Η μεταφορά πληροφοριών μέσω έντυπων αρχείων αντικαταστάθηκε από τη μετατροπή τους σε διαδικτυακά δεδομένα. Αυτό αποτέλεσε και την πρωταρχική αιτία της μετατόπισης από την ανάγνωση μέσω χαρτιού στην ανάγνωση μέσω οθόνης. Γίνεται λόγος για την εκκίνηση μίας επανάστασης παρόμοιας με εκείνης που εισήγαγε ο Γουτεμβέργιος τον 15ο αιώνα. Η επιρροή της ήταν τόσο μεγάλη που θεωρήθηκε ότι θα επέλθει το τέλος του έντυπου βιβλίου, εικασία που όμως δεν επιβεβαιώθηκε ποτέ. Μέσα από τις παραπάνω συγκυρίες έχει αναδειχτεί η ανάγνωση από την οθόνη, γνωστή και ως ψηφιακή ανάγνωση, όχι όμως εις βάρος της παραδοσιακής. Το διάβασμα από ηλεκτρονικές συσκευές αποτελεί σήμερα μία καθημερινή δραστηριότητα που έχει αναμειχτεί επιτυχώς με τις προγενέστερες διαδικασίες. Υπάρχει πια ομαλή συνύπαρξη μεταξύ έντυπου και ψηφιακού αναγνώσματος. Η πλέον εκτεταμένη χρήση των ψηφιακών πόρων έχει διαμορφώσει σημαντικά τόσο την εκπαίδευση καθαυτή, όσο και τους εκπαιδευόμενους. Την ίδια στιγμή, η άνθηση της τεχνολογίας έχει μεταλλάξει σε μεγάλο βαθμό τις αναγνωστικές συνήθειες των φοιτητών. Οι πολλαπλές αλλαγές στη διαχείριση των πληροφοριών και η ανάδειξη του διαδικτύου έχουν επιδράσει ριζικά στις μέχρι τότε αναγνωστικές τους ενέργειες (Akarsu & Dariyemez, 2014).

Σε αρχικό στάδιο αναλύονται οι αλλαγές που προκλήθηκαν στην αναγνωστική διαδικασία και συμπεριφορά λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης και της εγκαθίδρυσης των ηλεκτρονικών συσκευών. Η ζωτικότερη εξ αυτών είναι η ανάδειξη νέων μέσων για την επίτευξη τους. Η ψηφιακή μορφή ανάγνωσης επέτρεψε την ανακάλυψη εναλλακτικών τρόπων ολοκλήρωσης της διαδικασίας. Στο παρελθόν οι μοναδικές μέθοδοι πρόσβασης στα βιβλία ήταν είτε η αγορά τους από βιβλιοπωλεία, είτε η επίσκεψη και ο δανεισμός από βιβλιοθήκες και πρόσωπα του κοντινού περιβάλλοντος. Η

μετακίνηση του ενδιαφερομένου σε φυσικό χώρο ήταν απαραίτητη. Η τεχνολογική πρόοδος πρωτίστως και ύστερα η πολυλειτουργικότητα των σημερινών συσκευών οδήγησαν στη δημιουργία νέων τρόπων προεπισκόπησης. Πλέον τα βιβλία μπορούν να αναπαραχθούν σε μία πληθώρα ψηφιακών συσκευών, όπως ο υπολογιστής και τα e-readers. Οι αναγνώστες διαθέτουν περισσότερες, πολλές φορές ευκολότερες επιλογές αναφορικά με την πρόσβαση, την αναπαραγωγή και την αποθήκευση των βιβλίων. Παράλληλα, καθημερινές συσκευές όπως τα κινητά τηλέφωνα περιλαμβάνουν μία εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία λειτουργιών, μία από τις οποίες και η ανάγνωση ψηφιακών αρχείων. Η πρόσβαση δίχως τη μετάβαση σε φυσικό κατάστημα ή σε βιβλιοθήκη είναι πια εφικτή (Rainie et al., 2012).

Εξίσου σημαντικό είναι ότι η δημιουργία και η εγκαθίδρυση του διαδικτύου συνέβαλλε στην ανάδειξη νέων πηγών ανάγνωσης. Η δυνατότητα οποιουδήποτε να αναρτά περιεχόμενο στον Παγκόσμιο Ιστό συνεπάγεται την αναρίθμητη δημοσίευση άρθρων στο internet. Έτσι, ιστοσελίδες όπως τα blogs, τα ειδησεογραφικά sites και τα ηλεκτρονικά περιοδικά έκαναν την εμφάνισή τους, δίνοντας στο κοινό επιπλέον πηγές ανάγνωσης. Αν και πολλές εξ αυτών αποτελούν μη επιστημονικά τεκμήρια, δεν παύουν να θεωρούνται αναγνωστικά μέσα με αξιοσημείωτο ρόλο στην αναγνωστική συμπεριφορά των χρηστών. Προσφέρουν έναν απλούστερο, πιο κατανοητό και, πολλές φορές, πιο συντομευμένο τρόπο εμπλοκής των ενδιαφερομένων στην ανάγνωση. Ικανοποιούν ειδικά εκείνους που δεν καταπιάνονται με το διάβασμα. Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα τη μερική ή και ολική μεταφορά κάποιων αναγνωστικών δραστηριοτήτων από το χαρτί στην οθόνη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι εφημερίδες και τα περιοδικά, που παλαιότερα διατίθετο σε έντυπη μορφή στα περίπτερα. Ένα αξιοπρεπές κομμάτι του πληθυσμού συνεχίζει να ενημερώνεται από αυτά τα μέσα παρά την ύφεση τους, όμως το περιεχόμενό τους αναπαράγεται πια κυρίως ηλεκτρονικά. Οι περισσότεροι χρήστες έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους στην ανάγνωση τέτοιου περιεχομένου από τους υπολογιστές και τα κινητά τους τηλέφωνα. Από την άλλη, η ανάγνωση από tablets και e-readers έχει εντατικοποιηθεί κυρίως στους αναγνώστες που προτιμούν τα λογοτεχνικά και πρακτικά έργα, λόγω του βολικού τους σχεδιασμού (Picton, 2014).

Η εισαγωγή των ηλεκτρονικών βιβλίων στην εκπαίδευση έχει επιδράσει θετικά στην αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών. Αρχικά, οφείλεται να τονιστεί το γεγονός ότι το πανεπιστήμιο είναι εκείνο που εισήγαγε αρκετούς στα ebooks. Η ιδιότητα τους ως σπουδαστές τους επέτρεψε να έρθουν σε επαφή με το μέσο και να το χρησιμοποιήσουν για την εκπόνηση των εργασιών τους και τη μελέτη τους. Προς απόδειξη των παραπάνω, ισχύει ότι οι ακαδημαϊκές υποχρεώσεις, όπως και η πανεπιστημιακή σταδιοδρομία καθαυτή, οικειοποιεί τους φοιτητές με τα ηλεκτρονικά βιβλία. Μέσα από τις ψηφιακές υπηρεσίες που προσφέρουν οι βιβλιοθήκες, οι σπουδαστές μαθαίνουν περισσότερα για αυτά και, ως αποτέλεσμα, τα χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό (Majid et al, 2019). Στη σημερινή κοινωνία ο αριθμός των αναγνωστών που έχει εκδηλώσει την προτίμησή τους στα ηλεκτρονικά μέσα αυξάνεται συνεχώς. Την ίδια στιγμή, όλο και περισσότεροι μεγαλώνουν με τα ebooks, αξιοποιώντας τα από την παιδική τους ηλικία. Η έκβαση αυτή έχει επηρεάσει τόσο τη διαδικασία της ανάγνωσης, όσο και τους υπόλοιπους τομείς της ζωής τους. Γίνεται προφανές ότι η χρήση τους κατά τα πρώτα στάδια της ζωής συνεπάγεται μεγάλη πιθανότητα χρήσης στο μέλλον. Απαριθμώντας το θετικό αντίκτυπο των ebooks στην αναγνωστική συμπεριφορά, παρατηρείται πως όσοι ασχολούνται με αυτά έχουν στενότερη σχέση με τα βιβλία συγκριτικά με εκείνους που δεν τα χρησιμοποιούν. Τα καλύτερα αποτελέσματα παρατηρήθηκαν σε εκείνους που έκαναν συνδυαστική χρήση των ηλεκτρονικών και των παραδοσιακών αναγνωσμάτων (Gilbert & Fister, 2015; Davidson & Carliner, 2014).

Επεξηγώντας περαιτέρω, οι φοιτητές που αξιοποιούν τα ψηφιακά μέσα παράλληλα με τα παραδοσιακά είναι πιο πιθανό να έχουν θετική γνώμη για το διάβασμα. Εκείνοι, επίσης, είναι πιο πιθανό να έχουν δημιουργήσει την ταυτότητά τους ως αναγνώστες, δηλαδή να έχουν κατασταλάξει στο ποια είδη αναγνωσμάτων, ποιους συγγραφείς και ποια βιβλία προτιμούν. Ακόμη, εκείνοι είναι που αναγνωρίζουν και χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους ως αναγνώστες (Picton, 2014). Ένα γενικό

πόρισμα που εξάγεται από τα παραπάνω είναι ότι οι χρήστες των ψηφιακών βιβλίων εκλαμβάνουν πιο θετικά τη διεργασία της ανάγνωσης. Ως αποτέλεσμα, την ευχαριστιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό από εκείνους που δεν τα προτιμούν. Έχει αποδειχτεί ότι όσοι εντάσσουν τα ebooks στη ζωή τους διαβάζουν τακτικότερα και με μεγαλύτερη ποικιλία από όσους δεν το έχουν κάνει. Παράλληλα, επιδρούν θετικά στην αντίληψη τους για την ανάγνωση, καθώς τη βρίσκουν πιο ενδιαφέρουσα συγκριτικά με τους μη χρήστες. Οι κάτοχοι των e-readers, ακόμη, είναι πιο πιθανό να αναζητήσουν βιβλία για λόγους που δεν σχετίζονται με τη μελέτη σε εκπαιδευτικό επίπεδο. Επισκέπτονται πιο συχνά τις βιβλιοθήκες και συμβουλευονται έντυπα κείμενα κυρίως για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Η ανάμειξη των ηλεκτρονικών βιβλίων έδρασε θετικά και στη δημοτικότητα των βιβλιοθηκών, ακαδημαϊκών και μη. Η πλειοψηφία των χρηστών αντιμετωπίζουν με θετικότητα την ύπαρξη ebooks στα τεκμήρια των βιβλιοθηκών και τα συμβουλευονται συχνά, κατά βάση για ερευνητικούς σκοπούς (Gilbert & Fister, 2015; Davidson & Carliner, 2014).

Παραμένοντας στο ίδιο θέμα, η ανάμειξη των ψηφιακών αναγνωσμάτων στην καθημερινότητα των σπουδαστών συνεπάγεται την απόκτηση πολλαπλών δεξιοτήτων. Ιδιαίτερα όταν υπάρχει ενασχόληση από την παιδική ηλικία, εξασφαλίζονται περισσότερες ευκαιρίες κατά την πανεπιστημιακή σταδιοδρομία. Επρόκειτο για μέσα που ενσωματώνονται εύκολα στην παραδοσιακή εκπαιδευτική διεργασία, ενισχύοντας την απόδοση των μαθητευομένων. Πρωταρχικά, οι φοιτητές που εντάσσουν τα ebooks στη ζωή τους αποκτούν μεγαλύτερη οικειότητα με τα τεχνολογικά μέσα. Διαθέτουν μεγαλύτερη δεξιότητα στη διαχείριση των πολυμέσων συγκριτικά με εκείνους που δεν τα αξιοποιούν. Επομένως, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι είναι πιο τακτικοί και επιδέξιοι στη χρήση ψηφιακών πηγών πληροφόρησης. Κατέχουν, δηλαδή, μεγαλύτερα επίπεδα ψηφιακού εγγραμματισμού. Σε γενικό πλαίσιο, τα ηλεκτρονικά αναγνώσματα επιδρούν θετικά στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των εκπαιδευομένων. Η διαφορετική προσέγγιση και οι πολλαπλές λειτουργίες τους κάνουν τη διαδικασία της μάθησης πιο εύκολη, ενώ προσφέρουν καινούριες ευκαιρίες στην υιοθέτηση γνώσεων. Την ίδια στιγμή, τα ebooks ενισχύουν σημαντικά το λεξιλόγιο και την ευχέρεια των χρηστών (Davidson & Carliner, 2014; Akpokodje, 2016; Ebied & Rahman, 2015; Benton, 2018; Chen et al, 2019).

Η ύπαρξη των βοηθητικών εργαλείων, όπως η δυνατότητα σημειώσεων και υπογράμμισης λέξεων, συνδράμει στη βαθύτερη κατανόηση του περιεχομένου. Η συνήθεια των χρηστών, επίσης, να εμμένουν στο ξεφύλλισμα τους συμβάλλει στην καλύτερη ικανότητα εντοπισμού των σημαντικότερων στοιχείων ενός κειμένου. Όσοι τα χρησιμοποιούν παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευελιξία στην ανάκτηση πληροφοριών και την αποκόμιση γνώσεων, γεγονός που απορρέει από την ισχυρότερη ικανότητα τους στη διαχείριση των πολυμέσων. Παράλληλα, προσφέρουν μεγαλύτερη αυτονομία και προσαρμοστικότητα στους φοιτητές, καθώς αναλαμβάνουν οι ίδιοι να τα αναζητήσουν και να τα ανακτήσουν. Η χρήση των ebooks τους μετατρέπει από έναν απλό δέκτη πληροφοριών σε άτομο με ενεργό ρόλο στην απόκτηση τους. Με αυτόν τον τρόπο, ανεξαρτητοποιούνται, επιλέγουν τα προς χρήση τεκμήρια και μελετούν μόνοι τους. Ως αποτέλεσμα, οι πιθανότητες για ακαδημαϊκή επιτυχία είναι μεγαλύτερες για εκείνους που τα αξιοποιούν. Συμπερασματικά, η αναγνωστική συμπεριφορά όσων χρησιμοποιούν τα ηλεκτρονικά βιβλία εμφανίζεται αισθητά βελτιωμένη. Προς τεκμηρίωση των παραπάνω, οι ίδιοι οι χρήστες δηλώνουν ότι έχουν δει θετικά αποτελέσματα στις αναγνωστικές τους πρακτικές μετά την χρήση τους. Προσθέτουν, ακόμη, ότι είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τη μελέτη που κάνουν και τις γνώσεις που αποκομίζουν με τη βοήθεια των ebooks (Davidson & Carliner, 2014; Akpokodje, 2016; Ebied & Rahman, 2015; Benton, 2018; Chen et al, 2019).

Από την αντίθετη πλευρά, αρκετοί επισημαίνουν τις αρνητικές επιπτώσεις της τεχνολογίας, και επομένως των ψηφιακών αρχείων, στην αναγνωστική συμπεριφορά. Μία ικανή μερίδα αναγνωστών είναι επιφυλακτικοί ή ακόμη και ενάντιοι στη χρήση των ηλεκτρονικών βιβλίων και των συσκευών ανάγνωσης. Παρά την αδιαμφισβήτητη ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία, οι περισσότεροι φοιτητές προτιμούν τα έντυπα μέσα ανάγνωσης. Ένα μη αμελητέο ποσοστό δυσκολεύεται να

συνηθίσει τις λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά των ebooks, ακόμη και με τα δεδομένα της σημερινής εποχής. Ταυτόχρονα, πολλοί νιώθουν δυσφορία ή και απέχθεια με τα ψηφιακά βιβλία και τα μηχανήματα αναπαραγωγής τους. Η απόρριψη των e-readers συγκεκριμένα είναι ένα συχνό φαινόμενο, κυρίως λόγω της αντικατάστασης τους από άλλες συσκευές (π.χ.: tablets, κινητά τηλέφωνα) (Gilbert & Fister, 2015). Συνεχίζοντας, τονίζεται η γενική αντίληψη ότι η τεχνολογία αποτελεί απειλή για την αναγνωσιμότητα, αφού απορροφά μεγάλο μέρος του διαθέσιμου χρόνου εις βάρος της ανάγνωσης. Οι ηλεκτρονικές συσκευές και το διαδίκτυο, σύμφωνα με μια πληθώρα μελετών, μειώνουν την επαφή των χρηστών με τα βιβλία. Αυτό ισχύει περισσότερο στις παιδικές ηλικίες, λόγω του ότι παρασέρνονται ευκολότερα από τις πολλαπλές υπηρεσίες τους. Υποστηρίζεται ότι πολλά παιδιά προτιμούν να ασχολούνται με τις ψηφιακές συσκευές αντί για την ανάγνωση. Αυτό ενδέχεται να επιδράσει αρνητικά τις μελλοντικές τους επιλογές, ιδίως όταν υπάρχει λανθασμένη ή υπερβολική χρήση της τεχνολογίας. Εικάζεται ότι τα ερεθίσματα του κοντινού περιβάλλοντος είναι αυτά που καθορίζουν το εάν η τεχνολογία θα εμποδίσει την αναγνωσιμότητα ή όχι στα φοιτητικά χρόνια (Loan, 2011).

Επιπρόσθετα, στη σημερινή, εξαρτώμενη από το παγκόσμιο δίκτυο εποχή, η πληροφόρηση και το προς ανάγνωση υλικό αντλούνται πρωτίστως από το διαδίκτυο. Μία σημαντική μερίδα των αναγνωστών το χρησιμοποιεί ως βασική πηγή, βάζοντας στο περιθώριο τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. ευκολία στην αναζήτηση υλικού από το internet, καθώς και η οποιαδήποτε έλλειψη περιορισμών όσον αφορά τον τόπο και τον χρόνο, έκαναν την ανάκτηση πληροφοριών μία εξαιρετικά απλή διαδικασία. Οι νεότεροι αναγνώστες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το διαδίκτυο για την ενημέρωσή τους, σε σημείο που κάποια μέσα ανάγνωσης έχουν μετατεθεί πλήρως από την έντυπη μορφή τους στην ψηφιακή. Για παράδειγμα, το εμπόριο των έντυπων περιοδικών βρίσκεται υπό εξαφάνιση, μιας και η παράγωγή και ανάγνωση τους γίνεται πια ηλεκτρονικά. Τα ψηφιακά αναγνώσματα, λοιπόν, ενδέχεται να λειτουργήσουν εις βάρος των φυσικών μέσων ανάγνωσης. Κάποιοι νέοι είναι πιθανό να αντικαταστήσουν το μέσο ενημέρωσης τους και να εγκαταλείψουν τα παραδοσιακά τεκμήρια, ιδίως όσοι μεγάλωσαν με έναν ανθυγιεινό τρόπο ενασχόλησης με την ψηφιακή πραγματικότητα (Saaïd & Wahab, 2014).

4.1.3. Σύγκριση ηλεκτρονικών και συμβατικών βιβλίων

Από τη δημιουργία και την ανάπτυξη των ψηφιακών βιβλίων υπήρχε ένας διαρκής ανταγωνισμός ανάμεσα σε εκείνα και τα έντυπα αναγνώσματα. Παρά τις σημαντικές ομοιότητες τους, το διαφορετικό μέσο με το οποίο αναπαράγονται γίνεται η αφορμή για την ασταμάτητη μεταξύ τους σύγκριση. Το γεγονός ότι τα παραδοσιακά βιβλία αποτυπώνονται πάνω στο χαρτί, ενώ τα ηλεκτρονικά σε μία ψηφιακή συσκευή αποτέλεσε την αιτία για τον διαχωρισμό και τη διαμάχη τους. Πέρα από τη διαφοροποίησή τους, οι αυξανόμενες πωλήσεις των τελευταίων τη δεκαετία του 2010 σχολιάστηκαν, εισάγοντας το ζήτημα της επικράτησης ενός εκ των δύο τύπων. Λόγος γινόταν για την ολοκληρωτική εξαφάνιση των παραδοσιακών αναγνωσμάτων και την επακόλουθη, απόλυτη κυριαρχία των ebooks στην εκδοτική βιομηχανία. Φημολογήθηκε, επίσης, ότι το διαδίκτυο, ως απαραίτητο συστατικό για την προμήθευση των ηλεκτρονικών αναγνωσμάτων, έδωσε μία επιπλέον ώθηση εναντίον των έντυπων κειμένων. Αρκετοί ερευνητές πιστεύουν πως την συγκεκριμένη περίοδο τα ebooks είναι δημοφιλέστερα των παραδοσιακών αναγνωσμάτων. Τα σημερινά δεδομένα, ωστόσο, έχουν διαψεύσει τις θεωρίες αυτές, αφού ηλεκτρονικά και έντυπα αναγνώσματα συνυπάρχουν δίχως κάποιο από τα δύο να δέχεται ύφεση. Οι πωλήσεις τους είναι αμφίρροπες και δεν υπάρχει κάποιο μέσο που υπερέχει σε μόνιμη βάση εις βάρος του άλλου. Αντιθέτως, παρατηρούνται εναλλαγές στις προτιμήσεις των αναγνωστών, με τα δεδομένα να μεταβάλλονται συνεχώς. Αξίζει όμως να τονιστεί ότι η πλειοψηφία των σχετικών μελετών συμπεραίνει ότι το έντυπο βιβλίο συνεχίζεται να προτιμάται από τον μέσο αναγνώστη, ακόμη και μετά την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων. Βέβαια, μεγάλο είναι το ποσοστό που στρέφεται προς τα ebooks, μία λογική συγκυρία δεδομένων των πολλαπλών πλεονεκτημάτων τους για την κουλτούρα του βιβλίου.

Παράλληλα, προσφέρουν ορισμένες υπηρεσίες που τα παραδοσιακά βιβλία δεν μπορούν να διεκπεραιώσουν. Οι σπουδαστές αναγνωρίζουν τις παραπάνω συνθήκες και επιλέγουν να αξιοποιούν συνδυαστικά τους δύο τύπους αναγνωσμάτων (Velde & Ernst, 2009).

Καταρχάς πρέπει να αναλυθούν τα πλεονεκτήματα των ηλεκτρονικών βιβλίων για τους αναγνώστες, έτσι ώστε να γίνει κατανοητή η προτίμηση μερίδας των φοιτητών προς αυτά. Η μη απτή τους μορφή προσφέρει αρκετά προτερήματα τα οποία δεν υφίστανται στην πατροπαράδοτη εκδοχή τους. Ακριβώς επειδή δεν καταλαμβάνουν φυσικό χώρο όπως τα έντυπα, είναι πιο εύκολα προσβάσιμα, πάντοτε διαθέσιμα προς ανάγνωση και εξαιρετικά βολικά ως προς τη μεταφορά τους. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που οι φοιτητές θεωρούν ως σπουδαιότερα και που δικαιολογούν τη χρήση των ebooks. Τα ψηφιακά αρχεία μπορούν να αποθηκευτούν σε οποιαδήποτε ηλεκτρονική συσκευή. Έτσι, τα χρησιμοποιούν οποτεδήποτε και οπουδήποτε επιθυμούν με ευκολία. Η δυνατότητα αποθήκευσης αρχείων στα κινητά τους τηλέφωνα κατέστησε την όλη διαδικασία ακόμη ευκολότερη (Lane-Kelso et al, 2017; Piramanayagam & Sean, 2020). Δεδομένου ότι οποιαδήποτε συσκευή μπορεί να αναπαράγει τα ηλεκτρονικά κείμενα, είναι εφικτή η λήψη αρχείων και η ανάγνωση δίχως σύνδεση στο διαδίκτυο. Οι φοιτητές δεν είναι υποχρεωμένοι να επισκεφτούν τη βιβλιοθήκη για να αναζητήσουν ένα ανάγνωσμα που τους ενδιαφέρει. Μπορούν να “κατεβάσουν” και να μελετήσουν ηλεκτρονικά κείμενα στον προσωπικό τους χώρο, ενθαρρύνοντας την αυτονομία στη διαδικασία μάθησης. Επιπρόσθετα, η προσιτή και χωρίς επιβάρυνση μεταφορά τους είναι το χαρακτηριστικό που διευκολύνει στον μεγαλύτερο βαθμό τους σπουδαστές. Το ενδεχόμενο λήψης σε μία ψηφιακή συσκευή δεν δυσχεραίνει τους ακαδημαϊκούς με το μεγάλο βάρος των φυσικών εκπαιδευτικών αναγνωσμάτων. Πολλαπλά αρχεία βρίσκονται σε μία και μόνο συσκευή, η οποία συνήθως διαθέτει μεγάλη χωρητικότητα ακριβώς για την κατοχή μεγάλου αριθμού τεκμηρίων. Το γεγονός, ειδικά, ότι μπορούν να μετακινούν πολλά τεκμήρια σε αποκλειστικά μία συσκευή αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες ευκολίες που τους παρέχουν τα ψηφιακά βιβλία.

Ένας ακόμη παράγοντας που κάνει τα ebooks να ξεχωρίζουν από τα έντυπα μέσα είναι οι ενσωματωμένες, διαδραστικές λειτουργίες τους.. Τα ψηφιακά αρχεία εμπεριέχουν πολλαπλά βοηθητικά εργαλεία, που καθιστούν τις διαδικασίες ανάγνωσης και αναζήτησης πληροφοριών προσιτές. Στοιχεία όπως η δυνατότητα σημειώσεων και αναζήτησης λέξεων-κλειδιών απλοποιούν τη μελέτη των ακαδημαϊκών. Με βάση το ότι συνήθως διαβάζουν επιλεκτικά τα ebooks που ανακτούν, τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι άκρως βοηθητικά για την ανακάλυψη των στοιχείων που τους ενδιαφέρουν. Οι παραπάνω λειτουργίες εξασφαλίζουν μία πιο στοχευμένη αναζήτηση και επιλογή υλικού, καθώς και την ορθή χρήση τους στις έρευνες (Harman, 2018; Lane-Kelso et al, 2017; Piramanayagam & Sean, 2020; Benton, 2018). Ένα ακόμη προτέρημα είναι η άμεση διαθεσιμότητα τους στο κοινό, όπως και η επί τόπου ανάγνωση ύστερα από την ενδεχόμενη αγορά τους. Τα ληφθέντα, επί πληρωμή αρχεία μπορούν να διαβαστούν από τη στιγμή που θα τα προμηθευτούν. Μία πραγματικότητα που επίσης αναδεικνύεται από τη μη χειροπιαστή μορφή των ebooks είναι ότι δεν μπορεί να υπάρξει εξάντληση αποθεμάτων. Δεν παραχωρούνται περιορισμένα αντίγραφα, όπως γίνεται στην περίπτωση των παραδοσιακών βιβλίων, αλλά η ηλεκτρονική τους υπόσταση επιτρέπει σε όλους να τα αγοράσουν και να τα διαβάσουν (Rao, 2001). Αποτελούν, ακόμη, συμφέρουσα επένδυση αν ληφθεί υπόψη ο οικονομικός παράγοντας. Το κόστος παραγωγής και αγοράς τους είναι αρκετά μικρότερο συγκριτικά με εκείνο των έντυπων βιβλίων. Η απουσία της χρήσης του χαρτιού έχει μειώσει δραστικά το, απαιτούμενο για την έκδοση τους, οικονομικό αντίβαρο των εκδοτών. Ως εκ τούτου, οι τιμές που επιλέγονται για το κοινό είναι φανερά μικρότερες, στοιχείο που είναι κερδοφόρο για τους αναγνώστες. Αυτό εξυπηρετεί άμεσα την κατηγορία των φοιτητών, της οποίας το χαμηλό εισόδημα είναι συχνό φαινόμενο (Rao, 2001). Τα ebooks είναι, σε γενικές γραμμές, εργαλεία βολικά, προσιτά και εύκολα στη χρήση. Διαθέτουν μεγάλη προσαρμοστικότητα και ευελιξία, παράγοντες που τα καθιστούν εξαιρετικά βοηθήματα. Τέλος, οι λειτουργίες τους κάνουν την αναγνωστική διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα, συνδράμοντας στην αντιμετώπιση της ανάγνωσης ως ψυχαγωγία και όχι ως αγγαρεία (Benton, 2018).

Η εγκαθίδρυση των ηλεκτρονικών αναγνωσμάτων συνέβαλλε, μεταξύ άλλων, στην αναβάθμιση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Τόσο ο χώρος καθαυτός, όσο και οι σπουδαστές επωφελούνται στο έπακρο από τις μεταβολές. Το όλο έργο των βιβλιοθηκών ενισχύεται σημαντικά από την ύπαρξη των ebooks σε ποσοτικό και ποιοτικό επίπεδο. Η αλλαγή της συμβατικής μορφής των βιβλίων μετέλλαξε τον σχεδιασμό των παραδοσιακών βιβλιοθηκών και ανέδειξε καινούριους τρόπους συλλογής τεκμηρίων. Είναι πια δυνατή η δημιουργία μιας εξ' ολοκλήρου ψηφιακής βιβλιοθήκης (π.χ.: Project Gutenberg), όπως και η προσθήκη ψηφιακών τεκμηρίων στις παραδοσιακές συλλογές μέσω πακέτων συνδρομών. Σχετικά με την τελευταία περίπτωση, συνήθως περιλαμβάνουν άρθρα επιστημονικών περιοδικών, στα οποία υπό άλλες συνθήκες οι χρήστες δεν θα είχαν πρόσβαση. Οι τίτλοι αυτοί είναι συνήθως λιγότερο γνωστοί, ενώ πολλοί διατίθενται αποκλειστικά σε ηλεκτρονική μορφή. Η ενσωμάτωση τους συνδράμει στην ενίσχυση των συνολικών τεκμηρίων της βιβλιοθήκης. Ταυτόχρονα προσφέρουν μεγαλύτερη ποικιλία στις συλλογές, ιδιαίτερα εφόσον περιλαμβάνονται τίτλοι για πιο εξειδικευμένες θεματικές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη στήριξη όσον αφορά την έρευνα των φοιτητών. Η προσθήκη τους εξασφαλίζει μεγαλύτερο αριθμό διαθέσιμων και έγκυρων πηγών. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας στη μελέτη τους. Έχουν περισσότερες πληροφορίες στη διάθεση τους προς επεξεργασία, κάτι που κάνει την έρευνα τους ευκολότερη και αποτελεσματικότερη (Renner, 2007; Gray, 2011).

Η προσθήκη των ηλεκτρονικών βιβλίων είναι, ακόμη, μία κερδοφόρα κίνηση για τις βιβλιοθήκες. Αυτό συμβαίνει διότι η προμήθεια και η συντήρηση τους είναι λιγότερο δαπανηρές από ό,τι απαιτείται για τα έντυπα βιβλία. Σε γενικές γραμμές υφίστανται λιγότερες ζημιές αφού έχουν ψηφιακή υπόσταση, ενώ οι βιβλιοθηκονόμοι είναι περισσότερο εφησυχασμένοι και σε ζητήματα απωλειών και ασφάλειας (Renner, 2007; Gray, 2011). Η εξοικείωση της νέας γενιάς με την τεχνολογία καθαυτή, ακόμη, αποτελεί στοιχείο που εξυπηρετεί την ύπαρξη της στις βιβλιοθήκες. Η δωρεάν πρόσβαση σε CD-ROMs και ψηφιακά αρχεία δίνει μία εναλλακτική επιλογή πέρα από τα συμβατικά βιβλία. Πολλά ηλεκτρονικά τεκμήρια, στα οποία υπό άλλες συνθήκες δεν επιτρέπεται η προεπισκόπηση, γίνονται διαθέσιμα στους φοιτητές ακριβώς επειδή η βιβλιοθήκη έχει συνδρομή σε αυτά. Επιπρόσθετα, η ηλεκτρονική φύση κάποιων βιβλιοθηκών συνεπάγεται την ύπαρξη ψηφιακών εργαλείων που καθιστούν την εμπειρία τους ευκολότερη. Για παράδειγμα, η ύπαρξη του OPAC απλοποίησε την αναζήτηση τεκμηρίων (Michalak, 1989). Τα παραπάνω συνέβαλαν επίσης στην ενίσχυση της σχέσης μεταξύ των φοιτητών και της τεχνολογίας. Με τη συχνή χρήση τους εξοικειώνονται ακόμη περισσότερο με τα ηλεκτρονικά τεκμήρια και μαθαίνουν να τα αξιοποιούν σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Η ύπαρξη τους στο περιβάλλον των βιβλιοθηκών μπορεί κάλλιστα να πείσει εκείνους που διατηρούν αμφιβολίες να τα χρησιμοποιήσουν (Renner, 2007; Gray, 2011).

Τα ψηφιακά αναγνώσματα, παρά τις θετικές τους συνέπειες στην εκδοτική βιομηχανία και την εκπαιδευτική διαδικασία, διαθέτουν πολλαπλά μειονεκτήματα. Τα αρνητικά αυτά χαρακτηριστικά είναι υπαίτιοι για την προσκόλληση σημαντικού μέρους των σπουδαστών στα παραδοσιακά μέσα ανάγνωσης. Καταρχάς, πρέπει να αναλυθούν τα στοιχεία των συσκευών ανάγνωσης που τους στρέφουν κατά των ψηφιακών τεκμηρίων, μιας και η κατοχή τους είναι απαραίτητη για την αναπαραγωγή τους. Ανεξάρτητα από τη μορφή τους, έχουν περιορισμούς που ενδέχεται να μειώσουν σε ποιότητα την εμπειρία των αναγνωστών. Η μικρή διάρκεια της μπαταρίας τους, της οποίας η συχνή φόρτιση είναι αναπόφευκτη, είναι το πρωταρχικό από αυτά. Οι συσκευές καθαυτές έχουν περιορισμένη διάρκεια ζωής, καθώς ως τεχνολογικά κατασκευάσματα είναι εύθραυστα και εύκολο να υποστούν μόνιμη βλάβη. Κάποια από τα χαρακτηριστικά τους, όπως η μικρή οθόνη, η κακή ανάλυση και η πιθανή κάτω του μετρίου ποιότητα των pixels είναι στοιχεία που συνεχίζουν να αποτελούν προβλήματα. Δεν είναι σπάνια, επιπρόσθετα, η εμφάνιση λειτουργικών προβλημάτων. Πολλοί χρήστες έχουν αναφέρει καθυστέρηση προεπισκόπησης κατά το άνοιγμα των αρχείων ή των πολυμέσων, αργό ρυθμό ανανέωσης των σελίδων και μη ορθή λειτουργία των βοηθητικών γνωρισμάτων τους. Το οικονομικό αντίτιμο για την απόκτηση των συσκευών και των ληφθέντων ψηφιακών αναγνωσμάτων αποτελεί, επίσης, ένα φλέγον ζήτημα. Παρά τη μειωμένη τιμή

τους συγκριτικά με τα αντίστοιχα έντυπα, οι ακαδημαϊκοί ισχυρίζονται ότι δεν είναι αμελητέα. Θεωρούν ότι οι προτεινόμενες τιμές δεν δικαιολογούνται από τις διαδραστικές λειτουργίες τους, ενώ δείχνουν την ενόχληση τους για την έλλειψη ομοιομορφίας. Η ενιαία τιμή βιβλίου, αν και έχει καθιερωθεί στην περίπτωση των παραδοσιακών βιβλίων, δεν ισχύει για τα ebooks. Παράγοντας που δεν πρέπει να αγνοηθεί είναι ότι οι ηλεκτρονικοί τίτλοι είναι κατά βάση λιγότεροι από αυτούς για τα έντυπα βιβλία. Για κάποιους τομείς δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου ηλεκτρονικές πηγές, δυσχεραίνοντας την πιθανή έρευνα των σπουδαστών για αυτούς. Ο αριθμός των αρχείων που υφίστανται αποκλειστικά σε φυσική μορφή είναι συνήθως μεγαλύτερος, εξ ου και η στροφή κάποιων προς αυτά (Khalid et al., 2017; Alsadoon, 2020).

Συνεχίζοντας, μερικοί από τους παράγοντες που τονίζουν οι επικριτές των ηλεκτρονικών βιβλίων σχετίζονται με τις διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε αυτά και τα έντυπα. Σε αρχικό στάδιο, η εμπειρία της ανάγνωσης μέσω έντυπων βιβλίων έχει μία εντελώς διαφορετική αίσθηση από εκείνη που παρέχουν τα αντίστοιχα ψηφιακά. Το παραδοσιακό βιβλίο δίνει τη δυνατότητα στους αναγνώστες να χρησιμοποιήσουν τις αισθήσεις της όσφρησης και της αφής. Το από αντικείμενο αναδίδει μία ιδιαίτερη μυρωδιά, η οποία δίνει ένα αίσθημα νοσταλγίας, ενώ παράλληλα το άγγιγμα των σελίδων διαφοροποιεί την όλη εμπειρία. Τα ψηφιακά βιβλία, επειδή αναπαράγονται σε μία ηλεκτρονική συσκευή, στερούνται αυτών των χαρακτηριστικών, κάτι που δυσαρεστεί εκείνους που έχουν συνηθίσει στην υφή των έντυπων. Επιπρόσθετα, προμηθεύοντας ένα βιβλίο που έχει φυσική υπόσταση αποκτάται ένα μεγαλύτερο αίσθημα ιδιοκτησίας. Με τα έντυπα αναγνώσματα δημιουργείται μία εντονότερη σύνδεση ανάμεσα στον κάτοχο και το αντικείμενο που έχει προμηθευτεί. Ισχυρό επιχείρημα έναντι των ebooks αποτελεί, στη συνέχεια, η μεγαλύτερη απλότητα στη χρήση των παραδοσιακών αναγνωσμάτων. Η αποδέσμευση από την κατοχή ειδικής συσκευής είναι το πρωταρχικό στοιχείο που διευκολύνει τους υποστηρικτές της πατροπαράδοτης αναγνωστικής διαδικασίας. Τα έντυπα βιβλία δεν απαιτούν από τους αναγνώστες να ξέρουν πως να διαχειρίζονται μία ηλεκτρονική συσκευή ή πως να πλοηγούνται στο διαδίκτυο και να προμηθεύονται προϊόντα από online ιστότοπους. Το μόνο προσόν που απαιτείται είναι η κατοχή της ικανότητας της ανάγνωσης. Αντιθέτως, για την επιτυχή προεπισκόπηση των ebooks, οφείλεται επιπλέον η βασική γνώση και η εξοικείωση με τη διαχείριση του διαδικτύου και των e-readers. Αυτό δυσκολεύει όσους δεν είναι εξοικειωμένοι ή δεν χρησιμοποιούν τις εν λόγω συσκευές (Piramanayagam & Sean, 2020).

Η εμπειρία με το έντυπο βιβλίο φαίνεται πως είναι πιο ευχάριστη για την πλειονότητα των φοιτητών λόγω του πιο φιλικού σχεδιασμού του. Η ανάγνωση από την οθόνη, όπως σημειώνεται από την πλειονότητα των σπουδαστών, δεν είναι μία άνετη διαδικασία. Τα προαναφερόμενα προβλήματα αναφορικά με τον σχεδιασμό και τη λειτουργία τους αφαιρούν από την ποιότητα της ανάγνωσης, στρέφοντας τους καταναλωτές στη λύση του χαρτιού. Είναι άξιο αναφοράς ότι πολλοί φοιτητές εκτυπώνουν τα ηλεκτρονικά αρχεία που επιθυμούν να διαβάσουν λόγω των δυσφοριών που τους προκαλεί η ανάγνωση στην οθόνη (Piramanayagam & Sean, 2020). Ένα ακόμη επιχείρημα, που ενισχύει τη γενική προτίμηση προς τα έντυπα βιβλία, είναι οι επιβαρύνσεις που μακροπρόθεσμα προκαλούν τα ebooks όσον αφορά την υγεία. Συνηθέστερο ζήτημα αποτελούν τα προβλήματα στα μάτια και την πλάτη. Η πολύωρη έκθεση στις ηλεκτρονικές συσκευές καταπονεί και κουράζει τους οφθαλμούς, ενώ μελλοντικά ενδέχεται να υπάρξουν ανεπανόρθωτες συνέπειες στην όραση. Μεγάλη πιθανότητα σταδιακής εμφάνισης πόνου ενδέχεται να υπάρξει και στην περιοχή της πλάτης, κυρίως τη σπονδυλική στήλη και τη μέση. Με το πέρασμα του χρόνου οι εν λόγω ενοχλήσεις ίσως να οδηγήσουν στην υιοθέτηση μίας κακής στάσης σώματος (Rao, 2001; Alsadoon, 2020). Οι ισχυροί πονοκέφαλοι αποτελούν ένα ακόμη σύμπτωμα της συστηματικής χρήσης των ηλεκτρονικών βιβλίων (Lai & Li, 2013). Σε συμπλήρωση των παραπάνω, η ανάγνωση ψηφιακών βιβλίων τις απογευματινές και βραδυνές ώρες έχει συνδράμει αρνητικά στην ποιότητα του ύπνου. Η παρούσα τακτική συνεπάγεται τη μεγαλύτερη καθυστέρηση των χρηστών να κοιμηθούν, με αποτέλεσμα η διαδικασία του ύπνου να ταρασσεται και να μην νιώθουν ξεκούραστοι κατά το πρωινό ξύπνημα. Τα παραπάνω επηρεάζουν σημαντικά την απόδοση τους στις υποχρεώσεις τους. Εν ολίγοις, η εκτεταμένη χρήση των ψηφιακών αναγνωσμάτων δυσχεραίνει την υγεία των χρηστών, προκαλώντας τους ακόμη και

μόνιμα προβλήματα (Chang et al., 2015).

Οι πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες έχουν επωφεληθεί από την εμφάνιση τους περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία. Η πλειονότητα τους διαθέτει ψηφιακά τεκμήρια προς εξυπηρέτηση των επισκεπτών, με τις βιβλιοθήκες του εξωτερικού να προβαίνουν ακόμη και στην ψηφιοποίηση των έντυπων τεκμηρίων τους. Από την απέναντι πλευρά, όμως, η εισαγωγή τους συνεπάγεται προβλήματα που εμποδίζουν τους βιβλιοθηκονόμους και τους χρήστες να τα αξιοποιήσουν στο έπακρο. Πρωταρχικά, τονίζεται η γενική επιφυλακτικότητα που επικρατεί σχετικά με την προσθήκη των ηλεκτρονικών αναγνωσμάτων στις βιβλιοθήκες. Αν και σχεδόν όλα τα πανεπιστήμια διαθέτουν ebooks στις συλλογές τους, αποτελούν ένα ελάχιστο ποσοστό του συνόλου. Παράλληλα, δεν διατίθεται επαρκές κεφάλαιο γι' αυτά, ενώ δεν τους δίνεται η πέπουσα προσοχή από τους βιβλιοθηκονόμους. Μπορεί κάλλιστα να υποθεί ότι, παρά την αδιαμφισβήτητη άνοδο τους, είναι παραγκωνισμένα συγκριτικά με τα έντυπα μέσα. Η παρούσα συγκυρία μπορεί να εξηγηθεί, καθώς η ένταξη τους στις βιβλιοθήκες παρουσιάζει προβλήματα που δεν υφίστανται με τα παραδοσιακά μέσα. Ζητήματα όπως η περιορισμένη διαθεσιμότητα κάποιων ακαδημαϊκών συγγραμμάτων σε ηλεκτρονική μορφή, η δυσκολία εντοπισμού τίτλων και η έλλειψη γνώσεων από τους χρηματοδότες στρέφουν υπαλλήλους και χρήστες προς τα έντυπα βιβλία. Το σημαντικότερο, βέβαια, ζήτημα που αφορά την ένταξη των ebooks στις βιβλιοθήκες είναι οι αυστηροί περιορισμοί χρήσης τους. Οι όροι αυτοί θεσμοθετήθηκαν ως απόρροια του τεράστιου ζητήματος της απονομής των πνευματικών δικαιωμάτων στα ψηφιακά τεκμήρια. Το αποτέλεσμα που προκλήθηκε ήταν η αδυναμία απεριόριστης αξιοποίησης των ηλεκτρονικών βιβλίων που εισάγονται στις βιβλιοθήκες. Οι βιβλιοθηκονόμοι δεν μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν όπως ακριβώς επιθυμούν και οι ενδιαφερόμενοι δεν μπορούν να απολαύσουν πλήρως το περιεχόμενο τους (Vogus, 2020; Walters, 2014; Walters, 2013).

Εξειδικεύοντας περαιτέρω στο εν λόγω θέμα, οι περιορισμοί των ηλεκτρονικών αρχείων αφορούν την εκτύπωση, την αποθήκευση, τη μεταφορά, την αναπαραγωγή και την αντιγραφή τους. Πολλά ebooks δεν είναι προσβάσιμα για προβολή και λήψη εκτός αν η βιβλιοθήκη έχει κάνει συνδρομή στον οργανισμό στον οποίο παράχθηκε. Δεν είναι λίγες οι άδειες πρόσβασης που έχουν ως κανόνα την πρόσβαση αποκλειστικά των εγγεγραμμένων μελών του πανεπιστημίου στα ψηφιακά έργα. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον σκοπό δημιουργίας κάποιων ιδρυμάτων όπως τα κρατικά πανεπιστήμια, δηλαδή την άνευ όρων εξυπηρέτηση της κοινότητας. Συνήθης τακτική είναι ακόμη η μερική δωρεάν λήψη του βιβλίου, κάτι που δεν ικανοποιεί την έρευνα των σπουδαστών. Παράλληλα, σε ορισμένες περιπτώσεις υφίσταται η πρόσβαση συγκεκριμένου αριθμού επισκεπτών για ένα ψηφιακό αρχείο. Ένα τέτοιο όριο αποτελεί φραγμός για ένα μεγάλο κομμάτι των ενδιαφερομένων, οι οποίοι εξαιρούνται από τη γνώση του εκάστοτε τεκμηρίου. Οι παραπάνω περιορισμοί εμποδίζουν αρκετούς καθηγητές και φοιτητές από το να τα αποδεχτούν ή να τα θεωρούν πλήρως ενσωματωμένα στον θεσμό. Ο δανεισμός των ηλεκτρονικών αναγνωσμάτων έχει επίσης απασχολήσει το προσωπικό, αφού είναι ένα φαινόμενο που επιτυγχάνεται δύσκολα. Στην δε Ελλάδα είναι σχεδόν ανύπαρκτος. Η διαδικασία είναι πιο περίπλοκη από τον παραδοσιακό δανεισμό τεκμηρίων, ενώ και ο διαδανεισμός κατέχει ένα υψηλό επίπεδο δυσκολίας (Vogus, 2020; Walters, 2014; Walters, 2013).

Ένα πιο πρακτικό ζήτημα είναι ότι πολλοί φοιτητές δεν είναι ικανοποιημένοι από τον διαθέσιμο εξοπλισμό για την αναπαραγωγή των αρχείων. Τονίζεται η αργή ή μη ορθή χρήση κάποιων συσκευών και το μικρό μέγεθος των περισσότερων οθονών των υπολογιστών. Ένα σεβαστό ποσοστό αισθάνεται πως δεν μπορεί να μελετήσει ορθά με τον εξοπλισμό που προσφέρουν οι βιβλιοθήκες. Πολλές φορές, υποχρεούνται να φέρουν στον χώρο τις προσωπικές τους συσκευές προκειμένου να ολοκληρώσουν την έρευνα τους. Σημειώνεται η δυσκολία μεταφοράς και προσέλευσης τους από μερίδα των χρηστών (Alsadoon, 2020). Αξίζει σε αυτό το σημείο να τονιστεί πως, με την έξαρση της πανδημίας του κορωνοϊού, ο πατροπαράδοτος δανεισμός βιβλίων δεν ήταν πλέον εφικτός. Επομένως, οι βιβλιοθήκες που δεν διέθεταν την επιλογή του ηλεκτρονικού δανεισμού δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν. Αν και ο ιός προέτρεψε τη χρήση των ψηφιακών πηγών, οι οργανισμοί που δεν είχαν αυτή τη δυνατότητα βρίσκονταν ξεκάθαρα σε μειονεκτική θέση. Οι σπουδαστές δεν μπορούσαν να

αξιοποιήσουν τις υπηρεσίες τους εν όψει της κατάστασης αυτής, αποδεσμεύοντας τους από μία εξαιρετική πηγή πληροφόρησης (Vogus, 2020; Walters, 2014).

4.2. Ακουστικά βιβλία

Μεγάλη καινοτομία στον χώρο της ανάγνωσης αποτελούν τα ακουστικά ή ομιλούντα βιβλία ή, όπως είναι μεταφρασμένα στην αγγλική γλώσσα, audiobooks. Η πλέον ηλεκτρονική υπόσταση των κειμένων επέτρεψε την ανάδειξη νέων τρόπων αφήγησης και προεπισκόπησης. Τα ακουστικά βιβλία αποτελούν μία καινοτόμα μορφή ανάγνωσης, παρά τις ενστάσεις αρκετών μελετητών λόγω της ηχητικής φύσης τους. Με βάση τους ορισμούς που έχουν δημοσιευθεί, τα ομιλούντα βιβλία είναι τα έργα που αναπαράγονται μέσω του ήχου. Επρόκειτο για φωνητικές εγγραφές λογοτεχνικών και μη κειμένων, ηχογραφημένες από έμπειρους αφηγητές, γνωστά πρόσωπα ή συγγραφείς. Μπορούν να αναπαραχθούν μέσα από οποιαδήποτε συσκευή περιλαμβάνει λειτουργία ήχου, όπως το κινητό τηλέφωνο, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και κάποια e-readers. Δεν έχουν εκλείψει, επίσης, τα απτά μέσα αναπαραγωγής ηχητικών βιβλίων (π.χ. συμπαγείς δίσκοι, CD). Πολλαπλές συνδρομητικές υπηρεσίες διαθέτουν μία μεγάλη ποικιλία ομιλούντων αναγνωσμάτων για δανεισμό ή αγορά, λόγω χάρη το Spotify και η Audible. Την ίδια στιγμή είναι πιθανή η δωρεάν λήψη και αναπαραγωγή ακόμη και σε εφαρμογές όπως το Youtube.

Στην ίδια κατηγορία των ακουστικών μορφών ψυχαγωγίας και ενημέρωσης συγκαταλέγονται τα podcasts, τα οποία έλαβαν πρόσφατα δημοσιότητα ανάμεσα στους θαυμαστές των ακροάσεων. Η βάση τους είναι παρόμοια με εκείνη των audiobooks, μιας και ορίζονται ως ψηφιακής μορφής ηχητικά αρχεία. Ωστόσο το περιεχόμενο τους είναι πιο κοντά σε αυτό των ραδιοφωνικών εκπομπών. Πιο ειδικά, επρόκειτο για πολλαπλά επεισόδια ακροάσεων που θεσπίζονται από ιδρύματα, οίκους ή και διασημότητες (οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως οικοδεσπότες) και έχουν σκοπό την εποικοδομητική συζήτηση μεταξύ των παρευρισκομένων για μία πληθώρα θεμάτων. Οι χρήστες μπορούν να τα ακούν και να τα αποθηκεύουν, συνήθως δίχως χρέωση, μέσω ψηφιακών πλατφορμών. Τα ακουστικά μέσα διαθέτουν μία σημαντική θέση στη σύγχρονη κουλτούρα του βιβλίου ως αυτόνομα προϊόντα, ανεξάρτητα από τα οπτικά μέσα ανάγνωσης. Τόσο τα audiobooks όσο και τα podcasts μπορούν να θεωρηθούν αναβάθμιση των ραδιοφωνικών αναγνώσεων λογοτεχνικών έργων, που άνθιζαν στην Ελλάδα τις δεκαετίες του '60 και του '70. Από τότε υπήρχε το σενάριο της αφήγησης κειμένων από γνωστά πρόσωπα της εποχής, το οποίο ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές μιας και η τηλεόραση δεν είχε ακόμη εισαχθεί στα ελληνικά νοικοκυριά. Οι συνεχείς τεχνολογικές ανακαλύψεις αναβάθμισαν την εν λόγω τακτική, καταλήγοντας στη σημερινή μορφή των ακροάσεων (Harris, 2020; Sullivan, 2019; Best, Clark & Picton, 2020; Δίτσου, 2018).

Η μετάδοση της λογοτεχνίας μέσα από την αφήγηση δεν αποτελεί πρόσφατο δημιούργημα. Από την αρχαιότητα οι άνθρωποι απήγγειλαν και άκουγαν λαϊκές ιστορίες, όπως διηγήματα, ποιήματα, μύθους και λογοτεχνικά έργα. Οι παραδόσεις αυτές μεταδίδονταν με λεκτικό τρόπο από γενιά σε γενιά, καθιστώντας την εν λόγω μέθοδο την πρωταρχική μορφή των ακουστικών βιβλίων. Η δραστηριότητα συνεχίστηκε για πολλούς αιώνες με την ίδια ένθερμη αποδοχή και δεν έχασε τη δημοτικότητα της ακόμη και ύστερα από την εφεύρεση της τυπογραφίας. Η πρόοδος της τεχνολογίας ήταν εκείνη που μετέλλαξε την ακρόαση της λογοτεχνίας και την εξέλιξε στα σημερινά audiobooks (Alcantud-Díaz & Gregori-Signes, 2014; Baird, 2000). Επίσημη εκκίνηση των ακουστικών βιβλίων θεωρείται το 1877, όπου εφευρέθηκε το φωνόγραφο. Η συσκευή προοριζόταν εξ αρχής να χρησιμοποιηθεί ως αναγνωστικό μέσο, προς εκδημοκράτιση της λογοτεχνίας, πρόσβαση του απλού λαού στη λογοτεχνία και εξυπηρέτηση των τυφλών. Το φαινόμενο αρχίζει να επεκτείνεται και να εξελίσσεται παράλληλα με την τεχνολογική πρόοδο, με το 1931 τα ομιλούντα αναγνώσματα να εντατικοποιούνται (Cahill & Moore, 2017; Baird, 2000). Την επόμενη ακριβώς χρονιά εικάζεται ότι ξεκινά η παραγωγή των πρώτων σύγχρονων ομιλούντων αναγνωσμάτων, με τις πρώτες ηχογραφήσεις σε ΗΠΑ και Βρετανία να αποτελούν γεγονός. Τα πρώτα επίσημα ηχητικά βιβλία ήταν

θρησκευτικά και πατριωτικά κείμενα και λογοτεχνικές ιστορίες, ενώ εστίαζαν στη διευκόλυνση των ατόμων με πρόβλημα όρασης. Η τεχνολογία γύρω από το φαινόμενο σταδιακά εξελίχτηκε, με την ηχογράφηση να μεταφέρεται από το φωνόγραφο στους δίσκους και ύστερα στις κασέτες. Κατά τα επόμενα χρόνια οι τελευταίες εντατικοποιούνται στη βιομηχανία των ηχητικών βιβλίων λόγω του μικρού τους μεγέθους και της εύκολης διαχείρισης τους (Rubery, 2011; Thoet, 2017). Τη δεκαετία του '70 τα audiobooks εισέρχονται στο εμπόριο του βιβλίου και τη δεκαετία του '80 θεσπίζονται οι πρώτες επιτυχείς επιχειρήσεις πώλησης τους. Με αυτές τις δράσεις η χρήση τους τόσο από το κοινό όσο και από τους εκδοτικούς οίκους αυξήθηκε ραγδαία (Whitten, 2002; Rubery, 2011). Τη δεκαετία του '90 αναπτύσσεται η ψηφιακή αποθήκευση και λήψη αρχείων με τη δημιουργία του διαδικτύου, εκτοξεύοντας στα ύψη τη δημοτικότητα των audiobooks. Τον 21ο αιώνα το κοινό τους αυξάνεται με σταθερό ρυθμό, με την εγκαθίδρυση τους να είναι πια πραγματικότητα (Best, 2020; Sockel, 2018).

4.2.1. Ακουστικά βιβλία και φοιτητές

Τα audiobooks, ως ένα ακόμη αποτέλεσμα της τεχνολογικής ανάπτυξης, μπορούν να καταταχθούν στην ίδια κατηγορία με τα ψηφιακά βιβλία. Αποτελούν, δηλαδή, έναν εναλλακτικό τρόπο ανάγνωσης, που έχει ασκήσει επιρροή στις σχετικές συνήθειες των χρηστών λόγω της διαφορετικής προσέγγισης τους. Τα τελευταία χρόνια η αναγνώριση και η χρήση τους έχουν αυξηθεί σημαντικά σε όλους τους τομείς που αφορούν την ανάγνωση, κυρίως στις χώρες του εξωτερικού. Τα αλληπάλληλα τεχνολογικά επιτεύγματα που έλαβαν χώρα συνεπάγονται τη μακρά αναβάθμιση του μέσου, όπως και την πλήρη αφομοίωση του στον αναγνωστικό κλάδο. Παράλληλα, η μερίδα των ανθρώπων που εξοικειώνονται μαζί τους είναι ολοένα και πιο μεγάλη. Κατά γενική ομολογία, ο ήχος ως μέσο απαγγελίας και μεταφοράς μηνυμάτων αξιοποιείται εντατικά από τις απαρχές της ιστορίας. Η δημιουργία των πολυμέσων αποτελεί πια ένα συνηθισμένο φαινόμενο, με αποτέλεσμα ο ήχος να χρησιμοποιείται εντατικά σε καθημερινό επίπεδο. Παράλληλα, στη σημερινή κοινωνία συνυπάρχει μία ολόκληρη γενιά νέων πλήρως προσαρμοσμένων με τον ψηφιακό κόσμο και τα μέσα που αυτός προσφέρει (Best, 2020; Anderson, 2019). Ο τομέας της εκπαίδευσης δε θα μπορούσε να εξαιρεθεί από την επίδραση των ηχητικών αναγνωσμάτων, μιας και η ακρόαση θεωρείται ο πιο σημαντικός παράγοντας μεταλαμπάδευσης γνώσεων. Οι ενασχολούμενοι με τα ηχητικά βιβλία δεν άργησαν να συνειδητοποιήσουν τις ευκαιρίες που μπορούν να προσφέρουν στη διάπλωση γνώσεων. Γι' αυτόν τον λόγο, καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξής τους, έχουν αξιοποιηθεί συστηματικά σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού κλάδου. Γίνεται, έτσι, σαφές ότι πολλά πανεπιστημιακά ιδρύματα τα υιοθετούν για την ενίσχυση των υπηρεσιών τους και την κατάρτιση των εκπαιδευομένων (Best, 2020). Με γνώμονα τα παραπάνω στοιχεία, είναι κοινός τόπος ότι η εμπλοκή με τα audiobooks επηρεάζει εκτενώς τις αναγνωστικές συνήθειες των σπουδαστών. Οι ευκαιρίες που τους προσφέρουν τα ηχητικά βιβλία δεν περνούν απαρατήρητες από την επιστημονική κοινότητα (Mohamed & Mohamed, 2018; Gray, Davis & Liu, 2011).

Με μια ανασκόπηση των υπάρχοντων μελετών γίνεται σαφές πως τα ακουστικά βιβλία χρησιμοποιούνται κυρίως από τα άτομα της παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Πρωτεύων λόγος της έλξης αυτής αποτελεί η ανιαρότητα που τείνουν να αισθάνονται για το έντυπο σε συνδυασμό με τον ενθουσιασμό τους για την τεχνολογία. Η μελλοντική ενασχόληση με τα ηχητικά αναγνώσματα εξαρτάται από τη σχέση του ατόμου μαζί τους κατά την παιδική ηλικία. Η αξιοποίηση κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής εξασφαλίζει μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης στην ενηλικίωση (Cahill & Richey, 2015). Τα παραπάνω συνεπάγονται ότι η χρήση των audiobooks από τους φοιτητές είναι άμεσα εξαρτώμενη από την προηγούμενη έκθεση τους σε αυτά. Οι έρευνες καταδεικνύουν ότι υπάρχει μία αναδυόμενη συσχέτιση ανάμεσα στους σπουδαστές και τα ακουστικά βιβλία. Με την πάροδο των χρόνων ο αριθμός των ακροατών είναι ολοένα και πιο αυξημένος, ιδιαίτερα στο εξωτερικό. Υποστηρίζεται, πιο ειδικά, ότι οι φοιτητές είναι η πιο ενεργή ενήλικη ηλικιακή ομάδα, με την πλειοψηφία να έχει ακούσει τουλάχιστον ένα audiobook σε διάρκεια ενός έτους. Υπολογίζεται ότι 2 στους 3 νεαρούς ακούν ομιλούντα αναγνώσματα. Ο αριθμός τους, όμως, είναι ορατά μικρότερος

συγκριτικά με εκείνο των ανήλικων ακροατών. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι πολλοί φοιτητές χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά ακουστικό βιβλίο στα πλαίσια έρευνας ή εργασίας. Παρά την αυξημένη δημοφιλία τους στη σημερινή εποχή, δεν είναι αμελητέο το ποσοστό όσων τα πρωτογνώρισαν στη διάρκεια των σπουδών τους ή δεν τα έχουν χρησιμοποιήσει καθόλου (Best, 2020; Rusmanayanti, 2021; Best et al, 2022).

Η κατάσταση στον ελλαδικό χώρο αναμένεται ελπιδοφόρα, όχι όμως στο επίπεδο του εξωτερικού. Το εμπόριο τους έχει εκτοξευτεί τον τελευταίο χρόνο, ανοίγοντας τον δρόμο προς την πλήρη ενσωμάτωση τους στην ελληνική αγορά. Παρά το ενδιαφέρον, βέβαια, ένα ελάχιστο ποσοστό των νέων φαίνεται να τα αξιοποιεί. Ο μειωμένος ελεύθερος χρόνος και οι εξωπανεπιστημιακές δραστηριότητες είναι τα αίτια που επικαλούνται. Κάτι που επίσης ενδέχεται να προκαλεί τη λειψή ενασχόληση με τα audiobooks είναι ότι, ακόμη και με τα σημερινά δεδομένα, συνεχίζουν να είναι λιγότερο γνωστά από τα οπτικά μέσα ανάγνωσης. Η άγνοια για τα ακουστικά βιβλία δεν μπορεί να μην υπολογιστεί, μιας και πολλοί συνεχίζουν να μην γνωρίζουν για την ύπαρξη τους. Αν ληφθεί υπόψη ο μικρός αριθμός σχετικών ερευνών, ιδιαίτερα στον πανεπιστημιακό τομέα, η θέση αυτή μπορεί να πιστοποιηθεί. Ωστόσο, οι ενασχολούμενοι με τα ηχητικά αναγνώσματα έχουν θετικές εντυπώσεις και είναι διατεθειμένοι να τα ξαναχρησιμοποιήσουν. Σημαντικό αναφοράς είναι ότι εκείνοι που δεν δείχνουν κανένα ενδιαφέρον για την ακουστική ανάγνωση συνήθως ανήκουν στην κατηγορία των μη αναγνωστών. Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα πως οι φοιτητές, αν και μέρος τους ασχολείται με τα audiobooks, δεν είναι συστηματικοί χρήστες τους. Τα ακουστικά αρχεία εντάσσονται σταδιακά στην αναγνωστική κουλτούρα τους, παρόλο που η ανάγνωση από οπτικά μέσα συνεχίζει να έχει την πρωτοκαθεδρία (Jansen, 2019; Κεχάγιογλου, 2022; ΟΣΔΕΑ, 2023).

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες είναι ένας από τους θεσμούς που επωφελήθηκαν στο μέγιστο από την ανάπτυξη των ακουστικών βιβλίων. Η χρήση του νέου μέσου επικεντρώνεται στον εκπαιδευτικό τομέα, έτσι δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι λειτουργήσε πιο εποικοδομητικά στις βιβλιοθήκες που σχετίζονται με αυτόν. Αναλύοντας περαιτέρω το ζήτημα, η Catherine Stern υποστηρίζει πως τα audiobooks συνδέονται με τις βιβλιοθήκες -ανεξαρτήτως του είδους τους, αλλά ιδιαίτερα τις ακαδημαϊκές- με τρεις τρόπους. Πρωταρχικά, αξιοποιούνται από φοιτητές με προβλήματα όρασης ή μάθησης, αποτελώντας μια εναλλακτική των βιβλίων με σύστημα braille. Κατά τη σύντομη ιστορική αναδρομή των ακουστικών βιβλίων γίνεται σαφές πως η εξυπηρέτηση των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες, και ειδικότερα των τυφλών, ήταν ανέκαθεν ο ζωτικότερος λόγος της δημιουργίας και ανάπτυξής τους. Δεύτερος τρόπος σύνδεσης είναι η συλλογή ηχητικών βιβλίων που προορίζονται για διδακτικούς σκοπούς, όπως και για παιδιά για τις μη ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Η ανάμειξη τους συνδράμει θετικά στην εκπαίδευση και τον εγγραμματοισμό των φοιτητών, αλλά και των παιδιών που θα γίνουν μελλοντικοί σπουδαστές. Έχει αποδειχθεί ότι η έκθεση στα ακουστικά βιβλία από μικρή ηλικία δημιουργεί και διατηρεί αναγνωστική κουλτούρα στη μετέπειτα ζωή τους. Η τρίτη μέθοδος συσχέτισης των audiobooks με τις βιβλιοθήκες αφορά την ψυχαγωγική ανάγνωση. Συχνός είναι ο δανεισμός ηχητικών βιβλίων από επισκέπτες που τα αξιοποιούν στον ελεύθερο χρόνο τους ή από ταξιδιώτες που τα ακούν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Αυτό αναγάγει τα audiobooks σε δραστηριότητα αναψυχής, ενισχύοντας τη σύνδεση τους με την ψυχαγωγική ανάγνωση και την υιοθέτηση τους στην καθημερινότητα των αναγνωστών (Stern, 2011; Overdrive, 2020).

Το κοινό στο οποίο απευθύνονται οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες είναι ακριβώς αυτό που περιγράφηκε παραπάνω: φοιτητές που αντιμετωπίζουν λεκτικά ή οφθαλμολογικά ζητήματα, που επιθυμούν να βελτιώσουν το εκπαιδευτικό τους επίπεδο ή που είναι ήδη εξοικειωμένοι με το μέσο και θέλουν να ψυχαγωγηθούν. Ο γενικός κανόνας αναφορικά με τις συγκεκριμένες βιβλιοθήκες είναι ότι εξυπηρετούν τις ίδιες ανάγκες με τις δημόσιες, με τη διαφορά ότι απευθύνονται στους σπουδαστές. Συνεχίζοντας με μερικά στατιστικά στοιχεία, πλέον ένας ισχυρός αριθμός βιβλιοθηκών συμπεριλαμβάνει ακουστικά αρχεία στις συλλογές τους, είτε σε CD-ROM, είτε με ψηφιακή μορφή. Σημειώνεται πως περίπου το 50% των βιβλιοθηκών διέθετε συλλογές με ηχητικά αρχεία το 2011, με

τις μετέπειτα έρευνες να υπονοούν σημαντική αύξηση του ποσοστού αυτού. Με την παρέλευση των ετών η δημοφιλία τους για τις βιβλιοθήκες αυξάνεται, όπως και ο ρυθμός της ανάπτυξης τους. Είναι αληθές, όμως, πως πολλές συλλογές με audiobooks είναι μικρές σε αριθμό και υποανάπτυκτες συγκριτικά με εκείνες των έντυπων μέσων (Stern, 2011; Overdrive, 2020). Για πολλά χρόνια, επίσης, η αναπαραγωγή των εν λόγω τεκμηρίων γινόταν κυρίως με CDs, με τη λήψη από το διαδίκτυο να ακολουθεί με εμφανώς μικρότερο ποσοστό. Πλέον επικρατεί η ψηφιακή μορφή τους και η αποθήκευση στις συσκευές των επισκεπτών. Τα CDs, ωστόσο, όχι μόνο δεν έχουν εκτοπιστεί, αλλά πολλοί είναι οι θεσμοί που έχουν εγγεγραμμένα σε αυτά μεγάλο μέρος των ακουστικών συλλογών τους. Τέλος, οφείλεται να σημειωθεί πως τα audiobooks συνήθως λειτουργούν μέσω χρηματοδότησης, όπου όσοι έχουν κάνει παραγγελία ελέγχουν και τον τύπο των αρχείων που θα εισαχθούν στη βιβλιοθήκη. Η προφορική γνώμη τόσο εκείνων, όσο και των υπαλλήλων που εργάζονται στον θεσμό, είναι αυτοί που διαμορφώνουν τις συλλογές (Library Journal, 2016; Young, 2019).

4.2.2. Ακουστικά βιβλία και αναγνωστική συμπεριφορά

Τα ομιλούντα βιβλία κατάφεραν μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα να εδραιωθούν στην αναγνωστική κοινότητα και να αναμειχθούν επιτυχώς με τα ήδη υπάρχοντα μέσα ανάγνωσης. Έχουν συνδράμει σημαντικά στη βελτιστοποίηση όλων των οργανισμών διαχείρισης βιβλίων και του αναγνωστικού κοινού. Δεδομένης της δημοφιλίας που έχουν αποκτήσει την τελευταία δεκαετία, καθώς και της όλο και πιο εκτεταμένης αναγνώρισης τους, εμφανίζουν πολλαπλά πλεονεκτήματα για την αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών. Το μεγαλύτερο από αυτά είναι η μετάλλαξη που έχουν προκαλέσει στη διαδικασία της ανάγνωσης καθ αυτή. Αποτελούν κατά κύριο λόγο μία καινοτομική εναλλακτική του παραδοσιακού διαβάσματος, όπως και τα ebooks. Έδωσαν την ευκαιρία στους ενδιαφερόμενους να ολοκληρώσουν τα βιβλία της επιλογής τους δίχως να είναι απαραίτητη η οπτική ανάγνωση τους. Έτσι, έχουν καταφέρει να αναγάγουν την ανάγνωση σε μια πιο ελκυστική δραστηριότητα για εκείνους που δεν καταπιάνονται με τα έντυπα τεκμήρια ή που δεν τα προτιμούν στην καθημερινότητα τους. Τα ακουστικά βιβλία δίνουν την ευκαιρία σε αυτά τα άτομα να αλλάξουν τη γνώμη τους για το ψηφιακό διάβασμα ή και το διάβασμα γενικότερα. Η καινοτόμα αυτή μορφή αναπαραγωγής εξασφαλίζει στους χρήστες μεγαλύτερη επαφή με την ανάγνωση και τον κόσμο του βιβλίου (Alcantud-Díaz & Gregori-Signes, 2014).

Τα ηχητικά αναγνώσματα αξιοποιούνται πρωτίστως από χρήστες που ανήκουν στον εκπαιδευτικό τομέα, ανεξάρτητα από τη βαθμίδα τους. Χρησιμοποιούνται κυρίως για την εκμάθηση και την αφομοίωση πληροφοριών. Δεν αποτελεί, επομένως, έκπληξη, ότι η εισαγωγή τους στον εκπαιδευτικό τομέα έχει θετικό αντίκτυπο στις αναγνωστικές ικανότητες και συνήθειες των φοιτητών (Imawan & Ashadi, 2019). Μέσω της εισαγωγής των audiobooks στην εκπαιδευτική διαδικασία, έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με περισσότερα είδη ανάγνωσης, λογοτεχνικά και μη, και μεγαλύτερο αριθμό κειμένων. Αυτό τους εξοικειώνει με τη λογοτεχνία, με αποτέλεσμα να την εκτιμούν σε μεγαλύτερο βαθμό και να νιώθουν πιο θετικοί ως προς την ανάγνωση σαν διαδικασία. Ένα επιπλέον προσόν της εμπλοκής τους στην εκπαίδευση είναι η δημιουργία μιας δια βίου συνήθειας. Πολλαπλές έρευνες αναφορικά με το ζήτημα έχουν δείξει πως, εάν τα audiobooks χρησιμοποιούνται από την παιδική ηλικία, τότε οι αναγνώστες θα τα έχουν πλήρως υιοθετήσει στην ενήλικη ζωή τους. Εφόσον η χρήση τους συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής ζωής των παιδιών, είναι πιο εύκολο η συνήθεια αυτή να υιοθετηθεί κατά την πανεπιστημιακή σταδιοδρομία και τη μετέπειτα πορεία τους (Cahill & Richey, 2015).

Σε μια εποχή όπου ο ηλεκτρονικός εγγραμματοςμός κρίνεται απαραίτητος, τα ακουστικά βιβλία αποτελούν πια ένα αναντικατάστατο υποστηρικτικό κομμάτι της βασικής εκπαίδευσης. Τα audiobooks, και προπάντων η συνδυαστική χρήση τους με τα έντυπα μέσα, συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των κειμένων και στην αποτελεσματικότερη αναγνωστική ικανότητα. Η

έκθεση σε αυτά έχει φανερή επιρροή στις γλωσσικές και ακουστικές δεξιότητες των χρηστών. Η θέση αυτή βασίζεται έντονα στο γεγονός πως η ακουστική κατανόηση προηγείται της οπτικής. Έχει αποδειχθεί ότι αναπτύσσουν το λεξιλόγιο και την ευχέρεια του λόγου τους. Παράλληλα, έχει παρατηρηθεί ότι εμπλουτίζουν το συντακτικό και τη γραμματική των ακροατών, ενώ ενισχύουν σημαντικά τον τρόπο έκφρασης τους. Τα ακουστικά βιβλία, συνοπτικά, επιτρέπουν στους εκπαιδευόμενους να αναβαθμίσουν τις δεξιότητες τους στην ανάγνωση και τον λόγο. Η υποβοηθούμενη ανάγνωση, μάλιστα, αναδείχτηκε πιο αποτελεσματική μέθοδος από το σιωπηλό διάβασμα (Alcantud-Díaz & Gregori-Signes, 2014; Whittingham et al, 2013; Esteves & Whitten, 2011). Εντυπωσιακό είναι ότι η απορρόφηση των πληροφοριών από το εν λόγω μέσο γίνεται στο ίδιο εύρος και βαθμό με τα αντίστοιχα έντυπα βιβλία. Αυτό σημαίνει πως η ακρόαση ενός audiobook παρουσιάζει τα ίδια αποτελέσματα με την ανάγνωση ενός έντυπου αναγνώσματος (Priyadarsini, 2017).

Η ακουστική τους υπόσταση προσφέρει το επιπλέον πλεονέκτημα της βελτίωσης της ακοής, το οποίο δεν προσφέρουν τα έντυπα βιβλία και τα ebooks. Ο συγκεκριμένος τύπος ανάγνωσης έχει λειτουργήσει πιο ευεργετικά στα άτομα που παρουσιάζουν προβλήματα όρασης ή μαθησιακές δυσκολίες, όπως η δυσλεξία. Αυτό ισχύει ακόμη και για τα άτομα που απλώς παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό κατανόησης όσον αφορά την ανάγνωση. Τους έδωσε τη δυνατότητα να αναπτύξουν τις αναγνωστικές τους ικανότητες, κάτι που δεν μπορούσαν να κάνουν αποκλειστικά με τις παραδοσιακές μεθόδους. Με τη δυνατότητα της ηχητικής αναπαραγωγής λογοτεχνικών και μη έργων, αρχικά τα άτομα με προβλήματα όρασης αποκτούν πρόσβαση στην ανάγνωση, την οποία δεν θα μπορούσαν να είχαν στο παρελθόν. Τα ακουστικά βιβλία για εκείνους ίσως να αποτελούν τη μοναδική τους ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με την κουλτούρα του βιβλίου (Cahill & Richey, 2015). Τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, από την άλλη, με τη μέθοδο της υποβοηθούμενης ανάγνωσης, βλέπουν σημαντική βελτίωση στην ευχέρεια του λόγου και την κατανόηση των κειμένων. Σταδιακά κατανοούν όλο και πιο απαιτητικά έργα, γεγονός που επιδρά δραστικά και στην επιθυμία τους για περαιτέρω ανάγνωση. Η χρήση τους στις αίθουσες έχει βελτιώσει αισθητά την απόδοση των συγκεκριμένων ατόμων. Τα ηχητικά αναγνώσματα αποτελούν δίοδο για τους φοιτητές που παρουσιάζουν κάποια από αυτά τα ζητήματα, γιατί τους παρέχουν πρόσβαση στην πληροφορία. Αποτελεί, ακόμη, μία εναλλακτική μέθοδος ανάγνωσης, που μπορεί να αναζωπυρώσει την αγάπη και την επιθυμία για το διάβασμα (Esteves & Whitten, 2011). Τέλος, η ακρόαση χρησιμοποιείται εντατικά για την εκμάθηση ξένων γλωσσών. Θεωρείται μία από τις καταλληλότερες μεθόδους για την εξοικείωση με τη γλώσσα και για την ορθότερη εκμάθησή του λεξιλογίου, της γραμματικής και του τρόπου ομιλίας. Οι ίδιοι οι φοιτητές βρίσκουν την εκπαίδευση μέσω audiobooks ενδιαφέρουσα και ωφέλιμη για τη σταδιοδρομία τους στις ξένες γλώσσες. Οι γνώσεις και οι αναγνωστικές δεξιότητες τους δέχθηκαν σημαντική βελτίωση, μετατρέποντας μάλιστα τη διδασκαλία σε ευχάριστη διαδικασία (Jansen, 2019; Gocerler & Kalemci, 2022). Οι ευδοκιμήσεις αυτές επηρέασαν θετικά την απόλαυση και την επιθυμία τους για ανάγνωση, αλλά και τη συνολική αυτοπεποίθησή τους. Τα ακουστικά βιβλία κέρδισαν τον εκπαιδευτικό τομέα επειδή σχηματίζουν όσο κανένα άλλο μέσο τις απαραίτητες βάσεις για την επιτυχή έκβαση της αναγνωστικής διεργασίας και επειδή δεν εξαιρούν συγκεκριμένες ομάδες από αυτήν (Esteves & Whitten, 2011).

Πέρα από την εκπαιδευτική τους χρήση τα ακουστικά βιβλία έχουν αναδειχθεί σε ένα εξαιρετικό ψυχαγωγικό εργαλείο. Με τη διαφορετική προσέγγιση τους ως προς το μέσο αναπαραγωγής καταφέρνουν να αναγάγουν την ανάγνωση ως μία δραστηριότητα υψηλού ενδιαφέροντος. Η ακρόαση των έργων συναρπάζει την πλειοψηφία των νέων χρηστών λόγω της καινοτόμης λειτουργίας τους συγκριτικά με τους προϋπάρχοντες τρόπους ανάγνωσης. Την ίδια στιγμή, είναι αποδεδειγμένο πως συνδράμει στην αύξηση του ενδιαφέροντος για την ανάγνωση. Ως αποτέλεσμα, άτομα που δε συμπαθούν την οπτική ανάγνωση ή δεν έχουν γνώση των εναλλακτικών τρόπων τείνουν να αλλάζουν γνώμη όταν εντυφούν περισσότερο σε αυτούς. Μία γενική διαπίστωση είναι πως οι αναγνώστες που δεν προτιμούν τα έντυπα βιβλία στρέφονται προς τα ηλεκτρονικά μέσα, μιας και εκείνα καθιστούν τη διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα για εκείνους. Εικάζεται, προς απόδειξη

των παραπάνω, πως περίπου έξι στους δέκα ακροατές βρήκαν την ανάγνωση ευχάριστη μόνο ύστερα από την έκθεση τους στα audiobooks (Best, 2020; Jansen, 2019). Η αφήγηση αποτελεί, με άλλα λόγια, μία κινητήριος δύναμη για τους εν δυνάμει χρήστες. Τα ακουστικά βιβλία, με την πρωτοποριακή λειτουργία τους, τους ωθούν στο να ασχοληθούν εντατικότερα με την ακρόαση έργων. Παράλληλα, ενθαρρύνουν και βελτιώνουν την εμπλοκή των χρηστών με τη λογοτεχνία και με την ανάγνωση ως σύνολο. Όσο πιο εντατική είναι η ενασχόληση με τα audiobooks, τόσο πιο μεγάλο γίνεται το ενδιαφέρον των ακροατών για το μέσο και την αναγνωστική διεργασία. Έχει παρατηρηθεί πως τα άτομα που ακούν ηχητικά βιβλία είναι εκείνα που αντιμετωπίζουν το διάβασμα ως μία ψυχαγωγική δραστηριότητα. Οι ακροατές είναι πιο πιθανό να δηλώσουν πως ευχαριστιούνται την όλη διαδικασία, σε αντίθεση με εκείνους που δεν τα προτιμούν (Cahill & Richey, 2015).

Ένας επιπλέον παράγοντας, μέσω του οποίου προωθήθηκε η ψυχαγωγική διάσταση των ομιλούντων βιβλίων, ήταν η πανδημία του κορωνοϊού. Οι πρωτοφανείς συνθήκες εγκλεισμού ανάγκασε μεγάλη μερίδα του πληθυσμού να αλλάξει τις συνήθειες του, με την ανάγνωση να είναι μία από αυτές. Το ποσοστό των χρηστών αυξήθηκε κατά την καραντίνα, με τους ίδιους να δηλώνουν πως η παραμονή στις οικίες τους ώθησε να τα ακούν σε μεγαλύτερο βαθμό. Ως κυριότερη αιτία αυτού αναφέρεται ο πλέον άπλετος ελεύθερος χρόνος εξαιτίας της παύσης λειτουργίας όλων των υπηρεσιών και ιδρυμάτων. Η μη λειτουργία των φυσικών σημείων προμήθευσης βιβλίων και η αναγκαστική στροφή προς το διαδίκτυο αποτελούν επίσης σημαντικοί λόγοι έξαρσης του φαινομένου. Η πρόσβαση στα ηλεκτρονικά μέσα και τα διαδικτυακά βιβλιοπωλεία ήταν ιδιαίτερα εύκολη, ενώ η είσοδος στα φυσικά καταστήματα απαγορευτική. Έτσι, η λήψη αρχείων ή η αγορά τους μέσω του internet αποτελούσε μονόδρομος για τους ενδιαφερόμενους. Οφείλεται ακόμη να αναφερθεί ότι πληθώρα εφαρμογών, όπως το Spotify, το iTunes και ακόμη και το Youtube, παρέχουν εύκολα και προσιτά πρόσβαση σε ακουστικά βιβλία και podcasts. Τα ηχητικά μέσα συνέβαλλαν επιπλέον στην ψυχική ισορροπία κατά τη διάρκεια της πανδημίας, καθώς όσοι τα προτίμησαν είχαν σταθερότερα επίπεδα αρνητικών συναισθημάτων. Η εν λόγω περίοδος αποτέλεσε πηγή μεγάλου άγχους και ψυχολογικής κατάπτωσης για μεγάλη μερίδα του πληθυσμού. Η ανάγνωση και η ακρόαση βιβλίων κράτησε το μυαλό τους απασχολημένο, γεγονός που συνέβαλε στην καλύτερη διάθεση και την ισορροπημένη ψυχική υγεία τους. Τα προαναφερόμενα στοιχεία ισχύουν για όσους είχαν κάποια επαφή με τα ακουστικά βιβλία προτού την έξαρση του ιού. Τα άτομα που δεν τα συμβουλευόνταν εξ' αρχής δεν ασχολήθηκαν με αυτά ούτε την περίοδο της καραντίνας. Επομένως, όσοι δεν έχουν καμία γνώση για αυτά ή δεν τα συμπαθούν, δεν εμφάνισαν την επιθυμία να τα δοκιμάσουν (Best, Clark & Picton, 2020).

4.2.3.Θετικά και αρνητικά

Τα πιο φανερά πλεονεκτήματα των ομιλούντων βιβλίων προέρχονται από τη σχεδόν ταυτόσημη φύση τους με τα ebooks. Όντας ψηφιακά δημιουργήματα, όπως και τα ηλεκτρονικά αναγνώσματα, διαθέτουν παρόμοια χαρακτηριστικά και προκαλούν τις ίδιες επιπτώσεις στους χρήστες. Αυτό σημαίνει πως τα δύο μέσα διαμοιράζονται σημαντικές ομοιότητες αναφορικά με τα θετικά και αρνητικά τους γνωρίσματα. Έτσι, ένα κύριο προτέρημα των ηχητικών αναγνωσμάτων για το σύνολο της εκδοτικής αλυσίδας, αλλά κυρίως για τους αποδέκτες τους, είναι η πρακτικότητα τους. Τα audiobooks μοιράζονται την ευκολία στη μετακίνηση με τα ebooks, καθιστώντας τα εξαιρετικά χρήσιμα κατά τη διάρκεια των ταξιδιών ή ακόμη και των σύντομων περιπάτων. Οι αναγνώστες μπορούν να ακούσουν το βιβλίο της επιλογής τους δίχως να είναι απαραίτητη η μεταφορά των φυσικών αντικειμένων και, επομένως, δεν επιβαρύνονται με το βάρος τους. Την ίδια στιγμή, μπορούν να αναπαράγουν το εκάστοτε βιβλίο ολοκληρώνοντας ταυτόχρονα άλλες δραστηριότητες. Η ακρόαση τους παράλληλα με τις οικιακές εργασίες ή τη γυμναστική είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο. Λόγω της συγκεκριμένης ιδιότητας, η χρήση τους ενδείκνυται για τους αναγνώστες εκείνους που έχουν περιορισμένο χρόνο. Μπορούν να ολοκληρώσουν την ανάγνωση παράλληλα με

τις υποχρεώσεις τους, δίνοντας τους την ευκαιρία να ασχοληθούν με την ανάγνωση χωρίς το μικρό εύρος χρόνου να αποτελεί εμπόδιο. Από την υπάρχουσα βιβλιογραφία γίνεται κατανοητό πως οι προαναφερόμενες ιδιότητες είναι εξαιρετικά χρήσιμες για την κατηγορία των φοιτητών. Ένα εξίσου σημαντικό πλεονέκτημα των ακουστικών αναγνωσμάτων είναι ότι δε διαθέτουν τα χαρακτηριστικά εκείνα που καθιστούν τα οπτικά μέσα κουραστικά. Η μη ύπαρξη σελίδων ή οθόνης συνεπάγεται την παύση των ενοχλήσεων στα μάτια ή την αδυναμία αποκωδικοποίησης του γραπτού κειμένου. Με την προτίμηση στην ακουστική ανάγνωση οι χρήστες δεν δεσμεύονται από τις γλωσσικές δεξιότητες και τη διάθεση χρόνου, που είναι απαραίτητα συστατικά για την ολοκλήρωση ενός έντυπου μέσου. Αυτό οδηγεί αρκετούς αναγνώστες στο να “διαβάζουν” περισσότερα σε αριθμό βιβλία και να έρχονται σε επαφή με περισσότερα είδη αναγνωσμάτων, κάτι που ίσως δεν ήταν δυνατό με τα έντυπα μέσα λόγω έλλειψης χρόνου ή αναγνωστικών και οπτικών δυσκολιών (Best, 2020).

Η αύξηση της παραγωγής, της χρήσης και της δημοτικότητας των ομιλούντων βιβλίων τα τελευταία χρόνια συνέβαλλε στη ριζική εισχώρηση τους στις βιβλιοθήκες. Πλέον αποτελούν βασικό πυρήνα τους, καθώς συμβάλλουν ενεργά στη διάχυση πληροφοριών και ιδεών όπου στοχεύει ο συγκεκριμένος θεσμός. Παρά το διαφορετικό μέσο αναπαραγωγής τους, συνεχίζουν να αποτελούν μία αναγνωστική μέθοδος που δεν απειλεί τις ήδη προϋπάρχουσες. Προσφέρουν, λοιπόν, μία πρόσθετη μορφή τεκμηρίων για τις βιβλιοθήκες, η οποία δίνει την ευκαιρία στους σπουδαστές να δοκιμάσουν έναν νέο τρόπο ανάγνωσης. Καταφέρνουν να προσελκύουν τις ομάδες εκείνες που δεν μπορούν ή δεν επιθυμούν να διαβάσουν τα οπτικά μέσα. Σημειώνεται, επίσης, πως τα ακουστικά βιβλία ελκύουν και εκείνους που δεν επισκέπτονται συχνά τις βιβλιοθήκες. Έτσι, οι υπάλληλοι μπορούν να εξυπηρετήσουν τις συγκεκριμένες κατηγορίες, ενώ παλαιότερα αυτό δεν ήταν εφικτό. Ακριβώς λόγω της προσέλευσης διαφορετικών ομάδων στο χώρο, η προσθήκη των audiobooks στις βιβλιοθήκες συμβάλλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας τους. Η ύπαρξη ενός νέου, καινοτόμου μέσου μπορεί να αναδείξει μία ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, αυξάνοντας το ποσοστό του κοινού της (Baird, 2000, Stern, 2011). Ο συγκεκριμένος θεσμός παρέχει δωρεάν πρόσβαση στα ακουστικά βιβλία, δίνοντας παράλληλα στους ενδιαφερόμενους την ευκαιρία να αναπτύξουν περαιτέρω τις αναγνωστικές τους δεξιότητες. Οι φοιτητές μπορούν να απολαύσουν τα πλεονεκτήματα των ηχητικών βιβλίων ακόμη κι αν δεν έχουν τη δυνατότητα να τα αγοράσουν. Οι βιβλιοθήκες, με άλλα λόγια, κάνουν εφικτή την προσβασιμότητα σε όλους τους τύπους βιβλίων και, επομένως, στη γνώση. Με την ανάμειξη πολλαπλών μορφών αναγνωσμάτων, οι σπουδαστές αποκτούν μία σφαιρική γνώση γύρω από αυτά, όπως και περαιτέρω εξοικείωση μαζί τους (Whittingham et al, 2013).

Ως προσθήκη στα προηγούμενα, τα ακουστικά αναγνώσματα μπορούν να ενταχθούν εύκολα στις ήδη υπάρχουσες συλλογές των βιβλιοθηκών, γι’ αυτό και οι περισσότερες πλέον διαθέτουν έναν αριθμό ηχητικών αρχείων. Ο προγραμματισμός για την προσθήκη, την οργάνωση και την αξιοποίηση τους είναι επιτεύξιμος από την πλειοψηφία των βιβλιοθηκών, οπότε λίγοι είναι οι θεσμοί που δεν τα προσθέτουν στις συλλογές. Τα πλεονεκτήματα των audiobooks πηγάζουν, όπως είναι λογικό, από την ψηφιακή τους υπόσταση. Έτσι, παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά με τα ebooks. Ένα από τα αυτά είναι ότι η εξάντληση των αποθεμάτων γίνεται με αργούς ρυθμούς ή δεν υφίσταται στην περίπτωση των ηλεκτρονικών παραγωγών. Για παράδειγμα, εάν τα ηχητικά έργα αποθηκεύονται στις συσκευές των αναγνωστών μέσω της λήψης από το διαδίκτυο, δεν υπάρχει όριο στον αριθμό των καταναλωτών εφόσον επρόκειτο για ηλεκτρονικά αρχεία. Ακόμη και στις περιπτώσεις όπου υπάρχει περιορισμένος αριθμός τεκμηρίων, όπως για παράδειγμα στα audiobooks που είναι αποθηκευμένα σε CD, η δημιουργία αντιγράφων είναι μία διαδικασία με μικρή οικονομική επιβάρυνση. Οι εκδότες μπορούν να παράγουν εύκολα αρχεία κατά παραγγελία, ενώ οι βιβλιοθήκες να τα συμπεριλαμβάνουν στις συλλογές τους δίχως να ανησυχούν για την εξάντληση τους. Εν κατακλείδι, η ανάμειξη των audiobooks σε μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη εξοικειώνει τους φοιτητές με τα ηλεκτρονικά μέσα ανάγνωσης και την ανάγνωση ως διαδικασία, ενώ αποτελεί ισχυρό κίνητρο για τη μεγαλύτερη προσέλευση τους στον χώρο (Baird, 2000, Stern, 2011).

Τα audiobooks διαθέτουν μία πληθώρα προτερημάτων που τα καθιστούν βολικά για όσους

ενδιαφέρονται για έναν εναλλακτικό τρόπο ανάγνωσης. Παρ' όλα αυτά, η ακουστική ολοκλήρωση των βιβλίων παρουσιάζει ορισμένα μειονεκτήματα, τα οποία μπορούν να σταθούν εμπόδιο στην αναγνωστική συμπεριφορά. Ένα στοιχείο που ενδέχεται να δυσχεραίνει την εμπειρία των φοιτητών προέρχεται από την ακρόαση του ηχογραφημένου έργου καθαυτή. Η προσεκτική παρακολούθηση μίας ομιλίας είναι από μόνη της μία απαιτητική διεργασία που χρήζει απόλυτης συγκέντρωσης και κατανόησης από μεριάς των ενδιαφερομένων. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που διαφοροποιούν την ακουστική από την οπτική αναπαραγωγή των βιβλίων, οι οποίοι βασίζονται κυρίως στις ιδιαιτερότητες του προφορικού λόγου έναντι του γραπτού. Αυτό το γεγονός καθιστά την κατανόηση των προφορικών αφηγήσεων δύσκολη για τους χρήστες των ακουστικών βιβλίων, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι η άνθιση των audiobooks είναι πρόσφατη. Η ορθή αντίληψη του περιεχομένου ενός ηχητικού βιβλίου εξαρτάται σημαντικά από τον βαθμό έκθεσης του ατόμου στον προφορικό λόγο. Επιπρόσθετα, συνήθως είναι η αδυναμία κάποιων ακροατών να συντονιστούν με την ταχύτητα με την οποία ο αφηγητής εξιστορεί τα γεγονότα. Εύκολη είναι και η απόσπαση της προσοχής από το ηχητικό αρχείο, εάν οι ακροατές δεν είναι απόλυτα συγκεντρωμένοι σ' αυτό. Η κατανόηση του νοήματος ή η αντιστοίχιση με το οπτικό κείμενο γίνεται δύσκολη ή και αδύνατη, επηρεάζοντας τη σχέση τους με το μέσο και την ανάγνωση (Chang, 2011).

Συνεχίζοντας την απόθεση αρνητικών χαρακτηριστικών, ένας από τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν δραστικά την ποιότητα ενός ηχητικού βιβλίου είναι ο αφηγητής. Ο τρόπος ομιλίας και έκφρασης διαφέρει σημαντικά από άτομο σε άτομο. Στοιχεία όπως η προφορά, η ταχύτητα ομιλίας, ο τόνος και η ένταση της φωνής και τα γλωσσικά ιδιώματα ενδέχεται να δυσκολέψουν ή να διευκολύνουν τον ακροατή στην κατανόηση των αφηγήσεων ανάλογα με τον αφηγητή που έχει επιλεγεί (Chang, 2011). Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι ο έλεγχος της ανάγνωσης μεταβαίνει από τον χρήστη στον αφηγητή. Ο αφηγητής δεν μπορεί να ακολουθήσει τον ρυθμό του εκάστοτε ακροατή, με αποτέλεσμα την πιθανότητα ο τελευταίος να μην μπορεί να κατανοήσει κάποιες λέξεις ή το νόημα του κειμένου. Η παρούσα συνθήκη συνεπάγεται την αποτροπή κάποιου από το να ακούσει κάποιο βιβλίο. Ο αναγνώστης ενδέχεται έτσι να χάσει ένα σημαντικό κομμάτι του κειμένου, γεγονός που θα επηρεάσει τη συνολική αντίληψη του για το έργο. Είναι λογικό πως ο συγκεκριμένος παράγοντας είναι πιο έντονος όταν το κείμενο δεν είναι στη μητρική γλώσσα των χρηστών. Εάν τα παραπάνω συνδυαστούν με τη φυσική έλλειψη γνώσεων που ακολουθεί την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, η δυσκολία στην ακολούθηση του αφηγητή εντείνεται. Οι αναγνώστες, επίσης, δεν έχουν την ευχέρεια να επιλέξουν οι ίδιοι τον αφηγητή που επιθυμούν εκείνοι, στοιχείο που μπορεί να τους δυσανασχετήσει ή και να καταστρέψει ολοσχερώς την εμπειρία του ηχητικού βιβλίου. Τέλος, έχει παρατηρηθεί πως, ανεξάρτητα από το αν ο αφηγητής αρέσει στους ακροατές, ο αποσυντονισμός από το κείμενο κάνει τη φωνή του να γίνεται ενοχλητική και δύσκολο να επανέλθει στην αρχική της μορφή. Τα έντυπα βιβλία είναι αρκετά πιο εύκαμπτα ως προς το εν λόγω θέμα, μιας και επιτρέπουν στους αναγνώστες να διαβάζουν με τον προσωπικό τους ρυθμό (Priyadarsini, 2017).

Τα ομιλούντα βιβλία συγκαταλέγονται στις ψηφιακές συσκευές, κάτι που συνεπάγεται ότι διαμοιράζουν μερικά αρνητικά στοιχεία μαζί τους. Η λειτουργία τους, αρχικά, όπως και εκείνη των ebooks, εξαρτάται πλήρως από την τεχνολογία. Για την αναπαραγωγή των ηχητικών αρχείων είναι απαραίτητη η κατοχή μίας ηλεκτρονικής συσκευής, στην οποία θα αποθέτονται. Επίσης, στην πλειονότητα των περιπτώσεων απαιτείται συνάμα σύνδεση στο διαδίκτυο, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η λήψη των έργων που επιλέχθηκαν από τους χρήστες. Εάν οι αναγνώστες δεν είναι εφοδιασμένοι με τα παραπάνω, δεν μπορούν να απολαύσουν τις υπηρεσίες των ακουστικών βιβλίων, ακόμη και αν δεν απαιτείται οικονομικό αντίτιμο για αυτές. Πρέπει, ακόμη, να τονιστεί ότι, ως ακουστικά μέσα, δεν διαθέτουν κάποια από τα βοηθητικά χαρακτηριστικά των οπτικών αναγνωστικών μέσων, λόγου χάρη ένα ενσωματωμένο λεξικό. Η αξιοποίηση των παραπάνω λειτουργιών απαιτεί την κατοχή του αντίστοιχου ebook ή έντυπου τεκμηρίου. Σίγουρα αυτή η απουσία αφαιρεί από την αξιοπιστία των audiobooks και είναι πιθανό να επηρεάσει αρνητικά τη συνολική εμπειρία κάποιων χρηστών. Ένα σημαντικό στοιχείο που επίσης απουσιάζει είναι οι σελιδοδείκτες ή, πιο αφηρημένα, η δυνατότητα των χρηστών να επισημαίνουν το σημείο στο οποίο

διέκοψαν την ανάγνωση. Είναι ένα ιδιαίτερα χρήσιμο στοιχείο για τα έντυπα βιβλία, το οποίο όμως είναι αδύνατο να γίνει σε ένα ακουστικό μέσο. Η φύση των audiobooks απαιτεί από τους ακροατές να θυμούνται τον ακριβή χρόνο του σημείου όπου πατήθηκε παύση. Το στοιχείο αυτό δυσκολεύει τη συνέχιση του αρχείου στην περίπτωση όπου εκείνο διακοπεί (Sharma, 2019).

Μία βασική έλλειψη τους είναι ακόμη η μη ύπαρξη εικονογράφησης, η οποία συνοδεύει σε πολλές περιπτώσεις τα οπτικά αναγνώσματα. Οι εικόνες αποτελούν έναν αρωγό ως προς την κατανόηση ενός κειμένου και την παροχή πρόσθετων πληροφοριών. Η απουσία τους είναι ένα σοβαρό πλήγμα κυρίως στην περίπτωση των παιδικών βιβλίων, αφού η εικονογράφηση ανέκαθεν έπαιζε καταλυτικό ρόλο στην εμπειρία ανάγνωσης των παιδιών και στην πλήρη κατανόηση του κειμένου. Τα ακουστικά βιβλία αφαιρούν από τις πληροφορίες και την αισθητική αξία που προσφέρουν οι εικόνες σε ένα οπτικό κείμενο, κάνοντας τα πιο λειψά ως προς αυτό το κομμάτι. Εκτός των πρακτικών ελλείψεων, όμως, που υφίστανται και στα ηλεκτρονικά και στα έντυπα μέσα, υπάρχει η γενική διαφοροποίηση ανάμεσα σε audiobook και παραδοσιακό βιβλίο. Η ανάγνωση ενός ψηφιακού, ακουστικού αναγνώσματος, δηλαδή, στερεί από τους χρήστες την εμπειρία που χαρίζει το έντυπο βιβλίο. Οι υποστηρικτές του πατροπαράδοτου τρόπου ανάγνωσης τονίζουν την αξία της αίσθησης του χαρτιού στα χέρια και τη χαρακτηριστική μυρωδιά των βιβλίων. Επισημαίνουν πως τα ηλεκτρονικά μέσα, είτε πρόκειται για τα ebooks, είτε για τα audiobooks, αφαιρούν από τη μοναδικότητα της ανάγνωσης με το από τεκμήριο και υποβαθμίζουν την αξία της (Hasan, 2018).

Ολοκληρώνοντας την απόθεση των αρνητικών χαρακτηριστικών των ομιλούντων αναγνωσμάτων, οφείλεται να αναφερθεί η περίπτωση των βιβλιοθηκών. Η πλειονότητα τα συμπεριλαμβάνει στις συλλογές τους και, μάλιστα, υπάρχουν θεσμοί που φιλοξενούν αποκλειστικά τη συγκεκριμένη μορφή βιβλίων. Ωστόσο, παρά την αύξηση των βιβλιοθηκών που τα προσθέτουν στο σύνολο των τεκμηρίων τους, οι συλλογές αυτές υστερούν αριθμητικά και οργανωτικά συγκριτικά με εκείνες των έντυπων αναγνωσμάτων. Οι περισσότερες είναι αρκετά μικρές σε αριθμό και λειψές σε συστηματικές αναβαθμίσεις. Παρατηρείται ο παραγκωνισμός τους από ένα ικανό ποσοστό ιδρυμάτων, συμπεριλαμβανομένων αρκετών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Η εμπλοκή των χορηγών στη διαμόρφωση των συλλογών θεωρείται βασικός υπαίτιος, μιας και η επιλογή τους πολλές φορές δε συνάδει με τον χαρακτήρα της εκάστοτε βιβλιοθήκης ή δεν είναι σημαντική για αυτήν. Παρά τις αξιόλογες προσπάθειες αρκετών πανεπιστημιακών θεσμών για τη συμπλήρωση τους, οι ηχητικές συλλογές παραμένουν ελλιπείς. Καθίσταται σαφές ότι σε αρκετούς οργανισμούς δεν δίνεται η απαραίτητη προσοχή στη βελτιστοποίηση των συλλογών ακουστικών βιβλίων, με αποτέλεσμα να είναι υποδεέστερες από τις αντίστοιχες έντυπες. Η έρευνα της Library Journal επιβεβαιώνει πως στις συλλογές αυτές δε δίνεται ούτε η απαραίτητη οικονομική στήριξη, ούτε η οργάνωση που τους αναλογεί (Stern, 2011; Library Journal, 2016).

Ένα επιπρόσθετο στοιχείο, που επιδρά στη δημοτικότητα των ακουστικών συλλογών και ίσως δικαιολογεί το παραπάνω φαινόμενο, θεωρείται ότι είναι η ελλιπής γνώση για τα ομιλούντα έργα. Δεν είναι αμελητέος ο αριθμός των αναγνωστών που πιστεύουν πως οι βιβλιοθήκες στεγάζουν αποκλειστικά έντυπα βιβλία, όπως και ο αριθμός των υπαλλήλων που διαχειρίζονται μόνο αυτά. Πολλοί επισκέπτες δεν αναμένουν την ύπαρξη ηχητικών αρχείων, καθώς οι γνώσεις τους για αυτά είναι περιορισμένες. Η μη φυσική τους υπόσταση στα ράφια, επίσης, διαφοροποιεί τη διαδικασία αναζήτησης τεκμηρίων που ισχύει για τα παραδοσιακά αναγνώσματα. Η περιήγηση στις συλλογές δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στην περίπτωση των ηλεκτρονικών αρχείων (Young, 2019). Παράλληλα, όντας ένα μέσο του οποίου το απόγειο της ανάπτυξης ήρθε σε μια περίοδο όπου τα έντυπα βιβλία ανθούσαν, πολλοί επαγγελματίες που σχετίζονται με το βιβλίο δεν γνωρίζουν επαρκή στοιχεία για την αγορά, την αποθήκευση και τη διατήρησή τους. Το εμπόριο των audiobooks απαιτεί από τους βιβλιοθηκονόμους επαρκή γνώση των αφηγητών των έργων, της διαδικασίας της μεταφοράς τους σε ακουστική μορφή και τους διαφορετικούς τρόπους αναπαραγωγής τους. Κατέχοντας ικανοποιητική γνώση σχετικά με τον νέο τύπο ανάγνωσης, μπορούν να ενημερώνουν και να κατατοπίζουν τους αναγνώστες και τους χορηγούς για τη χρήση τους. Ένα ακόμη σχετικό ζήτημα

που αντιμετωπίζουν οι βιβλιοθήκες είναι η μακροχρόνια επικράτηση των CD και CD-ROM, τα οποία είναι τεχνολογικά πιο παλαιές μορφές αποθήκευσης. Αν και η ψηφιακή λήψη των ακουστικών βιβλίων αντικαθιστά τους συμπαγείς δίσκους, συνεχίζουν να προτιμούνται από αρκετές βιβλιοθήκες. Η θέσπιση ενός καινοτόμου τεχνολογικού μέσου συνεπάγεται την κατάργηση του προηγούμενου, οπότε η εξάλειψη των CD στο κοντινό μέλλον είναι ένα πιθανό σενάριο (Stern, 2011; Library Journal, 2016).

4.3.Εξάπλωση του διαδικτύου και ανάγνωση

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, η σημερινή κοινωνία διανύει μία επανάσταση της πληροφόρησης, της οποίας θεμελιώδες στοιχείο είναι η τεχνολογία. Από την πρώιμη εφεύρεση μηχανημάτων με ατμό και τη βιομηχανική επανάσταση, η ανθρωπότητα έφτασε στην ψηφιακή πραγματικότητα. Πλέον έχει εγκαθιδρυθεί πληθώρα ηλεκτρονικών συσκευών, προγραμμάτων και λογισμικού, τα οποία αποτελούν βασικές συνιστώσες της καθημερινότητας. Το διαδίκτυο επρόκειτο για το ισχυρότερο δημιουργήμα που απορρέει από την εν λόγω επανάσταση. Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του internet και την απόλυτη εξάρτηση του ανθρώπινου γένους από αυτό. Η δημιουργία του διαδικτύου σηματοδότησε την έναρξη μίας ριζικής μετάλλαξης της καθημερινής ζωής. Αποτέλεσε ένα από τα πολλά αποτελέσματα της διαρκούς και ραγδαίας εξέλιξης των νέων τεχνολογιών, η οποία με τη σειρά της οδήγησε στη διαμόρφωση μίας καινούριας ψηφιακής εποχής. Μετάλλαξε τόσο πολύ τον κόσμο, που οι ερευνητές συμφωνούν στο ότι η ανθρωπότητα διανύει μία εντελώς καινούρια πραγματικότητα. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για το μέσο που έπλασε όσο κανένα άλλο την κοινωνία της πληροφορίας όπως είναι σήμερα γνωστή. Πλέον οι διαδικασίες της δημιουργίας, αποθήκευσης, διανομής και διάδοσης των πληροφοριών πραγματοποιούνται ταχύτερα, ευκολότερα και πιο μαζικά. Οι τεράστιες μεταβολές που παρατηρούνται στη σημερινή τεχνολογία και κοινωνία οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στη δημιουργία και την πρόοδο του διαδικτύου. Έχει προσφέρει στους χρήστες του μία μεγάλη ποικιλία υπηρεσιών, οι οποίες έχουν αποδειχτεί σπουδαίοι αρωγοί στην προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική καθημερινότητά τους (Καψή, 2014; Cohen, 2011).

Το διαδίκτυο, ως έννοια, αποτελεί συνδυασμός δύο λεκτικών παραγόντων. Συγκεκριμένα, απαρτίζεται από το συνθετικό “δια”, που προέρχεται από τη λέξη “διασύνδεση”, και από τη λέξη “δίκτυο”. Η ίδια αντιστοιχία παρατηρείται και στην αγγλική ονομασία του όρου, internet . Η λέξη αποτελείται από το συνθετικό inter-, που σημαίνει “αμοιβαίος”, και το net, από τη λέξη network, που σημαίνει “δίκτυο”. Η σύνθετη φύση της έννοιας οδηγεί τελικά και στην ανακάλυψη του ορισμού της. Όπως υποδηλώνει και η ίδια η λέξη, το διαδίκτυο είναι το μεγαλύτερο παγκόσμιο σύστημα δικτύων υπολογιστών, που αποτελείται από άπειρες ηλεκτρονικές συσκευές διασυνδεδεμένες μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα δίκτυο απαρτιζόμενο από άλλα επιμέρους δίκτυα. Οι στόχοι δημιουργίας τους, που είναι συνάμα στόχοι και του internet ως σύνολο, είναι η επικοινωνία μεταξύ των χρηστών και η αξιοποίηση των υπηρεσιών των υπολογιστών από απόσταση. Ωστόσο, αώτερος σκοπός ύπαρξης του θεωρείται η διευκόλυνση και η καθημερινή εξυπηρέτηση των χρηστών του, καθώς και η ομαλή ένταξη της ανθρωπότητας στην πρόσφατα διαμορφωμένη κοινωνία της πληροφορίας. Επιπρόσθετα, το διαδίκτυο χαρακτηρίζεται από δύο θεμελιώδεις παράγοντες, οι οποίοι συνδράμουν στην πραγματοποίηση των προαναφερόμενων στόχων. Το πρώτο είναι η μεγάλη ευελιξία στη διασύνδεση υπολογιστών, αφού ακόμη και συσκευές με διαφορετικά χαρακτηριστικά μπορούν να συνδεθούν με ευκολία. Το δεύτερο είναι η αποκέντρωση και η αυτονομία, μιας και όλοι οι επιμέρους υπολογιστές είναι αυτοδιαχειριζόμενοι και υπεύθυνοι για τις υπηρεσίες που προσφέρουν (Κέντρο Διαλειτουργικότητας, 1997).

Οι ιδέες που αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη του διαδικτύου συμπίπτουν με τον Ψυχρό Πόλεμο ανάμεσα στην τότε Σοβιετική Ένωση και την Αμερική. Το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας, φοβούμενο μία πιθανή πυρηνική επίθεση, ιδρύει την Advanced Research Project Agency (ARPA). Κύριος σκοπός ήταν η κατασκευή ενός δικτύου επικοινωνίας, ανθεκτικού απέναντι στις πυρηνικές επιθέσεις. Παράλληλα, προκειμένου να εξαπλωθεί η χρήση των υπολογιστών, το ARPA ιδρύει το τμήμα Information Processing Techniques Office (IPTO) το 1961, με τον αμερικανικής καταγωγής ψυχολόγο Joseph Carl Robnett Licklider να αναδεικνύεται διευθυντής (Cohen, 2011; Hobbes, 2004). Οι βλέψεις του για μία πραγματικότητα όπου άνθρωποι και υπολογιστές θα συνεργάζονται αρμονικά για τη λήψη αποφάσεων και την επίλυση προβλημάτων θυμίζουν τη σημερινή μορφή και λειτουργία του internet (Licklider, 1960; Leiner et al, 2009). Προς συμπλήρωση, άρθρο του δίνει μία από τις πρώτες περιγραφές του διαδικτυακού μέλλοντος ως ένα παγκόσμιο δίκτυο με διασυνδεδεμένους υπολογιστές που θα επιτρέπει εύκολη, γρήγορη και καθολική πρόσβαση σε δεδομένα (Cohen, 2011). Οι θεωρίες των επιστημόνων αποτέλεσαν τη βάση για την ίδρυση του ARPANET, ενός συστήματος που συνέδεσε αρχικά τέσσερις υπολογιστές και διαμοίρασε δεδομένα μεταξύ τους. Αν και αρχικά προοριζόταν αποκλειστικά για την επικοινωνία μεταξύ των ερευνητικών εργαστηρίων αναφορικά με στρατιωτικά ζητήματα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 άρχισε να εξαπλώνεται. Ο αριθμός των συνδεδεμένων στο δίκτυο κόμβων σταδιακά αυξανόταν και η θεματολογία των μηνυμάτων άρχισε να διευρύνεται στα ακαδημαϊκά και ερευνητικά ζητήματα. Πρέπει να τονιστεί, βέβαια, πως για αρκετά χρόνια η χρήση του περιοριζόταν στα θέματα αυτά και δεν αξιοποιούταν ακόμη από τον γενικό πληθυσμό (Καψή, 2014).

Το 1973 δημιουργείται το Internet Protocol (IP), που εξασφάλισε την επικοινωνία όλων των υπολογιστών ανεξάρτητα από το δίκτυο στο οποίο ανήκουν και ανήγαγε το ARPANET σε διεθνές δίκτυο. Την ίδια στιγμή γεννήθηκε το πρωτόκολλο Transmission Control Protocol (TCP), που περιελάμβανε τους κανόνες που χρησιμοποιούνταν από τους υπολογιστές-μέρη ενός δικτύου και αναλάμβανε τον έλεγχο της πορείας των δεδομένων. Η ένωση των δύο πρωτοκόλλων αντικατέστησε τα προγενέστερα, γεγονός που από αρκετούς σηματοδοτεί την αρχή λειτουργίας του internet (Κέντρο Διαλειτουργικότητας, 1997; Ruthfield, 1995). Η επιβάρυνση του ARPANET λόγω των αυξημένων συνδέσεων συνεπάγεται τον διαχωρισμό του και τη δημιουργία νέων, ξεχωριστών δικτύων. Το 1985 δημιουργήθηκε το NSFNET, το οποίο διασύνδεσε τα εν λόγω δίκτυα. Όλο και περισσότερες χώρες συγχωνεύονταν με αυτό, δίνοντας του την ιδιότητα ενός παγκοσμίου δικτύου. Η δικτύωση έγινε γνωστή με την ονομασία internet και συμπίπτει με την κατάργηση της ARPANET. Η τελική μορφή του διαδικτύου καθιερώθηκε την ίδια περίοδο χάρη στον επιστήμονα υπολογιστών Tim Bernes-Lee. Οραματίστηκε και δημιούργησε έναν παγκόσμιο χώρο, όπου η πληθώρα των διαθέσιμων πληροφοριών θα είναι προσβάσιμη σε όλους μέσω συνδεδεμένων υπολογιστών, τον γνωστό Παγκόσμιο Ιστό ή World Wide Web (Leiner et al., 2009; Κέντρο Διαλειτουργικότητας, 1997). Ο ίδιος κρύβεται επίσης πίσω από τα λογισμικά επικοινωνίας που διαμόρφωσαν τον Ιστό (URI, URL, HTTP, HTML), τα οποία είναι υπεύθυνα για τη γέννηση των ιστοσελίδων με τον τρόπο που είναι σήμερα διαμορφωμένες. Οι εν λόγω ανακαλύψεις έκαναν το διαδίκτυο προσιτό στο κοινό, λήγοντας την αποκλειστική χρήση τους από τον στρατό και τα πανεπιστήμια. Χάρη στις προαναφερόμενες εξελίξεις, η δεκαετία του 1990 σηματοδοτεί την αρχή της μαζικής επέκτασης και εμπορικότητας του διαδικτύου. Η δυνατότητα σύνδεσης με οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη κατέστη δυνατή, ενώ οι υπηρεσίες του αυξάνονταν συνεχώς και επιδέχονταν συνεχείς βελτιώσεις. Ταυτόχρονα, το σύνολο των διαδικτυακών τόπων και των επισκεπτών αυξανόταν με γοργό ρυθμό. Στη σύγχρονη εποχή ο αριθμός των χρηστών είναι τόσο αυξημένος που γίνεται λόγος για σοβαρό αποκλεισμό από την κοινωνία στην περίπτωση αδυναμίας πρόσβασης στο διαδίκτυο (Τσέλιος, 2007: 18; Cohen 2011).

4.3.1. Διαδίκτυο και φοιτητές

Το διαδίκτυο διαθέτει μία πληθώρα υπηρεσιών που βελτιώνουν και διευκολύνουν τις επαγγελματικές, ψυχαγωγικές και προσωπικές δραστηριότητες των ανθρώπων. Η διείσδυση του στην καθημερινή ζωή έχει επηρεάσει όλους τους τομείς της και όλες τις κατηγορίες ατόμων. Φυσικά, με την πάροδο των χρόνων το διαδίκτυο αξιοποιείται όλο και περισσότερο από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Έχει εξελιχτεί σε ένα από τα σημαντικότερα διδακτικά εργαλεία, προσφέροντας αναρίθμητες δυνατότητες για την αποτελεσματικότερη αφομοίωση των προς μεταλαμπάδευση γνώσεων. Ταυτόχρονα, έχει εισαγάγει νέες προοπτικές στις υπάρχοντες μεθόδους μάθησης και μελέτης, συμβάλλοντας στην βελτιστοποίηση τους. Έχει μεταβάλει τη δομή της εκπαιδευτικής δραστηριότητας και έχει αναμείξει τη δημιουργικότητα και την ευχρηστία με τη μαθησιακή διαδικασία. Εξειδικεύοντας στην περίπτωση των πανεπιστημίων, οι ακαδημαϊκοί είχαν επαφή με το διαδίκτυο ακόμη και στα αρχικά του στάδια. Όπως συμπεραίνεται από την ιστορική ανασκόπηση, οι φοιτητές ήταν από τους πρώτους αποδέκτες του. Ακόμη και στην περίπτωση της Ελλάδας όπου το internet εμφανίστηκε πολύ αργότερα, ήταν γνωστό στη φοιτητική κοινότητα. Από την αρχή οι σπουδαστές είχαν θετική στάση για το νέο μέσο. Προσελκύονταν από τις υπηρεσίες του και την ευκολία στην διεκπεραίωση δραστηριοτήτων και προσπαθούσαν να εξοικειωθούν με αυτό. Απόρροια των παραπάνω είναι δίχως αμφιβολία η ανεπανόρθωτη επιρροή τους από το internet. Σε μια εποχή όπου αρκετοί επαγγελματικοί τομείς βασίζονται στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι εκπαιδευόμενοι υποχρεούνται να τους αξιοποιούν, είναι βέβαιο πως οι φοιτητές έχουν αναπτύξει μία ιδιαίτερη σχέση με το διαδίκτυο (Παπαθανασόπουλος & Αρμενάκης, 2002).

Οι νεότεροι, και το δίχως άλλο και οι φοιτητές, ήταν οι κύριοι δέκτες του internet. Η κατηγορία των σπουδαστών ανέκαθεν αξιοποιούσε τις υπηρεσίες του συχνότερα από τον μέσο πληθυσμό. Τα υψηλά ποσοστά χρήσης όχι μόνο δεν παύουν να υπάρχουν στη σημερινή εποχή, αλλά είναι φανερά αυξημένα. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στο ότι οι σημερινές γενιές μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον κατακλυσμένο από την τεχνολογία και, ως φυσικό επακόλουθο, είναι πιο επιδέξιες στη χρήση της. Οι σπουδαστές, ως άτομα τεχνολογικά εξαρτώμενα, είναι εντατικοί χρήστες του διαδικτύου. Οι σχετικές μελέτες έχουν δείξει ότι το αξιοποιούν με μεγάλη συστηματικότητα και σε καθημερινή βάση, σε σχεδόν καθολικό επίπεδο. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι η συχνότητα και ο χρόνος πλοήγησης στο internet αυξάνεται σταδιακά, αλλά σταθερά με την πάροδο των ετών. Παρόλο που σε όλες τις ηλικιακές ομάδες υπάρχει πια μεγάλη χρήση του διαδικτύου, καμία άλλη δε φτάνει τα επίπεδα που σημείωσαν οι φοιτητές. Η σχέση αυτή γίνεται ακόμη πιο έντονη λόγω του ότι η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι πλέον εφικτή μέσα από άλλες ψηφιακές συσκευές πέρα του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Τουλάχιστον 7 στους 10 νέους χρησιμοποιούν τα κινητά τους τηλέφωνα για να διεκπεραιώσουν τις διαδικτυακές τους υποχρεώσεις και ανάγκες. Παράλληλα, η είσοδος μέσω των προσωπικών τους υπολογιστών δέχεται ύφεση, αν ληφθεί υπόψη το αισθητά μικρότερο ποσοστό που συγκέντρωσαν. Αυτό αποτελεί μία επιβεβαίωση ότι στη σημερινή πραγματικότητα οι νέοι μπορούν να αξιοποιήσουν το internet σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής τους (Liu, 2005; Bana, 2020, Κεχαγιόγλου, 2022).

Επιπρόσθετα, οι λόγοι χρήσης του διαδικτύου για την κατηγορία των φοιτητών αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στην αποκόμιση γνώσεων και τη διασκέδαση. Αναλύοντας περαιτέρω, συνηθίζουν να το αξιοποιούν για επικοινωνιακούς, ενημερωτικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς. Η

κύρια ενασχόληση τους είναι η κοινωνική δικτύωση, με την αναζήτηση πληροφοριών να ακολουθεί κατά πόδας. Ο έλεγχος των email τους, η λήψη αρχείων και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια συμπληρώνουν τις συνήθειες διαδικτυακές δραστηριότητες τους. Οι σπουδαστές επισκέπτονται συχνά το internet για να ανακτήσουν πληροφορίες, να διαβάσουν ψηφιακά τεκμήρια και να ολοκληρώσουν τις πανεπιστημιακές και όχι μόνο υποχρεώσεις τους. Την ίδια στιγμή, το αξιοποιούν το ίδιο εντατικά κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, επικοινωνώντας με άλλους χρήστες και ψυχαγωγώντας τους εαυτούς τους. Είναι εμφανές, ωστόσο, ότι υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς την ασφάλεια και, πολλές φορές, την αξιοπιστία του διαδικτύου. Αν και αναζητούν σε μεγαλύτερο βαθμό τις ηλεκτρονικές από τις έντυπες πηγές, τείνουν να ελέγχουν εξονυχιστικά την ποιότητα τους προτού τις αξιοποιήσουν. Αξίζει, επιπρόσθετα, να τονιστεί ότι για πολλούς φοιτητές η διαδικτυακή ανάγνωση δεν τους εξυπηρετεί. Μερικά από τα χαρακτηριστικά του internet καθιστούν αποτρεπτική ή και αδύνατη την ανάγνωση μέσω αυτού. Υπολογίζεται πως 8 στους 10 σπουδαστές προτιμούν να εκτυπώνουν τα αναγνώσματα που επιθυμούν αντί να τα διαβάσουν από μία ηλεκτρονική συσκευή. Εν ολίγοις, οι σπουδαστές αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στις διαδικτυακές πηγές ανάγνωσης, όμως κατά κανόνα προτιμούν να διαβάζουν με τον παραδοσιακό τρόπο (Liu, 2005; Bana, 2020, Κεχαγιόγλου, 2022).

4.3.2. Διαδίκτυο και αναγνωστική συμπεριφορά

Είναι προφανές πως η αναγνωστική συμπεριφορά έχει επηρεαστεί βαθύτατα από την εξάπλωση του διαδικτύου. Η σημερινή πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή μεταβολή των ανθρώπινων συνηθειών και την είσοδο στην κοινωνία της πληροφορίας. Η πανταχού παρουσία της τεχνολογίας, όπως είναι λογικό, είναι η ζωτική αιτία για την επικράτηση αυτής της κατάστασης. Η πλοήγηση στο διαδίκτυο σήμερα έχει γίνει καθημερινή, και πολλές φορές αναγκαία, συνήθεια. Φυσικό επόμενο είναι η ριζική μετάλλαξη των παλαιότερων αναγνωστικών συνηθειών και πρακτικών. Η πλειοψηφία των ανθρώπων πλέον διεκπεραιώνουν τις καθημερινές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανόμενες εκείνες που σχετίζονται με την ανάγνωση, με τα ψηφιακά μέσα (Obaidullah & Rahman, 2018). Από τις υπάρχουσες μελέτες είναι επιβεβαιωμένο ότι οι φοιτητές είναι εκείνοι που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο πιο συχνά. Αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας τους, από την προσωπική τους ζωή έως την ακαδημαϊκή τους σταδιοδρομία. Αναφορικά με την τελευταία, είναι κατανοητό ότι το διαδίκτυο είναι ένα απαραίτητο εργαλείο για όλες τις εκφάνσεις της πανεπιστημιακής πορείας τους. Η δυνατότητα πρόσβασης από άλλες συσκευές πέρα του ηλεκτρονικού υπολογιστή έχουν εντείνει την εν λόγω συγκυρία. Αρκετές από τις υπάρχουσες διαδικτυακές δραστηριότητες σχετίζονται με τις σπουδές και συνδράμουν στη βελτιστοποίηση τους. Υπάρχει, μάλιστα, ο ισχυρισμός ότι σε πολλές περιπτώσεις το internet ωφελεί τους σπουδαστές σε μεγαλύτερο βαθμό από τις παραδοσιακές μεθόδους ενημέρωσης. Ωστόσο, οι απόψεις για το αν τελικά έχει θετική ή αρνητική επίδραση τόσο στην ανάγνωση, όσο και στις ακαδημαϊκές επιδόσεις, διίστανται (Oyewole & Adegoke, 2018; Bana, 2020).

Ξεκινώντας την ανάλυση αναφορικά με τη συσχέτιση αναγνωσιμότητας και διαδικτύου, είναι απαραίτητη μία ειδική μνεία στις διαδικτυακές υπηρεσίες των πανεπιστημίων και των βιβλιοθηκών. Η ύπαρξη και χρήση τους καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ακαδημαϊκή σταδιοδρομία των σπουδαστών, ενώ ασκούν επιρροή στις αναγνωστικές τους πρακτικές. Η πρωταρχική προσφορά του internet στον εν λόγω τομέα δεν είναι άλλη από τη διαδικτυακή εκπαίδευση. Χάρη στην τεχνολογία πλέον είναι δυνατή η εξ αποστάσεων διδασκαλία μέσω των ηλεκτρονικών συσκευών και τη σύνδεση στο διαδίκτυο. Χρησίμευσε ως εναλλακτική λύση για τις περιπτώσεις που η συγκέντρωση στον τόπο διεξαγωγής των διαλέξεων δεν είναι εφικτή. Εξυπηρετήσε, επίσης, εκείνους που δεν μπορούν για οποιοδήποτε λόγο να δώσουν τη φυσική τους παρουσία. Η πρόσφατη έξαρση της πανδημίας, όπου η διαδικτυακή εκπαίδευση αποτέλεσε μονόδρομος, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής της. Για μία εύλογη χρονική περίοδο έγινε η βασικότερη τακτική ολοκλήρωσης των διαλέξεων. Η

εξάπλωση του διαδικτύου συντέλεσε στο να αποδεσμευτεί η διαδικασία αυτή από τα πανεπιστημιακά όρια. Οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να αφομοιώσουν γνώσεις με ψηφιακές μεθόδους πέρα από τις διαλέξεις, όπως η διαδικτυακή παρακολούθηση σεμιναρίων ή μαθημάτων άλλων ιδρυμάτων και η online περιήγηση σε μουσεία. Η εξ αποστάσεως διδασκαλία συνδυάζει την καθιερωμένη μάθηση με την ευελιξία της τεχνολογίας. Την ίδια στιγμή εξασφαλίζει τη συνέχιση των μαθημάτων όταν οι συνθήκες δεν επιτρέπουν την εκτέλεση των παραδοσιακών μεθόδων (Larreameindy-Joerns & Leinhardt, 2006; Antonijevic, 2018; Dhawan, 2020; Sahin, Balta & Ercan, 2010). Στη συνέχεια, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες διαθέτουν τους προσωπικούς τους ιστότοπους. Επρόκειτο για τις κύριες πηγές πληροφόρησης των φοιτητών, οι οποίες παρέχουν ανά πάσα στιγμή ενημέρωση για τα σχετικά με το πανεπιστήμιο γεγονότα. Η δε ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης εξασφαλίζει πρόσβαση τόσο στον κατάλογο των συλλογών, όσο και σε περαιτέρω πηγές στις οποίες το ίδρυμα έχει κάνει συνδρομή. Ο θεσμός προσφέρει τη χωρίς χρέωση πρόσβαση σε επιστημονικά περιοδικά, που ειδάλλως δε θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν. Παράλληλα, το διαδίκτυο διαθέτει μία πληθώρα επιστημονικών και μη ιστότοπων που μπορούν να εμπλουτίσουν σημαντικά τη θέση των σπουδαστών. Επρόκειτο, άλλωστε, για μία απύθμενη βάση δεδομένων με άπειρη, εύκολα προσβάσιμη, πληροφόρηση. Εκείνοι με τη σειρά τους καλούνται να αξιολογήσουν, να επιλέξουν και να αξιοποιήσουν τους παραπάνω πόρους για την διεκπεραίωση των ακαδημαϊκών αναγκών τους. Τέλος, όλα τα πανεπιστήμια διαθέτουν ηλεκτρονικό εξοπλισμό προς εξυπηρέτηση των εκπαιδευομένων και του προσωπικού (Roesnita & Zainab, 2005; Sahin, Balta & Ercan, 2010).

Το βασικό συμπέρασμα που εξάγεται από τις μελέτες είναι ότι υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις αναφορικά με το αν το διαδίκτυο δρα πλεονεκτικά ή μειονεκτικά στην αναγνωστική κουλτούρα των σπουδαστών. Αποδεδειγμένα η χρήση του έχει και ωφέλιμες και βλαβερές συνέπειες στον βαθμό αναγνωσιμότητας τους. Η εξάρτηση από τις ηλεκτρονικές πηγές και η υπερπληροφόρηση της σύγχρονης εποχής έδωσαν νέες προοπτικές, αλλά και προβλήματα στην όλη διαδικασία. Ο παράγοντας που καθορίζει ποιο από τα δύο θα κυριαρχήσει είναι ο τρόπος αξιοποίησης από τους ίδιους τους σπουδαστές. Ξεκινώντας με τη θετική επίδραση στην αναγνωστική συμπεριφορά, τα μέσα με τα οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί η ανάγνωση έχουν επεκταθεί. Πλέον υπάρχει η δυνατότητα διαβάσματος μέσω της τεχνολογίας. Αυτό αποτελεί και την κυριότερη διαφορά μεταξύ της σημερινής αναγνωσιμότητας με εκείνη του παρελθόντος. Με την επανάσταση του internet και την εγκαθίδρυση του στην καθημερινότητα, η ανάγνωση μπορεί να γίνει μέσα από διαδικτυακούς πόρους, λόγω χάρη ιστοσελίδες, ιστολόγια, forums και ηλεκτρονικά βιβλία και περιοδικά (Obaidullah & Rahman, 2018). Κατά γενική ομολογία, ο μέσος χρόνος που αφιερώνουν οι σημερινοί σπουδαστές στην ανάγνωση είναι μεγαλύτερος από αυτόν των προγενέστερων. Η έξαρση της ψηφιακής τεχνολογίας και της πληροφορίας τους έχουν εξαναγκάσει, κατά κάποιον τρόπο, να διαβάζουν πιο πολύ. Σήμερα το υλικό είναι πιο εύκολα διαθέσιμο και προσβάσιμο από ποτέ άλλοτε. Επομένως, η όλη εμπειρία αναβαθμίζεται χάρη στην απεριόριστη, παγκόσμια και πανταχού παρούσα πληροφόρηση. Το διαδίκτυο αποδεσμεύει τους φοιτητές από τα όρια των παραδοσιακών αναγνωσμάτων και διευρύνει τους ορίζοντες τους. Αξίζει να αναφερθεί ότι έχει διευκολύνει ακόμη και την ανάκτηση του έντυπου υλικού μέσω ορισμένων υπηρεσιών, λόγω χάρη ο OPAC (Hooper & Herath, 2014; Bana, 2020).

Το internet, ακόμη, έχει θετική επίδραση στην απόδοση των φοιτητών, μιας και αναβαθμίζει τις υπάρχουσες μεθόδους μάθησης. Οι υποστηρικτές των ηλεκτρονικών τεκμηρίων επισημαίνουν τη μεγάλη διαδραστικότητα τους έναντι των παραδοσιακών μεθόδων ανάγνωσης, αφού τα κείμενα συνδυάζονται με διάφορα πολυμέσα, όπως εικόνα, ήχο και βίντεο. Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μετατρέπουν το διάβασμα σε πιο ευχάριστη διαδικασία και, συνεπώς, αποτελούν κίνητρο για τους επίδοξους αναγνώστες. Οι σπουδαστές που διαβάζουν συχνά από τέτοιες πηγές παρουσιάζουν βελτιωμένη επίδοση στη διαδικασία μάθησης. Ταυτόχρονα, φαίνονται πιο κινητοποιημένοι και με μεγαλύτερη πυγμή ως προς την ανάγνωση και την ακαδημαϊκή συμπεριφορά τους. Ακριβώς επειδή τα κείμενα στο διαδίκτυο είναι πολυτροπικά, οι αναγνώστες διαθέτουν την ευελιξία να επιλέγουν με ποιον τρόπο θα αναπαράγουν το εκάστοτε τεκμήριο. Ως αποτέλεσμα, οι φοιτητές είναι πιο

ανεξάρτητοι αναφορικά με την αναζήτηση, τη διαχείριση και την ανάγνωση των πληροφοριών που ανακαλύπτουν. Απομακρύνονται από τις δεσμεύσεις των παραδοσιακών τεκμηρίων, γεγονός που τους κάνει πιο ικανούς ερευνητές. Την ίδια στιγμή αυξάνονται η δημιουργικότητα τους και ο ενθουσιασμός τους για το νέο μέσο (Hooper & Herath, 2014; Bana, 2020). Τέλος, δε θα μπορούσε να παραλειφθεί η γενική διεύρυνση των γνώσεων και της αναγνωστικής συμπεριφοράς τους χάρη στα δεδομένα που διαθέτει. Αποτελεί, δηλαδή, μία πολύτιμη πηγή πληροφόρησης για τους σπουδαστές που αναζητούν στοιχεία για τις έρευνες τους. Έτσι, η υποχρεωτική κατάθεση εργασιών τους δεσμεύει να αναζητήσουν και να διαβάσουν μία ποικιλία από πηγές, μερικές από τις οποίες είναι διαθέσιμες σε ψηφιακή μορφή. Η ευρεία πρόσβαση στην πληροφορία διευκολύνει τους φοιτητές να ολοκληρώσουν τα όσα τους ανατίθενται, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους και να καλύψουν πιθανά κενά στις ακαδημαϊκές σπουδές τους (Oyewole & Adegoke, 2018; Sahin, Balta & Ercan, 2010).

Από την αντίθετη πλευρά, ορισμένα χαρακτηριστικά του διαδικτύου λειτουργούν αποτρεπτικά ως προς την αναγνωστική συμπεριφορά των ακαδημαϊκών. Πρωταρχικά, οι περισσότερες μελέτες τονίζουν πως τα έντυπα τεκμήρια είναι πιο αποτελεσματικά και εύκολα κατανοητά από τις ηλεκτρονικές πηγές. Παρ' όλα αυτά επισημαίνεται ότι το διαδίκτυο έχει μεταλλάξει τόσο πολύ την αντίληψη τους, που ενδέχεται να τους απομακρύνει από τα παραδοσιακά αναγνώσματα. Γίνεται λόγος για μία αντιστρόφως ανάλογη κατάσταση, όπου η αυξημένη ανάγνωση ηλεκτρονικών πηγών συνεπάγεται τη μειωμένη ανάγνωση των εντύπων. Οι σύγχρονοι σπουδαστές χάνουν σταδιακά την εξάρτηση από την πατροπαράδοτη ανάγνωση ακριβώς λόγω της ύπαρξης διαφορετικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών. Εξηγώντας αλλιώς, αν και το διαδίκτυο έχει αυξήσει τον χρόνο ανάγνωσης των φοιτητών, έχει μεταλλάξει τις πηγές από τις οποίες διαβάζουν. Οι νέες γενιές χρειάζονται ένα υβριδικό περιβάλλον για την διεκπεραίωση των αναγνωστικών αναγκών τους. Αυτό συνεπάγεται ότι δεν βασίζονται πια αποκλειστικά στα έντυπα μέσα, όπως γινόταν στο παρελθόν. Μία συνέπεια που απορρέει από τη φύση του internet και επηρεάζει την αναγνωσιμότητα είναι η μείωση ανάγνωσης από τοπικές πηγές και γλώσσες. Λόγω του παγκόσμιου ιστού η πλειοψηφία των πληροφοριών διατίθενται στις επικρατούσες γλώσσες (π.χ. Αγγλικά), με τις πηγές σε τοπικές διαλέκτους να είναι μειωμένες. Ως αποτέλεσμα, οι διαδικτυακοί αναγνώστες αναγκάζονται να συμβουλευονται σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα τα εν λόγω τεκμήρια, ενώ περιορίζονται όσοι δεν είναι επιδέξιοι στις ξένες γλώσσες (Hooper & Herath, 2014; Bana, 2020, Loan, 2011).

Συνεχίζοντας, η τεχνολογία έχει σαφώς μεταλλάξει τον σκοπό και τη μέθοδο ανάγνωσης των σπουδαστών. Κατά την παραμονή τους στο διαδίκτυο, οι χρήστες επικεντρώνονται στην περιήγηση ανάμεσα στον τεράστιο αριθμό πηγών παρά στην ίδια την ανάγνωση. Ο όγκος των διαθέσιμων πληροφοριών έχει στρέψει τους αναγνώστες στο να είναι εξαιρετικά επιλεκτικοί στο ποια τεκμήρια θα διαβάσουν, σε ποια σημεία θα εστιάσουν και ποια στοιχεία θα αξιοποιήσουν. Οι σπουδαστές που διαβάζουν από ψηφιακές πηγές βασίζονται στον εντοπισμό λέξεων-κλειδίων και όχι στην ανάγνωση ολόκληρων των κειμένων. Υποστηρίζεται ότι η ανάπτυξη σε ένα ψηφιακό περιβάλλον έχει καταδικάσει τις νέες γενιές σε μία εκτεταμένη αλλά επιφανειακή ανάγνωση, δίχως βάθος. Οι διαδικτυακές πηγές αντιμετωπίζονται κυρίως ως εργαλεία επίλυσης προβλημάτων και ολοκλήρωσης εργασιών. Ένα επιπλέον αρνητικό χαρακτηριστικό που αξίζει αναφοράς είναι ότι το διαδικτυακό διάβασμα συνεπάγεται πρακτικά προβλήματα που δεν προκαλούνται με τα έντυπα τεκμήρια. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, τα οποία απορρέουν από την υπερβολική έκθεση στο internet, αποτελούν η έλλειψη συγκέντρωσης, η έλλειψη κατανόησης και οι ενοχλήσεις στα μάτια και το κεφάλι εξαιτίας της ακτινοβολίας (Liu, 2005; Bana, 2020; Obaidullah & Rahman, 2018).

4.3.3.Book clubs

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η συνδρομή του διαδικτύου στην αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών, οφείλεται να αναλυθούν μερικές από τις υπηρεσίες που την υποβοηθούν. Η πρώτη από αυτές είναι τα book clubs ή, στα ελληνικά, λέσχες ανάγνωσης. Μπορούν να οριστούν

ως πολλαπλές μικρές ομάδες, τα μέλη των οποίων ασχολούνται με την ανάγνωση βιβλίων και, ύστερα, συναντώνται και συζητούν για αυτά. Λειτουργούν υπό το πρίσμα ενός συντονιστή, που είναι υπεύθυνος για την επιλογή των προς ανάγνωση τίτλων και τη ρύθμιση της πορείας των συζητήσεων. Τα μέλη καλούνται να διαβάσουν ένα ανάγνωσμα που κατά πάσα πιθανότητα επιλέγεται από τον συντονιστή, όμως έρχεται σε συμφωνία με τα ενδιαφέροντα τους. Στη συνέχεια ορίζονται συναντήσεις ανά τακτά χρονικά διαστήματα με σκοπό τον σχολιασμό του εκάστοτε βιβλίου. Υπεύθυνοι για τη διοργάνωση τους είναι συνήθως φορείς όπως εκδοτικοί οίκοι, βιβλιοπωλεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων και σύλλογοι. Μπορούν, ωστόσο, να θεσπιστούν και από οποιονδήποτε απασχολούμενο με τον τομέα του βιβλίου. Στη σημερινή εποχή προστέθηκε η δυνατότητα δημιουργίας διαδικτυακών book clubs, όπου όλες οι συζητήσεις γίνονται με τη χρήση του internet και όχι με τη φυσική συγκέντρωση της ομάδας. Η φιλοσοφία και ο τρόπος λειτουργίας τους παραμένει ίδιος με αυτόν των παραδοσιακών λεσχών, παρά την εναλλαγή των μέσων διεκπεραίωσης τους. Σκοπός ύπαρξης των λεσχών ανάγνωσης, είτε των συμβατικών είτε των διαδικτυακών, είναι η δημιουργία μίας φιλικής σχέσης ανάμεσα στον άνθρωπο και το διάβασμα. Αποσκοπεί στην καλλιέργεια των αναγνωστικών συνηθειών μέσα από την επικοινωνία με άλλα άτομα που μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα. Παράλληλα, επιδιώκεται η παραγωγική συζήτηση και η ανταλλαγή απόψεων, συμβάλλοντας τόσο στην ανάπτυξη του λόγου, όσο και στην κοινωνικοποίηση των συμμετεχόντων (EKEBI, 2008; Κοντολέων, 2018).

Αρκετά είναι τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που δημιουργούν λέσχες ανάγνωσης απευθυνόμενες κατά κύριο λόγο στους φοιτητές τους. Η γενική αντιμετώπιση τους προς αυτές μπορεί να χαρακτηριστεί από ουδετερότητα. Αν και δεν αρνούνται πλήρως τις υπηρεσίες τους, δεν αποτελούν πρωταρχική τους επιλογή. Η δημοτικότητα τους στην κατηγορία αυτή δεν είναι μεγάλη, όμως ο αριθμός των συμμετεχόντων δεν κρίνεται αμελητέος. Η εν λόγω στάση μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός πως, σε γενικό πλαίσιο, η μέση ηλικία εγγραφής ενός ατόμου σε μια τέτοια λέσχη κυμαίνεται από τα 26 έως τα 40 χρόνια. Το απόγειο μεν των συμμετεχόντων εντοπίζεται στην ηλικία των 30 χρόνων. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η ανάγκη για τη συμμετοχή σε μία λέσχη βιβλίου δημιουργείται κατά κανόνα μετά την ολοκλήρωση των ακαδημαϊκών σπουδών (Sedo, 2003). Σημειώνεται, βέβαια, ότι με την πάροδο των χρόνων η δημοτικότητα και το κοινό τους έχει αυξηθεί, κυρίως χάρη στην επιρροή των μίντια (Scharber, 2009). Εστιάζοντας στις λέσχες ανάγνωσης που δημιουργούνται από ακαδημαϊκά ιδρύματα, φαίνεται ότι οι φοιτητές είναι θετικά προδιατεθειμένοι προς αυτές. Τα book clubs των πανεπιστημίων έχουν έναν σημαντικό αριθμό συμμετεχόντων και παρουσία στα μέσα. Οι περισσότεροι φοιτητές που συμμετέχουν σε τέτοιες λέσχες δηλώνουν ευχαριστημένοι με την όλη εμπειρία. Συμπληρώνεται, ακόμη, ότι ο αριθμός των συμμετεχόντων ήταν πάντα ικανοποιητικός (Wyant & Bowen, 2018). Οι σπουδαστές, εν αντιθέσει με τους υπόλοιπους αναγνώστες, δείχνουν μία σχεδόν καθολική προτίμηση στις διαδικτυακές λέσχες. Ενώ ο μέσος αναγνώστης προτιμά τα δια ζώσης book clubs, εδώ προσελκύουν ένα μηδαμινό ποσοστό. Η τεράστια επιρροή του διαδικτύου στην καθημερινότητα των νεαρών επαρκεί για να εξηγήσει το γεγονός αυτό. Τέλος, μία από τις βασικές διαπιστώσεις για τις φοιτητικές λέσχες ανάγνωσης και όχι μόνο είναι πως επρόκειτο για μία κατά βάση γυναικοκρατούμενη υπηρεσία. Ακόμη και για τα σημερινά δεδομένα, λίγοι είναι οι άντρες που συμμετέχουν σε τέτοιου είδους ομάδες. Η πραγματικότητα αυτή μπορεί να εξηγηθεί από το γενικότερο συμπέρασμα πως οι άντρες διαβάζουν λιγότερο από τις γυναίκες. Η DeNel Rehberg Sedo δίνει μια πιο κοινωνική εξήγηση για το φαινόμενο, υποδεικνύοντας ως πιθανό αίτιο το λανθασμένο στερεότυπο πως η ανάγνωση και η συζήτηση γύρω από αυτήν αποτελούν γυναικείες δραστηριότητες (Sedo, 2003).

Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η ύπαρξη ενός book club στην αναγνωστική συμπεριφορά των συμμετεχόντων είναι αναρίθμητα. Αρχικά, η κοινωνική υπόσταση τους λειτουργεί ενθαρρυντικά ως προς την απόκτηση και διατήρηση αναγνωστικών συνηθειών. Μέσα από την αλληλεπίδραση και τον διάλογο με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, οι φοιτητές αποκτούν ένα πρωτοποριακό μέσο επαφής με τον κόσμο του βιβλίου. Με την εκμάθηση της κοινωνικοποίησης και την ενίσχυση των σχέσεων

μεταξύ των συμφοιτητών, δημιουργείται σύνδεση ανάμεσα στον αναγνώστη και το βιβλίο ως αντικείμενο. Παράλληλα, η συμμετοχή σε μία ομάδα που βασίζεται στην ανάγνωση εξασφαλίζει ότι θα διαβαστούν περισσότερα τεκμήρια. Οι εμπλεκόμενοι υποχρεούνται να αναγνώσουν τα κείμενα που θα τους δοθούν προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις συζητήσεις. Κατά κάποιον τρόπο, αναγκάζονται να κατανοήσουν εις βάθος το κείμενο και να μην αρκεστούν σε μία επιφανειακή ανάγνωση. Αυτό συνεπάγεται ότι εξερευνούν διαφορετικά είδη κειμένων, βοηθώντας τους στο να σχηματίσουν το αναγνωστικό τους προφίλ και να ανακαλύψουν τις αναγνωστικές προτιμήσεις τους. Με μία φράση, τα book clubs είναι ένας επιτυχημένος τρόπος εισαγωγής ή εντατικοποίησης των σπουδαστών στην κουλτούρα του βιβλίου. Πρόκειται για μία ευχάριστη και ευέλικτη διαδικασία, η οποία μπορεί να αποτελέσει μεγάλο κίνητρο για τη διατήρηση των αναγνωστικών τους συνηθειών. Η ενδεχόμενη διαδικτυακή υπόσταση των λεσχών ανάγνωσης ισχυροποιεί τα πλεονεκτήματα που έτσι κι αλλιώς διαθέτουν. Ο κοινωνικός τους ρόλος αναβαθμίζεται, καθώς δεν υπάρχει περιορισμός ως προς τη γεωγραφική θέση των συμμετεχόντων. Την ίδια στιγμή, είναι πολύ πιο εύκολο να επιτευχθεί η συμμετοχή σημαντικών προσώπων στη συζήτηση (συγγραφείς, εκδότες κ.λπ.), οι οποίοι καταστούν την όλη διαδικασία πιο εποικοδομητική (Dagale, 2022; Petrich, 2015; Wyant & Bowen, 2018; Cooper, 2021; Γαμβρού, 2013).

Στις θετικές επιπτώσεις των λεσχών ανάγνωσης συγκαταλέγεται επίσης η βελτίωση της ακαδημαϊκής τους απόδοσης και, γενικότερα, η πνευματική καλλιέργεια τους. Είναι αποδεδειγμένο πως η εμπλοκή με την ανάγνωση βελτιώνει αισθητά το λεξιλόγιο τους και, ως φυσικό επόμενο, τη ροή του λόγου τους. Η συμμετοχή σε κάποιο book club επισπεύδει τα παραπάνω αποτελέσματα, κυρίως χάρη στον προαναφερόμενο κοινωνικό τους χαρακτήρα. Εξηγώντας, η κοινωνική και συναισθηματική κατάσταση των σπουδαστών είναι εξίσου σημαντική με τις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις. Η επιτυχία σε πανεπιστημιακό και προσωπικό επίπεδο απαιτεί από τους μαθητευόμενους επαρκή εξάσκηση και σε αυτό το κομμάτι. Η συναναστροφή με τους συμφοιτητές και τους καθηγητές τους προσφέρει μεγαλύτερη κινητοποίηση ως προς την εκπαίδευση τους και, επομένως, μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας. Η συμμετοχή στα book clubs είναι ένας εξαιρετικός τρόπος εξάσκησης και αναβάθμισης των εν λόγω χαρακτηριστικών. Ο συχνός διάλογος βελτιώνει την πανεπιστημιακή τους απόδοση, ενώ αποτελεί και μία μέθοδο ελέγχου των συναισθηματικά φορτισμένων καταστάσεων που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν. Μέσα από τις δραστηριότητες της λέσχης εφοδιάζονται με γνώσεις, που απορρέουν και αναβαθμίζονται από τις αλληπάλληλες τοποθετήσεις επί των θεμάτων. Ένα ακόμη αποτέλεσμα της συζήτησης γύρω από τα βιβλία είναι η καλλιέργεια της κριτικής τους σκέψης και η πιθανή μεταβολή των συλλογισμών τους. Οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να ασκούν κριτική πάνω στα έργα που διαβάζουν και να διαμορφώνουν τις προσωπικές τους αντιλήψεις μέσα από αυτήν. Η ενασχόληση με τα book clubs προκαλεί στους φοιτητές την επιθυμία να ασχοληθούν εντατικότερα με την ανάγνωση και να δημιουργήσουν μία σχέση αγάπης με αυτήν. Η αναπόφευκτη συμμετοχή των μελών στις δραστηριότητες προάγει την ανάγκη για περαιτέρω κοινωνικοποίηση και διάλογο. Η συμμετοχή στα book clubs σταδιακά διαμορφώνει αναγνωστικές συνήθειες, τις οποίες οι φοιτητές μαθαίνουν να ενστερνίζονται μέσα από τη δράση τους. Συμπερασματικά, οι λέσχες ανάγνωσης ενθαρρύνουν τους φοιτητές να ασχοληθούν περισσότερο τόσο με την ανάγνωση, όσο και με τη συμμετοχή τους σε κοινωνικά δρώμενα (Dagale, 2022; Petrich, 2015; Wyant & Bowen, 2018; Cooper, 2021; Γαμβρού, 2013).

4.3.4. Online καταστήματα και βιβλιοπωλεία

Μία από τις πιο εμψυχωτικές αλλαγές στην οποία οδήγησε η δημιουργία του διαδικτύου είναι η μέθοδος έρευνας και προμήθευσης των προϊόντων. Η σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από την επαναστατική ανάπτυξη και εδραίωση του ηλεκτρονικού εμπορίου. Το σύγχρονο αυτό φαινόμενο συνδυάζει τις ήδη υπάρχουσες διαδικτυακές υπηρεσίες με ψηφιακές πλατφόρμες που διευκολύνουν τη διαδικασία της ηλεκτρονικής ανταλλαγής χρημάτων. Ορίζεται ως η απευθείας αγορά προϊόντων μέσω του διαδικτύου, χωρίς να είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός διαμεσολαβητή. Επρόκειτο,

ουσιαστικά, για εικονικά εμπορικά σημεία, που απαιτούν την ύπαρξη μίας ιστοσελίδας, μίας διαδικτυακής διεύθυνσης και ενός λογισμικού για να λειτουργήσουν. Οι επισκέπτες μπορούν μέσω αυτών να παραγγείλουν και να αγοράσουν τα αντικείμενα που θέλουν, όπως θα έκαναν και σε ένα παραδοσιακό κατάστημα. Η λογική τους βασίζεται στη μεταφορά της καθιερωμένης διεργασίας προμήθευσης στο ψηφιακό πλαίσιο. Χαρακτηρίζονται από την αυτοματοποίηση όλων των διαθέσιμων λειτουργιών και την απουσία του ανθρώπινου παράγοντα. Οι υπάλληλοι που αναλαμβάνουν την εξυπηρέτηση των πελατών στα φυσικά καταστήματα, στη συγκεκριμένη περίπτωση στα βιβλιοπωλεία, αντικαθίστανται από την ικανοποιητική λειτουργία της τεχνολογίας και την ορθή διεπαφή του συστήματος με τους χρήστες. Οι τελευταίοι ολοκληρώνουν μόνοι τους τις παραγγελίες δίχως την αρωγή κάποιου εξειδικευμένου προσώπου. Δεδομένου ότι ο τρόπος λειτουργίας τους παραμένει ο ίδιος ανεξάρτητα από το είδος των εμπορευμάτων, τα παραπάνω ισχύουν και για την ηλεκτρονική εμπορευματοποίηση των βιβλίων. Μία πληθώρα ηλεκτρονικών βιβλιοπωλείων είναι διαθέσιμη στο διαδίκτυο, στις οποίες μπορεί να πραγματοποιηθεί η διακίνηση και αγορά αναγνωσμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Amazon, το δημοφιλέστερο ηλεκτρονικό κατάστημα στον πλανήτη και το πρώτο ψηφιακό βιβλιοπωλείο στην ιστορία (Φραντζή, 2002; Gupta, Bansal & Bansal, 2013).

Η συμπεριφορά των ακαδημαϊκών αναφορικά με τις διαδικτυακές αγορές είναι το ίδιο δεκτική με αυτήν που έδειξαν στο διαδίκτυο ως σύνολο. Κρίνοντας από το γεγονός ότι το ηλεκτρονικό εμπόριο εισχωρεί όλο και περισσότερο στην καθημερινή ζωή, το παραπάνω δεν αποτελεί έκπληξη. Ως μέλη μίας γενιάς απόλυτα προσκολλημένης στην τεχνολογία, προτιμούν σε γενικό πλαίσιο να κάνουν τις αγορές τους ψηφιακά. Η συντριπτική πλειονότητα, που φτάνει κοντά στην καθολικότητα, έχει υιοθετήσει πλήρως τις διαδικτυακές εμπορικές υπηρεσίες και τις αξιοποιεί διαρκώς. Έχει παρατηρηθεί πως οι νεότεροι σε ηλικία αναγνωρίζουν πιο εύκολα τα πλεονεκτήματα του ηλεκτρονικού εμπορίου από τους μεγαλύτερους τους, ενώ τονίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την ευχέρεια του. Χαρακτηριστικό είναι ότι στα πανεπιστήμια του εξωτερικού, όπου τα συγγράμματα δεν παρέχονται δωρεάν, οι σπουδαστές σχεδόν ομόφωνα προτιμούσαν να τα προμηθεύονται από ψηφιακά καταστήματα και όχι από δια ζώσης. Το σημαντικότερο πόρισμα είναι πως η αντίληψη για το ηλεκτρονικό εμπόριο εξαρτάται από τη γενικότερη νοοτροπία προς το διαδίκτυο. Όσοι, δηλαδή, κάνουν εκτεταμένη χρήση του internet, αξιοποιούν πιο συχνά τις εμπορικές υπηρεσίες του (Jadhav & Khanna, 2016; Foucault & Scheufele, 2002; Muzumdar, 2012).

Οι φοιτητές, επίσης, που είναι ευχαριστημένοι από την εμπειρία τους με το διαδίκτυο τείνουν προς το ηλεκτρονικό εμπόριο. Οι όποιες διαφοροποιήσεις ως προς τον βαθμό χρήσης του αφορούν το υπόβαθρο, τον τρόπο ζωής και τον περίγυρο του εκάστοτε καταναλωτή. Οι δράσεις των φίλων και γνωστών τους, πιο ειδικά, έχουν άμεση επίδραση στη δική τους επιλογή. Έτσι, οι σπουδαστές είναι πιο πιθανό να επιλέξουν την ψηφιακή αγορά ενός βιβλίου εάν και οι συμφοιτητές τους κάνουν το ίδιο. Αναφορικά με τον τρόπο και τον σκοπό χρήσης του ηλεκτρονικού εμπορίου, αποζητούν περισσότερο την πληροφόρηση παρά την αγορά καθαυτή. Οι εμπορικοί ιστότοποι αξιοποιούνται κατά κύριο λόγο για έρευνα αγοράς, δηλαδή για την αναζήτηση προϊόντων και την ανακάλυψη στοιχείων γι' αυτά. Κατά κοινή ομολογία οι σπουδαστές καταναλώνουν αρκετό χρόνο στην σύγκριση ιστοσελίδων και προϊόντων πριν προβούν σε αγορές. Υπολογίζεται πως πραγματοποιούν αγορές από το διαδίκτυο μία φορά τον μήνα, με τα πιο συνηθισμένα μέσα εισόδου σε αυτά να είναι ο προσωπικός υπολογιστής και το κινητό τηλέφωνο. Άξια αναφοράς είναι η γενική δυσπιστία τους ως προς την παράθεση προσωπικών στοιχείων, όπως τα τραπεζικά στοιχεία και οι πληροφορίες των πιστωτικών τους καρτών. Επισημαίνεται, βέβαια, ότι είναι διατεθειμένοι να ρισκάρουν για την αγορά βιβλίων. Το γεγονός ότι δεν είναι ιδιαίτερα ακριβά, ούτε καλύπτουν βιοποριστικές ανάγκες λειτουργεί ως ενθαρρυντικός παράγοντας για την προσωρινή άρση του φόβου τους (Jadhav & Khanna, 2016; Foucault & Scheufele, 2002; Muzumdar, 2012).

Το ηλεκτρονικό εμπόριο κατάφερε να επιλύσει ορισμένους από τους περιορισμούς που υφίστανται στα παραδοσιακά σημεία πωλήσεων. Αυτοί οι παράγοντες επηρέασαν την απόφαση των

φοιτητών για τον τρόπο προμήθευσης των βιβλίων και, το δίχως άλλο, την αναγνωστική συμπεριφορά τους. Η διευκόλυνση και η πρακτικότητα είναι οι λέξεις που μπορούν να συνοψίσουν τη συνεισφορά των online αγορών. Το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι αρωγός στη διαδικασία απόκτησης βιβλίων, μιας και βασικός σκοπός ύπαρξης του είναι η ταχύτερη και καλύτερη εξυπηρέτηση των καταναλωτών. Η συγκεκριμένη μέθοδος αποδείχθηκε πολλές φορές ικανότερη στο να εξυπηρετήσει τις αναγνωστικές ανάγκες των χρηστών και, ως αποτέλεσμα, να καταστήσει την ανάγνωση τους ευκολότερη. Σε αντίθεση με τα δια ζώσης καταστήματα, οι εμπορικές ιστοσελίδες δεν παρουσιάζουν κανέναν τοπικό και χρονικό περιορισμό. Οι καταναλωτές μπορούν να πραγματοποιούν αγορές από οποιοδήποτε ηλεκτρονικό κατάστημα στον κόσμο οποτεδήποτε θελήσουν δίχως την ύπαρξη συγκεκριμένου ωραρίου (Sunitha & Gnanadhas, 2014). Το εκάστοτε βιβλιοπωλείο “χωρά” στην συσκευή των φοιτητών και τους επιτρέπει την ανεξάντλητη έρευνα και προμήθευση υλικού, ενώ τους ελευθερώνει από τις δεσμεύσεις ενός φυσικού χώρου. Ένα σημαντικό προσόν των ηλεκτρονικών καταστημάτων ή βιβλιοπωλείων είναι η τεράστια ποικιλία προϊόντων σε σύγκριση με τα αντίστοιχα δια ζώσης. Οι επιλογές που διατίθενται είναι αισθητά περισσότερες και η πιθανότητα εξάντλησης τους μικρότερη. Τα παραδοσιακά καταστήματα, αντίθετα, διαθέτουν μικρότερη γκάμα και λιγότερα αποθέματα, ιδιαίτερα στις περιφερειακές περιοχές ή στα ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία (Jadhav & Khanna, 2016). Οι πελάτες αποδεσμεύονται από προβλήματα που είναι συνυφασμένα με τους φυσικούς χώρους παροχής βιβλίων, λόγου χάρη η αναμονή σε ουρά και η καθυστέρηση στην εξυπηρέτηση. Παράλληλα, απολαμβάνουν προτερήματα όπως χαμηλότερες τιμές, μεγαλύτερες εκπτώσεις και περισσότερες προσφορές. Ένα ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο είναι μία επιπλέον μέθοδος πρόσβασης στα βιβλία, η οποία προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες στο κοινό για την αγορά και, επομένως, το διάβασμα τους (Gupta, Bansal & Bansal, 2013).

Η παραγγελία από ένα online κατάστημα συνεπάγεται, ακόμη, τη μεγαλύτερη ανεξαρτησία των καταναλωτών αναφορικά με την αναζήτηση, τη σύγκριση και την τελική επιλογή τους. Η κριτική σκέψη και ο τρόπος αξιολόγησης τους εξασκείται, μιας και οι ίδιοι είναι εκείνοι που εξετάζουν τα προϊόντα και τις πληροφορίες που αναγράφονται γι' αυτά. Οι δε πληροφορίες είναι πιο αναλυτικές και ουκ ολίγες φορές συνδέονται από πολυμέσα, που κάνουν την όλη διαδικασία να μοιάζει με την επίσκεψη σε φυσικό κατάστημα. Ωφέλιμο χαρακτηριστικό είναι, επιπρόσθετα, ότι οι εμπορικοί ιστότοποι αποθηκεύουν τις πληροφορίες αναφορικά με τα αντικείμενα που οι χρήστες είδαν ή αγόρασαν κατά τις προηγούμενες επισκέψεις τους. Με τη μέθοδο αυτή σχηματίζεται το προφίλ των πελατών, στο οποίο είναι καταγεγραμμένες οι προτιμήσεις τους. Οι ιστοσελίδες έχουν τη δυνατότητα να προτείνουν προϊόντα που αντιστοιχούν στα εν λόγω στοιχεία. Η εμπειρία της online αγοράς γίνεται πιο προσωποποιημένη, μιας και η αρχική τους σελίδα κατακλύζεται με υλικό που ταιριάζει με τα ενδιαφέροντα τους. Οι ιστοσελίδες αυτές είναι φτιαγμένες έτσι ώστε να προνοούν και να “προβλέπουν” τις αναγνωστικές ανάγκες τους, κάνοντας την επιλογή πιο εύκολη και την αγορά πιο συχνή. Την ίδια στιγμή, δημιουργούν και διατηρούν μία σχέση εμπιστοσύνης με τους καταναλωτές, η οποία ουκ ολίγες φορές είναι πιο ισχυρή από εκείνη ενός υπαλλήλου και ενός πελάτη (Gupta, Bansal & Bansal, 2013). Πρόκειται για έναν βολικό τρόπο πώλησης εμπορευμάτων που εξοπλίζει τους αναγνώστες με επαρκείς πληροφορίες και πιο οικονομικές ευκαιρίες για τα τεκμήρια που επιθυμούν. Οι παραπάνω παράγοντες ενδέχεται να πείσουν κάποιους φοιτητές να προβαίνουν σε συχνότερη αγορά βιβλίων. Τα προτερήματα αυτά μπορούν να τους αποδεσμεύσουν από οποιεσδήποτε αμφιβολίες είχαν για την προμήθευση ενός αναγνώσματος. Μέσω του ηλεκτρονικού εμπορίου, δηλαδή, αγοράζουν βιβλία που υπό άλλες συνθήκες δε θα αγόραζαν. Ένα ψηφιακό βιβλιοπωλείο επιταχύνει τη διατήρηση των αναγνωστικών συνηθειών των φοιτητών, ενώ τους εφοδιάζει με περισσότερες πηγές έρευνας και πληροφόρησης για τις τελευταίες αναγνωστικές τάσεις (Hearn, 2020).

Ειδική μνεία οφείλεται να δοθεί στην πρωτοβουλία πολλών πανεπιστημίων να δημιουργήσουν το δικό τους διαδικτυακό βιβλιοπωλείο. Με αφορμή τις πολλαπλές τεχνολογικές εξελίξεις, πολλά ιδρύματα αποφασίζουν να εντάξουν ένα ηλεκτρονικό κατάστημα στις ήδη υπάρχουσες υπηρεσίες τους. Η εν λόγω δράση είναι συνηθέστερη στα πανεπιστήμια του εξωτερικού,

όπου προϋπάρχει το αντίστοιχο φυσικό κατάστημα ως κομμάτι μιας πανεπιστημιούπολης. Ωστόσο, συναντώνται ελληνικές περιπτώσεις τέτοιων υπηρεσιών. Στα ψηφιακά αυτά μέσα πωλούνται κατά βάση καινούρια ή μεταχειρισμένα επιστημονικά συγγράμματα σε πιο οικονομικές τιμές. Αναγνώσματα που έχουν εκδοθεί από το ίδιο το πανεπιστήμιο ή ακόμη και άλλα είδη βιβλίων (π.χ.: λογοτεχνικά έργα) είναι επίσης συχνά εμπορεύματα. Δεν είναι σπάνια, επίσης, η πώληση επιπλέον υλικού, η οποία ενδεχομένως να φέρει το λογότυπο του ιδρύματος ή του εκάστοτε τμήματος. Η γραφική ύλη, ο ρουχισμός, οι τσάντες, τα CDs και τα αναμνηστικά δώρα είναι μερικά παραδείγματα. Επιπρόσθετα, ο δια ζώσης χώρος ενδέχεται να λειτουργεί ως σημείο διανομής των συγγραμμάτων. Παράλληλα, διαθέτουν περαιτέρω υπηρεσίες προς υποστήριξη διαφόρων πανεπιστημιακών δράσεων και των μελών του (Carrera, 2022; ΕΑΔΠ, 2023).

Οι μεγάλες εταιρίες, πιο ειδικά, προβαίνουν στη σχεδίαση και τη δημιουργία προγραμμάτων προς όφελος της πανεπιστημιακής κοινότητας. Το Barnes and Noble Education, ένα από τα μεγαλύτερα συμπλέγματα ακαδημαϊκών βιβλιοπωλείων, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η δημιουργία τους προσέφερε, πέρα από μία πηγή εσόδων για το ίδιο το πανεπιστήμιο, μία επιπλέον ευκαιρία για ακαδημαϊκή επιτυχία των φοιτητών και μεγαλύτερη σύνδεση με τα βιβλία. Είναι λογικό πως, εφόσον επρόκειτο για ένα ηλεκτρονικό κατάστημα, ένα πανεπιστημιακό βιβλιοπωλείο διαθέτει όλα τα πλεονεκτήματα που αναλύθηκαν παραπάνω. Η ύπαρξη του διευκολύνει τους σπουδαστές με τον ίδιο τρόπο που το κάνουν και όλες οι υπόλοιπες ψηφιακές ιστοσελίδες. Το υλικό είναι συνήθως φθηνότερο, κάτι που συνεπάγεται περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης στη γνώση και την ανάγνωση. Την ίδια στιγμή, έχουν δημιουργηθεί με σκοπό να υπηρετήσουν το πανεπιστήμιο και τις ανάγκες των εκπαιδευομένων. Η ύπαρξη ενός πανεπιστημιακού βιβλιοπωλείου, είτε επρόκειτο για μεγάλη αλυσίδα, είτε έναν μικρό και ανεξάρτητο οργανισμό, μεγιστοποιεί τις πιθανότητες για επιτυχία σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Η εν λόγω υπηρεσία μεταφέρει τη σημασία της εκπαίδευσης στο κοινό και εξασφαλίζει τον κατάλληλο εξοπλισμό ώστε να επέλθει η ορθή ολοκλήρωση των σπουδών τους. Μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μία επιπλέον χείρα βοήθειας, η οποία οδηγεί τους φοιτητές στα σωστά για τη μελέτη τους βιβλία και τους επιτρέπει την όσο πιο δυνατό οικονομικότερη προμήθευσή τους (Carrera, 2022, Barnes & Noble College, 2023).

4.3.5. Online κριτικές

Οι κριτικές βιβλίων συνοδεύει το μεγαλύτερο κομμάτι της ιστορίας της ανάγνωσης. Επρόκειτο για γραπτές αναλύσεις και απόψεις για ένα συγκεκριμένο ανάγνωσμα. Στην αρχική τους μορφή γράφονταν από επαγγελματίες κριτικούς και δημοσιεύονταν σε περιοδικά. Στη σημερινή εποχή, και οι απλοί αναγνώστες μπορούν να αποθέσουν τη γνώμη τους σε διαδικτυακές πλατφόρμες. Αναρίθμητα είναι τα ηλεκτρονικά καταστήματα και βιβλιοπωλεία που παρέχουν τη δυνατότητα απόθεσης κριτικής στα προϊόντα που αγοράστηκαν ή τις υπηρεσίες που χρησιμοποιήθηκαν. Στους ιστότοπους αυτούς συνήθως υπάρχει ειδική περιοχή, στην οποία μπορούν να παρατεθούν οι θετικές ή αρνητικές απόψεις των χρηστών. Οι πελάτες περιγράφουν, ουσιαστικά, την εμπειρία τους με τα προϊόντα που ήρθαν στην κατοχή τους και το αντίκτυπο που εκείνα είχαν (Pee, 2016). Οι διαδικτυακές κριτικές, με μία πρόταση, είναι η έκφραση της γνώμης του καταναλωτή για ένα προϊόν, υπηρεσία ή επιχείρηση, η οποία αποθέτεται σε ιστότοπους και προγράμματα (Valant, 2015). Μπορούν να αντιμετωπιστούν ως η ψηφιακή εκδοχή της διαδικασίας του “από στόμα σε στόμα”, δηλαδή της γνωστοποίησης των προϊόντων μέσω της συζήτησης (Askalidis & Malthouse, 2016). Οι ιστοσελίδες που εμπλέκουν με οποιονδήποτε τρόπο τη δημιουργία κριτικών μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- Ιστότοποι που δημιουργήθηκαν για την εμπορία προϊόντων και περιλαμβάνουν τη δυνατότητα εναπόθεσης κριτικών, όπως το Amazon.
- Ιστότοποι που περιέχουν συνδέσμους προς πλατφόρμες όπου άλλοι χρήστες έχουν αφήσει κριτικές, όπως το Expedia.
- Ιστότοποι που ανατροφοδοτούν προϊόντα και υπηρεσίες χωρίς να τα πουλούν, όπως το

TripAdvisor.

- Ιστότοποι που επιλύουν τα ζητήματα των καταναλωτών και περιλαμβάνουν forums για συζήτηση, όπως το Money Saving Expert.
- Ιστότοποι που εστιάζουν στην αγοραπωλησία προϊόντων με βάση τις κριτικές των αγοραστών και των πωλητών, όπως το eBay.
- Ιστότοποι που απευθύνονται αποκλειστικά στη δημοσίευση κριτικών από αγοραστές και “επικολλούνται” σε κάποιο ηλεκτρονικό κατάστημα, όπως το Reevoo.
- Ιστότοποι που απευθύνονται στην κοινωνική υπόσταση των χρηστών και συμπεριλαμβάνουν τη δυνατότητα σχολίων, όπως το Facebook.
- Ιστότοποι που ασχολούνται αποκλειστικά με την κριτική βιβλίων, όπως το Goodreads

(Valant, 2015).

Οι κριτικές που αφήνουν οι πελάτες στις διαδικτυακές πλατφόρμες αποτελούν μία αρκετά δημοφιλή υπηρεσία. Η μεγάλη πλειοψηφία των διαδικτυακών χρηστών έχουν αποτυπώσει τη γνώμη τους για ένα προϊόν, με πολλούς από αυτούς να το κάνουν κατ' επανάληψη. Παράλληλα, υπολογίζεται ότι 9 στους 10 καταναλωτές διαβάζουν τα γραφόμενα αυτά. Με την πάροδο των χρόνων τα ποσοστά ανάγνωσης των διαδικτυακών κριτικών είναι όλο και υψηλότερα. Στη σημερινή εποχή έχουν φτάσει στο απόγειο τους, με ελάχιστους να μην τις έχουν συμβουλευτεί. Η αντίληψη για την περίπτωση των κριτικών βιβλίων δεν διαφέρει καθόλου από ό,τι περιγράφηκε προηγουμένως. Όπως ισχύει και με τις υπόλοιπες ψηφιακές υπηρεσίες, οι νεότεροι σε ηλικία είναι εκείνοι που τις αξιοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό. Παρατηρείται πως η εν λόγω κατηγορία ατόμων είναι πιο πιθανό τόσο να διαβάσουν, όσο και να γράψουν κριτικές. Φαίνεται, επίσης, να τις εμπιστεύονται περισσότερο και, ως αποτέλεσμα, να επηρεάζονται από αυτές. Εικάζεται ότι όσο πιο νέοι είναι οι χρήστες, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να εμπιστευτούν τις online κριτικές. Έτσι, ελάχιστοι είναι οι σπουδαστές που ασχολούνται με το διαδίκτυο και δεν συμβουλευόμαστε τις κριτικές που έχουν γραφτεί για ένα βιβλίο πριν από την αγορά του (Kumaraguru, 2013; Askalidis & Malthouse, 2016; Anderson, 2015; Sorensen & Rasmussen, 2004; Chevalier & Mayzlin, 2006; Kaemingk, 2020; Howarth, 2023).

Παρόλο που οι έρευνες καταδεικνύουν περιστασιακή χρήση, οι φοιτητές δίνουν μεγάλη βαρύτητα στην άποψη των χρηστών που έχουν ήδη προμηθευτεί το ανάγνωσμα για το οποίο ενδιαφέρονται. Δεν παύει να υπάρχει ένα αξιοπρεπές ποσοστό που ανατρέχει στις κριτικές κάθε φορά που επιθυμούν να προμηθευτούν ένα βιβλίο μέσω διαδικτύου. Μια σημαντική διαφορά από τους μεγαλύτερους σε ηλικία είναι η συσκευή με την οποία προτιμούν να διαβάζουν τις εκάστοτε αξιολογήσεις. Αν και η ανάγνωση και η διατύπωση κριτικών από ηλεκτρονικό υπολογιστή συνεχίζει να υφίσταται, τα smartphones και τα tablets τα έχουν αντικαταστήσει. Εξίσου σημαντικό είναι το πόρισμα πως το πιο υπολογίσιμο κριτήριο για να δοθεί εμπιστοσύνη σε μία αξιολόγηση είναι η γνησιότητα. Οι αναγνώστες πιστεύουν περισσότερο στις κριτικές εκείνες που θεωρούν αυθεντικές. Αν συνδυαστεί με τον μεγάλο αριθμό κριτικών για ένα προϊόν, αυξάνονται οι πιθανότητες θετικής προδιάθεσης από τους επισκέπτες. Ελάχιστοι, βέβαια, είναι εκείνοι που εμπιστεύονται τυφλά όλες τις κριτικές που τους παρουσιάζονται. Υπάρχουν κριτήρια που αυξάνουν την πειστική δύναμη των αξιολογήσεων, όπως η προσεγμένη, μακροσκελής και λεπτομερής μορφή τους ή η συνοδεία από φωτογραφίες των βιβλίων. Η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κυριαρχία των θετικών κριτικών, ακόμη, λειτουργεί ευεργετικά ως προς αυτό το κομμάτι. Είναι κοινή πραγματικότητα ότι η πλειοψηφία των αξιολογήσεων που καταγράφονται είναι θετικές, ωστόσο οι αρνητικές είναι εκείνες που έχουν τη μεγαλύτερη επιρροή στο κοινό, ακόμη και αν είναι αριθμητικά λιγότερες (Kumaraguru, 2013; Askalidis & Malthouse, 2016; Anderson, 2015; Sorensen & Rasmussen, 2004; Chevalier & Mayzlin, 2006; Kaemingk, 2020; Howarth, 2023).

Η εν λόγω υπηρεσία έχει μεταλλάξει τον τρόπο που λειτουργούσε έως τώρα η αξιολόγηση των βιβλίων. Αναβίωσε τις επαγγελματικές κριτικές, που δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς, ενώ ενέπλεξε τους ίδιους τους αναγνώστες στην όλη διαδικασία. Η δυνατότητα των αναγνωστών να αποθέτουν τη γνώμη τους για τα βιβλία που διάβασαν αναδείχθηκε σε ένα εξαιρετικά χρήσιμο

εργαλείο. Η ύπαρξη τους θεωρείται πια απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να ληφθεί η τελική απόφαση των πελατών. Με αφετηρία τη θέση αυτή, είναι απαραίτητη η αναφορά σε ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα των διαδικτυακών αξιολογήσεων, την παροχή πληροφοριών για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που αναζητούνται. Ο ενημερωτικός τους χαρακτήρας τις καθιστά σημαντικές πηγές πληροφόρησης για τους τίτλους που κυκλοφορούν. Η απόθεση μίας κριτικής βιβλίου συνεπάγεται τη δημιουργία ενός τεκμηρίου που υπάρχει σε μόνιμη βάση, ενημερώνοντας τους μελλοντικούς αγοραστές και βοηθώντας τους να κάνουν την επιλογή τους. Οι χρήστες εξοικειώνονται με το ανάγνωσμα και τη θεματολογία του και, ως αποτέλεσμα, γνωρίζουν ποια είναι η κεντρική ιδέα του και τι πρεσβεύει. Σχηματίζουν μία πρώτη άποψη και, έτσι, καθίστανται ικανοί να κάνουν μία εύκολη και γρήγορη αποτίμηση. Με αυτόν τον τρόπο, η τελική απόφαση αναφορικά με την αγορά ή μη ενός αναγνώσματος γίνεται πιο συνειδητή (Valant, 2015; Obeng-Odoom, 2014). Οι αξιολογήσεις μειώνουν το ρίσκο μίας απογοητευτικής συναλλαγής, παράγοντας που έχει σημαντική επιρροή στην εμπειρία των φοιτητών. Στην επίτευξη των παραπάνω συμβάλλει το γεγονός ότι οι online κριτικές δημιουργούνται από άλλους αναγνώστες. Οι ίδιοι οι πελάτες περιγράφουν την αγοραστική τους εμπειρία, κάτι που πείθει πιο εύκολα έναν εν δυνάμει αγοραστή να επιλέξει ένα προϊόν (Woodard, 2018; Obeng-Odoom, 2014).

Επιπρόσθετα, οι αξιολογήσεις λειτουργούν ως ένα μέσο προώθησης των αναγνωσμάτων. Επρόκειτο για έναν τρόπο βαθμολόγησης και κατάταξης των κειμένων, ο οποίος καθορίζει τη δημοσιότητα τους. Οι κριτικές έχουν τη δύναμη να αναδείξουν ή να εκτροχιάσουν ένα βιβλίο. Ο μεγάλος αριθμός εγγεγραμμένων αξιολογήσεων, όπως και η πλειοψηφία των θετικών κριτικών, καθιστά πιο δημοφιλή τα εκάστοτε αναγνώσματα. Αυτό, φυσικά, ωφελεί και τους συγγραφείς τους, αφού διευρύνεται το αναγνωστικό τους κοινό και, παράλληλα, διαφημίζονται με επιτυχία τα έργα τους. Η ύπαρξη κριτικών, ανεξάρτητη από το αν είναι θετικές οι αρνητικές, ξεχωρίζουν ένα ανάγνωσμα από τα υπόλοιπα και του προσδίδουν αξία (Woodard, 2018; Obeng-Odoom, 2014). Οι αξιολογήσεις παρέχουν μία πιο διαπροσωπική αλληλεπίδραση ανάμεσα στις εταιρείες και τους καταναλωτές. Οι τελευταίοι μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα την ειλικρινή γνώμη τους για τα βιβλία που προμηθεύτηκαν, ενώ οι κάτοχοι των ιστοσελίδων λαμβάνουν τις απαντήσεις ως έναν τρόπο βελτίωσης των υπηρεσιών τους. Επιτυγχάνεται, ακόμη, η μεταξύ τους επικοινωνία, καθώς οι κριτικές προέρχονται από απλούς ανθρώπους και όχι επαγγελματίες κριτικούς. Ο εκάστοτε αναγνώστης έχει πρόσβαση στις απόψεις των ομοίων του, ενώ συχνή είναι η δυνατότητα απάντησης στην κριτική τους. Οι αναγνώστες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και προσφέρουν πληροφόρηση ο ένας στον άλλον για την ποιότητα του κατά συζήτηση αναγνώσματος. Τέλος, οι κριτικές αποτελούν μία μέθοδο προσέλκυσης νέων καταναλωτών. Με την ανάγνωση τους έρχονται σε επαφή με προϊόντα ή υπηρεσίες που, υπό άλλες συνθήκες, δεν θα παρατηρούσαν. Αυτό ωφελεί σε μεγάλο βαθμό τις μικρές και τις νέες επιχειρήσεις, αφού οι αξιολογήσεις διαφημίζουν τις ίδιες και τα εμπορεύματά τους. Οι κριτικές βιβλίων αποτελούν μία μέθοδο έκφρασης για τους αναγνώστες, που τους επιτρέπει να αξιολογήσουν τα αναγνώσματα που διάβασαν, αλλά και να βοηθήσουν τους επίδοξους αναγνώστες στις μελλοντικές τους επιλογές. Είναι ένα κατευθυντήριο εργαλείο για όσους επιζητούν πληροφόρηση για τα τεκμήρια που επιθυμούν να διαβάσουν (Valant, 2015).

Οι διαδικτυακές κριτικές επηρεάζουν σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό την τελική απόφαση των σπουδαστών για την αγορά ή μη ενός βιβλίου. Το μεγάλο εύρος πληροφοριών που παρέχουν για τα προϊόντα, όπως και η δυνατότητα των ίδιων των πελατών να αφήνουν κριτικές, μειώνει την αβεβαιότητα τους γι' αυτά. Σε συνδυασμό με το ότι παραμένουν μόνιμα στις πλατφόρμες δίχως να δέχονται επεξεργασία, γίνονται ένα ισχυρό εργαλείο που επιδρά σημαντικά στην επιλογή των αγοραστών. Μάλιστα, υποστηρίζεται πως έχουν τη μεγαλύτερη επιρροή στους χρήστες ύστερα από την τιμή των προϊόντων. Γι' αυτούς τους λόγους, απαραίτητη κρίνεται η απόθεση πρακτικών στοιχείων για το πώς οι online αξιολογήσεις επιδρούν στην ψυχολογία του αναγνώστη. Το γενικότερο συμπέρασμα είναι πως οι κριτικές που εμφανίζονται πρώτες είναι εκείνες που θα καθορίσουν την τελική επιλογή. Οι δέκα πρώτες, πιο συγκεκριμένα, έχουν τη μεγαλύτερη επιρροή. Αντίθετα, όσες βρίσκονται στις τελευταίες θέσεις τείνουν να αγνοούνται ανεξάρτητα από την ποιότητα του

περιεχομένου τους. Η τιμή του βιβλίου, επίσης, έχει σημαντικό αντίκτυπο, μιας και οι αξιολογήσεις για τα ακριβά προϊόντα επηρεάζουν περισσότερο τους πιθανούς καταναλωτές. Αυτό συμβαίνει λόγω της μεγαλύτερης επιφυλακτικότητας τους γι' αυτά, δεδομένου του υψηλού χρηματικού ποσού που θα διαθέσουν. Αντίθετα, οι κριτικές για τα φθηνότερα αναγνώσματα έχουν μικρότερο αντίβαρο ακριβώς επειδή η οικονομική απώλεια από την αγορά τους θα είναι μικρή (Askalidis & Malthouse, 2016).

Συνεχίζοντας με τη φύση του περιεχομένου τους, ισχύει ο γενικός κανόνας πως οι θετικές κριτικές αυξάνουν τις πωλήσεις, ενώ οι αρνητικές τις μειώνουν. Οι τελευταίες, όμως, είναι εκείνες που έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο στη διαμόρφωση άποψης του καταναλωτή. Οι αρνητικές αξιολογήσεις είναι εκείνες που καθορίζουν την απόφαση των υποψήφιων αγοραστών, παρόλο που ο αριθμός τους είναι τρεις φορές μικρότερος από αυτόν των αντίστοιχων θετικών. Πολλοί είναι οι ερευνητές που συμφωνούν πως οι αρνητικές κριτικές έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα και αξία από τις θετικές. Απόδειξη για τον εν λόγω ισχυρισμό είναι ότι η ύπαρξη έστω μίας αρνητικής κριτικής επηρεάζει ανεπανόρθωτα τον πιθανό πελάτη. Από την άλλη μεριά, χρειάζονται πολλαπλές θετικές αξιολογήσεις για να καταφέρουν να πείσουν για την ποιότητα του προς πώληση αναγνώσματος (Pee, 2016; Helsen et al., 2018). Κατά κύριο λόγο ισχύει πως ο μεγάλος αριθμός σε ένα προϊόν, στην προκειμένη περίπτωση σε ένα βιβλίο, συνεπάγεται πως έχει αγοραστεί από αρκετούς πελάτες. Αυτό προδιαθέτει τον αγοραστή πως το εν λόγω προϊόν είναι αξιόπιστο. Παράλληλα, οι επισκέπτες αποζητούν εμπεριστατωμένες αξιολογήσεις, στις οποίες αναφέρονται με λιτό αλλά περιεκτικό τρόπο τα πλεονεκτήματα ή τα μειονεκτήματα του εκάστοτε προϊόντος. Επομένως, παρατηρείται ότι οι μακροσκελείς κριτικές πολλές φορές φέρνουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Ένα τελευταίο γεγονός που χρήζει ειδικής αναφοράς είναι ότι, όταν ένα προϊόν έχει αποκλειστικά άριστες κριτικές, οι πελάτες είναι δύσπιστοι ως προς αυτό (Maslowska, Malthouse & Bernritter, 2017).

4.3.6. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Η επικοινωνία αποτελούσε από τα πρώιμα στάδια της ιστορίας βασική επιδίωξη. Με την πάροδο των αιώνων αναπτύσσονται τεχνολογίες που τη διευκολύνουν, με το διαδίκτυο να αποτελεί το τελευταίο στάδιο. Η δημιουργία του αναβάθμισε την επικοινωνιακή διαδικασία με την εφεύρεση καινοτόμων εφαρμογών. Ένα από τα αποτελέσματα της είναι η εγκαθίδρυση της κοινωνικής δικτύωσης και, ως επακόλουθο, των κοινωνικών δικτύων ή social media. Η εμφάνιση και η υιοθέτηση τους από το κοινό έδωσε νέα πνοή στον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται και διατηρείται η ανθρώπινη επαφή. Επρόκειτο για διαδικτυακές πλατφόρμες, στις οποίες οι χρήστες εγγράφονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Καλούνται να δημιουργήσουν τον προσωπικό τους λογαριασμό, να μοιραστούν οτιδήποτε επιθυμούν με άλλους χρήστες και να ανταλλάξουν πληροφορίες μεταξύ τους. Βασικό χαρακτηριστικό των κοινωνικών δικτύων είναι η δημιουργία και η διαχείριση περιεχομένου, καθώς και η μετέπειτα επικοινωνία με βάση αυτό (Edosomwan et al, 2011; Rafiq et al, 2019). Η βασική ιδέα πίσω από τα social media είναι η δημιουργία ενός προφίλ και η συνεχής ενημέρωση του μέσω της απόθεσης πληροφοριών. Ο λογαριασμός εμπλουτίζεται από τους ίδιους τους χρήστες με κείμενα ή πολυμέσα προς αποτύπωση της προσωπικότητάς τους. Συγχρόνως δίνεται η δυνατότητα προσθήκης άλλων χρηστών στη λίστα των “φίλων” τους, με αποτέλεσμα να αποκτάται αμφίδρομη πρόσβαση στα προφίλ τους (Κιορτσά, 2014). Μπορούν, ακόμη, να δείχνουν την υποστήριξη τους ή να σχολιάζουν αναρτήσεις, συμμετέχοντας σε μία συζήτηση. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν, δηλαδή, διαδικτυακές κοινότητες, οι οποίες αντιστοιχούν στον τρόπο που λειτουργούν οι δια ζώσης κοινωνικές ομάδες. Η εμφάνισή τους έχει επανεξετάσει τον τρόπο που η ανθρωπότητα επικοινωνούσε έως τότε και, σαφώς, έχει επηρεάσει την εκπαίδευση και την ανάγνωση (Rafiq et al, 2019; Kolhar, Kazi & Alameen, 2021).

Με δεδομένη τη συχνή χρήση του διαδικτύου από τους φοιτητές, δεν προκαλούν εντύπωση τα υψηλά ποσοστά καθημερινής ενασχόλησής τους με τα κοινωνικά δίκτυα. Οι νέοι αγκάλιασαν γρήγορα τα μέσα αυτά και τα ενέταξαν στην καθημερινότητά τους χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. Η

χρήση των social media για την κατηγορία των σπουδαστών είναι σχεδόν καθολική. Τουλάχιστον 8 στους 10 περιηγούνται σ' αυτά με μεγάλη συχνότητα, ενώ ελάχιστοι τα χρησιμοποιούν σπάνια. Αποτελούν, μάλιστα, την πρωταρχική δραστηριότητα για την οποία εισέρχονται στο διαδίκτυο (Κεχαγιόγλου, 2022). Η πιο ειδική προσέγγιση είναι αρκετά δύσκολη, αφού η δημοτικότητα μιας σελίδας κοινωνικής δικτύωσης μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου. Το ποιο κοινωνικό δίκτυο υπερσχύει είναι ένας εναλλασσόμενος παράγοντας που δεν μπορεί να προβλεφθεί. Διαφορετικά μέσα αναδεικνύονται σε διαφορετικές περιόδους και οι νέοι φαίνεται ότι ακολουθούν πιστά τις σχετικές τάσεις. Για παράδειγμα, αν και το Facebook είναι ακόμη δημοφιλές και αξιοποιείται συχνά, έχει χάσει την αίγλη που είχε παλαιότερα στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Κοινός παράγοντας, βέβαια, είναι ότι οι σύγχρονοι φοιτητές αποζητούν πρωτίστως την ψυχαγωγία από τα κοινωνικά δίκτυα. Στόχος είναι η ευχάριστη αξιοποίηση του χρόνου τους, ανεξάρτητα από το αν επέρχεται από την επικοινωνία με άλλους, τον διαμοιρασμό πληροφοριών, την παρακολούθηση αναρτήσεων ή την ασυλλόγιστη πλοήγηση. Ισχυρότερο αντίκτυπο, βέβαια, φαίνεται ότι έχει ο επικοινωνιακός χαρακτήρας τους. Αυτό απορρέει από την εστίαση των ερευνητών στη σημαντικότητα της διαφύλαξης και ενδυνάμωσης των προσωπικών σχέσεων. (Τσώνη, Σύψας & Παγγέ, 2015; Mese & Aydin, 2019; Kolhar, Kazi & Alameen, 2021; Τσέκερης κ.ά., 2020; Rafiq et al, 2019). Οι απόψεις αναφορικά με την ανάμειξη των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση δίστανται. Από τη μία, τουλάχιστον το 50% των φοιτητών τα έχει αξιοποιήσει τουλάχιστον μία φορά για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Η ενημέρωση για ακαδημαϊκά ζητήματα χαρακτηρίζεται ως μία συνηθισμένη δραστηριότητα. Ένα ικανό ποσοστό εκμεταλλεύεται τα πλεονεκτήματα των social media προς όφελος των σπουδών τους. Από την άλλη, παρόλο που η κοινοποίηση και η ανταλλαγή ακαδημαϊκών πληροφοριών υφίσταται σαν φαινόμενο, λείπει η μεθοδικότητα. Το ποσοστό όσων τα χρησιμοποιούν συστηματικά για καθαρά διδακτικό στόχο υποστηρίζεται ότι είναι από μικρό έως ελάχιστο (Τσώνη, Σύψας & Παγγέ, 2015; Rafiq et al, 2019).

Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν μεταβάλλει τον τρόπο που οι άνθρωποι εκλαμβάνουν τις έννοιες της πληροφορίας και της επικοινωνίας. Οι τομείς του βιβλίου και της εκπαίδευσης έχουν δεχθεί ριζικές αλλαγές λόγω της εισχώρησης τους στην κοινωνία. Η αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών, φυσικά, δεν έμεινε ανεπηρέαστη από αυτήν την εξέλιξη. Εδώ οφείλεται να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στην επιρροή των επαγγελματιών του βιβλίου και σε εκείνη των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Οι μελέτες καταδεικνύουν ότι τα προτερήματα που προσφέρουν στην ανάγνωση είναι παρόμοια και για τους δύο παράγοντες. Κοινό σημείο είναι ότι η νέα πραγματικότητα επιβάλλει τη δημιουργία προφίλ από τους πάση φύσεως κερδοσκοπικούς και μη οργανισμούς. Έτσι, θεωρείται δεδομένο ότι τόσο τα μέλη της εκδοτικής αλυσίδας (π.χ. συγγραφείς, εκδότες), όσο και τα πανεπιστήμια διαθέτουν λογαριασμούς σε πολλαπλά μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Εξειδικεύοντας στο πρώτο σκέλος, τα social media δίνουν την ευκαιρία στους σπουδαστές να ενημερώνονται εύκολα, γρήγορα και τακτικά για τα αναφορικά με το βιβλίο νέα. Αυτό το χαρακτηριστικό τα καθιστά ισχυρά εργαλεία προώθησης, καθώς αποτελούν μία αποτελεσματική μέθοδο προσέγγισης των αναγνωστών και επέκτασης της αγοράς. Είναι σύνηθες φαινόμενο οι εκδοτικοί οίκοι να διαφημίζουν τα αναγνώσματα τους μέσω των κοινωνικών δικτύων. Συχνή είναι, επιπρόσθετα, η γνωστοποίηση στοιχείων για διάφορες δράσεις των εκδοτικών οίκων, όπως εκδηλώσεις, διαγωνισμούς, κληρώσεις ή προσφορές (Mese & Aydin, 2019; Rafiq et al, 2019; Nguyen et al., 2019).

Τα παραπάνω προάγουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε μία αξιόπιστη πηγή πληροφοριών, όπου οι χρήστες μπορούν να βρουν επίκαιρα στοιχεία για τους τίτλους, τους δημιουργούς και τους εκδοτικούς οίκους που επιθυμούν. Ακόμη, οι ίδιοι οι αναγνώστες μπορούν να συνδράμουν στην προώθηση αυτή. Μέσω της απόθεσης σχολίων και της δημιουργίας δημοσιεύσεων μπορούν να εκφράσουν ανοιχτά τη γνώμη τους για τα βιβλία που διάβασαν. Μπορούν, αλλιώς, να εμπλακούν στην εκδοτική διεργασία και να εκφέρουν άποψη για αυτήν. Διαθέτουν τη δύναμη να καθορίσουν τη δημοτικότητα κάποιων αναγνωσμάτων και, επομένως, το οικονομικό όφελος που θα έχουν οι εκδοτικοί οίκοι. Τα κοινωνικά δίκτυα είναι ένα μέσο με το οποίο δίνεται φωνή στους αναγνώστες. Αυτό συνεπάγεται την επικοινωνία μεταξύ των επαγγελματιών και του κοινού τους και τη δημιουργία

ισχυρών δεσμών. Ως αποτέλεσμα, οι φοιτητές έχουν ένα παραπάνω κίνητρο ενασχόλησης με την ανάγνωση, το οποίο οδηγεί στη μεγαλύτερη αγάπη για το βιβλίο. Τέλος, οι αναγνώστες έχουν την ευκαιρία να μοιραστούν τη γνώμη τους με άλλους λάτρεις των βιβλίων και να δημιουργήσουν διάλογο μεταξύ τους. Όπως αποδείχθηκε από τα γραφόμενα για τις online κριτικές, τα λεγόμενα άλλων χρηστών αποπνέουν εμπιστοσύνη σε εκείνους που αναζητούν πληροφορίες για τα αναγνώσματα της επιλογής τους. Έτσι, προμηθεύονται με φερέγγυες απόψεις από άτομα που έχουν τις ίδιες ιδιότητες με εκείνους, ενώ παράλληλα αλληλεπιδρούν μαζί τους (Mese & Aydin, 2019; Rafiq et al, 2019; Nguyen et al., 2019).

Σε συνέχεια της εν λόγω ανάλυσης, η μνεία στη συσχέτιση των κοινωνικών δικτύων με τα πανεπιστήμια και την ανάγνωση κρίνεται απαραίτητη. Ζωτικής σημασίας είναι η διάκριση δύο περιπτώσεων κατά τις οποίες τα social media συνδέονται με την ακαδημαϊκή διαδικασία. Στην πρώτη, οι φοιτητές προσαρμόζουν τις πλατφόρμες που απευθύνονται στο ευρύ κοινό (Facebook, Instagram, Tiktok κλπ) στις ανάγκες που εκπορεύονται από τις σπουδές τους. Στη δεύτερη, αξιοποιούν τις εφαρμογές εκείνες που έχουν δημιουργηθεί από αυτές τις ανάγκες, όπως το Academia, το ResearchGate και το Mendeley (Tsapali & Paes, 2018). Και εδώ ισχύει ότι η μεγαλύτερη προσφορά των κοινωνικών δικτύων είναι η παροχή και η παραγωγή εύκολης και γρήγορης πληροφόρησης. Τα περισσότερα ακαδημαϊκά ιδρύματα διαθέτουν λογαριασμούς, με τους οποίους κρατούν τους εκπαιδευόμενους ενημέρους για τις δράσεις τους. Η ύπαρξη τους επιτρέπει στους φοιτητές να λαμβάνουν γρήγορα την απαραίτητη για τη σταδιοδρομία τους πληροφόρηση. Παράλληλα, συνδράμουν στη διατήρηση της επαφής με τους καθηγητές και τους συμφοιτητές τους. Με τα κοινωνικά δίκτυα η άνευ ορίων ενημέρωση, αλληλεπίδραση και ανταλλαγή απόψεων με όλα τα πανεπιστημιακά μέλη είναι εφικτή. Προσφέρουν μία σημαντική ευκαιρία για κοινωνικοποίηση και συλλογική μελέτη, όπως και για απόκτηση, διαχείριση και διαμοιρασμό περισσότερων γνώσεων. Τα παραπάνω συνεπάγονται μεγαλύτερη εμπλοκή με τη σχολή και επομένως με το διάβασμα (Mese & Aydin, 2019; Rafiq et al, 2019; Blankenship, 2011).

Επιπρόσθετα, τα κοινωνικά δίκτυα αξιοποιούνται από ένα μεγάλο ποσοστό πανεπιστημιακών ιδρυμάτων κατά τη διάρκεια των διαλέξεων ή των συνεδριών. Η προβολή πολυμέσων που προέρχονται από αυτά δεν είναι σπάνιο φαινόμενο. Τα βίντεο στο Youtube και τα άρθρα παρμένα από ιστολόγια ή προφίλ επιστημόνων είναι μερικά παραδείγματα. Τα παραπάνω συμπληρώνουν τα λεγόμενα των καθηγητών και δίνουν έναυσμα στους φοιτητές για έρευνα και, σαφώς, ανάγνωση (Mese & Aydin, 2019; Rafiq et al, 2019; Blankenship, 2011). Τα social media, ειδικότερα εκείνα της δεύτερης κατηγορίας, μπορούν να συνδράμουν θετικά στην ακαδημαϊκή πρόοδο των φοιτητών. Η δυνατότητα της ανταλλαγής ιδεών τους εφοδιάζει με νέες ευκαιρίες στη γνώση. Το ίδιο κάνει και το άπλετο υλικό από τις ειδικά διαμορφωμένες για φοιτητές πλατφόρμες. Πολλές από αυτές αποτελούν πηγές που εμπλουτίζουν τη βιβλιογραφία τους, γεγονός που τις καθιστά πολύτιμα μέσα ολοκλήρωσης των ερευνών τους. Μετατρέπουν, ακόμη, τη μάθηση σε μία ψυχαγωγική διαδικασία χάρη στη διαδραστικότητα και την ευκολία χρήσης τους. Τα εν λόγω διαδικτυακά περιβάλλοντα προάγουν το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων και αποτελούν κίνητρο για αυτούς ώστε να διαβάζουν περισσότερα τεκμήρια. Αυτό οδηγεί στην αποτελεσματική εκπαίδευση, η οποία με τη σειρά της αυξάνει τις πιθανότητες δημιουργίας αναγνωστικών συμπεριφορών (Chukwuere, 2021; Akram & Kumar, 2017).

Η διττή επιρροή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στους ακαδημαϊκούς αναγνώστες είναι ένα από τα βασικά πορίσματα των ερευνητών. Παρά τη θετική επίδραση που ενδέχεται να έχουν στην αναγνωσιμότητα, η λάθος αξιοποίηση τους μπορεί να αποβεί επιβλαβής ή και καταστροφική. Οι σύγχρονοι φοιτητές γεννούνται σε μία κοινωνία ολοκληρωτικά εναρμονισμένη με την τεχνολογία, που απαιτεί την εξοικείωση με τα social media. Ωστόσο, η υπερβολική ενασχόληση έχει αρνητικό αντίκτυπο στις μαθητικές τους επιδόσεις. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι ο πρωταρχικός σκοπός χρήσης τους είναι ψυχαγωγικός και όχι εκπαιδευτικός. Από αυτό μπορεί να δοθεί το πόρισμα ότι στον ελεύθερο χρόνο τους προτιμούν την περιήγηση στα κοινωνικά δίκτυα από τη μελέτη. Έχει αποδειχθεί ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν εύκολα να αποσπάσουν την προσοχή από την ανάγνωση.

Η υπέρμετρη αξιοποίηση τους κωλυσιεργεί την όλη διαδικασία, με αποτέλεσμα οι χρήστες να μην μπορούν να συγκεντρωθούν και να γίνουν παραγωγικοί. Μάλιστα, μία συνηθισμένη συμπεριφορά των σπουδαστών είναι να διαβάζουν “σερφάροντας” ταυτόχρονα στους λογαριασμούς τους. Στην εν λόγω περίπτωση ενδέχεται να αναβάλουν τις πανεπιστημιακές τους υποχρεώσεις για χάρη των κοινωνικών δικτύων και να χάσουν πολύτιμο χρόνο. Πιθανός είναι ακόμη και ο εθισμός στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η απόδοση και οι βαθμοί τους σταδιακά μειώνονται και, όπως είναι λογικό, οι πιθανότητες για ακαδημαϊκή επιτυχία λιγοστεύουν. Η παρούσα κατάσταση δημιουργεί ένα τέλμα και στην αναγνωστική συμπεριφορά τους καθαυτή και στην ποιότητα των τεκμηρίων που συνεχίζουν να διαβάζουν. Τα social media προάγουν την εύκολη και σύντομη πληροφόρηση, εμποδίζοντας την εκ βάθους έρευνα και περιορίζοντας τους χρήστες σε μία επιφανειακή ανάγνωση. Ένα ακόμη πλήγμα της συστηματικής ενασχόλησης με τα social media είναι η απλοποίηση της γραφής τους. Για τη διαδικτυακή τους επικοινωνία οι νέοι συνηθίζουν να χρησιμοποιούν συντομευμένους τύπους λέξεων (τη λεγόμενη “αργκό”) για λόγους συντομίας. Αυτό οδηγεί μακροπρόθεσμα στην αδυναμία έκφρασης τους στον γραπτό λόγο. Οι ικανότητες της γραφής και την ανάγνωσης είναι αλληλοεξαρτώμενες, έτσι η κακή επίδοση στη μία περίπτωση συνεπάγεται κακή επίδοση και στην άλλη (Rafiq et al., 2019; Akram & Kumar, 2017)

4.3.7.Book blogs

Τέλος, αξίζει να αναφερθούν τα blogs ή, όπως μεταφράζονται στα ελληνικά, ιστολόγια, τα οποία επρόκειτο για μία υποκατηγορία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Είναι, πιο αναλυτικά, διαδικτυακές πηγές που περιγράφουν την καθημερινότητα και τις απόψεις του διαχειριστή. Μπορούν να αντιμετωπιστούν ως το ψηφιακό ημερολόγιο του δημιουργού, όπου εκφράζει ελεύθερα τις προσωπικές του πεποιθήσεις με τη συνδυαστική χρήση του κειμένου και των πολυμέσων και, ύστερα, τις δημοσιεύει (Puschmann, 2013). Ένας ακριβής ορισμός της υπηρεσίας δίνεται από τους Adeola Abdulateef Elegu και Bahire Efe Özad:

“Ένα blog αναφέρεται σε ένα κοινόχρηστο διαδικτυακό περιοδικό όπου οι συγγραφείς δημοσιεύουν καθημερινές καταχωρήσεις και μακρά σχόλια σχετικά με τις εμπειρίες και τις απόψεις τους για μυριάδες ζητήματα” (Elegu & Özad, 2018, p. 81)

Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι παρέχουν στους απλούς πολίτες τη δυνατότητα να εκδίδουν τα προσωπικά τους κείμενα σε έναν δικό τους διαδικτυακό χώρο. Ανήκουν, δηλαδή, σε ένα άτομο ή ομάδα, που αναλαμβάνουν τη διαχείριση όλων των λειτουργιών της ιστοσελίδας. Σε αντίθεση με τη δομή άλλων ιστότοπων, όπου υπάρχει ένα σύστημα ελέγχου του περιεχομένου, τα blogs είναι ανεξάρτητες πηγές. Οι δημοσιεύσεις τους δεν φιλτράρονται, οπότε δίνεται στους δημιουργούς μεγαλύτερη ελευθερία έκφρασης (Foasberg, 2012). Από τα παραπάνω γίνεται σαφής ο έντονος υποκειμενικός χαρακτήρας τους, η αυθεντικότητα και πρωτοτυπία τους. Η εμφάνιση τους αποτέλεσε ένα μεταβατικό στάδιο προς τη σύγχρονη διαδικασία διάδοσης πληροφοριών (Elegu & Özad, 2018). Η βασική χρήση των blogs είναι ο διαμοιρασμός των απόψεων του δημιουργού και, επομένως, η προσπάθεια επικοινωνίας του με τους υπόλοιπους χρήστες. Ερευνητές τονίζουν ότι έχουν καταφέρει να εισχωρήσουν αρκετά στον επιχειρησιακό και τον εκπαιδευτικό τομέα (Puschmann, 2013).

Μιας και δίνεται απεριόριστη ελευθερία στον δημιουργό για το περιεχόμενο του ιστολογίου του, η θεματολογία του εξαρτάται αποκλειστικά από τον ίδιο χωρίς να ασκείται έλεγχος από τρίτους. Έτσι, υπάρχουν αρκετά ιστολόγια αφιερωμένα στην ανάγνωση και τα βιβλία, τα λεγόμενα book blogs, ιστολόγια βιβλίων ή βιβλιοφιλικά ιστολόγια. Μπορούν να παρομοιαστούν με τα άρθρα που δημοσιεύονται στα λογοτεχνικά περιοδικά. Ωστόσο, οι δημοσιεύσεις των book blogs είναι μικρότερες σε μέγεθος, πιο άμεσες και δεν δέχονται επεξεργασία. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούνται τέσσερις κατηγορίες τέτοιων ιστοσελίδων:

- Επαγγελματικά ιστολόγια κερδοσκοπικού χαρακτήρα: Δημιουργούνται από υπηρεσίες ή πρόσωπα σχετικά με τη βιβλιοπαραγωγή, λόγω χάρη από συγγραφείς, βιβλιοπωλεία, περιοδικά και εκδοτικούς οίκους. Πρωταρχικός σκοπός ύπαρξής τους είναι η προώθηση και

η διαφήμιση των έργων τους, παρόλο που τα blogs τους εμπλουτίζονται και με προσωπικά τους άρθρα αναφορικά με τον τομέα εργασίας τους.

- Επαγγελματικά ιστολόγια μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα: Δημιουργούνται από έναν ή περισσότερους επαγγελματίες του βιβλίου (κυρίως βιβλιοθηκονόμους) και συνδέονται με κάποιον σχετικό οργανισμό, όπως μία βιβλιοθήκη. Ο ρόλος τους είναι πληροφοριακός, καθώς αποσκοπούν στην ενημέρωση του κοινού αναφορικά με τα βιβλία. Δημοσιεύουν, επίσης, γενικότερες πληροφορίες για τον εκδοτικό τομέα και για τις δράσεις που θεσπίζονται από αυτόν.
- Διαχειριζόμενα από ένα άτομο, μη επαγγελματικά ιστολόγια: Επρόκειτο για τη συνηθέστερη κατηγορία λογοτεχνικών ιστολογίων. Μέλη της αναγνωστικής κοινότητας, που δεν επαγγέλλονται κάτι σχετικό με τον τομέα του βιβλίου, τα δημιουργούν με σκοπό να μοιραστούν τις προσωπικές τους απόψεις για την ανάγνωση. Οι διαχειριστές των book blogs είναι συνάμα τακτικοί αναγνώστες και, γι' αυτόν τον λόγο, δημοσιεύουν τη γνώμη τους με την υπόλοιπη αναγνωστική κοινότητα. Συνήθεις δραστηριότητες τους αποτελούν οι παραθέσεις στοιχείων σχετικά με τη λογοτεχνία, οι κριτικές βιβλίων και οι μεταξύ τους συγκρίσεις.
- Διαχειριζόμενα από πολλά άτομα, μη επαγγελματικά ιστολόγια: Η ιδεολογία πίσω τους είναι παρόμοια με εκείνη των blogs που είναι διαχειριζόμενα από ένα άτομο. Ο βασικός στόχος και σ' αυτήν την περίπτωση είναι η γνωστοποίηση των προσωπικών απόψεων των δημιουργών για ζητήματα που αφορούν την ανάγνωση. Η μοναδική διαφορά είναι η μεγαλύτερη ενεργητικότητα τους χάρη στην ταυτόχρονη ενασχόληση πολλών ατόμων.

(Steiner, 2010).

Όσοι διανύουν τη δεκαετία των 20 χρόνων αντιμετωπίζουν θετικά την ύπαρξη των ιστολογίων. Αναφορικά με τους σπουδαστές, τα δύο-τρίτα διαβάζουν τέτοιες ιστοσελίδες, ενώ υπολογίζεται ότι τουλάχιστον 7 στους 10 έχουν δημιουργήσει το προσωπικό τους ιστολόγιο. Ακόμη, μεγάλο ποσοστό αφιερώνει μέρος του χρόνου τους για την ανάγνωση άλλων blogs, με τα στατιστικά να δηλώνουν πως έχουν επισκεφτεί τουλάχιστον ένα ιστολόγιο σε διάστημα δώδεκα μηνών (Head, Hoek & Hostetler, 2017). Επιπρόσθετα, οι περισσότεροι φοιτητές έχουν χρησιμοποιήσει blogs πριν από την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο, κυρίως για να επισκεφτούν άλλα ιστολόγια και να σχολιάσουν σ' αυτά. Ο χρόνος ενασχόλησης, βέβαια, με την ανάγνωση των blogs είναι συνήθως λίγος, μην ξεπερνώντας τη μισή ώρα. Η δημιουργία και διαχείριση τους, παρά το ενδιαφέρον που δείχνουν οι φοιτητές, δεν έχει μεγάλη απήχηση. Αξιοπρόσεκτο είναι πως ένα σημαντικό ποσοστό άρχισε την ενασχόληση του κατά τη διάρκεια των σπουδών, συνήθως ύστερα από προτροπή του διδακτικού προσωπικού. Αυτό αποδεικνύεται από το αυξημένο νούμερο εκπαιδευόμενων με ελάχιστη έως μηδαμινή εμπειρία στη σύνθεση ιστολογίων. Οι ακαδημαϊκοί που διαχειρίζονται το προσωπικό τους ιστολόγιο συνηθίζουν να δημοσιεύουν λίγα άρθρα με μικρή έκταση (Albaugh, 2014; Al-Fadda & Al-Yahya, 2010; Said et al, 2013).

Επιπρόσθετα, το φύλο διαδραματίζει καίριο ρόλο στην παρούσα διαδικτυακή δραστηριότητα. Παρατηρείται πως οι γυναίκες ασχολούνται εντατικότερα με τα ιστολόγια, είτε πρόκειται για την συγγραφή άρθρων, είτε για την ανάγνωση και τον σχολιασμό σε άλλα blogs (Albaugh, 2014; Al-Fadda & Al-Yahya, 2010; Said et al, 2013). Οφείλεται να τονιστεί πως πολλά πανεπιστημιακά ιδρύματα προτρέπουν τη χρήση εκπαιδευτικών blogs. Προσφέρουν στους μαθητευόμενους, πιο ειδικά, τη δυνατότητα να τα σχεδιάζουν και να τα διαχειρίζονται, είτε ατομικά, είτε ομαδικά. Η εν λόγω τακτική εκλαμβάνεται θετικά, αν ληφθεί υπόψη ο μεγάλος αριθμός συμμετοχών, ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή μη προηγούμενης εμπειρίας με τα blogs (Τσιωτάκης, Ρούσσινος & Τζιμογιάννης, 2012). Τα δημοφιλέστερα θέματα για τους φοιτητές, ωστόσο, δε σχετίζονται με την εκπαίδευση, αλλά για δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου ή για την εκμάθηση πρακτικών στοιχείων (π.χ.: βήμα προς βήμα οδηγίες). Ως επί το πλείστον οι σπουδαστές αξιοποιούν τα ιστολόγια προς συμπλήρωση των ήδη υπάρχοντων γνώσεών τους. Συνήθως τα συνδυάζουν με άλλες διαδικτυακές πηγές, όπως το Youtube. Η παροχή αξιόπιστων και πρόσφατων πληροφοριών χωρίς την υποχρέωση κατάθεσης

χρηματικού ποσού αποτελεί τη βασική αιτία χρήσης από τους ακαδημαϊκούς (Head, Hoeck & Hostetler, 2017).

Ερευνώντας τα προτερήματα της διαχείρισης ή ανάγνωσης ιστολογίων στην αναγνωσιμότητα των φοιτητών, η αρχική διαπίστωση είναι πως αποτελούν σημαντικές πηγές άντλησης πληροφοριών. Η επίσκεψη σε blogs για ενημερωτικούς σκοπούς είναι μία συνήθης και αποτελεσματική τακτική, διότι παρέχουν τρέχουσες και συνήθως αξιόπιστες πληροφορίες για κάθε θεματική κατηγορία. Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι τα στοιχεία που καταγράφονται στα ιστολόγια θεωρούνται πιο ειλικρινή από αυτά άλλων μέσων, με την πλειοψηφία να τα εμπιστεύεται (Head, Hoeck & Hostetler, 2017). Το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο στα book blogs, μιας και τα άρθρα από τους απλούς αναγνώστες χαρακτηρίζονται σε γενικές γραμμές πιο έμπιστα. Την ίδια στιγμή, τα blogs προσφέρουν διασκέδαση στους αναγνώστες τους. Αρκετοί είναι εκείνοι που τα διαβάζουν για ψυχαγωγικούς λόγους, προς αξιοποίηση του διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου τους (Huang, Chou & Lin, 2008). Ακόμη, η διατήρηση ενός ιστολογίου, ιδιαίτερα όταν συμβαίνει εντός των ακαδημαϊκών πλαισίων, ενδυναμώνει την προσωπικότητα του ατόμου και την κριτική του σκέψη. Η δημιουργία άρθρων καλεί τους φοιτητές να ερευνήσουν τις απόψεις τους, έτσι ώστε να τις διατυπώσουν σε κείμενο με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να ερμηνευτούν από τρίτους. Η παρούσα διαδικασία αναπτύσσει την αυτοπεποίθηση των σπουδαστών στο να εκφράζουν τις ιδεολογίες τους, ενώ αποτελεί σημαντική μέθοδος αξιολόγησης τους (Williams & Jacobs, 2004).

Ακόμη, βελτιώνεται η συγγραφική τους ικανότητα, η οποία επηρεάζει θετικά τη συνολική ακαδημαϊκή τους επίδοση. Τα ιστολόγια μπορούν να εμπλουτίσουν την εκπαιδευτική διαδικασία καθαυτή μέσα από τη διάθεση συνδέσμων υπερκειμένου και την ανταλλαγή σχολίων. Τόσο η μελέτη των συνδέσμων συμπληρωματικά με το διαθέσιμο μαθησιακό υλικό, όσο και η δημιουργία διαλόγου μέσα από την διαδικτυακή επικοινωνία, βοηθούν στην αναθεώρηση των μαθητών για τις έννοιες που έχουν ήδη διδαχτεί. Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο των blogs είναι πιθανό να δημιουργήσει προβληματισμό για διάφορα ζητήματα της καθημερινότητας των σπουδαστών και, μακροπρόθεσμα, να μεταβάλλει τις αξίες τους για αυτά (Williams & Jacobs, 2004). Τα εκπαιδευτικά ιστολόγια, επιπλέον, συνεισφέρουν ενεργά στη διαμόρφωση της διανοητικής και κοινωνικής ανάπτυξης τους. Προσφέρουν μεγαλύτερη ευελιξία συγκριτικά με τις παραδοσιακές μεθόδους εκμάθησης, ενώ παρέχουν αμεσότερη υποστήριξη και ταχύτερα αποτελέσματα. Ενθαρρύνουν σημαντικά τη συμμετοχή, τη συνεργασία και την κριτική σκέψη, συνδράμοντας στην αισθητή βελτίωση τους. Τα παραπάνω συνεπάγονται την πιο ενεργή ενασχόληση των ακαδημαϊκών με το αντικείμενο των σπουδών τους, καθώς και την πιο δημιουργική εκμάθηση χρήσιμων στοιχείων. Παράλληλα, παρατηρήθηκε πρόοδος στις ικανότητες τους όσον αφορά τον τρόπο έκφρασης και το συγγραφικό τους ύφος (Shana & Abulibdeh, 2015).

Το βασικότερο κίνητρο, βέβαια, που ωθεί την ανάγνωση τους είναι η κοινωνική τους διάσταση. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να σχολιάζουν τις δημοσιεύσεις του δημιουργού, επιτρέποντας την αλληλεπίδραση τόσο με τον ίδιο, όσο και με τους άλλους χρήστες. Τα ιστολόγια προωθούν την επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ των χρηστών. Όταν, ειδικότερα, πραγματεύεται ακαδημαϊκά θέματα και δημιουργείται σε πανεπιστημιακά πλαίσια, αποτελεί σημείο συνάντησης των φοιτητών, όπως γίνεται και σε ένα κοινό κοινωνικό δίκτυο όπως το Facebook. Μέσα από την καταγραφή άρθρων και, περισσότερο, την εναπόθεση σχολίων οι φοιτητές βοηθούν ο ένας τον άλλον σε διάφορα ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων και των ακαδημαϊκών τους υποχρεώσεων. Επρόκειτο, με λίγα λόγια, για μία υπηρεσία με κεντρικό άξονα τους αναγνώστες και τη μεταξύ τους σχέση (Leslie & Murphy, 2008). Ο προσωποποιημένος χαρακτήρας των blogs είναι εκείνος που ελκύει το κοινό. Ο δημιουργός παραθέτει στα άρθρα στοιχεία της προσωπικότητας του, κάτι που συνεπάγεται τη διαμόρφωση μιας πιο στενής σύνδεσης με τους αναγνώστες. Η επαφή αυτή μπορεί να παρομοιαστεί με μία δια ζώσης συζήτηση, εφόσον εμφανίζει παρόμοια προτερήματα. Αν και η επικοινωνία γίνεται μέσω ηλεκτρονικών συσκευών, δημιουργείται ένα κλίμα με επίκεντρο τον διάλογο και τη συλλογικότητα. Οι συμμετέχοντες βρίσκονται σε ένα περιβάλλον όπου μπορούν να

μετέχουν στο ευρύτερο φαινόμενο της ανάγνωσης και να λάβουν θέση σε σχέση με αυτό. Εντάσσονται σε μία συγκεκριμένη ομάδα, γίνονται αποδεκτοί από αυτήν και τοποθετούν τον εαυτό τους σε μία συσχετική θέση με τον πολιτισμό και την ανάγνωση (Steiner, 2010).

Οι bloggers, ανεξάρτητα από το αν είναι επαγγελματίες ή μη, αποτελούν κομμάτι του εμπορίου του βιβλίου. Υπηρεσίες της εκδοτικής διεργασίας όπως το μάρκετινγκ, η διανομή και οι λογοτεχνικές τάσεις, είναι αλληλοεξαρτώμενες με τα ιστολόγια. Οι Nolan και Dane τονίζουν ότι οι συντελεστές της βιβλιοπαραγωγής, ιδιαίτερα εκείνοι που σχετίζονται με το διαφημιστικό κομμάτι, επωφελούνται από τις σχετικές με το βιβλίο δραστηριότητες του κοινού. Ο μεγάλος όγκος εκδιδόμενων τίτλων δεν επιτρέπει στους εκδότες να δώσουν την ίδια προσοχή σε όλα τα έργα. Σε συνδυασμό με την έλλειψη χρόνου, δίνεται βαρύτητα στα πιο εμπορικά και ευπώλητα αναγνώσματα. Οι διαχειριστές των blogs δίνουν μία συμβιβαστική λύση στο πρόβλημα, συζητώντας για έργα που πιθανό να παραγκωνίζονταν από τα υπόλοιπα μέσα. Η ενασχόληση τους αυτή γνωστοποιεί στο κοινό αναγνώσματα που πολλές φορές δεν δύναται να γίνουν γνωστά από κριτικούς ή εκδότες εξαιτίας του υπερβολικού αριθμού εκδιδόμενων βιβλίων. Οι συντελεστές των εν λόγω έργων προωθούνται επίσης από τα blogs μέσω της κριτικής ή της αναφοράς σ' αυτά. Τα blogs, δηλαδή, προωθούν τα αναγνώσματα και συνδράμουν στη διακίνηση τους (Nolan & Dane, 2018; Steiner, 2010).

4.3.8.Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του διαδικτύου

Αναμφίβολη είναι η πελώρια συνδρομή του διαδικτύου στην ανθρώπινη ζωή, συγκαταλέγοντας και τον πανεπιστημιακό τομέα. Πολλά από τα γνωρίσματα του μετάλλαξαν προς το καλύτερο την εκπαιδευτική διαδικασία και την διεκπεραίωση των ακαδημαϊκών υποχρεώσεων. Λόγος οφείλεται να γίνει, αρχικά, για τη διευκόλυνση της αναζήτησης και ανάκτησης πληροφοριών στη σύγχρονη εποχή. Πριν την εφεύρεση και καθιέρωση του διαδικτύου, η εύρεση στοιχείων ήταν μία απαιτητική διαδικασία. Προκειμένου να διεκπεραιώσουν τις εργασίες τους, οι χρήστες κατέφευγαν αναγκαστικά στην μελέτη έντυπων βιβλίων. Ήταν υποχρεωμένοι είτε να τα προμηθευτούν με προσωπική τους οικονομική επιβάρυνση, είτε να τα δανειστούν. Το internet προσέφερε στο κοινό έναν εξαιρετικά απλό τρόπο ανεύρεσης πληροφοριών. Ο αριθμός των διαθέσιμων ιστοσελίδων στο Web είναι αλογάριαστος και συνεχώς αυξάνεται, ενώ η προσβασιμότητα σε αυτές γίνεται εφικτή με το πάτημα ενός κουμπιού. Ταυτόχρονα, περιλαμβάνουν τρέχουσες και πρόσφατες πληροφορίες, οι οποίες ικανοποιούν τις ανάγκες των χρηστών. Ειδική μνεία πρέπει να δοθεί στις μηχανές αναζήτησης, όπως η παγκοσμίως γνωστή Google. Χάρη στην ευκολία χρήσης και την ανοιχτή προσπελασιμότητα τους, είναι ο πρωταρχικός διαδικτυακός τόπος που συμβουλευονται οι φοιτητές προκειμένου να αναζητήσουν πληροφορίες. Οι μηχανές αυτές επιτρέπουν την πρόσβαση στο σύνολο των ιστότοπων που αντιστοιχούν στον όρο που προτάθηκε, μέρος των οποίων ενδέχεται να αξιοποιηθούν. Είναι, με μία διαφορετική εξήγηση, μία δίοδος προς τις τελικές πηγές πληροφόρησης των σπουδαστών και όχι μόνο. Η δυνατότητα προχωρημένης αναζήτησης, δηλαδή η δυνατότητα προσθήκης φίλτρων για πιο ακριβή αποτελέσματα, συνδράμει σημαντικά στην ανεύρεση ορθότερων πληροφοριών (Sahin, Balta & Ercan, 2010). Ένα από τα σπουδαιότερα πλεονεκτήματα των μηχανών αναζήτησης, πέρα από την παροχή γνώσεων, είναι η ικανότητα των χρηστών να τις ανακτήσουν χωρίς να συμβουλευτούν κάποιον ειδικό. Η μάθηση και η ανάκτηση πληροφοριών επιτυγχάνονται με την ιδιωτική, ατομική αναζήτηση του ενδιαφερόμενου (Loan, 2011; Adil, 2021).

Η εξαιρετική ευκολία πρόσβασης στις πληροφορίες καθαυτή είναι ένα από τα μεγαλύτερα προτερήματα που μπορεί να προσφέρει το διαδίκτυο. Χωρίς ιδιαίτερο κόπο ή χρόνο οι χρήστες μπορούν να ανακαλύψουν μία πληθώρα στοιχείων αναφορικά με το θέμα της επιλογής τους. Έχουν, μάλιστα, τη δυνατότητα να επιλέξουν τη μορφή ή και το είδος των επιθυμητών στοιχείων. Από την συγκυρία αυτή ωφελούνται στο μέγιστο οι ακαδημαϊκοί που θέλουν να βοηθηθούν στην έρευνα τους. Είτε επιθυμούν να μελετήσουν, είτε να εμπλουτίσουν τη βιβλιογραφία τους, το διαδίκτυο παρέχει

οποιαδήποτε πληροφορία ζητήσουν. Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι σε όσους αντιμετωπίζουν προβλήματα αναφορικά με τον χρόνο ή τον τόπο. Η απουσία οποιουδήποτε τέτοιου περιορισμού προσφέρει την απόλυτη χρονική και γεωγραφική ελευθερία αναφορικά με την αναζήτηση και ανάκτηση στοιχείων (Habiburrahim, 2012). Ειδικά για την ολοκλήρωση των ακαδημαϊκών υποχρεώσεων, διατίθενται σε ηλεκτρονική μορφή άπειρα επιστημονικά άρθρα ή και ολόκληρα αναγνώσματα. Αρκετές από τις ιστοσελίδες στις οποίες είναι αναρτημένα τα εν λόγω άρθρα ή βιβλία απαιτούν από τους φοιτητές να κάνουν εγγραφή ή να πληρώσουν κάποιο χρηματικό ποσό προκειμένου να επωφεληθούν όλων των υπηρεσιών που παρέχουν. Ωστόσο, είναι μεγάλο το ποσοστό αυτών που μπορούν να διαβάσουν χωρίς οικονομικό αντίτιμο ή εγγραφή και, επομένως, διατίθενται δωρεάν προς χρήση. Το διαδίκτυο παρέχει ελεύθερη πρόσβαση σε αρχεία που έχουν παραχθεί από ιδρύματα και περιοδικά με κύρος, γνωστά στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι συγκεκριμένες πηγές αποτελούν πολύτιμο αρωγό στην ολοκλήρωση των εργασιών, αφού επρόκειτο για επίσημα πανεπιστημιακά αναγνώσματα με σημαντική ισχύ. Παράλληλα, οι υπάρχουσες γνώσεις τους επεκτείνονται μέσω της συστηματικής ανάγνωσης και μελέτης των εν λόγω τεκμηρίων. Η ευρεία πρόσβαση στις πληροφορίες μέσω του διαδικτύου διευκολύνει τους φοιτητές στην αναζήτηση και ανάκτηση στοιχείων. Το αποτέλεσμα είναι η ευκολότερη μελέτη, έρευνα και ολοκλήρωση των εργασιών που τους ανατίθενται (Sahin, Balta & Ercan, 2010).

Η επικοινωνία είναι το κατεξοχήν χαρακτηριστικό του διαδικτύου που αναφέρεται μαζί με την πληροφόρηση όταν γίνεται λόγος για τα πλεονεκτήματα του. Με την ιδιότητα του ως το μεγαλύτερο δίκτυο, το internet καταφέρνει να ενώσει εκατομμύρια ανθρώπους. Έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να διασυνδέει υπολογιστές, οργανισμούς και άτομα από όλο τον κόσμο (Oyewole & Adegoke, 2018). Έχουν δημιουργηθεί αναρίθμητες εφαρμογές που εξυπηρετούν ακριβώς αυτόν τον σκοπό. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τα κοινωνικά δίκτυα και τα forums, ενδεικτικά, παρέχουν τη δυνατότητα στους χρήστες να έρχονται σε επαφή με όποιο πρόσωπο επιθυμούν, δίχως οικονομική ή χρονική επιβάρυνση. Στα προτερήματα τους συγκαταλέγονται η δυνατότητα άμεσης αποστολής των μηνυμάτων και ταυτόχρονης επικοινωνίας με πολλά άτομα (Levine, Waite & Bowman, 2007). Αυτά τα στοιχεία οδηγούν στη συνδεσιμότητα των φοιτητών με τον υπόλοιπο κόσμο. Με μεγάλη ευκολία μπορούν να επικοινωνούν με τους συμφοιτητές και τους καθηγητές τους προς συζήτηση των ακαδημαϊκών και όχι μόνο ζητημάτων. Με τα υπάρχοντα μέσα, ειδικότερα το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, οι σπουδαστές μπορούν να ενημερώνονται ή να συνεργάζονται με τους καθηγητές τους για διάφορα πανεπιστημιακά θέματα. Την ίδια στιγμή, έχουν την ικανότητα να μοιραστούν με άλλους ακαδημαϊκούς, είτε από τον δικό τους, είτε από άλλους τομείς, τις γνώσεις τους. Έχουν τη δυνατότητα να ανταλλάσουν απόψεις, δημιουργώντας ένα φιλικό περιβάλλον για εποικοδομητικούς διαλόγους. Επιπρόσθετα, οι συμφοιτητές μπορούν να βοηθούν ο ένας τον άλλον στις εργασίες, τη μελέτη ή την εξεταστική μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων ή ομαδικών συνομιλιών (Habiburrahim, 2012; Adil, 2020). Ταυτόχρονα, επιτυγχάνεται η άμεση αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους αναγνώστες, αλλά και τους επαγγελματίες του βιβλίου. Οι πολλαπλές εφαρμογές που είναι διαθέσιμες μέσω του internet επιτρέπουν στους σπουδαστές να έρθουν σε μεγαλύτερη επαφή με τον κόσμο της ανάγνωσης. Η επικοινωνία με “συνάδελφους” αναγνώστες και μέλη της εκδοτικής αλυσίδας μέσω μηνυμάτων, δημοσιεύσεων και σχολίων έχει γίνει πραγματικότητα (Nguyen et al, 2019).

Από τα προαναφερόμενα είναι αδιαφιλόνικη η αρωγή του διαδικτύου στην εκπαιδευτική και ακαδημαϊκή σταδιοδρομία των νέων. Είναι απαραίτητο, όμως, να επισημανθεί ότι η εκτενής ή η λανθασμένη χρήση του συνεπάγεται ανυπολόγιστες επιπτώσεις. Ήδη από την αρχή της δεκαετίας του 2000 παρατηρούνται φαινόμενα πολύωρης χρήσης του διαδικτύου. Η εύκολη προσπέλαση και η δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης, είτε από το πανεπιστημιακό ίδρυμα, είτε από άλλες πηγές, θεωρούνται από τις σημαντικότερες αφορμές για την υπερβολική έκθεση των φοιτητών σε αυτό. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, αξιοποιούν το διαδίκτυο σε αρκετά μεγάλο βαθμό, περισσότερο από ότι ο μέσος χρήστης. Ο χρόνος που ξοδεύεται στο internet είναι αυξημένος, ιδιαίτερα σε αυτούς που το αντικείμενο σπουδών τους σχετίζεται με την τεχνολογία. Λόγος γίνεται για επικέντρωση των νέων

στις ψυχαγωγικές εκτάσεις του διαδικτύου έναντι των αντίστοιχων εκπαιδευτικών. Υποστηρίζεται, αναλυτικότερα, πως πολλοί φοιτητές σπαταλούν τον χρόνο τους στο internet απασχολούμενοι με ηλεκτρονικά παιχνίδια και επικοινωνία με φίλους. Αν και τα οφέλη των παραπάνω δραστηριοτήτων είναι πολλαπλά, η υπερβολική ενασχόληση εις βάρος των εκπαιδευτικών υποχρεώσεων έχει αρνητικές συνέπειες στην απόδοση των χρηστών (Habiburrahim, 2012).

Προβληματισμό, επίσης, προκαλεί η πιθανότητα κάποιων να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο προκειμένου να ολοκληρώσουν τις έρευνες τους με μη θεμιτό τρόπο. Είναι εφικτή η αποθήκευση ή η αγορά συμπληρωμένων εργασιών από το διαδίκτυο, με απώτερο σκοπό την εξαπάτηση του εκπαιδευτικού συστήματος. Συνηθισμένη μέθοδος παράνομης συμπλήρωσης εργασιών είναι, ακόμη, η επικόλληση αυτούσιου κειμένου δίχως την απαιτούμενη βιβλιογραφική αναφορά. Τα στοιχεία του Habiburrahim είναι αποκαρδιωτικά, καθώς παραθέτει ότι εφτά στους δέκα φοιτητές έχουν καταφύγει σε αθέμιτα μέσα προκειμένου να ολοκληρώσουν κάποια πανεπιστημιακή υποχρέωση. Το κύριο μειονέκτημα σε αυτό, σύμφωνα με τον ίδιο, είναι η αδυναμία των εκπαιδευτικών να ελέγξουν την εγκυρότητα των διαδικτυακών αναζητήσεων όλων των μαθητευόμενων τους (Habiburrahim, 2012). Επακόλουθα της υπέρμετρης χρήσης του internet μπορεί να είναι ο σταδιακός εθισμός, η εξάρτηση από αυτό και η παθολογική χρήση του. Οι επιστήμονες κάνουν λόγο για την ύπαρξη αρκετών προειδοποιητικών κριτηρίων που μπορούν να αποτελέσουν απόδειξη ανθυγιεινής επιρροής του διαδικτύου. Ενδεικτικά αναφέρονται η μεγαλύτερη από τον αρχικό υπολογισμό περίοδος χρήσης του, οι ανεπιτυχείς προσπάθειες περιορισμού του και η ελάττωση κοινωνικών, επαγγελματικών ή ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων εξαιτίας του. Η εξάρτηση από το διαδίκτυο μπορεί να οδηγήσει σε αρκετά ακόμη προβλήματα, όπως η έντονη νευρικότητα, τα συχνά ξεσπάσματα, η έλλειψη συγκέντρωσης και η εμφάνιση κατάθλιψης (Anderson, 2001).

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν αναφορικά με τη συσχέτιση του διαδικτύου με την εκπαίδευση έδειξαν πως η πιθανότητα απόσπασης από τη μελέτη είναι ιδιαίτερα υψηλή. Η συστηματική χρήση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινότητα τραβά την προσοχή αρκετών φοιτητών από τις σπουδές τους. Συγχρόνως παρατηρείται αδυναμία συγκέντρωσης εξαιτίας της έντονης χρήσης του internet. Οι εν λόγω θέσεις έχουν μεγαλύτερο αντίβαρο εάν γίνει αντιληπτό ότι οι νέοι έχουν εντάξει πλήρως τα σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα, όπως τα κινητά τηλέφωνα και τα tablets, στη ζωή τους. Είναι, λοιπόν, συχνό φαινόμενο πολλά μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας να αντικαθιστούν το χρόνο που θα έπρεπε να αφιερωθεί στη μελέτη σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Ως αποτέλεσμα, με τη συνεχή έκθεση στο διαδίκτυο οι φοιτητές δεν αξιοποιούν σωστά το χρόνο τους και, με αυτό, επιβαρύνουν την ακαδημαϊκή τους σταδιοδρομία (Adin, 2021). Η αιτία έξαρσης του φαινομένου μπορεί να αποδοθεί στην πρόσφατα αποκτηθείσα ικανότητα των χρηστών να πραγματοποιούν ταυτόχρονα παραπάνω από μία δραστηριότητες. Η ανάπτυξη των τεχνολογικών συσκευών διευκόλυνε τις περισσότερες καθημερινές ενέργειες, επιτρέποντας μάλιστα την πολυδιεργασία (Levine, Waite & Bowman, 2007).

Ως συνέπεια, οι σύγχρονοι μαθητευόμενοι συνηθίζουν να εκτελούν πολλαπλές δραστηριότητες παράλληλα με τη μελέτη τους, η πλειοψηφία των οποίων απαιτούν τη χρήση ηλεκτρονικών μηχανημάτων ή διαδικτύου. Ενέργειες όπως η ανταλλαγή μηνυμάτων ή η περιήγηση στα social media, μπορούν εύκολα να ωθήσουν τους χρήστες να διακόψουν τις πρωταρχικές υποχρεώσεις τους. Η συνήθεια, με λίγα λόγια, της παράλληλης ενασχόλησης με το διαδίκτυο μειώνει τα ποσοστά εστίασης και συγκέντρωσης των φοιτητών στη μελέτη (Levine, Waite & Bowman, 2007). Την ίδια στιγμή, η εγκαθίδρυση του διαδικτύου έχει μεταβάλλει τις μεθόδους ανάγνωσης των φοιτητών. Όπως προαναφέρθηκε, οι σημερινοί ρυθμοί ζωής έχουν συνδράμει στη μείωση της γραμμικής ανάγνωσης. Έτσι, οι σπουδαστές τείνουν να παραλείπουν όσα κομμάτια θεωρούν ασήμαντα από τα κείμενα που ανακτούν. Αντιθέτως, επιλέγουν να δώσουν προσοχή μόνο στα απαραίτητα για αυτούς στοιχεία. Σταδιακά η εν λόγω τακτική αποτελεί εμπόδιο στη μαζική ανάγνωση μεγάλων κειμένων για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Πολλοί ακαδημαϊκοί αρκούνται αποκλειστικά στην αναζήτηση των απαραίτητων πληροφοριών, αγνοώντας τα οφέλη του

συνεχόμενου διαβάσματος. Επομένως, οι σύγχρονες αναγνωστικές συνήθειες οδεύουν προς την αφιέρωση μικρότερου χρονικού διαστήματος στην ανάγνωση. Κύριος στόχος γίνεται η ανάκτηση μόνο των ζητούμενων στοιχείων. Εικάζεται ότι το διαδίκτυο είναι υπαίτιος για την εν λόγω κατάσταση (Varga, 2020).

Ένας τομέας που αξίζει να αναφερθεί είναι εκείνος της υγείας. Είναι αδιαφιλονίκητο ότι η εκτεταμένη έκθεση στις τεχνολογικές συσκευές οδηγεί σταδιακά στη διάβρωση της σωματικής και ψυχολογικής υγείας των χρηστών. Η τακτικότητα της χρήσης του διαδικτύου είναι ανάλογη με τις ενοχλήσεις. Όσο, δηλαδή, αυξάνεται ο χρόνος παραμονής στο internet, τόσο αυξάνεται και η ένταση των συμπτωμάτων. Αναλύοντας αρχικά τις συνέπειες στη φυσική υγεία των χρηστών, τα πιο συνηθισμένα προβλήματα σχετίζονται με τα μάτια. Η εντατική ενασχόληση οδηγεί στον ερεθισμό και το στέγνωμα τους, ενώ προκαλείται σταδιακά απώλεια της ορατότητας. Ισχυροί πόνοι σε άλλα σημεία του σώματος είναι, επίσης, συχνοί στους συστηματικότερους χρήστες. Πιο συγκεκριμένα, μπορούν να αναφερθούν οι πόνοι στο κεφάλι, στον αυχένα, στη μέση και τους καρπούς, ενώ συνηθισμένο είναι και το μούδιασμα των δαχτύλων. Η στάση του σώματος κατά τη χρήση των συσκευών είναι η κύρια αιτία εμφάνισης των παραπάνω ενοχλήσεων. Η πολύωρη ακινησία, η οποία είναι επακόλουθο της ενασχόλησης με την τεχνολογία και το διαδίκτυο, οδηγεί στην αύξηση του σωματικού βάρους. Τέλος, μερικά ακόμη φυσικά συμπτώματα περιλαμβάνουν μεγαλύτερη κούραση μέσα στη μέρα, μείωση της ποιότητας του ύπνου και αλλαγές στα μαλλιά και την επιδερμίδα (Zheng et al, 2016). Στη συνέχεια, ο εθισμός στο διαδίκτυο οδηγεί μακροπρόθεσμα και στην εμφάνιση ψυχολογικών επιπτώσεων. Οι συχνοί χρήστες του internet παρουσιάζουν συχνές διαταραχές άγχους, ενώ πολλοί διαγιγνώσκονται με κατάθλιψη. Οι εν λόγω ασθένειες εντείνονται εξαιτίας της κοινωνικής απομόνωσης, μίας επιπλέον συνέπειας της ανθυγιεινής χρήσης του διαδικτύου (Adin, 2021).

Τα μειονεκτήματα της ανάμειξης του internet στην αναγνωστική διαδικασία, είτε ως μέρος της εκπαίδευσης, είτε ως ψυχαγωγική δραστηριότητα, δεν σταματούν στη λανθασμένη χρήση από τους φοιτητές. Κρύβουν, επίσης, αρνητικά στοιχεία που δεν είναι στον έλεγχο τους. Από τα κυριότερα αυτών είναι η εκτεταμένη παραπληροφόρηση. Πιο αναλυτικά, η ελευθερία του λόγου στο διαδίκτυο επιτρέπει σε όλους να δημοσιεύσουν περιεχόμενο σε ιστότοπους. Δεδομένου αυτού, ένα πολύ μεγάλο μέρος των πληροφοριών που υπάρχουν στο internet δεν αποτελούν επιστημονικά τεκμήρια ή στοιχεία από γνωστούς οργανισμούς και περιοδικά. Οι πηγές αυτές απογυμνώνονται από οποιουδήποτε είδους έλεγχο πριν από τη δημοσιοποίησή τους. Δεν υπάρχει, ακόμη, επεξεργασία του περιεχομένου τους από εξειδικευμένα πρόσωπα. Όταν οι χρήστες επισκέπτονται τέτοιες ιστοσελίδες, έρχονται σε επαφή με τις αφιltrάριστες έρευνες και απόψεις του εκάστοτε δημιουργού. Οι προαναφερόμενες συνθήκες επιτρέπουν την άνθιση της παραπληροφόρησης, δηλαδή της εσκεμμένης διασποράς ψευδών πληροφοριών και της παρουσίας τους ως αληθινές. Σκοπός της διάδοσης λανθασμένων ειδήσεων φημιολογείται πως είναι τόσο η προσέλκυση και αντίδραση των επισκεπτών, όσο και η πρόκληση φθοράς στους αντιπάλους των δημιουργών. Η τακτική αυτή έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις, καθώς πλέον η κύρια πηγή αναζήτησης πληροφοριών και ενημέρωσης είναι το διαδίκτυο (Jougleux, 2016). Οι νέοι, ειδικότερα, είναι πολύ πιθανό να συναντήσουν παραπλανητικές πηγές εξαιτίας της εκτενέστερης περιήγησης τους στο internet. Η αξιοπιστία των συγκεκριμένων πόρων, όπως είναι λογικό, είναι αμφίβολη. Είναι μεγάλο το ενδεχόμενο να έχουν συμπεριληφθεί εσκεμμένα ψευδή στοιχεία, τα οποία θα διαστρεβλώσουν τόσο την εργασία των σπουδαστών, όσο και τη γενικότερη εκπαίδευση και κοσμοθεωρία τους (Sahin, Balta & Ercan, 2010). Τέλος, έχει αποδειχτεί πως η τακτική ανάγνωση τέτοιων αναξιόπιστων ιστότοπων οδηγεί στην υιοθέτηση λανθασμένων και, πολλές φορές, τοξικών αντιλήψεων. Ταυτόχρονα φθείρεται η ικανότητα και η επιθυμία για υγιή διάλογο, απαγορεύοντας ουσιαστικά την έκθεση σε απόψεις διαφορετικές από εκείνες που υιοθετήθηκαν (Jougleux, 2016).

Τέλος, είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός πως ένα μεγάλο ποσοστό των μυριάδων χρηστών του διαδικτύου αποζητούν τη ζημία άλλων ανθρώπων. Ο αριθμός των επιτήδειων, που προσπαθούν

με διαδικτυακά μέσα να εξαπατήσουν ανυποψίαστους χρήστες, είναι αυξημένος. Για αυτόν τον λόγο γίνεται σαφές πως το διαδίκτυο κρύβει αρκετούς κινδύνους. Ένα πολύ συχνό φαινόμενο είναι ο εκφοβισμός, όπου οι θύτες εκμεταλλεύονται την ανωνυμία που προσφέρει το internet για να επιτεθούν στα θύματα. Μοιράζονται σχόλια, φωτογραφίες και βίντεο που περιέχουν μίσος προς ένα συγκεκριμένο άτομο, το οποίο έχουν στοχοποιήσει. Ένας ακόμη κίνδυνος είναι τα πρόσωπα που επιθυμούν να εκμεταλλευτούν κάποιον είτε οικονομικά, είτε σεξουαλικά. Προσεγγίζουν με έξυπνο τρόπο το θύμα και προσπαθούν να το πείσουν να ενδώσει στις προτάσεις τους. Τέτοιες συμπεριφορές προκαλούν στο θύμα συναισθήματα φόβου και θλίψης και πυροδοτούν την ανασφάλεια του. Επίσης, ενδέχεται να αρνείται να επιστρέψει στον εκπαιδευτικό χώρο ή να συναναστραφεί με άλλους ανθρώπους. Πολύ συχνά παρατηρούνται ακραίες περιπτώσεις, όπου το θύμα παθαίνει κατάθλιψη και οδηγείται ακόμη και στον θάνατο. Τέλος, εκτός από τον εθισμό στο ίδιο το διαδίκτυο, μπορεί να προκληθεί εθισμός στα ψηφιακά παιχνίδια τζόγου. Η εμμονή αυτή προκαλεί σοβαρά οικονομικά προβλήματα, που μπορούν να καταλήξουν ακόμη και στην ολική κατάσχεση της περιουσίας του εκάστοτε ατόμου. Το διαδίκτυο εμπεριέχει πολλαπλούς κινδύνους, η ύπαρξη των οποίων απαιτεί από τους χρήστες να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί κατά την πλοήγηση (Diomidous et al., 2015).

5.Αναγνωστική συμπεριφορά στην Ελλάδα-Οι έρευνες του ΕΚΕΒΙ και του ΟΣΔΕΛ

Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, επίσης γνωστό με την συντομογραφία ΕΚΕΒΙ, ήταν ένα Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, το οποίο ιδρύθηκε και επιχορηγήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού το 1994. Αποτελούσε μία οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με κύριο στόχο την υλοποίηση πολλαπλών δράσεων για την εδραίωση της αναγνωστικής κουλτούρας. Όπως τονίζεται και στην ιστοσελίδα του οργανισμού:

“Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) έχει ως σκοπό του τον καθορισμό, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της εθνικής πολιτικής για την προώθηση του βιβλίου και της ανάγνωσης.” (Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, 2020)

Η ύπαρξη του βασίστηκε στη στενή συνεργασία με άτομα που συμμετέχουν ενεργά στην εκδοτική αλυσίδα, λόγου χάρη εκδότες, συγγραφείς, βιβλιοθηκονόμους και βιβλιοπώλες. Πραγματοποιώντας ειδικά προγράμματα και πρωτοβουλίες, το ΕΚΕΒΙ ενίσχυε σημαντικά τους τομείς εκείνους που συμβάλλουν στην παραγωγή και διάδοση του βιβλίου. Διέθετε συντονιστικό και υποστηρικτικό χαρακτήρα υπέρ των κρίκων της εκδοτικής αλυσίδας, όπως τους συγγραφείς, τους επιμελητές, τους εκδότες, τους βιβλιοθηκονόμους, τους κριτικούς ή ακόμη και τους αναγνώστες. Το ΕΚΕΒΙ έχει επίσης χαρακτηριστεί ως Παρατηρητήριο του Βιβλίου, λόγω του ότι αναλάμβανε την καταγραφή των φαινομένων και των νέων εξελίξεων του εκδοτικού χώρου. Λειτουργήσε για 19 χρόνια, όπου και καταργήθηκε το 2013. Στη διάρκεια της ύπαρξής του, προέβη σε πληθώρα δράσεων, έτσι ώστε να προωθήσει την ενασχόληση και την αγάπη για την ανάγνωση.

Ο Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου ή ΟΣΔΕΛ είναι μία ακόμη μη κερδοσκοπική οργάνωση. Επρόκειτο, πιο συγκεκριμένα, για έναν αστικό συνεταιρισμό, που ιδρύθηκε το 1997 και έχει λάβει άδεια λειτουργίας από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Αποτελείται κυρίως από συγγραφείς και εκδότες, αλλά δημοσιογράφοι, εικονογράφοι και φωτογράφοι μπορούν επίσης να είναι μέλη. Στόχος του ΟΣΔΕΛ είναι να διαχειριστεί και να προστατεύσει τα πνευματικά δικαιώματα των δημιουργών, των εκδοτών και των δικαιοδόχων τους. Ειδικότερα, φροντίζει για τη διασφάλιση της αναπαραγωγής και της ψηφιακής χρήσης από άλλους οργανισμούς, καθώς και της χρηματικής αποζημίωσης που δικαιούνται. Ο οργανισμός αναλαμβάνει την εποπτεία των προαναφερόμενων δικαιωμάτων, μιας και οι δικαιούχοι αδυνατούν να τα διαχειριστούν ατομικά. Παράλληλα, αναλαμβάνει τη στήριξη και την οικονομική ενίσχυση κοινωνικό-πολιτιστικών δράσεων που σχετίζονται με τη βιβλιοπαραγωγή και ωφελούν τα μέλη της εκδοτικής αλυσίδας. Δίνοντας μερικά παραδείγματα, ο ΟΣΔΕΛ έχει προσφέρει τη βοήθεια του για τη διεξαγωγή εκδόσεων, βραβεύσεων, επιστημονικών συνεδρίων, εκδηλώσεων και ερευνών. Θα αποτελούσε παράλειψη να μην αναφερθεί η κοινωνική προστασία που παρέχεται στους εργαζόμενους που ανήκουν σε δυσχερείς κοινωνικές θέσεις και αντιμετωπίζουν προβλήματα. Εν αντιθέσει με το ΕΚΕΒΙ, ο ΟΣΔΕΛ συνεχίζει να λειτουργεί και να παράγει έργο έως και σήμερα.

Και οι δύο οργανισμοί έχουν αναλάβει τον συντονισμό ερευνών που σχετίζονται με την αναγνωστική συμπεριφορά στην Ελλάδα. Το ΕΚΕΒΙ έχει πραγματοποιήσει τρεις έρευνες τις χρονολογίες 1999, 2004 και 2010. Ο ΟΣΔΕΛ, από την άλλη, ανέλαβε παρόμοια έρευνα το 2022. Αυτές οι μελέτες είναι οι μοναδικές επίσημες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα σχετικά με το εν λόγω ζήτημα. Ως εκ τούτου, αποτελούν τις μόνες πηγές που παραθέτουν τεκμηριωμένες πληροφορίες για τις αναγνωστικές συνήθειες του ελληνικού πληθυσμού και, για

αυτόν τον λόγο, είναι αναντικατάστατα αρχεία. Οι στόχοι, για τους οποίους πραγματοποιήθηκαν οι τέσσερις έρευνες που θα αναλυθούν παρακάτω είναι πολλαπλοί. Αρχικά, σκοπεύουν να απαντήσουν σε διάφορα ερωτήματα αναφορικά με την αναγνωσιμότητα στον ελλαδικό χώρο. Μερικά από τα ζητήματα που αναλύονται είναι το ακριβές ποσοστό αναγνωστών και μη αναγνωστών στην Ελλάδα, η τακτικότητα τους, καθώς και οι αιτίες προτίμησης ή μη της εν λόγω δραστηριότητας. Μελετούνται διεξοδικά οι παράγοντες εκείνοι που επισπεύδουν ή εμποδίζουν την ανάπτυξη της αναγνωστικής κουλτούρας του πληθυσμού. Θέτεται, ακόμη, το ζήτημα των προτιμητέων ειδών ανάγνωσης, όπως και της μεθόδου ενημέρωσης και προμήθευσης των επιθυμητών βιβλίων. Το επόμενο βήμα είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τη συσχέτιση του ελληνικού πληθυσμού με την ανάγνωση. Ανεξάρτητα με το αν οι έρευνες μελετηθούν ξεχωριστά ή σε μεταξύ τους σύγκριση, μέσω αυτών αναδύονται στην επιφάνεια αδιαμφισβήτητα γεγονότα σχετικά με την αναγνωσιμότητα. Σε γενικές γραμμές, σκοπός των μελετών είναι η ανακάλυψη της σχέσης των Ελλήνων με την αναγνωστική κουλτούρα.

Ένας πρόσθετος παράγοντας, που ώθησε την διεκπεραίωση των ερευνών, είναι η ανακάλυψη πληροφοριών σχετικά με την σύνδεση της ανάγνωσης με άλλα πολιτιστικά προϊόντα, όπως και με τη συμπεριφορά του κοινού σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Εστιάζουν, δηλαδή, στον βαθμό επιρροής των αναγνωστών τόσο από τα δημογραφικά στοιχεία του, όσο και από τις δραστηριότητες εκείνες που καθορίζουν το προσωπικό του γούστο. Με άλλα λόγια, το ΕΚΕΒΙ και ο ΟΣΔΕΛ προσπαθούν να εξάγουν συμπεράσματα για το αν η προσωπική και πολιτιστική ταυτότητα των Ελλήνων επηρεάζει ή όχι την αναγνωστική τους συμπεριφορά (Χωριανόπουλος & Φουντούλη, 1999). Οι τέσσερις έρευνες συμπεριλαμβάνονται σε ένα μεγάλο εύρος προγραμμάτων που συντονίζονται από τους οργανισμούς. Όπως και οι υπόλοιπες δράσεις τους, πραγματοποιούνται προκειμένου να επιτευχθούν οι πρωταρχικοί στόχοι τους ως θεσμοί. Εξηγώντας με μεγαλύτερη ακρίβεια, ένας από τους σκοπούς δημιουργίας ήταν η παρουσίαση των μεταβολών που παρατηρούνταν στον χώρο του βιβλίου. Οι έρευνες προμηθεύουν τους οργανισμούς με βάσιμα στοιχεία, που συνδράμουν στη συγκέντρωση και καταγραφή αρκετών φαινομένων του τομέα της ανάγνωσης. Εξασφαλίζονται στο Εθνικό Κέντρο Βιβλίου και τον ΟΣΔΕΛ επίσημα στοιχεία για την αναγνωσιμότητα της ελληνικής κοινωνίας του 1999, του 2004, του 2010 και του 2022. Η χρήση των αποτελεσμάτων αυτών με οποιονδήποτε τρόπο συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση των τμημάτων της εκδοτικής αλυσίδας και, επομένως, στην ενίσχυση της ανάγνωσης στην Ελλάδα. Η επεξεργασία και αξιοποίηση τους εντατικοποιεί το έργο που προσπαθούν να ολοκληρώσουν οι δύο οργανισμοί. Η διεκπεραίωση των μελετών αναγνωστικής συμπεριφοράς αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στην προώθηση του βιβλίου και της ανάγνωσης. Η μελέτη του ΟΣΔΕΛ αποσκοπεί επιπλέον στο να καλυφθούν τα κενά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της παύσης λειτουργίας του ΕΚΕΒΙ. Καθώς πραγματοποιήθηκε σε μια εποχή διαφορετική από εκείνη των προγενέστερων, η τελευταία έρευνα επικεντρώθηκε στην τεχνολογική εξέλιξη. Έτσι, ένας σημαντικός σκοπός της είναι και η σχέση μεταξύ ανάγνωσης και τεχνολογίας.

5.1.Σύνοψη αποτελεσμάτων Α' έρευνας (1999)

Η πρώτη πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς που εκπόνησε το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου διήρκεσε από τον Νοέμβριο του 1998 έως τον Ιανουάριο του 1999. Επρόκειτο για μία ποσοτική μελέτη, στην οποία καλύφθηκε το σύνολο των διοικητικών περιφερειών της χώρας. Σύμφωνα με το αρχείο σύνοψης των αποτελεσμάτων, για τη συγκέντρωση των απαντήσεων

πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης συνεντεύξεις σε νοικοκυριά από όλη την επικράτεια της Ελλάδας, με την παράλληλη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου. Διαφοροποίηση υπήρξε στο περιεχόμενο των ερωτηματολογίων με γνώμονα το αν οι συμμετέχοντες δήλωσαν αναγνώστες ή όχι. Συγκεντρώθηκαν περίπου 3800 ερωτηματολόγια πολιτών που είχαν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους. Επίσης, για την ολοκλήρωση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία, λαμβάνοντας υπόψη μία μεγάλη ποικιλία παραγόντων όπως το φύλο, η ηλικία, η αστικότητα και το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων. Στην προσπάθεια αποδόμησης των αναγνωστικών συνηθειών της ακαδημαϊκής κοινότητας του 1999, παρατηρείται πως το ποσοστό των συμμετεχόντων που δήλωσαν φοιτητές είναι εξαιρετικά μικρό. Για την ακρίβεια, μόλις το 3% ανήκει στην εν λόγω κατηγορία. Αυτό το τόσο μικρό δείγμα καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την εξαγωγή συμπερασμάτων για το σύνολο των φοιτητών. Γι' αυτόν τον λόγο, κρίνεται απαραίτητη η εκμετάλλευση του γεγονότος πως η έρευνα δεν κάνει ειδική αναφορά στην ηλικία των ατόμων που δήλωσαν φοιτητές. Για τις ανάγκες της μελέτης γίνεται η υπόθεση ότι η ηλικία όσων ανήκουν στην κατηγορία αυτή κυμαίνεται από 18 έως 24 ετών. Έτσι, θα χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία που έχουν συγκεντρωθεί σχετικά με την ηλικία με σκοπό την ανακάλυψη των συνηθειών αναγνωστικής συμπεριφοράς των φοιτητών. Ένα επίσης βοηθητικό στοιχείο, που δίνεται από τους συντελεστές της μελέτης, είναι ότι η πλειοψηφία των ατόμων της ακαδημαϊκής κοινότητας είναι ανύπαντροι και ζουν σε αστικές περιοχές (Χωριανόπουλος & Φουντούλη, 1999).

Ξεκινώντας την αποτίμηση των αποτελεσμάτων, απαραίτητο είναι να ληφθούν υπόψη ορισμένα γενικά συμπεράσματα που πάρθηκαν από τα δημογραφικά στοιχεία και τις ιδιότητες των συμμετεχόντων. Βρέθηκε, συγκεκριμένα, ότι το εκπαιδευτικό υπόβαθρο τόσο του ίδιου του ατόμου, όσο και των γονιών του, είναι αυτό που επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό την αναγνωστική συμπεριφορά του. Το επίπεδο εκπαίδευσης είναι ανάλογο της αναγνωστικής συμπεριφοράς, δηλαδή τα άτομα που έχουν λάβει ανώτερη εκπαίδευση διαβάζουν μεγάλο αριθμό αναγνωσμάτων σε τακτικό επίπεδο. Το αντίθετο συμβαίνει με την ηλικιακή ομάδα των συμμετεχόντων, η οποία είναι αντιστρόφως ανάλογη της αναγνωσιμότητας. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ατόμων, τόσο μειώνεται η ανάγκη και η διάθεση τους για ανάγνωση.

Με μία ανάλυση των αποτελεσμάτων της μελέτης και δεδομένων των παραπάνω, μπορεί να εξαχθεί ταχύτατα το συμπέρασμα πως οι φοιτητές είναι μία από τις κατηγορίες με τη μεγαλύτερη συχνότητα ανάγνωσης. Πιο ειδικά, περίπου 6 στους 10 φοιτητές (62,8%) δήλωσαν πως έχουν διαβάσει τουλάχιστον ένα γενικό βιβλίο τον τελευταίο χρόνο. Το 23,7% έχει διαβάσει αποκλειστικά πρακτικά ή επαγγελματικά αναγνώσματα, ενώ μόνο το 13,6% δεν είχε καμία συσχέτιση με την ανάγνωση. Αν μπορεί να αποτελέσει αποδεικτικό στοιχείο η υπόθεση που σχηματίστηκε για την πιθανή ηλικία των φοιτητών και παρθούν τα στατιστικά για τα άτομα ηλικίας 15-24 ετών, παρατηρείται πως τα νούμερα δεν έχουν μεγάλη απόκλιση μεταξύ τους. Φανερή εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση των επαγγελματικών και πρακτικών αναγνωσμάτων, ένα λογικό πόρισμα που απορρέει από την ακαδημαϊκή τους ιδιότητα. Το 53,5% έχει κάνει ανάγνωση περισσότερων του ενός βιβλίων, με το 11,5% αυτών να είναι μέτριοι και συστηματικοί αναγνώστες. Οι αναγνώστες των βιβλίων ειδικού ενδιαφέροντος συγκέντρωσαν 31,6% και οι μη αναγνώστες 14,9%. Από αυτά τα στοιχεία μπορεί να υπαινιχθεί πως, αν και ένα μεγάλο μέρος των φοιτητών έχουν σχέση με την αναγνωσιμότητα, η πλειοψηφία ανήκει στους ασθενείς αναγνώστες. Μία ανακάλυψη της έρευνας είναι ότι οι φοιτητές του 1999 δεν προβαίνουν συχνά σε αγορές βιβλίων, όμως διαθέτουν μεγάλο αριθμό αναγνωσμάτων στην προσωπική τους βιβλιοθήκη. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το ότι τα πανεπιστήμια προμηθεύουν τους φοιτητές με επιστημονικά βιβλία στα πλαίσια των σπουδών τους.

Επίσης, η ύπαρξη ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών εξασφαλίζει την πρόσβαση τους σε βιβλία δίχως την ανάγκη αγοράς τους.

Όσον αφορά τα κίνητρα ανάγνωσης, δεν παραθέτονται στοιχεία που να εξειδικεύονται αποκλειστικά στην κατηγορία των φοιτητών. Γι' αυτό δεν μπορούν να εξαχθούν ξεκάθαρα αποτελέσματα σχετικά με το τι ωθεί τους σπουδαστές να διαβάσουν. Μπορεί, ωστόσο, να υποθεί πως ο λόγος για τον οποίο δεν υφίσταται εξειδίκευση της περίπτωσης τους είναι πως οι απαντήσεις τους δεν διαφέρουν από εκείνες των υπόλοιπων ομάδων. Η παρούσα έρευνα απαριθμεί πολλαπλές επιλογές αναφορικά με τα κίνητρα ανάγνωσης. Ωστόσο, τα ερεθίσματα που φαίνεται να κινητοποιούν τους φοιτητές να διαβάσουν μπορούν να χωριστούν σε τρεις βασικές κατηγορίες: η απόκτηση νέων γνώσεων, η φυγή από την κουραστική καθημερινότητα και η αισθητική απόλαυση του κειμένου. Δεδομένου πως 9 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ως πρωταρχική αιτία ανάγνωσης την πρώτη, είναι πρόπον να υποθεί πως ισχύει το ίδιο και για τους φοιτητές. Την υπόθεση αυτή ενισχύει και το γεγονός πως οι πανεπιστημιακές υποχρεώσεις τους απαιτούν τη συστηματική αναζήτηση και αφομοίωση πληροφοριών, καθώς και τη συνεχή ενημέρωση αναφορικά με το αντικείμενο των σπουδών τους. Μεταβλητές όπως ο εμπλουτισμός γνώσεων και η ανάπτυξη κριτικής σκέψης καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις στα κίνητρα της ανάγνωσης. Η απόδραση από την καθημερινότητα και, επομένως, η ξεκούραση μπορεί να θεωρηθεί το δεύτερο πιο δημοφιλές κίνητρο. Η ανάγνωση προκειμένου να απολαύσουν την τέχνη του λόγου είναι τους επηρεάζει σε μικρότερο βαθμό. Μία παρατήρηση που γίνεται από τους συντελεστές της μελέτης είναι ότι το κίνητρο ανάγνωσης σχετίζεται με το είδος των βιβλίων που διαβάζεται. Άτομα, δηλαδή, που προτιμούν βιβλία ιστορίας, επιστήμης, τεχνολογίας και φιλοσοφίας συνήθως διαβάζουν για απόκτηση γνώσεων. Με τον ίδιο τρόπο, όσοι προτιμούν βιβλία τέχνης και ψυχολογίας διαβάζουν για να ευχαριστηθούν τον τρόπο γραφής. Τέλος, οι αναγνώστες λογοτεχνικών βιβλίων αποσκοπούν στην ψυχαγωγία και στη διαφυγή από την πραγματικότητα. Συνήθως, όμως, ο λόγος ανάγνωσης για τους φοιτητές αποτελεί συνδυασμός κάποιων ή όλων των παραπάνω κινήτρων.

Οι θεματικές προτιμήσεις των βιβλίων που επιλέγουν οι φοιτητές διαφοροποιούνται ελάχιστα από αυτές του γενικού πληθυσμού. Έτσι, η ελληνική λογοτεχνία είναι η κατηγορία που προσελκύει τον μεγαλύτερο αριθμό των σπουδαστών, με την ξένη να ακολουθεί. Η σύνοψη αποτελεσμάτων της έρευνας τονίζει πως τα αναγνώσματα λογοτεχνίας, ψυχολογίας, πληροφορικής και τα κόμικς είναι πιο δημοφιλή στους συμμετέχοντες νεότερης ηλικίας. Από αυτό μπορεί να εννοηθεί πως οι εν λόγω θεματικές ελκύουν περισσότερο τους φοιτητές. Αντιθέτως, τα βιβλία που σχετίζονται με τη γεωγραφία, την ιστορία και τη θρησκεία έχουν απήχηση κυρίως στις μεγαλύτερες ηλικίες. Αναλύοντας ειδικότερα το είδος της λογοτεχνίας, τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας δείχνουν εντονότερο ενδιαφέρον στα μυθιστορήματα και τα διηγήματα, ενώ οι αυτοβιογραφίες, τα απομνημονεύματα και η ποίηση δεν τους προσελκύουν. Η ίδια αποστροφή παρατηρείται και στα θεατρικά έργα και τις κριτικές λογοτεχνίας. Με μία επιπλέον εστίαση στη μυθοπλασία παρατηρείται πως οι νέοι προτιμούν να διαβάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τα σύγχρονα μυθιστορήματα και, μάλιστα, τα ελληνικά έναντι των ξένων. Τα κλασικά έργα, καθώς και εκείνα των μεγάλων συγγραφέων προηγούμενων αιώνων είναι τα λιγότερο ελκυστικά στους φοιτητές.

Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο για το οποίο γίνεται λόγος είναι η θεματική κατηγορία των βιβλίων μυθοπλασίας. Το κορυφαίο είδος μυθιστορημάτων για τους σπουδαστές είναι τα κοινωνικά. Σημαντική παρατήρηση είναι ότι σε αυτό το σημείο παρουσιάζεται μία διαφορετική προσέγγιση σε σύγκριση με τις απόψεις του υπόλοιπου πληθυσμού. Σε αντίθεση, λοιπόν, με την κοινή γνώμη, οι

ακαδημαϊκοί διαβάζουν συχνότερα αισθηματικά και αστυνομικά μυθιστορήματα, ενώ η επιστημονική φαντασία, τα θρίλερ και οι περιπέτειες αποτελούν επίσης δημοφιλείς κατηγορίες στην ομάδα αυτή. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο με τα πολιτικά και ιστορικά μυθιστορήματα, όπου τα ποσοστά τους είναι μειωμένα. Εκείνα τα είδη, αν και φημισμένα, συνήθως επιλέγονται από άτομα μεγαλύτερων ηλικιών και όχι από φοιτητές. Τέλος, δεν μπορεί να εξαχθεί ένα σαφές πόρισμα για τη σχέση τους με τα πρακτικά βιβλία, αφού στη σύνοψη αποτελεσμάτων δε γίνεται ειδική αναφορά σε αυτούς. Από τα υπάρχοντα στοιχεία, ωστόσο, μπορεί να επισημανθεί ότι οι νεότεροι σε ηλικία συμβουλευονται κυρίως βιβλία με θέμα τους υπολογιστές, τον αθλητισμό, τη γυμναστική, την αστρολογία και το αυτοκίνητο. Με βάση το εν λόγω γεγονός, μπορεί να υποθεί πως οι φοιτητές επιλέγουν τις παραπάνω κατηγορίες, ενώ αγνοούν τη μαγειρική, τις κατασκευές και τον κήπο, που επιλέγονται από τους μεγαλύτερους ηλικιακά αναγνώστες.

Ο τρόπος ενημέρωσης για τα βιβλία είναι στενά εξαρτώμενος από το εκπαιδευτικό επίπεδο των αναγνωστών και από τη συστηματικότητα της αναγνωστικής συμπεριφοράς τους. Γι' αυτόν τον λόγο, μπορεί να υποθεί πως οι φοιτητές ανήκουν στα ανώτερα εκπαιδευτικά στρώματα, εφόσον λαμβάνουν τριτοβάθμια εκπαίδευση στο παρόν στάδιο της ζωής τους. Η πλειονότητα τους, όμως, είναι ασθενείς αναγνώστες. Έτσι, για την ενημέρωσή τους συμβουλευονται κυρίως τους φίλους και τους συγγενείς τους, μέθοδος που είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στα νεαρά άτομα. Οι επισκέψεις στα βιβλιοπωλεία και οι εκθέσεις βιβλίων αποτελούν επίσης σημαντικές πηγές πληροφόρησης. Από την άλλη, δεν ενημερώνονται συχνά από ειδικές στήλες σε εφημερίδες και περιοδικά, από τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές ή από εξειδικευμένα περιοδικά. Στη συνέχεια, οι πηγές προμήθευσης αναγνωσμάτων είναι ένας ακόμη παράγοντας που εξαρτάται από το επίπεδο εκπαίδευσης. Κυριότερος χώρος αγοράς για τους φοιτητές είναι τα βιβλιοπωλεία. Τα άτομα ανώτερης εκπαίδευσης, επομένως και οι σπουδαστές, αγοράζουν συχνά αναγνώσματα από εκθέσεις βιβλίου και εκπαιδευτικά βιβλιοπωλεία. Λίγοι ξεχωρίζουν τους πλανόδιους πωλητές και τα πρακτορεία εφημερίδων για να προμηθευτούν τα βιβλία τους. Τα παλαιοπωλεία (ή βιβλιοπωλεία stock), οι ταχυδρομικές παραγγελίες και τα supermarkets επιλέγονται από ποσοστό που δεν ξεπερνά το 5%. Αξιοπρόσεκτο για τη σημερινή εποχή είναι ότι το internet έχει μηδαμινή επίδραση ως μέσο ενημέρωσης και ως σημείο αγοράς. Τελευταίο μα καίριο, τα κριτήρια με τα οποία οι φοιτητές επιλέγουν τα προς ανάγνωση βιβλία είναι παρόμοια με εκείνα του γενικού πληθυσμού. Πιο αναλυτικά, το σημαντικότερο κριτήριο επιλογής είναι αδιαμφισβήτητο το θέμα του βιβλίου. Ο συγγραφέας, η περιήληψη, η κριτική και η γνώμη του κοντινού περιβάλλοντος είναι παράγοντες που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την επιλογή τους. Επίσης, η βράβευση ενός βιβλίου φαίνεται πως τους προτρέπει να το διαβάσουν, καθώς αυτό το κριτήριο ελκύει αρκετά τα άτομα ανώτερης εκπαίδευσης. Η τηλεοπτική ή κινηματογραφική του μεταφορά, η τιμή του και ο αριθμός των σελίδων αποτελούν τα κριτήρια με τα χαμηλότερα ποσοστά.

Η εξαγωγή μεμονωμένων συμπερασμάτων για τη σχέση των φοιτητών με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς οι πηγές αναφέρονται ως επί το πλείστον στον γενικό πληθυσμό δίχως συγκεκριμενοποίηση. Γίνεται, όμως, σαφές από το αρχείο σύνοψης των αποτελεσμάτων πως η τηλεόραση αποτελεί το κυρίαρχο μέσο μαζικής ενημέρωσης. Το συντριπτικό 95% του συνόλου παρακολουθεί καθημερινά, γεγονός που μαρτυρά ότι και οι φοιτητές την έχουν εντάξει στη ζωή τους. Η μόνη συσχέτιση μεταξύ τηλεόρασης και αναγνωστικής συμπεριφοράς που σημειώνεται στην παρούσα μελέτη είναι ότι οι συστηματικοί αναγνώστες συγκεντρώνουν ελαφρώς μικρότερο νούμερο παρακολούθησης. Για το ραδιόφωνο, τις εφημερίδες και τα περιοδικά δεν αναφέρεται κάποιο εξειδικευμένο στοιχείο αναφορικά με τη συμπεριφορά των σπουδαστών προς

αυτό. Ωστόσο, είναι γεγονός πως τα συγκεκριμένα μέσα τα αξιοποιούν περισσότερο όσοι διαβάζουν, ιδιαίτερα οι τακτικοί αναγνώστες. Το ραδιόφωνο έχει πλησιάσει την τηλεόραση με υψηλά νούμερα ακρόασης. Έτσι, μπορεί να υποθεί πως, αφού οι φοιτητές έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά αναγνωσιμότητας, ένα σεβαστό μέρος αυτών το χρησιμοποιεί. Εντελώς διαφορετική είναι η αντιμετώπιση τους απέναντι στις εφημερίδες, μιας και προτιμούνται κυρίως από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Αυτό σημαίνει πως οι σπουδαστές δεν συμβουλευονται συχνά τις εφημερίδες στον ελεύθερο χρόνο τους. Τα περιοδικά, από την άλλη, λαμβάνουν μεγαλύτερη ανταπόκριση από την ακαδημαϊκή κοινότητα, αν και δεν έχουν την απήχηση των βιβλίων ή της τηλεόρασης.

Ο θεσμός της βιβλιοθήκης δεν αποτελεί πόλος έλξης για την πλειοψηφία των αναγνωστών του 1999. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο στην περίπτωση των φοιτητών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, φαίνεται ότι έχουν μία τακτική σχέση με τις βιβλιοθήκες παρά τη γενικότερη αδιαφορία προς τον θεσμό. Το ποσοστό των εγγεγραμμένων φοιτητών σε βιβλιοθήκες είναι αυξημένο σε σύγκριση με αυτό άλλων ομάδων, φτάνοντας το 30%. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν πως η εν λόγω κατηγορία, μαζί με όσους δηλώνουν συστηματικοί αναγνώστες, είναι εκείνοι που δανείζονται βιβλία με μεγαλύτερη συχνότητα. Σε γενικές γραμμές, καταφεύγουν συχνά στη λύση του δανεισμού, είτε αυτός γίνεται από βιβλιοθήκες, είτε από κοντινά και συγγενικά πρόσωπα. Αν ληφθεί υπόψη το τριπλάσιο ποσοστό που έχει ο δανεισμός από φίλους στον γενικό πληθυσμό, είναι λογικό να υποθεί πως και στην περίπτωση των φοιτητών είναι δημοφιλέστερος από τον δανεισμό που παρέχουν οι βιβλιοθήκες. Ωστόσο, για την ανάγνωση των επιθυμητών βιβλίων, συμβουλευονται εξίσου και τις δύο πηγές. Ο κύριος λόγος για αυτή τους τη στρατηγική είναι η οικονομική αδυναμία να αγοράσουν όλα τα απαραίτητα αναγνώσματα για τις σπουδές και για τον ελεύθερο χρόνο τους. Έτσι, για να αποφύγουν να αγοράσουν όλα τα αναγνώσματα που επιθυμούν, καταφεύγουν στη λύση του δανεισμού.

Από τα όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, συμπεραίνεται με βεβαιότητα πως οι φοιτητές του 1999 έχουν αρκετά στενή σχέση με την ανάγνωση. Αυτό σημαίνει πως οι σπουδαστές που δεν καταπιάνονται με αυτή τη δραστηριότητα αποτελούν μειοψηφία. Απόδειξη είναι το γεγονός πως μόνο το 13,6% των φοιτητών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι μη αναγνώστες. Η σπουδαιότερη αιτία, που τους εμποδίζει από το να κάνουν ανάγνωση βιβλίων, είναι η έλλειψη χρόνου. Η μελέτη εξηγεί πως η δυσκολία τους να αφιερώσουν χρόνο στο διάβασμα αποδίδεται τόσο στο φόρτο εργασίας τους, όσο και στις προσωπικές και οικογενειακές τους υποχρεώσεις. Αρκετοί δήλωσαν πως δεν κάνουν ανάγνωση λόγω έλλειψης διάθεσης ή ενδιαφέροντος. Μάλιστα, στις ηλικίες 15 έως 24 ετών, ηλικιακό όριο στο οποίο εντάσσονται και οι σπουδαστές, παρουσιάστηκε το μεγαλύτερο ποσοστό (30,1% έναντι 20,2% του γενικού πληθυσμού). Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και με τους λόγους μη ανάγνωσης που σχετίζονται με την υγεία του ατόμου. Οι νεαροί σε ηλικία δήλωσαν πως δεν έχουν προβλήματα υγείας ή κάποιο ζήτημα με την όραση τους, οπότε οι παράγοντες αυτοί δεν αποτρέπουν τους φοιτητές από την ανάγνωση. Τα θέματα υγείας και η αδυναμία ανάγνωσης είναι δημοφιλείς αιτίες αποφυγής του διαβάσματος αποκλειστικά στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες. Επιπρόσθετα, οι περισσότεροι σπουδαστές δεν εγκαταλείπουν την ανάγνωση για κάποια άλλη δραστηριότητα, λόγω χάρη η παρακολούθηση τηλεόρασης. Οι οικονομικοί λόγοι επίσης δεν αποτελούν απειλή για την αναγνωσιμότητα τους. Συμπερασματικά, οι αιτίες που αποτρέπουν τη μικρή μερίδα των μη αναγνωστών από το να διαβάσουν σχετίζονται με τον περιορισμένο χρόνο και τη διάθεση τους.

5.2.Σύνοψη αποτελεσμάτων Β' έρευνας (2004)

Πέντε χρόνια μετά την ολοκλήρωση της πρώτης έρευνας του ΕΚΕΒΙ σχετικά με την αναγνωστική συμπεριφορά, ο οργανισμός ανέλαβε την διεκπεραίωση μίας δεύτερης μελέτης με το ίδιο θέμα. Η επονομαζόμενη Β' πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς και πολιτιστικών πρακτικών εκπονήθηκε τη χρονιά 2004. Όπως ισχύει και για την προηγούμενη μελέτη, η δειγματοληψία είναι πολυσταδιακή στρωματοποιημένη και, για τη συγκέντρωση ενός ικανοποιητικού αριθμού συμμετεχόντων, ρωτήθηκαν άτομα από όλη την ελληνική επικράτεια. Τα απαραίτητα στοιχεία για την ολοκλήρωσή της μαζεύτηκαν αφότου επίσκεψης στα νοικοκυριά και ύστερα από συνεντεύξεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίων. Από τα παραπάνω μπορεί να γίνει αντιληπτό πως η μέθοδος με την οποία διεξάχθηκε η μελέτη δεν διαφοροποιήθηκε σχεδόν καθόλου από αυτήν του 1999. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας και, όπως έγινε και για την προηγούμενη, κρίνεται απαραίτητο να εξεταστεί η περίπτωση της αναγνωσιμότητας των φοιτητών του 2004 ανεξάρτητα από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Ένα πρόβλημα, όμως, που παρουσιάζεται εδώ είναι ότι δεν αναφέρεται το ακριβές ποσοστό των συμμετεχόντων ανά ομάδα. Αυτό συνεπάγεται πως δεν είναι δυνατό να υπολογιστεί πόσοι από τους ερωτηθέντες ανήκουν στην κατηγορία των φοιτητών. Από την άλλη, τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για την αναγνωσιμότητα διαχωρίζονται ανά κατηγορία, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι σπουδαστές. Έτσι, είναι δυνατό να εξαχθούν συμπεράσματα για την εν λόγω ομάδα δίχως να είναι απαραίτητος ο δανεισμός στοιχείων από το πεδίο της ηλικίας.

Τα γενικά στοιχεία για τη δεύτερη αναγνωστική έρευνα δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα από αυτά της πρώτης. Η εκπαίδευση, και πάλι, είναι ανάλογη της αναγνωστικής συμπεριφοράς, αφού όσο υψηλότερη η μόρφωση κάποιου, τόσο μεγαλύτερη είναι και η συσχέτιση του με τα βιβλία. Το αντίστροφο συμβαίνει με το δίδυμο ηλικία-ανάγνωση, καθώς όσο αυξάνεται η ηλικία ενός ατόμου, τόσο μειώνεται η συναναστροφή του με το διάβασμα. Γι' αυτόν τον λόγο, τα άτομα ηλικίας 15 έως 24 ετών αποτελούν και εδώ τη μεγαλύτερη αναγνωστική δύναμη. Στην παρούσα έρευνα παρατηρούνται πρόσθετα δημογραφικά στοιχεία, από τα οποία μπορούν να αντληθούν πληροφορίες. Η οικογενειακή κατάσταση, για παράδειγμα, ενδέχεται να καθορίσει την ύπαρξη αναγνωστικής συμπεριφοράς, καθώς βρέθηκε ότι οι ανύπαντροι διάβαζαν περισσότερο. Η στενή σχέση με την τεχνολογία, επίσης, αποδείχτηκε πως ωφελεί την αναγνωσιμότητα, καθώς όσοι από τους ερωτώμενους χρησιμοποιούσαν συχνά νέες τεχνολογίες διάβαζαν περισσότερο από αυτούς που δεν τις χρησιμοποιούσαν.

Τα αποτελέσματα της Β' αναγνωστικής έρευνας είναι λιγότερο εγκαρδιωτικά από αυτά του 1999, καθώς παρατηρείται σημαντική μείωση στον αριθμό των αναγνωστών. Οι φοιτητές του 2004, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, αποτελούν μία από τις πιο ενεργές κατηγορίες όσον αφορά την ανάγνωση, αν και ο αριθμός των μη αναγνωστών έχει αυξηθεί. Πιο συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι το 17,6% της ακαδημαϊκής κοινότητας δεν έχει καμία απολύτως ανάμειξη με τα βιβλία. Αν και το ποσοστό αυτό είναι ενθαρρυντικό, οφείλεται να τονιστεί ότι σε διάστημα πέντε χρόνων από την πρώτη έρευνα, το νούμερο έχει αυξηθεί κατά περίπου 3%. Στην περίπτωση των φοιτητών που ασχολούνται με την ανάγνωση (82,4%), υπολογίζεται πως οι μισοί από αυτούς είναι ασθενείς, δηλαδή έχουν διαβάσει έως δέκα βιβλία τον τελευταίο χρόνο. Συστηματικοί αναγνώστες είναι το 13,8% του συνόλου, ενώ το 28,3% αρκούνται στα βιβλία ειδικού ενδιαφέροντος. Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της Α' αναγνωστικής έρευνας, παρατηρείται μικρή μείωση στο ποσοστό των ασθενών αναγνωστών, αλλά και αύξηση στο νούμερο των συστηματικών και των

αναγνωστών πρακτικών βιβλίων. Αξίζει να αναφερθεί πως ένα μέρος της συχνής αναγνωσιμότητας των φοιτητών βασίζεται στη μελέτη που οφείλουν να κάνουν στα πλαίσια των σπουδών τους. Αυτό μπορεί να αποδειχτεί από το γεγονός πως το 38,9% του συνόλου υποχρεούται να διαβάσει αναγνώσματα σχετικά με τις σπουδές τους και ένα χαμηλότερο 23,8% το κάνει προαιρετικά. Ένα 7,9% διαβάζει οικειοθελώς και για το επάγγελμα που θα ακολουθήσει μελλοντικά. Τέλος, δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι μόλις το 29,5% των φοιτητών κάνει ανάγνωση βιβλίων πέρα από τις πανεπιστημιακές τους υποχρεώσεις.

Αναφορικά με τα κίνητρα που ωθούν τη φοιτητική ομάδα να προβαίνει στην ανάγνωση βιβλίων, δεν υπάρχει ιδιαίτερη απόκλιση από τη γενικότερη γνώμη. Σαφέστερα, οι σπουδαστές δήλωσαν ότι ο λόγος που διαβάζουν είναι ένας συνδυασμός των τριών εναλλακτικών που δόθηκαν από τους συντελεστές:

- Ανάγνωση για την ανακάλυψη νέων γνώσεων και για ψυχαγωγία
- Ανάγνωση για απόδραση από την καθημερινότητα και για ενημέρωση
- Ανάγνωση για απόλαυση του τρόπου γραφής των βιβλίων

Μοναδικό γνώρισμα και αξιοσημείωτο της παρούσας μελέτης είναι ο συνδυασμός αφομοίωσης πληροφοριών με την ψυχαγωγία και διαφυγής από την πραγματικότητα με την ενημέρωση. Συγκριτικά με τους λόγους ανάγνωσης που αναφέρθηκαν στην πρώτη έρευνα, εδώ παρατηρείται μία αλλαγή ως προς τη σειρά τους. Φαίνεται ότι οι φοιτητές του 2004 βάζουν διαφορετικές προτεραιότητες όσον αφορά την αναγνωσιμότητα. Από τα προαναφερόμενα κίνητρα δημοφιλέστερο είναι η ανάγνωση για απόδραση από την πραγματικότητα, όπως και για να είναι ενήμεροι για τα σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα. Μάλιστα, η φοιτητική κοινότητα δίνει μεγαλύτερη αξία στο εν λόγω κίνητρο σε σύγκριση με άλλες ομάδες. Η απόλαυση της τέχνης του λόγου αποτελεί το επόμενο σε δημοσιότητα κίνητρο που ωθεί τους φοιτητές να διαβάσουν βιβλία. Αντίθετα, η αναζήτηση πληροφοριών και η ψυχαγωγία, που περιλαμβάνεται στην ίδια κατηγορία, είναι ο λόγος ανάγνωσης που πυροδοτεί σε μικρότερο βαθμό την επιθυμία τους για ανάγνωση.

Τα είδη των αναγνωσμάτων που οι φοιτητές προτιμούν να διαβάζουν αποκαλύπτουν αρκετά για τη συνολική αναγνωστική τους συμπεριφορά. Αδιαμφισβήτητη είναι και σε αυτή την περίπτωση η επικράτηση της λογοτεχνίας ενάντια στα υπόλοιπα είδη αναγνωσμάτων, με την ελληνική να προπορεύεται με σημαντική διαφορά της ξένης. Τρίτο είδος στην προτίμηση τους είναι η τεχνολογία, ενώ η ιστορία κατέχει την αμέσως επόμενη θέση. Δύο στους δέκα σπουδαστές επιλέγουν βιβλία σχετικά με την ψυχολογία, τις κοινωνικές επιστήμες, τη φιλοσοφία, τη γεωγραφία, τις καλές τέχνες και τις φυσικές επιστήμες. Η γλώσσα, η θρησκεία, οι αρχαίοι συγγραφείς και οι απόκρυφες επιστήμες είναι οι θεματικές με τη μικρότερη συχνότητα ανάγνωσης. Στη συνέχεια, μελετάται ειδικότερα η περίπτωση της λογοτεχνίας, όπου και συμπεραίνεται ότι τα μυθιστορήματα και τα διηγήματα είναι τα πιο εμπορικά είδη ανάμεσα στους φοιτητές. Ανατρεπτικό είναι, όμως, το ότι η αμέσως επόμενη προτίμηση τους είναι η ποίηση. Οι αυτοβιογραφίες βρίσκονται στην τέταρτη, ενώ τα θεατρικά έργα και οι κριτικές λογοτεχνίας διαβάζονται από ένα πολύ μικρό ποσοστό. Μη αμελητέο είναι ένα 16,6% που δήλωσε πως δεν διαβάζει καθόλου λογοτεχνία.

Ύστερα, στην περίπτωση της μυθοπλασίας παρατηρείται κλίση των ακαδημαϊκών προς το ελληνικό μυθιστόρημα. Ειδικότερα, προτιμούν να διαβάζουν σύγχρονα ελληνικά μυθιστορήματα, ακολουθούμενα από τα κλασικά της ίδιας γλώσσας. Τα μυθιστορήματα που είναι γραμμένα σε άλλες γλώσσες έχουν διαφορά του 10% στο ποσοστό προτίμησης. Αξίζει να αναφερθεί πως τα κλασικά ξένα βιβλία μυθοπλασίας είναι λίγο πιο δημοφιλή από τα αντίστοιχα σύγχρονα. Αναφορικά με το

θέμα των μυθιστορημάτων που επιλέγονται για ανάγνωση, τα ιστορικά, τα κοινωνικά και τα αισθηματικά αποτελούν τα τρία είδη που επικρατούν στην κατηγορία των σπουδαστών. Σε αντίθεση, όμως, με τις προτιμήσεις των υπόλοιπων ομάδων, στις επόμενες θέσεις κατατάχθηκαν τα αστυνομικά, τα οικογενειακά, καθώς και τα βιβλία επιστημονικής φαντασίας. Τα μυθιστορήματα τρόμου, τα ερωτικά και τα φιλοσοφικά έλαβαν μεγαλύτερη ανταπόκριση από τους φοιτητές, όμως και πάλι ανήκουν σε μία ουδέτερη θέση. Οι θεματικές που δεν προσελκύουν μεγάλη μερίδα αναγνωστών είναι η πολιτική, ο εξωτισμός και ό,τι σχετίζεται με το παιδικό βιβλίο. Τα αναγνώσματα νεωτερικής γραφής και ειδικής κουλτούρας συγκέντρωσαν ποσοστό μικρότερο του 1%.

Ένας στους πέντε φοιτητές συμβουλεύονται πρακτικά βιβλία, κάτι που υποδηλώνει ότι αποτελούν σημαντικά τεκμήρια για την καθημερινότητα τους. Όσον αφορά τη θεματολογία των αναγνωσμάτων αυτών, οι προτιμήσεις τους είναι αρκετά διαφορετικές από την κοινή γνώμη. Εμφανής είναι η κυριαρχία του θέματος των υπολογιστών, αφού επικρατεί με ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό έναντι των υπόλοιπων κατηγοριών. Επίσης δημοφιλή είδη πρακτικών αναγνωσμάτων αποτελούν εκείνα που σχετίζονται με τη μουσική, τα αυτοκίνητα και τα σπορ. Η υγεία, η υγιεινή διατροφή και η αστρολογία είναι ακόμη μερικές προτιμητέες θεματικές. Αντιθέτως, βιβλία σχετικά με την διακόσμηση, τη γυμναστική, τις κατασκευές στο σπίτι, τον κήπο, το κυνήγι και τα κατοικίδια ζώα σημείωσαν τα χαμηλότερα ποσοστά. Συγκρίνοντας τις επιλογές των φοιτητών με αυτές των υπόλοιπων ομάδων, εξάγεται το συμπέρασμα πως οι πρώτοι συμβουλεύονται τα πρακτικά βιβλία κυρίως για να αντλήσουν πληροφορίες σχετικά με τα χόμπι τους. Απόδειξη αποτελεί η υπερίσχυση των θεμάτων που έχουν να κάνουν με την τεχνολογία, τον αθλητισμό και τη μουσική. Από την άλλη, τα πρακτικά βιβλία που σχετίζονται με βιοποριστικά θέματα, όπως η διατροφή και η υγεία, δεν είναι ιδιαίτερα αρεστά. Αν και το ποσοστό σε τέτοιες θεματικές (μαγειρική, ιατρικά θέματα, υγιεινή διατροφή) δεν διαφέρει αισθητά από αυτό που συγκεντρώθηκε σε γενικό επίπεδο, δεν αποτελούν τις πρώτες επιλογές στην περίπτωση των φοιτητών.

Ο τρόπος πληροφόρησης πριν την επιλογή των βιβλίων, το σημείο αγοράς τους και τα κριτήρια με τα οποία διαλέγονται έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αναγνωσιμότητα των φοιτητών. Ξεκινώντας, δημοφιλέστερη μέθοδος ενημέρωσης ανάμεσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα είναι η γνώμη των φίλων. Μάλιστα, 7 στους 10 φοιτητές συμβουλεύονται την άποψη τους προτού πάρουν την τελική τους απόφαση. Έπονται οι επισκέψεις στα βιβλιοπωλεία με ποσοστό 51,1% και η γνώμη των συγγενών με 30,4%. Η πληροφόρηση μέσω εκθέσεων βιβλίων, κριτικών σε έντυπα μέσα και παρουσιάσεων έχει ένα σεβαστό νούμερο υποστηρικτών. Δεν συμβαίνει το ίδιο με τις επισκέψεις σε βιβλιοθήκες, τις ειδικές εκπομπές σε τηλεόραση και ραδιόφωνο και το διαδίκτυο. Οι εν λόγω τρόποι ενημέρωσης προτιμούνται λιγότερο από τους σπουδαστές. Συνεχίζοντας, το συνηθέστερο σημείο για την αγορά των επιθυμητών αναγνωσμάτων είναι τα βιβλιοπωλεία, με τα μεγάλα να προπορεύονται ελάχιστα από τα μικρότερα. Άλλοι χώροι που επιλέγονται συχνά από τους φοιτητές είναι οι εκθέσεις βιβλίων, τα περίπτερα και τα βιβλιοχαρτοπωλεία. Αντιθέτως, η αγορά από πλανόδιους πωλητές, πρακτορεία εφημερίδων και παλαιοπωλεία προτιμάται από μία μικρή μερίδα του ακαδημαϊκού πληθυσμού. Τα supermarket, το internet και οι ταχυδρομικές παραγγελίες επιλέγονται ως τρόποι αγοράς από λιγότερο από το 1%. Όσον αφορά τα κριτήρια με τα οποία διαλέγουν ένα βιβλίο, το θέμα του αποτελεί με διαφορά το δημοφιλέστερο. Ακολουθούν ο συγγραφέας, η άποψη των φίλων και των συγγενών και η κριτική που το ανάγνωσμα έχει λάβει. Παράγοντες με ουδέτερη επιρροή είναι η μεγάλη κυκλοφορία του βιβλίου, το εξώφυλλο του, η βράβευση του, η διαφήμιση που έχει γίνει για αυτό και η μεταφορά στον κινηματογράφο ή την τηλεόραση. Τέλος, η συμβουλή του βιβλιοπώλη, η τιμή του τεκμηρίου, ο εκδοτικός οίκος και ο αριθμός των σελίδων του δεν επηρεάζουν σχεδόν

καθόλου την επιλογή των φοιτητών.

Η σχέση των σπουδαστών με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως εξάγεται από την έρευνα, είναι έντονη. Σε γενικές γραμμές, η χρήση τους χαρακτηρίζεται συστηματική. Το δημοφιλέστερο μέσο ψυχαγωγίας είναι αδιαμφισβήτητα η τηλεόραση, με το 78% να παρακολουθεί σε καθημερινή βάση. Αρκετά συχνή, σημειώνοντας περίπου τα ίδια νούμερα με την τηλεόραση, είναι και η ακρόαση ραδιοφώνου. Το 71,5% της ακαδημαϊκής κοινότητας ακούει καθημερινά τις εκπομπές του, ενώ μόλις το 5% δεν ασχολείται ποτέ με αυτό. Η ανάγνωση εφημερίδων, αντιθέτως, δεν αποτελεί θελκτική δραστηριότητα, αφού κατά προσέγγιση τέσσερις στους δέκα φοιτητές δεν ασχολούνται καθόλου με αυτήν. Συνηθίζουν να διαβάζουν εφημερίδες λίγες φορές την εβδομάδα, ενώ μόλις το 10% τις συμβουλευεται κάθε μέρα. Παρόμοια περίπτωση είναι και η ανάγνωση των περιοδικών, μιας και οι περισσότεροι φοιτητές διαβάζουν μία με δύο φορές την εβδομάδα ή τον μήνα. Μόνο το 4,4% ασχολείται με τα περιοδικά σε καθημερινή βάση. Στη συνέχεια, η εξακρίβωση στοιχείων αναφορικά με τη συσχέτιση της αναγνωσιμότητας με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι δύσκολη, καθώς τα πορίσματα της έρευνας για αυτό το θέμα δεν είναι σαφή. Δεν αναφέρεται το ακριβές νούμερο των φοιτητών που χρησιμοποιούν συχνά τα μέσα, ούτε η σύνδεση τους με την αναγνωσιμότητα. Από τα ήδη γνωστά στοιχεία, όμως, παρατηρείται αύξηση των αναγνωστών στα άτομα που κάνουν εκτεταμένη χρήση των ΜΜΕ. Μοναδική εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα είναι οι τακτικοί αναγνώστες, αφού όσοι κάνουν ταυτόχρονη χρήση των οπτικοακουστικών μέσων αποτελούν την μεγάλη μειοψηφία. Από τα παρόντα στοιχεία μπορεί να υποθεί ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και, πιο συγκεκριμένα, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, επηρεάζουν αρνητικά μόνο το ποσοστό των φοιτητών που είναι συστηματικοί αναγνώστες. Ωστόσο, είναι αληθές πως η ενασχόληση με τα ΜΜΕ ευχαριστούν σε μεγαλύτερο βαθμό τους σπουδαστές από την ενασχόληση με το διάβασμα. Τη θέση αυτή επιβεβαιώνει η ανακάλυψη πως περίπου το 37% δήλωσε ότι η ανάγνωση περιοδικών τους ψυχαγωγεί πιο πολύ από την ανάγνωση βιβλίων.

Ένας σημαντικότερος τομέας που ασκεί επιρροή στην αναγνωσιμότητα είναι οι βιβλιοθήκες. Οι φοιτητές, όπως και στην πρώτη μελέτη, επισκέπτονται τον θεσμό αυτόν συχνότερα από τον μέσο αναγνώστη. Παρόλο που το 58% τόνισε ότι δεν πηγαίνει ποτέ σε βιβλιοθήκες ούτε δανείζεται βιβλία από αυτές, πρόκειται για ένα ενθαρρυντικό ποσοστό συγκριτικά με το αντίστοιχο 78% των υπόλοιπων κατηγοριών. Οι σπουδαστές που τις συμβουλεύονται τακτικά, βέβαια, αποτελούν μειοψηφία. Μόλις το 18% δήλωσε ότι επισκέπτεται τις βιβλιοθήκες συχνά ή πολύ συχνά. Το ποσοστό αυτό, όμως, είναι το διπλάσιο από εκείνο που σημειώθηκε στις υπόλοιπες ομάδες. Ένα ακόμη θετικό γεγονός είναι ότι 6 στα 10 μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας έχουν βγάλει κάρτα βιβλιοθήκης. Αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούν τις υπηρεσίες των βιβλιοθηκών, η κύρια δραστηριότητα είναι ο δανεισμός βιβλίων. Η ανάγνωση τεκμηρίων από τις συλλογές της βιβλιοθήκης, η μελέτη των μαθημάτων και η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών έπονται με αρκετά μικρότερα ποσοστά. Ένας ελάχιστος αριθμός φοιτητών χρησιμοποιεί τον θεσμό για ανάγνωση δικών τους βιβλίων ή για αναζήτηση επιστημονικών άρθρων, ενώ κανένας δεν διαβάζει εφημερίδες ή περιοδικά σε αυτόν τον χώρο. Η μοναδική διαφοροποίηση που παρατηρείται ανάμεσα στους σπουδαστές και τις υπόλοιπες ομάδες είναι ότι οι πρώτοι κάνουν χρήση των υπολογιστών και του διαδικτύου σε συχνότερη βάση. Τέλος, οι φοιτητές πηγαίνουν στη βιβλιοθήκη προκειμένου να μην αγοράσουν όλα τα βιβλία που επιθυμούν να διαβάσουν. Η αδυναμία τους να βρουν τα επιθυμητά αναγνώσματα στο εμπόριο είναι η δεύτερη αιτία. Η αναζήτηση επιστημονικών τεκμηρίων και η προσωπική τους ικανοποίηση από το περιβάλλον των βιβλιοθηκών έλαβαν αρκετά μικρότερα ποσοστά, καθιστώντας τους μη δημοφιλείς λόγους επισκεψιμότητας.

Το σύνολο των φοιτητών που δεν διάβασαν κανένα ανάγνωσμα το τελευταίο έτος είναι αρκετά μικρότερο από αυτό των υπόλοιπων κατηγοριών. Συγκεκριμένα, μόνο το 17,6% δήλωσαν μη αναγνώστες, έναντι του 43,8% του γενικότερου πληθυσμού. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως η φοιτητική κοινότητα ασχολείται σε μεγάλο βαθμό με την αναγνωσιμότητα. Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους το μικρό αυτό ποσοστό των σπουδαστών δεν διάβασε κανένα βιβλίο, υπάρχει συμφωνία στο ότι ο χρόνος είναι ο σημαντικότερος από αυτούς. Οι περισσότεροι δήλωσαν πως δεν μπορούν να διαθέσουν τον απαραίτητο χρόνο για την ανάγνωση λόγω πολλαπλών υποχρεώσεων. Μάλιστα, οι περισσότεροι ανέφεραν πως οι σπουδές τους είναι η αιτία της έλλειψης χρόνου και, επομένως, της μη ύπαρξης αναγνωσιμότητας. Ένας ακόμη λόγος που υπέδειξαν αρκετοί μη αναγνώστες είναι η αντιπάθεια τους για τη δραστηριότητα. Υποστήριξαν ότι το διάβασμα τους προκαλεί ανία και κούραση, ενώ ένα σεβαστό νούμερο δεν ενδιαφέρεται για την ενασχόληση αυτή. Ένα μικρότερο ποσοστό δήλωσε ότι δεν έτυχε να ασχοληθεί με την ανάγνωση και ότι προτιμά να καταπιάνονται με άλλες δραστηριότητες. Η αιτία μη ανάγνωσης με τη μικρότερη δημοτικότητα ήταν η έλλειψη των απαραίτητων γνώσεων. Αξίζει, τέλος, να αναφερθούν κάποιοι λόγοι τους οποίους κανένας σπουδαστής δεν έλαβε υπόψη ως προς τη έλλειψη αναγνωσιμότητας. Η προτίμηση ενασχόλησης με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα προβλήματα υγείας ή συγκέντρωσης δεν αποτελούν λόγοι μη ανάγνωσης. Η οικονομική τους κατάσταση, η μη ικανότητα ανάγνωσης και η έλλειψη βιβλιοθηκών ή βιβλιοπωλείων στην περιοχή επίσης δεν συντελούν στην μη αναγνωσιμότητα τους.

5.3.Σύνοψη αποτελεσμάτων Γ' έρευνας (2010)

Η τρίτη και τελευταία έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς που ανατέθηκε στο ΕΚΕΒΙ διεξήχθη το 2010, συγκεκριμένα από τις 15 Νοεμβρίου έως τις 13 Δεκεμβρίου. Η μέθοδος πραγματοποίησής της είναι παρόμοια με αυτή των δύο προηγούμενων ερευνών, δηλαδή οι απαντήσεις δόθηκαν μέσω συνεντεύξεων και με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου. Η δειγματοληψία αποτελείται από 1500 άτομα από το σύνολο του ελλαδικού χώρου, συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών και νησιωτικών περιοχών. Όπως συνέβη και στις δύο προγενέστερες έρευνες, συμμετοχή έλαβαν άτομα ηλικίας άνω των 15 ετών. Σύμφωνα με την παρουσίαση που έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του ΕΚΕΒΙ, το δείγμα επιλέχθηκε και σε αυτήν την περίπτωση σύμφωνα με την πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία. Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, ο αριθμός των φοιτητών που συμμετείχε στη μελέτη είναι αρκετά μικρός, αν και ελάχιστα αυξημένος από αυτόν της Α' και Β' μελέτης. Συγκεκριμένα μόλις το 8% των συμμετεχόντων της τρίτης έρευνας είναι φοιτητές, γεγονός που καθιστά αρκετά δύσκολο το να εξαχθεί ένα γενικότερο πόρισμα που να εκπροσωπεί το σύνολο των σπουδαστών του 2010. Ωστόσο, τα στοιχεία της Γ' αναγνωστικής έρευνας είναι αρκετά αναλυτικά, έτσι ώστε να είναι γνωστά συγκεκριμένα ποσοστά ανά κατηγορία. Τα ακριβή νούμερα που συγκέντρωσαν οι φοιτητές σε όλους τους τομείς που επηρεάζουν την ανάγνωση είναι διαθέσιμα στο ευρύ κοινό. Γι' αυτόν τον λόγο, δεν είναι απαραίτητος ο δανεισμός στοιχείων από άλλες ομάδες, όπως έγινε στην Α' έρευνα.

Το γενικό συμπέρασμα που εξάγεται από την τρίτη έρευνα είναι ότι η αναγνωσιμότητα έχει βελτιωθεί αισθητά από το 2004. Αν και μία μεγάλη μερίδα των ερωτηθέντων δηλώνει μη αναγνώστες, παρατηρείται σημαντική αύξηση στο νούμερο όσων διάβασαν τουλάχιστον ένα βιβλίο το τελευταίο έτος. Οι ίδιες συνθήκες που αναφέρθηκαν και στις δύο προηγούμενες έρευνες ισχύουν και εδώ. Οι

νεότεροι κατά βάση έχουν στενότερη σχέση με την ανάγνωση, όπως και οι ανύπαντροι. Επιπρόσθετα, όπως παρατέθηκε και στις προηγούμενες μελέτες, τα άτομα ανώτερης εκπαίδευσης εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά αναγνωσιμότητας. Ρίχνοντας μία ειδικότερη ματιά στα αποτελέσματα, οι φοιτητές παρουσιάζουν αρκετά μεγάλο βαθμό αναγνωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, το 78,5% δήλωσε πως έχει διαβάσει τουλάχιστον ένα ανάγνωσμα το έτος που πέρασε. Η πλειοψηφία αυτών, δηλαδή το 48%, είναι ασθενείς αναγνώστες, μην έχοντας διαβάσει περισσότερα από 10 βιβλία ετησίως. Μάλιστα, το 32% της συγκεκριμένης υποδιαίρεσης δεν έχει κάνει ανάγνωση σε περισσότερα από τρία βιβλία. Ένα 10,4% είναι οι συστηματικοί αναγνώστες, που έχουν διαβάσει πάνω από δέκα βιβλία στη διάρκεια ενός έτους. Επίσης, 2 στους 10 φοιτητές έχουν κάνει ανάγνωση αποκλειστικά ειδικών, επαγγελματικών ή πρακτικών βιβλίων. Αξίζει να αναφερθεί πως το 50% αυτών έχουν διαβάσει μόνο βιβλία σχετικά με τις σπουδές και το μελλοντικό τους επάγγελμα. Το υπόλοιπο 21,5% απάντησε ότι δεν έχει διαβάσει κανένα βιβλίο. Αν και οι φοιτητές ασχολούνται αρκετά με τη δραστηριότητα της ανάγνωσης, το ποσοστό των μη αναγνωστών έχει αυξηθεί σημαντικά σε σύγκριση με τις προηγούμενες χρονιές. Αξιοπρόσεκτο είναι πως μόλις το 4% των ερωτηθέντων, μέσα στους οποίους και οι φοιτητές, δήλωσε ότι έχει διαβάσει κάποιο βιβλίο σχετικό με τις σπουδές τους το τελευταίο έτος. Η πλειοψηφία των σπουδαστών, όμως, κατέχει μεγάλο αριθμό αναγνωσμάτων στην προσωπική τους βιβλιοθήκη. Το αξιοπαρατήρητο γεγονός πιθανό να συμβαίνει διότι, κατά τη διάρκεια των σπουδών, προμηθεύονται αρκετά βιβλία από το κράτος.

Τα κίνητρα, που τους ωθούν να κάνουν ανάγνωση βιβλίων, παραμένουν τα ίδια και σε αυτήν την περίπτωση. Οι συντελεστές της μελέτης, για ακόμη μία φορά, έχουν διαχωρίσει τις αιτίες ανάγνωσης σε τρεις κατηγορίες:

- Ανάγνωση για την αναζήτηση γνώσεων ή πληροφοριών
- Ανάγνωση για απόδραση από την καθημερινότητα ή για ψυχαγωγία
- Ανάγνωση για την εκτίμηση της τέχνης του λόγου

Όπως ίσχυε και στις προγενέστερες έρευνες, συνήθως η ανάγνωση γίνεται από συνδυασμό των παραπάνω κινήτρων και όχι για έναν μεμονωμένο λόγο. Όμως, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, το δημοφιλέστερο κίνητρο από τα τρία είναι η ανάγνωση για ψυχαγωγία και για απόδραση από την πραγματικότητα. Επεξηγώντας με ακριβή νούμερα, το 87,3% των φοιτητών συμφωνεί, είτε απόλυτα είτε με δισταγμό, με αυτήν την αιτία ανάγνωσης. Αντίθετα, μόλις το 2,4% διαφωνεί με την πρόταση αυτή. Με μικρή διαφορά ακολουθεί το διάβασμα για απόκτηση γνώσεων. Το 82,9% δήλωσε πως κάνει ανάγνωση για αυτόν τον σκοπό, ενώ 1 στους 10 φοιτητές δεν συμφωνεί με τον εν λόγω ισχυρισμό. Οι σπουδαστές που διαβάζουν γιατί χαίρονται να απολαμβάνουν την τέχνη του λόγου είναι αρκετοί, όμως το ποσοστό είναι μικρότερο των άλλων δύο κατηγοριών (76,1%). Από τα προαναφερόμενα στοιχεία εξάγεται το συμπέρασμα πως ο κύριος λόγος που οι φοιτητές διαβάζουν είναι για την προσωπική τους ψυχαγωγία. Η ανάγνωση αποτελεί για αυτούς κυρίως ένας τρόπος διαφυγής από την κούραση της καθημερινότητας.

Δεν παραλήφθηκε και από την τρίτη έρευνα η ερώτηση σχετικά με τις κατηγορίες γενικών βιβλίων που προτιμούνται. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το ελληνικό λογοτεχνικό είδος καταλαμβάνει την απόλυτη πρωτιά στις προτιμήσεις των φοιτητών, με περίπου τέσσερις στους πέντε να το επιλέγουν. Η ξένη λογοτεχνία συγκέντρωσε μικρότερα ποσοστά, όμως παραμένει η δεύτερη δημοφιλέστερη επιλογή. Η ιστορία, οι κοινωνικές επιστήμες και η ψυχολογία αποτελούν τις επόμενες προτιμήσεις. Θεματικές που έλαβαν ποσοστό της τάξεως του 10% είναι η φιλοσοφία, η γεωγραφία, οι φυσικές επιστήμες και η τεχνολογία. Από την άλλη μεριά, οι καλές τέχνες, η πολιτική, οι αρχαίοι συγγραφείς, η γλώσσα, οι απόκρυφες επιστήμες και η θρησκεία αμελούνται από την πλειοψηφία.

Διαιρώντας την κατηγορία της λογοτεχνίας στα επιμέρους είδη της, τα μυθιστορήματα αποτελούν την πρωταρχική επιλογή της ακαδημαϊκής κοινότητας. Με αρκετά πιο χαμηλό ποσοστό έπονται τα διηγήματα και οι νουβέλες. Οι αυτοβιογραφίες και η ποίηση προτιμούνται από περίπου έναν στους 10 φοιτητές. Ένα ελάχιστο μέρος του συνόλου διαβάζει κριτικές λογοτεχνίας και θεατρικά έργα. Τέλος, η ειδικότερη ανάλυση των μυθιστορημάτων κρίνεται και εδώ απαραίτητη. Βρέθηκε πως τα σύγχρονα αναγνώσματα μυθοπλασίας διαβάζονται πιο συχνά από τα κλασικά, ιδιαίτερα όσα είναι γραμμένα στην ελληνική γλώσσα. Αναλύοντας βαθύτερα στη θεματολογία των μυθιστορημάτων, τα τρία είδη με τη μεγαλύτερη δημοτικότητα είναι τα ιστορικά, τα κοινωνικά και εκείνα που αναλύουν οικογενειακές και συναισθηματικές σχέσεις. Τα αστυνομικά, τα ερωτικά και τα μυθιστορήματα περιπέτειας και φιλοσοφίας έχουν ένα σεβαστό ποσοστό φοιτητών αναγνωστών. Σε μια ουδέτερη κατάσταση βρίσκονται τα παιδικά και πολιτικά αναγνώσματα. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και με τα μυθιστορήματα επιστημονικής φαντασίας, ταξιδιών και τρόμου. Οι εν λόγω θεματικές είχαν ποσοστό μικρότερο του 10%, γεγονός που τις κατατάσσει στα είδη που διαβάζονται με την μικρότερη συχνότητα.

Ειδική μνεία πρέπει να δοθεί στα βιβλία που σχετίζονται με τις σπουδές ή το επάγγελμα, καθώς και με αυτά που έχουν πρακτικό περιεχόμενο. Παρατηρείται πως ένας στους πέντε φοιτητές ασχολούνται με τα παραπάνω είδη αναγνωσμάτων, με το 50% αυτών να επιλέγουν αποκλειστικά εκείνα που αναφέρονται στο αντικείμενο των σπουδών τους. Το 6,5% καταπιάνεται και με τα επαγγελματικά και με τα πρακτικά βιβλία, ενώ μόλις το 3,6% προτιμά μόνο τα δεύτερα. Από αυτά τα στοιχεία καθίσταται σαφές πως τα πρακτικά αναγνώσματα δεν είναι δημοφιλή στα μέλη της φοιτητικής κοινότητας. Όσον αφορά τις θεματικές που οι λίγοι αναγνώστες πρακτικών βιβλίων προτιμούν, βρίσκονται σε ισορροπία μεταξύ τους, μιας και στα ποσοστά τους δεν συναντώνται αποκλίσεις. Με δεδομένο τα παραπάνω, τις δύο κυρίαρχες θέσεις καταλαμβάνουν η υγιεινή διατροφή και οι υπολογιστές, έχοντας ελάχιστη διαφορά μεταξύ τους. Στη συνέχεια, έπονται η μαγειρική, η γυμναστική και η μουσική, συγκεντρώνοντας μερικά από τα υψηλότερα ποσοστά της κατηγορίας. Τα αναγνώσματα με θέμα τη διακόσμηση, τον αθλητισμό και την ιατρική αντιμετωπίζονται με ουδετερότητα, διότι αν και δεν είναι από τα πιο δημοφιλή είδη, δεν αγνοούνται εντελώς. Τα είδη που δεν επιλέγονται σχεδόν καθόλου είναι η αστρολογία, το αυτοκίνητο, οι κατασκευές στο σπίτι και ο κήπος. Μελετώντας τα παραπάνω, αβίαστα εξάγεται το συμπέρασμα πως οι φοιτητές προμηθεύονται πρακτικά βιβλία κυρίως για πληροφόρηση σχετικά με τα χόμπι τους. Τα αναγνώσματα που καλύπτουν θέματα υγείας ή σίτισης, αν και δημοφιλή, δεν έχουν την απήχηση εκείνων που καλύπτουν δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου.

Οι προτιμητέες μέθοδοι ενημέρωσης, επιλογής και αγοράς των αναγνωσμάτων των φοιτητών διαφοροποιούνται αρκετά από αυτές των υπόλοιπων ομάδων. Συγκεκριμενοποιώντας αρχικά στους τρόπους πληροφόρησης, η πλειοψηφία λαμβάνει περισσότερο υπόψη τη γνώμη του κοντινού τους περιβάλλοντος, με τις επισκέψεις στα βιβλιοπωλεία να ακολουθούν. Τρίτο δημοφιλέστερο μέσο ενημέρωσης αναδείχτηκε το internet, αν και το ποσοστό του ήταν αρκετά χαμηλότερο των δύο προαναφερόμενων μεθόδων. Ένα αρκετά μικρό, αλλά μη αμελητέο νούμερο συμβουλεύεται τις διαφημίσεις και τις ειδικές στήλες βιβλίων των εφημερίδων και των περιοδικών, καθώς και τις δημόσιες βιβλιοθήκες. Μικρότερο από το 10% ενημερώνεται για τα βιβλία μέσω εκπομπών στο ραδιόφωνο ή την τηλεόραση και μέσω καταλόγων εκδοτών. Οι μέθοδοι που συγκέντρωσαν σχεδόν μηδαμινό ποσοστό είναι οι εκθέσεις βιβλίων και τα λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ κανένας φοιτητής δεν χρησιμοποιεί το free press για την ενημέρωση του. Συνεχίζοντας με τα σημεία προμήθευσης των επιθυμητών αναγνωσμάτων, οι περισσότεροι κάνουν τις αγορές τους από βιβλιοπωλεία. Ιδιαίτερη

προτίμηση παρατηρείται στα μικρά και ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία, με τις αλυσίδες να συγκεντρώνουν μικρότερο ποσοστό. Με αρκετά μεγάλη διαφορά ακολουθούν τα βιβλιοχαρτοπωλεία και οι εκθέσεις βιβλίων. Τα σημεία στα οποία οι ακαδημαϊκοί δεν συνηθίζουν να προμηθεύονται βιβλία είναι τα περίπτερα, το internet, οι πλανόδιοι πωλητές και τα παλαιοβιβλιοπωλεία, ενώ κανένας δεν αγοράζει αναγνώσματα από τα supermarket. Αναφορικά με τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν τα βιβλία τους, το θέμα αποτελεί το πρωταρχικό στοιχείο που υπολογίζεται. Τα αμέσως πιο σημαντικά χαρακτηριστικά είναι ο συγγραφέας και η περίληψη στο οπισθόφυλλο. Η συμβουλή των φίλων και των συγγενών, η κριτική και η τιμή είναι παράγοντες που λαμβάνει υπόψη περίπου ένας στους πέντε φοιτητές. Κριτήρια που έχουν μία μέση δημοτικότητα, συγκεντρώνοντας κατά προσέγγιση 15%, είναι η μεγάλη κυκλοφορία του βιβλίου και η μεταφορά του στον κινηματογράφο ή την τηλεόραση. Από την άλλη πλευρά, η γνώμη του βιβλιопώλη, το εξώφυλλο και η διαφήμιση είναι χαρακτηριστικά που δεν είναι υπολογίσιμα όσον αφορά την επιλογή ενός βιβλίου. Τελευταίο μα άξιο αναφοράς, ο αριθμός των σελίδων, ο εκδοτικός οίκος ενός αναγνώσματος και η βράβευση του λαμβάνονται υπόψη από λιγότερο του 5% της φοιτητικής κοινότητας.

Η ενασχόληση των φοιτητών με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ακολουθεί παρόμοια πορεία με εκείνη των προηγούμενων ετών. Υπάρχει, πιο ειδικά, αυξημένη χρήση της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου, όχι όμως των εφημερίδων και των περιοδικών. Για ακόμη μία φορά η τηλεόραση είναι το δημοφιλέστερο μέσο, με το 76,4% των εκπροσώπων της φοιτητικής κοινότητας να παρακολουθεί καθημερινά τα προγράμματα της. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός πως μόλις το 0,8% δεν βλέπει καθόλου τηλεόραση. Ωστόσο, το ποσοστό των φοιτητών τηλεθεατών είναι χαμηλό σε σύγκριση με αυτό άλλων κατηγοριών, που αγγίζει το 90%. Ύστερα, το ραδιόφωνο έχει έναν αξιόλογο αριθμό ακροατών, αφού τουλάχιστον 5 στους 10 ακούν σε καθημερινή βάση, ενώ το 12,5% δεν ακούει ποτέ. Η ανάγνωση εφημερίδων, από την άλλη, δεν ακολουθεί τη δημοτικότητα των οπτικοακουστικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, μιας και το 50% περίπου των σπουδαστών δεν τις συμβουλεύονται ποτέ. Οι αναγνώστες εφημερίδων διαβάζουν λίγες φορές τον μήνα, με την καθημερινή της χρήση να σπανίζει. Τα περιοδικά λαμβάνουν καλύτερη αντιμετώπιση, αφού έχουν ένα σταθερό κοινό που τα διαβάζει ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Αυτό όμως δεν αναιρεί το ότι δεν έχουν μεγάλο αριθμό συστηματικών αναγνωστών. Το 70,3% των φοιτητών δήλωσε ότι έχει διαβάσει περιοδικά, όμως η πλειονότητα τα συμβουλεύεται μερικές φορές μέσα στον μήνα. Στη συνέχεια, η παράθεση σαφών πορισμάτων για την επιρροή των ΜΜΕ στην αναγνωσιμότητα των φοιτητών είναι δύσκολη, αφού τα στοιχεία για το θέμα αυτό είναι ελλιπή. Μπορεί, όμως, να υποθεί πως η χρήση τους προωθεί την ενασχόληση με τα βιβλία, αν ληφθεί υπόψη πως αυτό συμβαίνει στον γενικό πληθυσμό. Η εντατική παρακολούθηση των μέσων, δηλαδή, συνδράμει στην αύξηση της αναγνωστικής τους συμπεριφοράς. Ένα εγκαρδιωτικό στοιχείο που προκύπτει από την έρευνα είναι το γεγονός πως οι φοιτητές ευχαριστιούνται περισσότερο την ενασχόληση με τα βιβλία παρά με τα υπόλοιπα έντυπα μέσα. Αυτό το αποτέλεσμα αντιτίθεται στα στοιχεία της δεύτερης έρευνας, όπου προτιμούσαν τα οπτικοακουστικά μέσα από τα βιβλία.

Οι βιβλιοθήκες συνεχίζουν να αποτελούν έναν σημαντικότατο αρωγό στην απόκτηση αναγνωστικής συμπεριφοράς, αν και δεν προσελκύουν μεγάλο μέρος του γενικού πληθυσμού. Στην περίπτωση των σπουδαστών, όμως, τα αποτελέσματα είναι πιο εμψυχωτικά. Αποτελούν, πιο επεξηγηματικά, την κατηγορία με το υψηλότερο ποσοστό επισκεψιμότητας. Έτσι, περίπου 40 στους 100 φοιτητές (41,6%) δήλωσαν πως πηγαίνουν στις βιβλιοθήκες. Φαίνεται πως ακόμη και στις πιο ενεργές κατηγορίες οι επισκέπτες αποτελούν τη μειοψηφία. Όσον αφορά τον τρόπο χρήσης των βιβλιοθηκών, σχεδόν το 75% ανατρέχει σε αυτές προκειμένου να δανειστεί βιβλία. Με αρκετά

μικρότερη συχνότητα τις χρησιμοποιούν για την αναζήτηση και ανάκτηση πληροφοριών, καθώς και για την ανάγνωση των τεκμηρίων που διατίθενται από τον θεσμό. Από την άλλη, η μεταφορά προσωπικών τους βιβλίων στον χώρο της βιβλιοθήκης για ανάγνωση είναι μία δραστηριότητα που προτιμά ένα μικρό ποσοστό της κοινότητας. Διεισδύοντας περισσότερο στο ζήτημα του δανεισμού, καταμετρούνται οι λόγοι για τους οποίους οι φοιτητές καταφεύγουν σε αυτόν. Έτσι, η σημαντικότερη αιτία δανεισμού είναι αδιαμφισβήτητο να μην χρειαστεί να αγοράσουν όλα τα βιβλία που επιθυμούν να διαβάσουν. Σημαντικοί λόγοι, αν και τα ποσοστά που συγκέντρωσαν ήταν αρκετά μικρότερα, είναι η ενασχόληση με τα επιστημονικά και ξενόγλωσσα αναγνώσματα και η αδυναμία εύρεσης τεκμηρίων στο εμπόριο. Αντιθέτως, ο δανεισμός βιβλίων λόγω του ευχάριστου περιβάλλοντος της βιβλιοθήκης δεν είναι σύνηθες φαινόμενο.

Σε όλες τις έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς που εκπόνησε το ΕΚΕΒΙ, οι φοιτητές βρίσκονταν ανάμεσα στις κατηγορίες που είχαν τα μεγαλύτερα ποσοστά αναγνωστικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, η μερίδα αυτών που δεν διάβασαν κανένα βιβλίο δεν μπορεί να αγνοηθεί. Έτσι, στην εν λόγω μελέτη βρέθηκε πως το 21,5% των σπουδαστών είναι μη αναγνώστες, ποσοστό ελαφρά αυξημένο από αυτό που σημειώθηκε το 2004. Ο σπουδαιότερος λόγος για τον οποίο δεν διάβασαν κανένα ανάγνωσμα είναι η έλλειψη χρόνου. Αυτό είναι λογικό, εφόσον οι σπουδές μονοπωλούν αρκετές φορές την καθημερινότητα τους. Η απέχθεια και η ανία για την ανάγνωση ως δραστηριότητα είναι η επόμενη σε δημοσιότητα αιτία. Με άλλα λόγια, αρκετοί δεν ενδιαφέρονται ή δεν τους αρέσει το διάβασμα, εξ' ου γιατί δεν καταπιάνονται με αυτό. Με ποσοστά κάτω του 10% ακολουθούν η αποφυγή της ανάγνωσης λόγω φόρτου εργασίας, η ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες και η εγκαθίδρυση μιας ρουτίνας που δεν συμπεριλαμβάνει το διάβασμα. Επιπλέον, μία ιδιαίτερα μικρή μερίδα των φοιτητών επικαλέστηκε οικονομικούς λόγους και ενασχόληση με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και το internet για να δικαιολογήσει τη μη αναγνωσιμότητα τους. Αξιοπρόσεκτος είναι ένας επίσης ελάχιστος αριθμός που έχει προβλήματα υγείας, τα οποία στέκονται εμπόδιο στην αναγνωστική τους ρουτίνα. Τέλος, πρέπει να τονιστεί πως κάποιοι λόγοι δεν έλαβαν ανταπόκριση από κανέναν. Συγκεκριμένα, κανένα μέλος της ακαδημαϊκής κοινότητας δεν θυσίασε το διάβασμα εξαιτίας προσωπικών και οικογενειακών του υποθέσεων. Ακόμη, κανένας φοιτητής δε δήλωσε πρόβλημα με τα μάτια ή την όραση του ή ανικανότητα καλής ανάγνωσης.

5.4.Σύνοψη αποτελεσμάτων έρευνας του ΟΣΔΕΛ (2022)

Η αναγνωστική έρευνα που εκπονήθηκε από τον ΟΣΔΕΛ κατά τη χρονική περίοδο 2021-2022 αποτελεί συνέχεια των προηγούμενων. Δημιουργήθηκε με σκοπό να καλύψει την έλλειψη ερευνών που δημιουργήθηκε μετά την κατάργηση του ΕΚΕΒΙ το 2013. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε στην εν λόγω μελέτη δεν διαφέρει με εκείνη που έχει ήδη αναφερθεί. Συγκεκριμένα, η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσα από συνεντεύξεις δομημένου ερωτηματολογίου. Έγιναν κλήσεις σε τυχαίους τηλεφωνικούς αριθμούς, με κεντρικό γνώμονα την περιφέρεια στην οποία κατοικούν. Το μέγεθος του δείγματος ήταν συνολικά 1500 άτομα, τα οποία έχουν μπει στο 16ο έτος της ηλικίας τους. Σημαντικό είναι βέβαια να αναφερθεί ότι η συλλογή των δεδομένων βασίστηκε σε πανελλαδική έρευνα της Metron Analysis στα τέλη του 2021. Σημειώνεται, όμως, ιδιαίτερη δυσκολία στην εξαγωγή αποτελεσμάτων για την κατηγορία των φοιτητών, αφού ξεχωριστά στοιχεία για τη συγκεκριμένη ομάδα υπάρχουν σε ελάχιστες περιπτώσεις. Στους κοινωνικό-δημογραφικούς παράγοντες δεν αναφέρεται η ιδιότητα του φοιτητή, παρά την ύπαρξη κατηγορίας για τη θέση απασχόλησης. Εάν οι σπουδαστές συμπεριλαμβάνονται στην απάντηση “άλλο” της εν λόγω ομάδας,

τότε αποτελούν μόλις το 10% του συνολικού δείγματος. Το γεγονός καθαυτό καθιστά την πορεία προς ένα καθολικό αποτέλεσμα απαιτητική, πόσο μάλλον η απουσία συγκεκριμενοποίησης στη φοιτητική ομάδα. Γι' αυτόν τον λόγο, και με τον ίδιο τρόπο που έγινε και σε προηγούμενες περιπτώσεις, κρίνεται απαραίτητος ο δανεισμός στοιχείων από την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν οι σπουδαστές. Η κοντινότερη κατηγορία, η οποία τους συμπεριλαμβάνει, είναι εκείνη που καλύπτει τα άτομα ηλικίας 16 με 24 ετών.

Τα γενικά συμπεράσματα από τη συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζουν κοινά σημεία με εκείνα των προαναφερόμενων. Και εδώ το επίπεδο εκπαίδευσης είναι αυτό που καθορίζει στο μεγαλύτερο βαθμό την ύπαρξη και τον βαθμό της αναγνωσιμότητας. Έτσι, τα άτομα που έχουν λάβει ανώτερη εκπαίδευση συνήθως διαβάζουν περισσότερο και πιο τακτικά. Οι συντελεστές αναφέρουν πως εκείνοι είναι που καταφέρνουν να εκμεταλλευτούν αποτελεσματικότερα τις δυνατότητες που προσφέρει η ανάγνωση. Η ηλικία, επιπρόσθετα, είναι κομβικός παράγοντας ως προς την αναγνωστική συμπεριφορά, καθώς κατά κανόνα οι νεότεροι διαβάζουν περισσότερο. Τα αποτελέσματα της έρευνας, λοιπόν, δείχνουν βελτίωση της αναγνωσιμότητας συγκριτικά με το 2010, καθώς παρατηρείται μικρή μείωση στο ποσοστό των μη αναγνωστών. Οι φοιτητές είναι μία από τις πιο ενεργές αναγνωστικές κατηγορίες, ωστόσο τα νούμερα που βρέθηκαν είναι κοντά σε εκείνα της προηγούμενης μελέτης. Το 78%, πιο ειδικά, έχει διαβάσει τουλάχιστον ένα βιβλίο σε διάρκεια ενός έτους. Το 44% αυτού δεν είναι εντατικοί αναγνώστες, έχοντας διαβάσει έως τέσσερα βιβλία τον τελευταίο χρόνο. Το υπόλοιπο 34%, ένα σεβαστό μα εμφανώς μικρότερο νούμερο, είναι οι συστηματικοί αναγνώστες. Περίπου 2 στους 10 φοιτητές δεν έχουν διαβάσει κανένα βιβλίο το έτος που πέρασε, καθιστώντας τους μη αναγνώστες. Οφείλεται να σημειωθεί το γεγονός ότι αυτή η κατηγορία κατέχει μερικά από τα υψηλότερα ποσοστά εντατικών και μη αναγνωστών. Την ίδια στιγμή, το νούμερο μη αναγνωσιμότητας που τους αντιστοιχεί είναι το μικρότερο συγκριτικά με εκείνο που σημειώθηκε στις υπόλοιπες κατηγορίες. Συνεχίζοντας με παράγοντες που αναλύθηκαν αποκλειστικά στην εν λόγω έρευνα, τουλάχιστον το 50% των νεαρών κατέχει ένα μικρό πλήθος αναγνωσμάτων. Επτά στους 10 φοιτητές είχαν κάποιον εντατικό αναγνώστη στο περιβάλλον τους, ενώ ένας στους τέσσερις ασχολείται συστηματικά με κάποια τέχνη. Όλα τα παραπάνω συσχετίζονται με την ύπαρξη αναγνωστικής συμπεριφοράς.

Γι' αυτήν την έρευνα, αντίθετα με τις προηγούμενες, δεν μπορεί να εξαχθεί αποτέλεσμα σχετικά με τα κίνητρα ανάγνωσης των φοιτητών. Οι συντελεστές του ΟΣΔΕΛ περιορίστηκαν σε γενικά στοιχεία, ενώ η μόνη διαφοροποίηση που αναλύθηκε αφορούσε εκείνη μεταξύ των δύο φύλων. Όμοια, όμως, με τις υπόλοιπες μελέτες παρέμειναν τα προς ανάλυση κίνητρα. Παρουσιάστηκαν, δηλαδή, η αναζήτηση πληροφοριών, η απόλαυση της τέχνης του λόγου και η απόδραση από την καθημερινότητα. Μαζί με τα παραπάνω συγκαταλέγεται και η ανάγνωση για επαγγελματική επιτυχία και εξέλιξη, αποκλειστικά και μόνο στην έρευνα του ΟΣΔΕΛ. Οι παραπάνω παράγοντες συγκέντρωσαν παρόμοιο ποσοστό, με την ανάγνωση για ενημέρωση να προπορεύεται ελαφρώς. Αυτό αποδεικνύει ότι και τα τρία κίνητρα έχουν σχεδόν την ίδια ισχύ και αξία για το αναγνωστικό κοινό, αλλά η πληροφόρηση είναι το ζωτικότερο. Εμφανώς μικρότερο είναι το ποσοστό εκείνων που διαβάζουν για την επαγγελματική τους εξέλιξη, σχεδόν το μισό από όσους διαβάζουν για γνώσεις. Δυστυχώς δεν υπάρχουν στοιχεία για την κατηγορία των φοιτητών, έτσι εικάζεται ότι τα προαναφερόμενα ισχύουν και για αυτούς όπως και για τις υπόλοιπες ομάδες. Πιο εξειδικευμένο πόρισμα μπορεί να εξαχθεί από τη φυλετική σύγκριση, όπου οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη κλίση προς την ανάγνωση για απόλαυση του συγγραφικού ύφους.

Προτού αναλυθούν οι θεματικές προτιμήσεις των φοιτητών, πρέπει να γίνει νύξη στη μορφή βιβλίων που επιλέγουν, ένα στοιχείο που συναντάται αποκλειστικά στην συγκεκριμένη μελέτη. Όπως ισχύει και για τις υπόλοιπες κατηγορίες, η μεγάλη πλειονότητα προτιμά να διαβάσει αναγνώσματα σε έντυπη μορφή. Η μεγάλη διαφορά έγκειται στο ότι εδώ υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό που ανατρέχει σε βιβλία ηλεκτρονικής μορφής. Σημειώθηκε νούμερο κοντά στο 30%, το οποίο είναι αρκετά μεγαλύτερο από εκείνο των υπόλοιπων ομάδων. Οι σπουδαστές, και ειδικά οι άντρες, έχουν μεγαλύτερη οικειότητα με τα ebooks από τους άλλους αναγνώστες. Η ίδια διαφορά δεν συναντάται με τα ακουστικά βιβλία, τα οποία ελάχιστοι φοιτητές προμηθεύονται και αναπαράγουν. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν, επίσης, ότι η πρόθεση για ανάγνωση αφορά κυρίως τα έντυπα αναγνώσματα. Στις νεαρές ηλικίες, όμως, υπάρχει ενδιαφέρον για τα ebooks και, αν και σε αρκετά μικρότερο βαθμό, για τα audiobooks. Αναφορικά με τις θεματικές προτιμήσεις, για την παρούσα μελέτη επιλέχθηκε να γίνει μόνο μία γενική μέτρηση. Έτσι, δεν υπάρχουν στοιχεία για τα επιμέρους είδη ανάγνωσης (λόγου χάρη η ποίηση και τα διηγήματα) και για τα πρακτικά αναγνώσματα, όπως υπήρχαν στις έρευνες του EKEBI. Έχοντας γνώση της κατάστασης αυτής, αδιαμφισβήτητο το δημοφιλέστερο είδος βιβλίου είναι η λογοτεχνία. Η ελληνική καταλαμβάνει τα μεγαλύτερα ποσοστά στις υπόλοιπες ομάδες, όχι όμως και στους σπουδαστές. Επρόκειτο για τη μόνη ομάδα όπου η ξένη λογοτεχνία καταλαμβάνει την πρώτη θέση και προηγείται της ελληνικής. Η τελευταία έρχεται δεύτερη, ενώ τρίτη σε σειρά είναι η αστυνομική λογοτεχνία. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι φοιτητές δεν προτιμούν την ελληνική λογοτεχνία σε τόσο μεγάλο βαθμό όσο οι άλλες κατηγορίες. Στην ξένη και την αστυνομική λογοτεχνία, όμως, είναι πιο ένθερμοι από άλλες ηλικιακές ομάδες. Τα βιβλία ψυχολογίας, αυτοβελτίωσης, ιστορίας και κοινωνικών επιστημών ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά. Αντίθετα, αναγνώσματα που σχετίζονται με το ευ ζην, τη θρησκεία, την πολιτική και τους αρχαίους συγγραφείς ενδιαφέρουν έναν ελάχιστο αριθμό φοιτητών.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με τις μεθόδους ενημέρωσης, αγοράς και επιλογής των αναγνωσμάτων. Αρχικά, η γνώμη των φίλων και των γνωστών προσώπων αποτέλεσε για ακόμη μία φορά τον κορυφαίο τρόπο πληροφόρησης για τα προς αγορά αναγνώσματα. Η ίδια κατάσταση επικρατεί και στη φοιτητική κοινότητα, με τη διαφορά ότι εδώ επικρατεί με μεγάλη διαφορά έναντι των υπολοίπων τρόπων. Το δεύτερο μέσο ενημέρωσης, που σημείωσε ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό, είναι το διαδίκτυο. Από την έρευνα φαίνεται ότι η επίσκεψη σχετικών με τη βιβλιοπαραγωγή ιστοσελίδων είναι πιο δημοφιλής στις νεαρές ηλικίες, εξ' ου και στους σπουδαστές. Στην τρίτη θέση υπάρχει ισοβαθμία ανάμεσα στην ενημέρωση μέσω επίσκεψης στα βιβλιοπωλεία και μέσω αναζήτησης σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή ιστοσελίδες τους. Αυτό δείχνει ότι η φοιτητική κοινότητα λαμβάνει σοβαρά υπόψη τα σημεία πώλησης βιβλίων προκειμένου να κάνουν τις επιλογές τους. Δεν βλέπουν, επιπλέον, διαφοροποιήσεις ανάμεσα στον φυσικό χώρο ενός βιβλιοπωλείου και της διαδικτυακής του υπόστασης. Δύο στους δέκα ακαδημαϊκούς ενημερώνονται για τα βιβλία τους από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή τους ιστότοπους των εκδοτικών οίκων. Είναι μία από τις λιγότερο δημοφιλείς μεθόδους ενημέρωσης, με μόνο τα άρθρα εφημερίδων ή περιοδικών και τις εκθέσεις βιβλίων να σημειώνουν μικρότερα ποσοστά. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι νέοι είναι οι μόνοι που χρησιμοποιούν ελάχιστα τις δύο τελευταίες.

Στη συνέχεια, τα ποσοστά για τους προτιμητέους τρόπους αγοράς των βιβλίων δείχνουν μία ισορροπία ανάμεσα σε ψηφιακά και συμβατικά σημεία, με ένα ελαφρύ προβάδισμα στις ιστοσελίδες των βιβλιοπωλείων-αλυσίδων. Με μικρή διαφορά έπονται τα συμβατικά βιβλιοπωλεία, είτε αυτά επρόκειτο για αλυσίδες, είτε για συνοικιακά. Με μικρότερα, αλλά διόλου ασήμαντα νούμερα, ακολουθούν οι λοιπές ιστοσελίδες και οι εκθέσεις βιβλίου. Αντιθέτως, ένα ελάχιστο μέρος των

φοιτητών προμηθεύεται βιβλία από πολυκαταστήματα και χαρτοπωλεία. Το ποσοστό, μάλιστα, είναι μικρότερο από κάθε άλλη ηλικιακή ομάδα. Όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής των αναγνωσμάτων, το θέμα του είναι ο καθοριστικότερος παράγοντας για το κοινό. Οι σπουδαστές ειδικά επικεντρώνονται περισσότερο σε αυτό για την επιλογή τους, κρίνοντας από τη μεγάλη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα σε αυτό και τα υπόλοιπα κριτήρια. Στοιχεία που καθιστούν ένα βιβλίο ελκυστικό για τους φοιτητές αναγνώστες είναι ακόμη ο συγγραφέας, η περίληψη του οπισθόφυλλου, οι κριτικές που έχουν γραφτεί γι' αυτό και η τιμή του. Οι βραβεύσεις ενός αναγνώσματος, η σύσταση από το κοντινό περιβάλλον του ατόμου, η πιθανή έκπτωση του και το εξώφυλλο είναι ουδέτερα κριτήρια. Αντίθετα, η μεγάλη κυκλοφορία του, οι συστάσεις ενός βιβλιοπώλη και ο εκδοτικός οίκος δεν συγκινούν τους φοιτητές. Αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι ενημερώνονταν από τα βιβλιοπωλεία, αλλά ο βιβλιοπώλης σε γενικές γραμμές δεν επηρεάζει την επιλογή τους.

Η σχέση των σπουδαστών με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχει δεχθεί αλλαγές με την πάροδο των ετών, κάτι που αποτυπώνεται στην παρούσα έρευνα. Αρχικά, παρατηρείται σημαντική μείωση στην παρακολούθηση τηλεόρασης σε σχέση με τις προγενέστερες μελέτες, η οποία αποδίδεται στην κυριαρχία του διαδικτύου. Τα αποτελέσματα δείχνουν ισορροπία ανάμεσα στους φοιτητές που παρακολουθούν ελάχιστα τηλεόραση και σε εκείνους που παρακολουθούν εντατικά. Βρέθηκε, συγκεκριμένα, ότι 4 στους 10 βλέπουν σε καθημερινή βάση, με την ίδια αναλογία να ισχύει για όσους βλέπουν σπάνια. Το εν λόγω μέσο δεν έχει πια τη σχεδόν απόλυτη κυριαρχία που είχε κάποτε. Είναι, όμως, πιο δημοφιλές από το ραδιόφωνο, τις εφημερίδες και τα περιοδικά. Το ποσοστό των φοιτητών που αξιοποιεί τα παραπάνω είναι το μισό από αυτό που σημειώθηκε για τις τηλεοράσεις. Αντιπροσωπευτικό της τωρινής κατάστασης είναι το ότι μεγάλο νούμερο του γενικού πληθυσμού δεν τα χρησιμοποιεί ποτέ. Από την άλλη, σχεδόν όλοι οι φοιτητές αξιοποιούν το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε καθημερινή βάση. Η είσοδος σε αυτό καθίσταται πιο εύκολη από ποτέ, καθώς πλέον τα κινητά τηλέφωνα χρησιμοποιούνται ευρέως ως μέσο πρόσβασης. Οι νέοι, μάλιστα, τα επιλέγουν περισσότερο από κάθε άλλη κατηγορία. Οι κύριοι λόγοι για τους οποίους επισκέπτονται το διαδίκτυο είναι η κοινωνική δικτύωση και η ενημέρωση. Επρόκειτο για τη μόνη ομάδα στην οποία τα social media έλαβαν την πρώτη θέση, αποκαλύπτοντας τη διαφορά μεταξύ των σπουδαστών και των υπόλοιπων κατηγοριών. Αποκαλύπτεται, ακόμη, ότι η ενασχόληση με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχει άμεση σχέση με την εκπαίδευση των συμμετεχόντων. Όσοι είχαν βασική εκπαίδευση προτιμούσαν την τηλεόραση, ενώ οι ανώτερα εκπαιδευόμενοι το διαδίκτυο. Εξάγεται το συμπέρασμα ότι η αναγνωστική συμπεριφορά, που επίσης εξαρτάται από το εκπαιδευτικό επίπεδο, έχει δεχθεί θετική επίδραση από την ενασχόληση με το διαδίκτυο. Οι σπουδαστές το αξιοποιούν εκτεταμένα για την ενημέρωση τους σχετικά με αναγνωστικά ζητήματα. Η χρήση των ΜΜΕ συνεχίζει να σχετίζεται με την αυξημένη αναγνωστική συμπεριφορά. Αυτό που αλλάζει συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη είναι το ποια μέσα οδηγούν στην ευδοκίμηση της.

Η εξαγωγή συμπερασμάτων για τη χρήση των βιβλιοθηκών αποτελεί δύσκολο εγχείρημα, εξαιτίας της έλλειψης επαρκών στοιχείων. Από τα στατιστικά της μελέτης, όμως, μπορεί να επιβεβαιωθεί πως δεν αποτελούν δημοφιλή τόπο επίσκεψης. Σε ερώτηση σχετικά με τον προτιμότερο χώρο ανάγνωσης, συγκέντρωσαν ποσοστό μικρότερο του 10%. Η συντριπτική πλειονότητα των αναγνωστών προτιμούν να διαβάζουν στην άνεση του σπιτιού τους, με τους φοιτητές να μην εξαιρούνται από το μοτίβο. Η κατηγορία των νέων, όμως, είναι η μόνη στην οποία βρέθηκαν υψηλότερα νούμερα επισκεψιμότητας στις βιβλιοθήκες. Δύο στους δέκα προτιμούν να διαβάζουν στο χώρο αυτό, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από εκείνο των υπόλοιπων κατηγοριών. Η επόμενη σχετική καταμέτρηση αφορά τις συνήθειες δανεισμού. Και σε αυτήν την περίπτωση οι βιβλιοθήκες

έρχονται δεύτερες. Οι περισσότεροι αναγνώστες προτιμούν να δανείζονται τεκμήρια από άτομα του κοντινού τους περιβάλλοντος. Οι νέοι, ειδικά, δανείζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τους γνωστούς τους. Η συχνότητα δανεισμού τους από τις βιβλιοθήκες, σε αντίθεση με άλλες ομάδες, δεν είναι αμελητέα. Ένα 20% δηλώνει πως δανείζεται από αυτές. Υποθέτεται ότι η ύπαρξη των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών είναι εκείνες που δικαιολογούν το σχετικά μεγάλο ποσοστό. Δεν μπορεί βέβαια να αγνοηθεί ένα νούμερο κοντά στο 30% που δηλώνει ότι δεν δανείζεται ποτέ αναγνώσματα. Η επισκεψιμότητα στις βιβλιοθήκες, όπως και όλοι οι τομείς της ανάγνωσης, καθορίζονται από το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων. Έτσι, τα άτομα που έχουν λάβει υψηλότερη εκπαίδευση αξιοποιούν τις υπηρεσίες της περισσότερο από εκείνα που έχουν λάβει χαμηλή. Η έρευνα έδειξε, βέβαια, ότι αυτοί που τις χρησιμοποιούν στον μεγαλύτερο βαθμό είναι οι νέοι, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και οι φοιτητές.

Από την ανάλυση για την έρευνα του 2021 δε θα μπορούσε να λείπει η ετυμηγορία για εκείνους που δεν διαβάζουν καθόλου βιβλία. Παρατηρείται σταθεροποίηση συγκριτικά με την προηγούμενη καταμέτρηση, όμως το ποσοστό είναι αισθητά αυξημένο από αυτό του 1999. Συγκεκριμένα και για την κατηγορία των σπουδαστών, το 22% δήλωσε ότι δεν έχει κάνει ανάγνωση κανενός βιβλίου το τελευταίο έτος. Το εν λόγω ποσοστό είναι από τα μικρότερα που βρέθηκαν στην έρευνα, κάτι που συνεπάγεται ότι οι μη αναγνώστες φοιτητές αποτελούν μεγάλη μειοψηφία. Δεδομένου του γεγονότος ότι σπουδάζουν, είναι συνετό να υποθεί ότι έχουν τις κατάλληλες γνώσεις και συνθήκες ώστε να εντάξουν την ανάγνωση στη ζωή τους. Αναφορικά με τις αιτίες που οδηγούν στην απουσία αναγνωσιμότητας, δεν υπάρχουν ούτε εδώ ειδικότερα στοιχεία για τις επιμέρους κατηγορίες. Οι συντελεστές για ακόμη μία φορά αρκέστηκαν σε ένα γενικό αποτέλεσμα. Τα υπάρχοντα στοιχεία, όμως, συμβαδίζουν με τα λεγόμενα των προηγούμενων ερευνών. Ο κύριος λόγος που κάποιος επιλέγει να μην διαβάσει το 2022 είναι η έλλειψη χρόνου, ακολουθούμενη από την αντιπάθεια προς το διάβασμα με ένα αρκετά μικρότερο νούμερο. Λιγότεροι είναι εκείνοι που δεν διαβάζουν επειδή δεν βρήκαν κάτι που να τους ενδιαφέρει, είχαν πρόβλημα υγείας ή ασχολούνταν με κάποια άλλη δραστηριότητα. Τέλος, οι πρωτόγνωρες συνθήκες που δημιούργησε η πανδημία αποτυπώθηκαν στην παρούσα έρευνα και, ως εκ τούτου, δε γίνεται να μην αναφερθούν οι επιρροές της στην αναγνωστική συμπεριφορά. Σε γενικές γραμμές, η έξαρση του κορωνοϊού επηρέασε θετικά την ανάγνωση. Το μεγαλύτερο μέρος του αναγνωστικού κοινού σχολίασε ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας διάβαζαν περισσότερο από ότι πριν. Οι νέοι σημείωσαν τα μεγαλύτερα ποσοστά στην εν λόγω ερώτηση. Το 50% δήλωσε ότι έκαναν περισσότερη ανάγνωση κατά την καραντίνα, ενώ ένα σημαντικό 36% τόνισε ότι δεν υπήρξε κάποια αλλαγή ως προς τις αναγνωστικές τους συνήθειες. Μόλις ένας στους δέκα αποθαρρυνόταν να διαβάσει κατά την πανδημία.

5.5.Συμπεράσματα από τις έρευνες

Μετά το πέρας των τεσσάρων ερευνών αναγνωστικής συμπεριφοράς, παρουσιάζεται μία καθαρότερη εικόνα για την αναγνωστική κουλτούρα των Ελλήνων. Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου προέβη μέσω των τριών πρώτων μελετών στην διαλεύκανση της σχετικής με το εν λόγω ζήτημα κατάστασης. Την ίδια στιγμή σηματοδότησε με τις πολλαπλές δραστηριότητες του τον καίριο ρόλο της ανάγνωσης για τον άνθρωπο και την κοινωνία στην οποία διαβιώνει. Το ΕΚΕΒΙ αφοσιώθηκε στην διερεύνηση της αναγνωστικής συμπεριφοράς στη χώρα. Το γεγονός πως επρόκειτο για τον μοναδικό φορέα που ασχολούνταν με την αναγνωσιμότητα σε εγχώριο επίπεδο καθιστά τη δράση του ακόμα πιο σημαντική. Δυστυχώς, με την κατάργηση του οργανισμού το 2013 δεν υπήρξε άλλη

επίσημη έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς σε εθνικό επίπεδο έως το 2022. Αυτό συνεπάγεται πως δεν μπορούν να εξαχθούν βάσιμα συμπεράσματα για την αναγνωσιμότητα ύστερα από την ημερομηνία που έλαβε μέρος η Γ' έρευνα. Η μελέτη που συντονίστηκε από τον Οργανισμό Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου πραγματοποιήθηκε με σκοπό να καλύψει το τεράστιο κενό που δημιουργήθηκε λόγω της παραπάνω συγκυρίας. Έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της αναγνωστικής συμπεριφοράς, το οποίο είχε αδρανοποιηθεί ύστερα από την παύση του ΕΚΕΒΙ. Αποτέλεσε, επιπρόσθετα, έναν τρόπο ανακάλυψης της επιρροής που άσκησε η πανδημία στις αναγνωστικές συνήθειες των Ελλήνων. Παρά την απουσία στοιχείων για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, για το 1999, το 2004, το 2010 και το 2022 υπάρχει μία σαφέστατη εικόνα για την έκταση της ανάγνωσης στον ελλαδικό χώρο. Αν και μικρές σε αριθμό, οι εν λόγω έρευνες προσφέρουν γνώση για την εξέλιξη της ανάγνωσης στη χώρα. Για τους δε φοιτητές αποκαλύπτονται είτε με άμεση αναφορά, είτε έμμεσα, πολλαπλές πτυχές των αναγνωστικών τους επιλογών και συνηθειών. Αν και τα στοιχεία είναι αριθμητικά λιγότερα από αυτά που αναφέρονται στον γενικό πληθυσμό, μπορούν να εξαχθούν πολλά συμπεράσματα για την αναγνωστική συμπεριφορά τους.

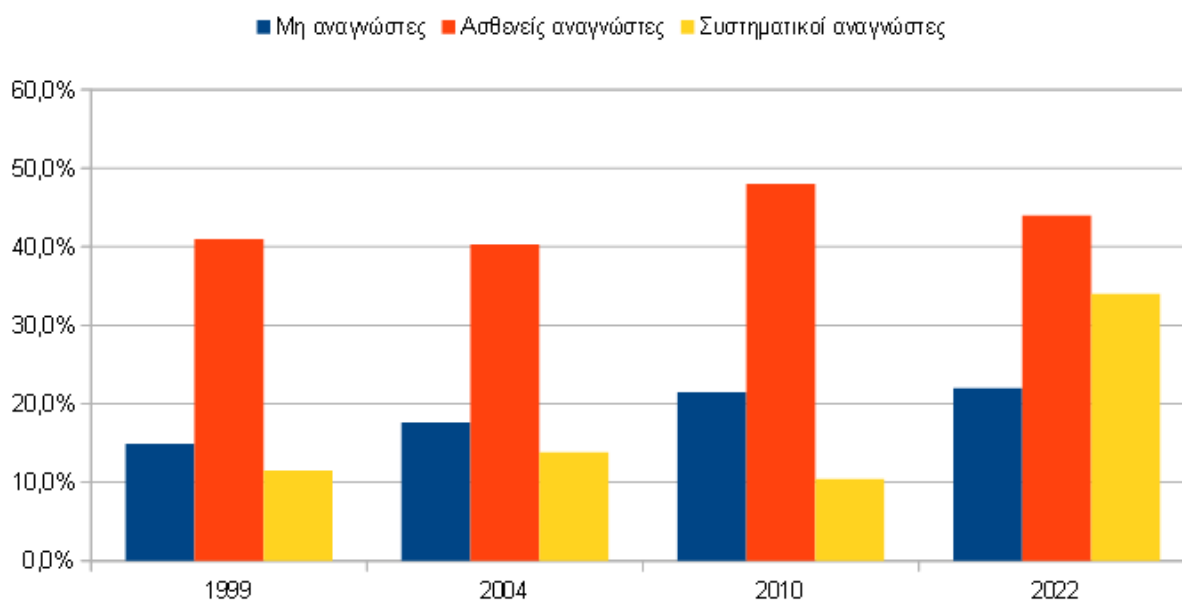
Το αρχικό στάδιο των συμπερασμάτων αφορά την αποτελεσματικότητα των ερευνών να αποτυπώσουν με επιτυχία την πραγματικότητα της σχέσης φοιτητών και ανάγνωσης. Με μία ματιά στον τρόπο διεξαγωγής τους, γίνονται αντιληπτές ορισμένες αδυναμίες τους, που συνεπάγονται την απόκρυψη σημαντικών στοιχείων για την αναγνωστική συμπεριφορά. Η κατάργηση, πρωταρχικά, του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου και το μεγάλο κενό που δημιουργήθηκε εξαιτίας αυτής εμποδίζει την καθαρή εικόνα για την ανάγνωση των Ελλήνων. Δεν μπορεί να αγνοηθεί η δωδεκαετής έλλειψη στοιχείων πριν από την πραγματοποίηση της έρευνας του ΟΣΔΕΛ. Λόγου αυτής της δυσμενούς κατάστασης, έχουν ακούσια αποκρυφτεί σημαντικά στοιχεία για την αναγνωσιμότητα των φοιτητών την περίοδο 2011 με 2021. Ένα ακόμη μειονέκτημα που οφείλεται να αναφερθεί είναι οι διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο των ερευνών. Υπάρχουν πληροφορίες που αναλύονται μόνο σε μερικές μελέτες, ενώ απουσιάζουν στις υπόλοιπες. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η ειδική νύξη στην ανάγνωση των πρακτικών βιβλίων στις τρεις έρευνες του ΕΚΕΒΙ. Αν και υπάρχουν αναλυτικά στοιχεία για αυτόν τον τομέα στις πρώτες μελέτες, εκείνη του 2022 τα αγνοεί. Έτσι, δεν μπορεί να εξαχθεί ένα συμπέρασμα για τη χρήση των πρακτικών αναγνωσμάτων από το 2010 και ύστερα, καθώς δεν αναφέρεται τίποτα σχετικό. Οι εν λόγω αλλαγές πιθανό να οφείλονται στο γεγονός ότι το ΕΚΕΒΙ και ο ΟΣΔΕΛ είναι δύο διαφορετικοί οργανισμοί με ανόμοιες βλέψεις, στόχους και τακτικές. Ωστόσο, αυτή η ανομοιομορφία κοστίζει στην πλήρη εικόνα σχετικά με τη σημερινή αναγνωστική πραγματικότητα.

Ο παράγοντας, όμως, που είχε τις μεγαλύτερες συνέπειες για τα αποτελέσματα των ερευνών είναι η απουσία εξαγωγής αποτελεσμάτων ξεχωριστά για την κατηγορία των φοιτητών στις δύο από τις τέσσερις έρευνες. Στη μελέτη του 1999 δεν υπάρχει ανεξάρτητη ομαδοποίηση για τους σπουδαστές, ενώ σε εκείνη του 2022 διατίθεται σε έναν μικρό αριθμό ερωτημάτων. Οι αναφορές είναι ευρύτερες και εστιασμένες στην αναγνωσιμότητα του γενικού πληθυσμού. Σε αρκετά σημεία, ιδίως στην έρευνα του ΟΣΔΕΛ, ο διαχωρισμός γίνεται με γνώμονα την ηλικία. Οι φοιτητές συμπεριλαμβάνονται στην κατηγορία των νεαρών αναγνωστών, όμως δεν την μονοπωλούν, προκαλώντας τη λειψή εξαγωγή τελικών πορισμάτων. Στη δεύτερη μελέτη του ΕΚΕΒΙ, αν και υπάρχουν ξεχωριστά αποτελέσματα, ο δανεισμός στοιχείων από την ηλικιακή ομαδοποίηση κρίθηκε απαραίτητος σε ορισμένες περιπτώσεις. Υπάρχει υπόνοια ότι αυτή η τακτική ακολουθήθηκε επειδή το ποσοστό των φοιτητών συμμετεχόντων ήταν πολύ μικρό. Είναι εμφανές πως η απόθεση πορισμάτων για την αναγνωστική συμπεριφορά τους καθίσταται δύσκολη εξαιτίας των παραπάνω

συνθηκών. Για να εξαχθούν συμπεράσματα έγινε αναγκαστικός δανεισμός στοιχείων από την ηλικιακή ομάδα των νέων, που υπονοείται ότι συμπεριλαμβάνει και τους ακαδημαϊκούς. Αν και οι έρευνες υπαινίσσονται ότι οι διαφοροποιήσεις στην κατηγορία των νέων και των φοιτητών είναι μικρές, η έλλειψη δεδομένων δεν επιτρέπει την ακεραιότητα και καθαρότητα των αποτελεσμάτων.

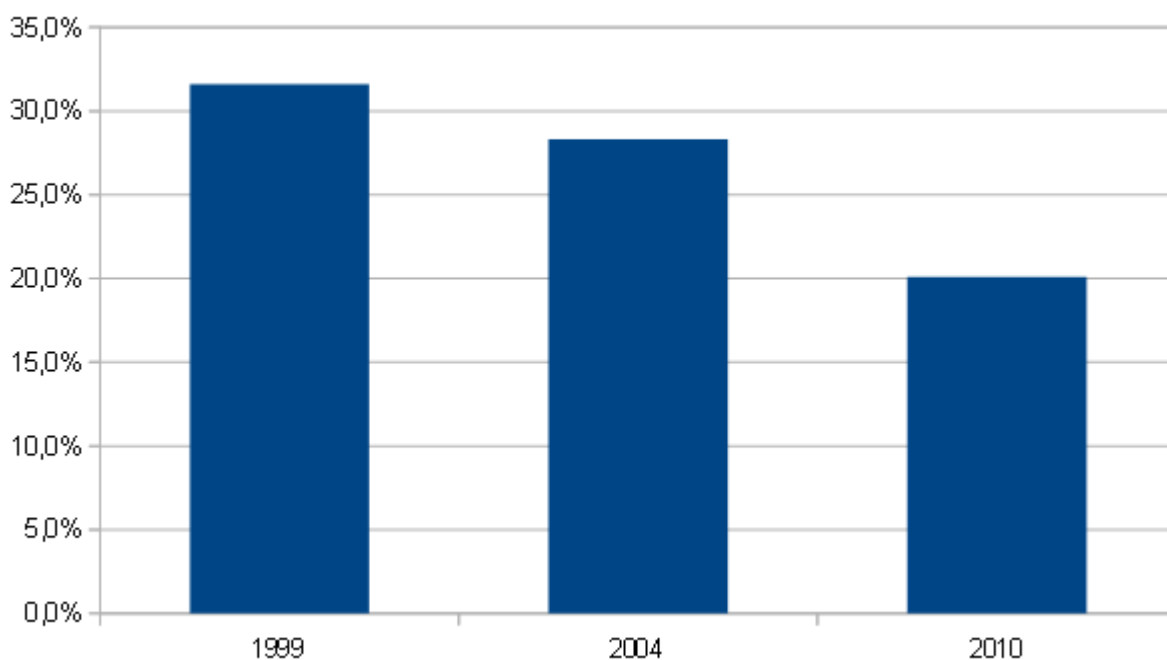
Σε γενικές γραμμές, η ανάγνωση στην Ελλάδα δεν έχει εδραιωθεί στον βαθμό των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Είναι αλήθεια πως ο αριθμός των αναγνωστών στην χώρα μας είναι μικρότερος και κάποιες από τις πρακτικές τους λιγότερο εξελιγμένες. Οι παραπάνω έρευνες, ωστόσο, έδειξαν ότι η ανάγνωση και οι υπηρεσίες που την υποβοηθούν έχουν λάβει μεγαλύτερη αναγνώριση από αυτήν που είχαν στο παρελθόν. Παρά τις διακυμάνσεις που σημειώθηκαν, η πορεία της ανάγνωσης από το 1999 έως το 2022 είναι ανοδική. Ειδικεύοντας στην περίπτωση των σπουδαστών, οι διαφορές στα ποσοστά που καταγράφηκαν δεν εμποδίζουν το γενικότερο αποτέλεσμα για τη σχέση τους με το διάβασμα. Το βασικό πόρισμα από την εκπόνηση των τεσσάρων ερευνών είναι πως επρόκειτο για μία κατηγορία με υψηλότερα ποσοστά αναγνωσιμότητας από τον μέσο όρο. Ο κοινός παρονομαστής μεταξύ αυτών των μελετών είναι ακριβώς η συγκέντρωση μεγαλύτερου ποσοστού αναγνωστικής συμπεριφοράς στους σπουδαστές σε σύγκριση με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Πρόκειται για ένα λογικό συμπέρασμα, αφού η πανεπιστημιακή τους σταδιοδρομία απαιτεί τη συστηματική μελέτη, προκειμένου να ολοκληρωθεί με επιτυχία. Από το 1999 έως και σήμερα οι φοιτητές αναγνώστες διαβάζουν περισσότερο και αξιοποιούν συστηματικότερα τις υπηρεσίες που σχετίζονται με το βιβλίο. Έχουν αναπτύξει σε μεγαλύτερο βαθμό τις αναγνωστικές τους συνήθειες από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στον κανόνα ότι, σύμφωνα πάντα με τις μελέτες, οι ανώτερα εκπαιδευμένοι και οι νέοι είναι εκείνοι που σε γενικές γραμμές είναι και οι πιο εντατικοί αναγνώστες.

Στη διάρκεια των 23 χρόνων που οι έρευνες λαμβάνουν χώρα, παρατηρούνται αλλαγές στην αναγνωστική κουλτούρα των ακαδημαϊκών χωρίς να αλλάζει το βασικό πόρισμα. Τα ποσοστά των αναγνωστών αμφιταλαντεύονται, καθώς παρατηρούνται αυξομειώσεις στο πέρασ των χρόνων. Σε ένα αρχικό στάδιο, δηλαδή το 1999, η ανάγνωση δεν είχε τη δημοφιλία που έχει σήμερα, ακόμη και ανάμεσα στους φοιτητές. Τα χαμηλότερα, σε σχέση με τα μετέπειτα δεδομένα, νούμερα αποδεικνύουν ακριβώς αυτό. Παρ' όλα αυτά, είχαν αναπτύξει πιο εντατικές αναγνωστικές συνήθειες από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Έως το 2004 ο αριθμός των φοιτητών αναγνωστών έχει αυξηθεί απότομα, όπως όμως και ο αριθμός εκείνων που δεν διάβασαν κανένα βιβλίο. Οι αυξήσεις αυτές, ακόμη και εκείνες που παρουσιάστηκαν στον αριθμό των μη αναγνωστών, δείχνουν την ανοδική δημοφιλία της ανάγνωσης ως φαινόμενο. Με την τρίτη έρευνα το ποσοστό των αναγνωστών μειώνεται, όμως αυξάνονται εκείνοι που δεν διάβασαν κανένα βιβλίο. Είναι εύλογο να υποθεί ότι από το 2010 και ύστερα ο αριθμός τόσο των αναγνωστών όσο και των μην αναγνωστών σταθεροποιείται, καθώς η έρευνα του ΟΣΔΕΛ έχει λίγες διαφοροποιήσεις από την τελευταία του ΕΚΕΒΙ. Σπουδαία παρατήρηση είναι η αρκετά μεγάλη αύξηση στον αριθμό των εντατικών φοιτητών αναγνωστών. Φαίνεται πως το χρονικό διάστημα ανάμεσα στο 2010 και το 2022 όλο και περισσότεροι ακαδημαϊκοί εντατικοποίησαν το διάβασμα τους. Σε όλες τις περιπτώσεις, όμως, η πλειονότητα των φοιτητών που δήλωσαν ότι διαβάζουν βιβλία είναι ασθενείς αναγνώστες. Οι μέτριοι και συστηματικοί δεν καταφέρνουν ποτέ να επικρατήσουν αριθμητικά των ασθενέστερων, αλλά το ποσοστό τους παραμένει σταθερό έως το 2010. Η τακτικότητα στην ανάγνωση αντιπροσωπεύει έναν σταθερό αριθμό των Ελλήνων φοιτητών μέχρι το 2022, όπου το ποσοστό αυξάνεται δραστικά. Δεν συμβαίνει, βέβαια, το ίδιο και με εκείνους που συμβουλευούνται αποκλειστικά βιβλία ειδικού ενδιαφέροντος. Η απήχηση της εν λόγω κατηγορίας έχει λάβει σημαντική μείωση, αποδεικνύοντας ότι τα πρακτικά και επαγγελματικά αναγνώσματα γνωρίζουν ύφεση.



Εικόνα 3: Διάγραμμα ποσοστού φοιτητών αναγνωστών και μη αναγνωστών

Ποσοστό φοιτητών αναγνωστών και μη αναγνωστών				
	1999	2004	2010	2022
Μη αναγνώστες	14,9%	17,6%	21,5%	22%
Ασθενείς αναγνώστες	41%	40,3%	48%	44%
Συστηματικοί αναγνώστες	11,5%	13,8%	10,4%	34%



Εικόνα 4: Διάγραμμα ποσοστού ανάγνωσης επαγγελματικών βιβλίων, όπως αναφέρεται στις τρεις πρώτες έρευνες

Τα κίνητρα που οδήγησαν τους φοιτητές στην ενασχόληση με το βιβλίο αποτελούν συνδυασμό των προτεινόμενων από τις έρευνες. Διαβάζουν, δηλαδή, για τρεις βασικούς λόγους: την ενημέρωση, την ψυχαγωγία και την απόλαυση της τέχνης του λόγου. Το κίνητρο της ανάγνωσης, με γνώμονα τα αποτελέσματα, δεν είναι μία σταθερή μεταβλητή. Ενώ αρχικά επικρατεί η ανάγνωση για αναζήτηση γνώσεων, από το 2004 έως το 2010 μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στη φυγή από την πραγματικότητα, με την πληροφόρηση να επιστρέφει το 2022. Σημειώνεται ότι η εξαγωγή συμπερασμάτων για το εν λόγω σκέλος των ερευνών κρίνεται δυσχερής λόγω διαφορών ως προς την οργάνωση. Κατά την πρώτη μελέτη αναφέρονται πολλαπλές επιπλέον επιλογές που δεν συναντώνται σε καμία άλλη, μερικές από τις οποίες σχετίζονται με τις κύριες. Ενδεικτικά αναφέρονται η συγκέντρωση πληροφοριών για την υποστήριξη απόψεων, η ανάπτυξη κριτικής σκέψης, η επαφή με άλλους πολιτισμούς και η ομαλή ένταξη στον τρόπο ζωής του αναγνώστη. Δεν αλλάζει, βέβαια, το γεγονός πως οι επικρατέστεροι λόγοι ανάγνωσης είναι παραπλήσιοι της απόκτησης γνώσεων και πληροφόρησης. Το μόνο δευτερεύον κίνητρο που εμφανίζεται σε έρευνα του μέλλοντος είναι το διάβασμα για επαγγελματική εξέλιξη, που προτίθεται και στην περίπτωση του ΟΣΔΕΛ. Και στις δύο μελέτες, ωστόσο, συγκινούσε ένα αρκετά μικρότερο μέρος του αναγνωστικού κοινού. Δεν πρέπει να μείνει απαρατήρητος ο διαφορετικός τρόπος μέτρησης που εφαρμόστηκε για τη Β' έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε μέτρηση μέσου όρου και όχι ποσοστό, συνθήκη που δυσκολεύει την μεταξύ τους σύγκριση. Όμως, όπως προαναφέρθηκε, επικρατέστερο αίτιο ανάγνωσης θεωρούνταν η ψυχαγωγία, με την απόκτηση γνώσεων να πηγαίνει για μία και μοναδική φορά στην τελευταία θέση.

Κίνητρα ανάγνωσης

	1999	2010	2022
Αναζήτηση γνώσεων - ενημέρωση	91%	82,2%	80%
Απόδραση από την πραγματικότητα - ψυχαγωγία	74,7%	87,3%	76%
Απόλαυση της τέχνης του λόγου	66,6%	76,1%	79%

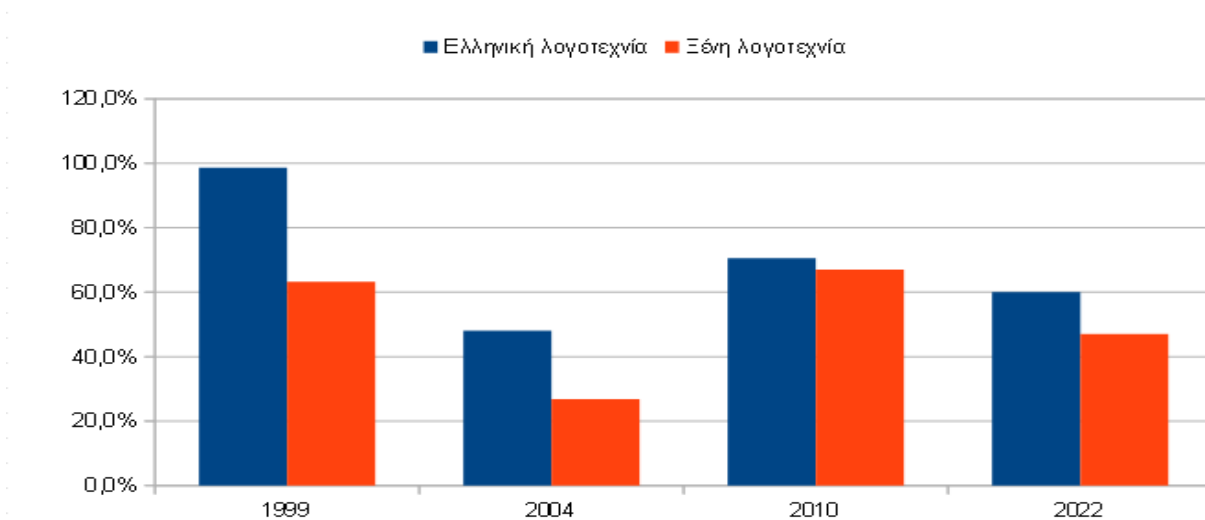
Οι μη αναγνώστες, από την άλλη, σημειώνουν ανοδική πορεία με την πάροδο των χρόνων, μέχρι να υπάρξει μία σταθεροποίηση από το 2010 και ύστερα. Αν και τα νούμερα που βρέθηκαν είναι ενθαρρυντικά συγκριτικά με αυτά των άλλων ομάδων, η ανοδική πορεία που σημείωσαν οι μη αναγνώστες έως μία χρονολογία δεν μπορεί να αμεληθεί. Οι κυριότερες αιτίες που οδήγησαν στην ύπαρξη και ανύψωση του ποσοστού τους είναι η έλλειψη χρόνου και η απουσία διάθεσης ή ενδιαφέροντος για ανάγνωση. Παράγοντες όπως οι τιμές των βιβλίων και η προτίμηση ενασχόλησης με άλλες δραστηριότητες ή με τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο δεν επηρέασαν την επιλογή τους. Αντιθέτως, το 2022 υπάρχει φανερή αύξηση στο ποσοστό των φοιτητών που επικαλέστηκαν λόγους υγείας για τη μη αναγνωσιμότητά τους.

Λόγοι μη ανάγνωσης				
	1999	2004	2010	2022 ²
Έλλειψη χρόνου	59,4%	30,3%	43,9%	51%
Δεν μου αρέσει το διάβασμα / Το βαριέμαι	-	20,5%	33,9%	22%
Έλλειψη ενδιαφέροντος / διάθεσης	30,1%	5,9%	9,1%	16%
Δεν έτυχε / Δεν έχω ασχοληθεί	2,5%	2,3%	5,1%	-
Ενασχόληση με ΜΜΕ (τηλεόραση, internet)	1,4%	0%	1,8%	-
Προβλήματα υγείας	7,4%	0%	1,8%	13%
Έλλειψη γνώσεων	4%	0,7%	-	1%
Οικονομικοί λόγοι	0,5%	0%	1,6%	-

Η λογοτεχνία είναι αναντίρρητα το κυρίαρχο είδος αναγνωσμάτων τόσο για τον γενικό πληθυσμό, όσο και για τους σπουδαστές. Η ελληνική λογοτεχνία, πιο ειδικά, συγκέντρωνε το μεγαλύτερο μέρος των σπουδαστών έως το 2022, όπου τα ηνία παίρνει η ξένη. Επρόκειτο, μάλιστα, για τις μόνες κατηγορίες βιβλίων που όχι μόνο ελκύουν όλες τις αναγνωστικές ομάδες, αλλά κρατούν το ενδιαφέρον τους για αυτές σταθερά αυξημένο. Το ίδιο μοτίβο μπορεί να παρατηρηθεί για το είδος των μυθιστορημάτων γενικότερα. Οι φοιτητές, όπως και όλων των κατηγοριών οι αναγνώστες, τα κρατούν στην κορυφή των προτιμήσεών τους. Παρόμοια σταθερότητα συναντάται και στα επιμέρους είδη των μυθιστορημάτων, αλλά και στα πρακτικά βιβλία. Ωστόσο, οφείλεται να σημειωθεί η απουσία επιμέρους στοιχείων για το 2022, η οποία εμποδίζει από το να αποτυπωθεί πλήρως η πραγματικότητα σχετικά με τις λογοτεχνικές υποκατηγορίες.

²Στην έρευνα του ΟΣΔΕΛ (2022) αναφέρεται ένα ποσοστό 11% το οποίο δήλωσε ότι δεν διαβάζει για άλλους λόγους. Στην κατηγορία αυτήν εντάσσονται η ενασχόληση με ΜΜΕ και το ότι “δεν έτυχε”

Επικρατέστερα αναγνωστικά είδη				
	1999	2004	2010	2022 ³
Ελληνική λογοτεχνία	73%	57,7%	70,5%	40%
Ξένη λογοτεχνία	57,8%	48,4%	67%	51%
Ιστορία	46,8%	30,6%	18,9%	26%
Ψυχολογία	33,3%	28%	12,5%	33%
Κοινωνικές επιστήμες	23,6%	27,1%	14,7%	23%
Καλές τέχνες	22,1%	22,1%	8,2%	-
Γεωγραφία / Ταξίδια / Εξερευνήσεις	29,7%	24,3%	11,2%	-
Φυσικές επιστήμες	16,9%	22%	10,7%	-
Θρησκεία	29,3%	14,4%	2,6%	9%
Τεχνολογία	18,6%	32,7%	10,1%	-
Κόμικς	18,4%	20,6%	12,7%	-
Φιλοσοφία	30,1%	26%	12,2%	-
Βιβλία για τη γλώσσα	16,9%	14,7%	4,4%	-
Αρχαίοι συγγραφείς	25%	13,3%	6,1%	8%



Εικόνα 5: Διάγραμμα σύγκρισης ανάμεσα στην απήχηση της ελληνικής έναντι της ξένης λογοτεχνίας στους φοιτητές

Ποσοστό ανάγνωσης λογοτεχνικών ειδών			
	1999	2004	2010

³Από την έρευνα του ΟΣΔΕΛ παραλείπονται πολλαπλές από τις κατηγορίες βιβλίων που υπήρχαν στις προηγούμενες μελέτες. Αναφέρονται η αστυνομική λογοτεχνία, τα βιβλία αυτοβελτίωσης και τα βιβλία για το ευ ζην (διατροφή, μαγειρική κλπ), τα οποία συγκέντρωσαν ποσοστό 39%, 28% και 10% αντίστοιχα.

Μυθιστορήματα	75,1%	42,3%	82,8%
Διηγήματα / Νουβέλες	47,1%	18,1%	38,9%
Ποίηση	17,7%	8,6%	12,5%
Αυτοβιογραφίες / Απομνημονεύματα	26,1%	5,9%	16,3%
Θεατρικά έργα	13,8%	2,5%	6,2%
Κριτικές λογοτεχνίας / Δοκίμια	10,7%	1,6%	7,3%

Ποσοστό ανάγνωσης υποκατηγοριών μυθιστορημάτων			
	1999	2004	2010 ⁴
Κοινωνικό	48,4%	15%	39%
Ιστορικό	45,8%	19,3%	39,9%
Περιπέτεια	32,2%	-	17%
Αισθηματικό	27,7%	12,9%	18,7%
Πολιτικό	22,7%	4,5%	10,1%
Αστυνομικό	19,5%	10,3%	19,3%
Επιστημονικής φαντασίας	15,1%	6,4%	8,3%
Τρόμου	8,7%	5,3%	3,9%
Υπαρξιακό / Φιλοσοφικό	-	4,7%	16,5%
Παιδικό	-	3,2%	12,8%

Το πέρας των χρόνων και η λογική, επακόλουθη εξέλιξη του τομέα έχουν επηρεάσει τις πηγές ενημέρωσης και αγοράς των αναγνωσμάτων. Μέσω των μελετών, βέβαια, παρατηρείται πως οι επικρατούσες μέθοδοι έχουν μείνει αναλλοίωτες παρά τις μεταβολές. Αναφορικά με τους τρόπους πληροφόρησης για τα προς ανάγνωση βιβλία, οι φοιτητές εκτιμούν περισσότερο τη γνώμη του κοντινού τους περιβάλλοντος. Η συμβουλή των φίλων και των συγγενών παραμένει στην κορυφή από το 1999 έως και το 2022, ενώ οι επισκέψεις στα βιβλιοπωλεία ακολουθούν. Πέρα από εκεί, πολλές από τις μεθόδους ενημέρωσης που ήταν δημοφιλείς στο παρελθόν πλέον δεν έχουν την ίδια απήχηση. Οι εκθέσεις βιβλίων, οι ειδικές εκπομπές και οι διαφημίσεις στα ΜΜΕ και οι επισκέψεις στις βιβλιοθήκες δεν έχουν την αίγλη που είχαν κάποτε. Η σύγχρονη υψηλή απήχηση του διαδικτύου δείχνει ότι εκείνο ευθύνεται κατά βάση για τα παραπάνω. Οι ίδιες συνθήκες ισχύουν και στις πηγές από όπου οι φοιτητές αγοράζουν τα βιβλία τους. Με εναλλαγές ανάμεσα στις αλυσίδες και τα ανεξάρτητα, τα βιβλιοπωλεία κατέχουν την πρωτιά έως το 2022, όπου εκτοπίζονται από το διαδίκτυο. Όπως και στις μεθόδους ενημέρωσης, σημεία που παλαιότερα επιλέγονταν συχνά (π.χ. εκθέσεις βιβλίων, πλανόδιοι πωλητές, πρακτορεία), πλέον φθείρουν μπροστά στο internet.

Τρόποι ενημέρωσης αναγνωστών⁵

⁴Η έρευνα του 2010 είναι η μόνη που αναφέρει την κατηγορία των μυθιστορημάτων που καταπιάνονται με οικογενειακές ή συναισθηματικές σχέσεις. Η εν λόγω κατηγορία συγκεντρώνει ποσοστό ανάγνωσης 38,7% στην φοιτητική κοινότητα και είναι το τρίτο δημοφιλέστερο μυθιστοριογραφικό είδος.

⁵Από τον εν λόγω πίνακα έχουν παραλειφθεί τα στοιχεία “Κατάλογοι εκδοτών” και “Ειδικά περιοδικά βιβλίου”. Το πρώτο αναφέρεται μόνο στην πρώτη και την τρίτη έρευνα με ποσοστά 19,1% και 7,3% αντίστοιχα. Το δεύτερο αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στην πρώτη έρευνα με ποσοστό 15,9%.

	1999	2004	2010	2022 ⁶
Φίλοι / Συγγενείς	67%	70,3%	71,2%	64%
Επισκέψεις σε βιβλιοπωλεία	62,4%	51,1%	52,4%	36%
Εκθέσεις βιβλίων	39,1%	29,6%	4,9%	19%
Διαφημίσεις / Παρουσιάσεις σε εφημερίδες / περιοδικά	34,4%	20,4%	17%	-
Ειδικές στήλες / Κριτικές σε εφημερίδες / περιοδικά	34,3%	23,1%	10,2%	16%
Ειδικές εκπομπές σε ραδιόφωνο / τηλεόραση	22,2%	18,2%	7,9%	-
Επισκέψεις σε βιβλιοθήκες	18,8%	20,2%	12,9%	-
Internet	3,9%	12,4%	27%	49%

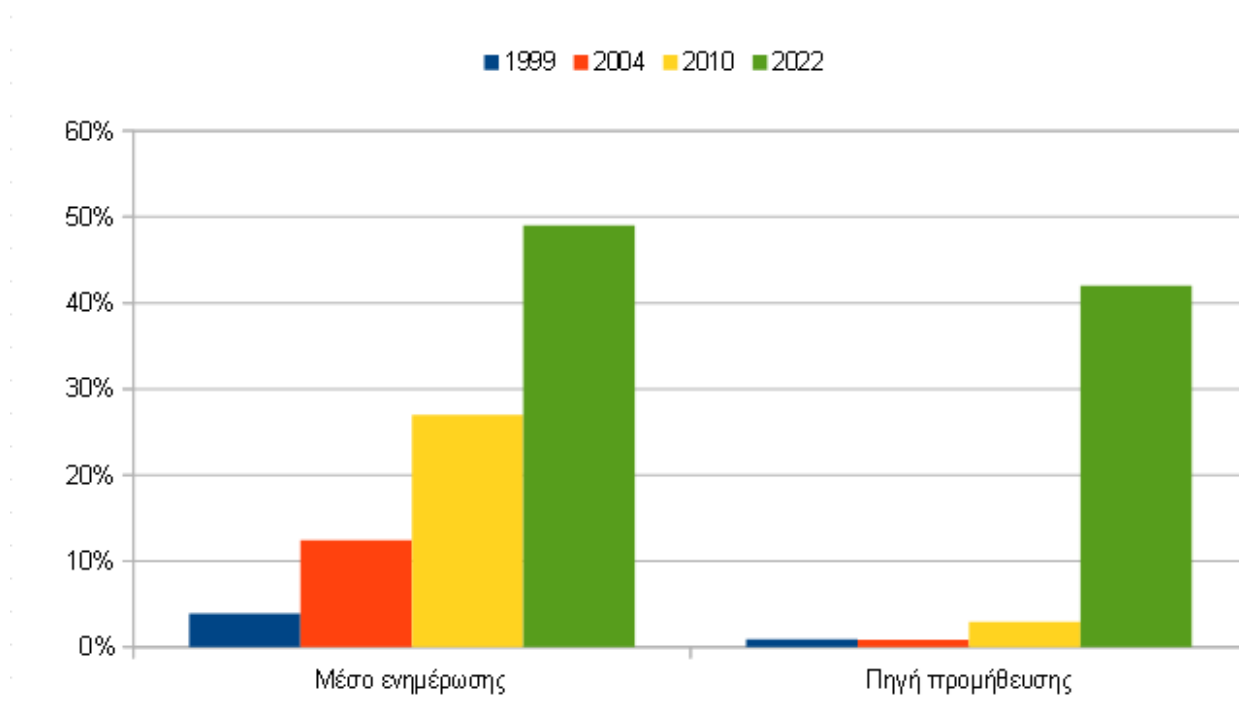
Πηγές προμήθευσης				
	1999	2004	2010	2022
Μεγάλα βιβλιοπωλεία	85%	28%	42,1%	39%
Μικρά βιβλιοπωλεία	-	26,3%	58,1%	39%
Βιβλιοχαρτοπωλεία	-	5,6%	16,3%	4%
Εκθέσεις βιβλίων	33,5%	12,6%	7,8%	21%
Πλανόδιοι πωλητές	12,3%	2,9%	1,5%	-
Πρακτορεία εφημερίδων	14,1%	2,8%	3%	-
Παλαιοπωλεία / Βιβλιοπωλεία stock	5,8%	1,5%	1,4%	-
Supermarket	2,5%	0,9%	0%	7%
Internet	0,9%	0,8%	2,9%	42% ⁷

Η μεγάλη αλλαγή σημειώνεται μετά το 2010, όπου το διαδίκτυο ανάγεται σε απαραίτητο συστατικό της καθημερινότητας. Η επιρροή του είναι ξεκάθαρη στους φοιτητές του 2010 και περισσότερο του 2022, ειδικά στους τομείς της ενημέρωσης και της προμήθευσης. Ενώ έως το 2010 το internet χρησιμοποιούταν από έναν ελάχιστο αριθμό αναγνωστών, σήμερα αποτελεί μία από τις βασικές μεθόδους πληροφόρησης για τον κόσμο του βιβλίου. Η πρωτοφανής δημοφιλία που απέκτησε το ηλεκτρονικό εμπόριο αποτυπώνεται στις έρευνες, μιας και υπάρχει εκτόξευση των online αγορών κατά το 2022. Επιπρόσθετα, μέχρι το 2004 η ενημέρωση μέσω διαδικτύου ήταν σχεδόν μηδενική, ενώ το 2010 αναδείχτηκε σε μία από τις δημοφιλέστερες μεθόδους. Η εν λόγω συγκυρία συνεχίζεται με ακόμη μεγαλύτερη επιτυχία το 2022, στο σημείο που παλαιότερες πρακτικές παραλείπονται από την αντίστοιχη μελέτη. Η έλλειψη αναφοράς σε στοιχεία που είχαν απήχηση στο

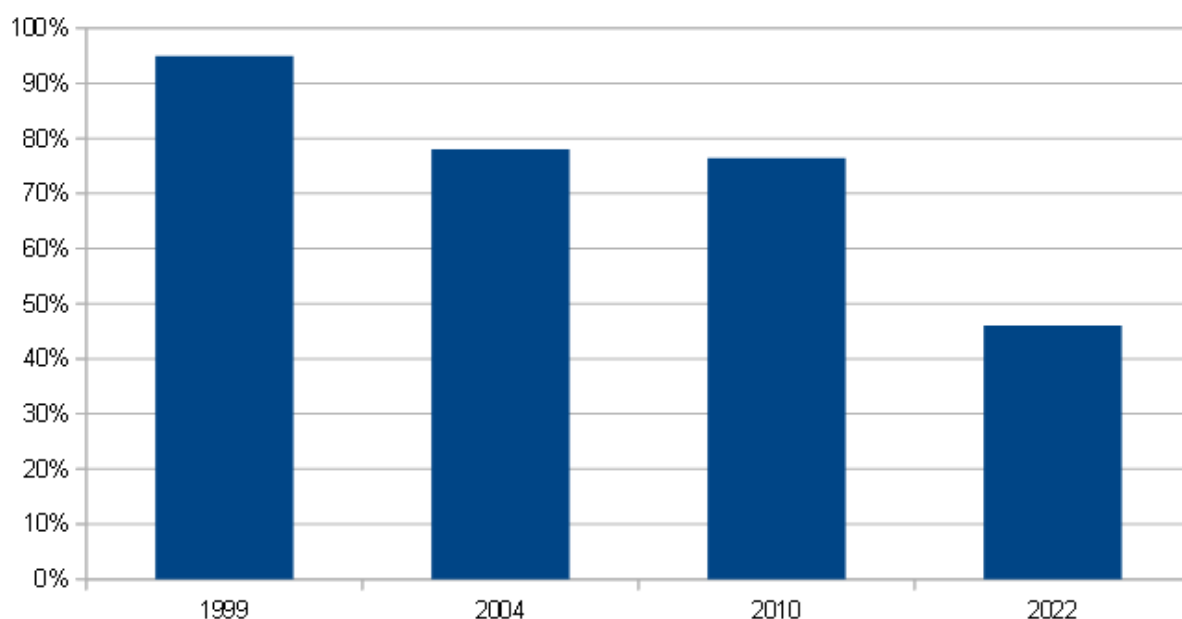
⁶Στην έρευνα του ΟΣΔΕΛ μερικά από τα στοιχεία των προηγούμενων ερευνών αντικαταστάθηκαν από τα στοιχεία “Social media/sites βιβλιοπωλείων” και “Social media/sites εκδοτικών οίκων”. Το πρώτο συγκέντρωσε ποσοστό 36% στο νεανικό κοινό, ενώ το δεύτερο 22%.

⁷Στην έρευνα του ΟΣΔΕΛ αναφέρονται τρία σημεία προμήθευσης που σχετίζονται με το διαδίκτυο. Επρόκειτο για τα sites των βιβλιοπωλείων-αλυσίδων (42%), τα sites των εκδοτικών οίκων (17%) και τα άλλα sites (21%)

παρελθόν καταδεικνύει ακριβώς το πόσο έχει αλλάξει ο τομέας της ανάγνωσης. Τα ψηφιακά μέσα αποτελούν πια καίρια συστατικά της αναγνωστικής διεργασίας. Το σύνολο της νεολαίας το έχει αναγάγει στο πρωταρχικό τους μέσο ενημέρωσης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας. Σε αυτό συνέβαλλε, σύμφωνα με την τελευταία έρευνα, ο εγκλεισμός λόγω της πανδημίας και η παύση των φυσικών σημείων που σχετίζονται με το βιβλίο. Αποτέλεσμα της δημοφιλίας του διαδικτύου είναι ο εκτοπισμός της τηλεόρασης, η οποία μονοπωλούσε το κοινό του παρελθόντος, χωρίς όμως να εκλείπει. Παρά τη φανερή πτώση της, παραμένει δημοφιλής. Αντιθέτως, τα άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης (εφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνο) δεν έχουν την επιρροή που είχαν κάποτε. Αντίστοιχες ηλεκτρονικές υπηρεσίες έχουν δημιουργηθεί για τα παραπάνω, τα οποία είναι δημοφιλέστερα από την πρωταρχική μορφή τους. Αξίζει, τέλος, να αναφερθεί ότι στην έρευνα του ΟΣΔΕΛ γίνεται λόγος για ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μορφών ανάγνωσης, η οποία αν και μικρή, είναι εμφανής.



Εικόνα 6: Διάγραμμα εξέλιξης του διαδικτύου ως μέσο ενημέρωσης και πηγή προμήθευσης βιβλίων



Εικόνα 7: Διάγραμμα ποσοστού της παρακολούθησης τηλεόρασης για τους φοιτητές

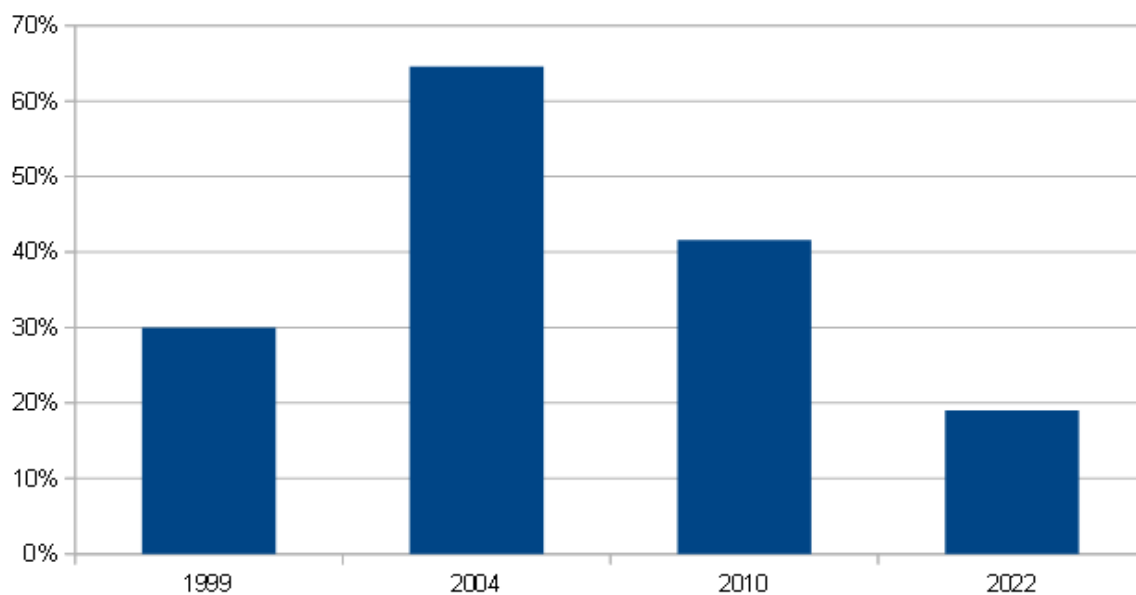
Σε αντίθεση με τις πηγές ενημέρωσης και προμήθευσης, τα κριτήρια επιλογής των βιβλίων διέπονται από σταθερότητα. Διαχρονικά ο επικρατέστερος παράγοντας ήταν το θέμα, ακολουθούμενο από τον συγγραφέα, τη γνώμη του κοινωνικού περίγυρου, την περίληψη στο οπισθόφυλλο και την κριτική που έχει δεχτεί. Συγκυρία που χρήζει ξεχωριστής αναφοράς είναι η απότομη αύξηση της σημασίας της τιμής του βιβλίου από το 2010 και ύστερα. Είναι ένα απόλυτα λογικό αποτέλεσμα, δεδομένης της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε εκείνη την εποχή. Στο εν λόγω σημείο, ομοίως με την περίπτωση του κινήτρου ανάγνωσης, υπάρχει διαφοροποίηση στον τρόπο μέτρησης. Στην τελευταία μελέτη (2022) αντί του υπολογισμού του ποσοστού, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να βαθμολογήσουν με γνώμονα το δέκα πόσο σημαντικό θεωρούν το κάθε κριτήριο. Η αλλαγή της μεθόδου μέτρησης, παρά τη δυσκολία που προκαλεί στην σύγκριση δεδομένων, δεν διαφοροποίησε καθόλου τα αποτελέσματα. Το θέμα εξακολουθεί έως και σήμερα να είναι το κύριο κριτήριο επιλογής βιβλίου, με τις μεταβλητές που προαναφέρθηκαν να έπονται. Παράλληλα, η συμβουλή του βιβλιοπώλη και ο εκδοτικός οίκος αποτελούν τα λιγότερο δημοφιλή κριτήρια, όπως ακριβώς ισχύει και για τις υπόλοιπες μελέτες. Για ακόμη μία φορά αίσθηση προκαλεί το αυξημένο ποσοστό που παρουσιάζεται στο κριτήριο της τιμής. Η εν λόγω μεταβλητή απασχολεί ιδιαίτερα το αναγνωστικό κοινό την τελευταία δεκαετία και φαίνεται ότι θα συνεχίσει να το κάνει στο μέλλον.

Ποσοστό κριτηρίων επιλογής αναγνωσμάτων			
	1999	2004	2010

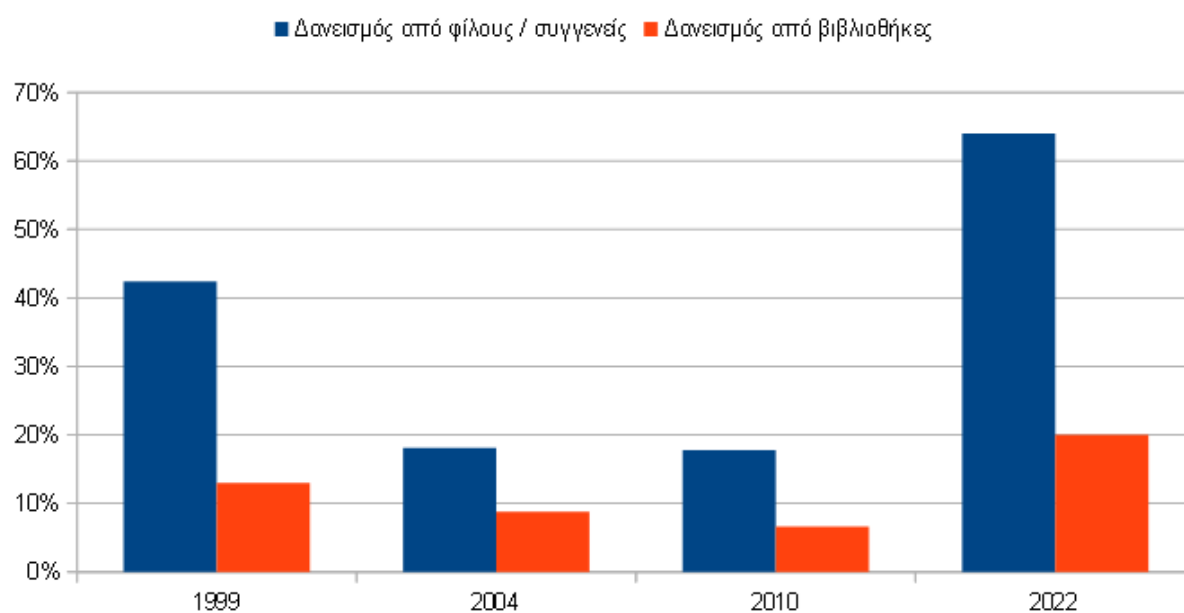
Θέμα	85,1%	37%	80,9%
Συγγραφέας	48,9%	17,2%	43%
Περίληψη οπισθόφυλλου	35,9%	-	38,7%
Γνώμη φίλων και συγγενών	31,7%	16,7%	26,3%
Κριτικές	33,7%	7,2%	25,6%
Μεγάλη κυκλοφορία	18,6%	3,3%	19,6%
Εξώφυλλο	7,7%	3%	6,2%
Βράβευση	12,1%	2,4%	1,1%
Διαφήμιση	5,6%	2,2%	5,5%
Μεταφορά σε κινηματογράφο / τηλεόραση	13,5%	2%	14,3%
Συμβουλή του βιβλιοπώλη	7,9%	1,9%	7,1%
Τιμή	13%	1,7%	21,9%
Εκδοτικός οίκος	9,9%	1,1%	3,1%
Αριθμός σελίδων	3%	0,9%	4,9%

Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό των φοιτητών αναγνωστών είναι η έντονη ενασχόληση τους με τις βιβλιοθήκες, συγκριτικά με την αποστροφή των υπόλοιπων προς αυτές. Επρόκειτο για τη μόνη αναγνωστική κατηγορία που σημείωσε αξιοπρεπές ποσοστό χρήσης τους. Αν και η εξαγωγή συμπερασμάτων γίνεται δύσκολη λόγω ελλিপών στοιχείων, το ποσοστό των εγγεγραμμένων σπουδαστών έχει ανοδική πορεία έως το 2004, η οποία φθίνει από το 2010 και έπειτα. Η αξιοποίηση των υπηρεσιών αυτή είναι απόλυτα λογική, δεδομένης της ύπαρξης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στα πανεπιστημιακά ιδρύματα και της ανάγκης των σπουδαστών για μελέτη και κατανάλωση επιστημονικών τεκμηρίων. Η κύρια δραστηριότητά τους στις βιβλιοθήκες είναι ομόφωνα ο δανεισμός, με την ανάγνωση των συλλογών της να έπεται με σημαντική διαφορά. Οφείλεται να τονιστεί ότι σε γενικές γραμμές προτιμούν να δανειστούν βιβλία από τους φίλους ή τους συγγενείς τους παρά από τις βιβλιοθήκες. Εντυπωσιακό είναι ότι τα ποσοστά που συγκεντρώθηκαν για το κοντινό περιβάλλον είναι κατά πολύ μεγαλύτερα, ακόμη και τριπλάσια. Από τις έρευνες φαίνεται ότι οι αιτίες για τις οποίες καταφεύγουν στον δανεισμό είναι οικονομικοί και πρακτικοί. Σύμφωνα με τα στοιχεία της δεύτερης και τρίτης έρευνας, η πλειοψηφία δανείζεται κάποιο ανάγνωσμα είτε προκειμένου να μη χρειαστεί να το αγοράσει, είτε ως ύστατη λύση όταν δεν μπορούν να το βρουν στο εμπόριο. Η πληθώρα επιστημονικών ή ειδικού ενδιαφέροντος βιβλίων στις βιβλιοθήκες είναι ένας επιπλέον λόγος δανεισμού που συγκέντρωσε αξιοπρεπές ποσοστό.⁸

⁸Οι μόνες αναφορές σχετικά με τις βιβλιοθήκες στην τέταρτη έρευνα είναι: α) Το ποσοστό των νέων (16-24) που διαβάζουν στις βιβλιοθήκες έναντι αυτού που διαβάζουν στο σπίτι. Αυτό το ποσοστό χρησιμοποιήθηκε στο αντίστοιχο διάγραμμα, β) Το ποσοστό των νέων που δανείζονται από τις βιβλιοθήκες έναντι αυτού που δανείζονται από το κοντινό τους περιβάλλον



Εικόνα 8: Διάγραμμα ποσοστού προσέλευσης / εγγραφής στις βιβλιοθήκες



Εικόνα 9: Διάγραμμα σύγκρισης του ποσοστού των φοιτητών που δανείζονται από τις βιβλιοθήκες έναντι εκείνου που δανείζονται από φίλους ή συγγενείς

Δημοφιλέστερες απαντήσεις ανά κατηγορία

	1999	2004	2010	2022
Δημοφιλέστερο είδος	Ελληνική λογοτεχνία	Ελληνική λογοτεχνία	Ελληνική λογοτεχνία	Ξένη λογοτεχνία
Δημοφιλέστερος τρόπος ενημέρωσης	Γνώμη φίλων	Γνώμη φίλων	Γνώμη φίλων	Γνώμη φίλων
Δημοφιλέστερο σημείο αγοράς	Βιβλιοπωλεία	Μεγάλα βιβλιοπωλεία	Μικρά βιβλιοπωλεία	Ιστοσελίδες βιβλιοπωλείων-αλυσίδων
Δημοφιλέστερο κριτήριο επιλογής	Θέμα βιβλίου	Θέμα βιβλίου	Θέμα βιβλίου	Θέμα βιβλίου
Δημοφιλέστερο κίνητρο ανάγνωσης	Απόκτηση γνώσεων	Ψυχαγωγία	Ψυχαγωγία	Ενημέρωση
Δημοφιλέστερο ΜΜΕ	Τηλεόραση	Τηλεόραση	Τηλεόραση	Διαδίκτυο
Δημοφιλέστερος λόγος επίσκεψης βιβλιοθηκών	Δανεισμός	Δανεισμός	Δανεισμός	Δανεισμός
Δημοφιλέστερος λόγος μη αναγνωσιμότητας	Έλλειψη ελεύθερου χρόνου	Έλλειψη ελεύθερου χρόνου	Έλλειψη ελεύθερου χρόνου	Έλλειψη ελεύθερου χρόνου

Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση ανάμεσα στις τέσσερις χρονολογίες είναι η εξοικείωση των σπουδαστών με την τεχνολογία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και, επομένως, και με το διαδίκτυο. Ανέκαθεν τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας έκαναν εκτεταμένη χρήση των συγκεκριμένων μέσων, κάτι που καθίσταται σαφές από τις μελέτες. Έως και το 2010 ήταν ξεκάθαρη η κυριαρχία της τηλεόρασης, με σχεδόν όλους τους φοιτητές να ψυχαγωγούνται και να ενημερώνονται σε καθημερινή βάση από τα προγράμματα της. Η ακρόαση του ραδιοφώνου και η ανάγνωση έντυπων (εφημερίδες, κόμικς) ήταν επίσης δημοφιλείς τρόποι πληροφόρησης, που όμως παρουσίασαν σημαντική ύφεση ήδη από την τρίτη έρευνα. Αντίθετα, το 2022 παρατηρείται καθολική χρήση του διαδικτύου και απότομη πτώση των υπόλοιπων. Ειδικεύοντας στην περίπτωση του internet, η πρώτη έρευνα χαρακτηρίζεται από μία εποχή όπου η τεχνολογία δεν είχε εξελιχτεί όσο σήμερα. Η έλλειψη χρήσης αποτυπώνεται στη μελέτη, καθώς το διαδίκτυο ως πηγή ενημέρωσης και αγοράς επιλεγόταν από λιγότερο από το 2%. Παρόμοια είναι η κατάσταση και το 2004, μιας και κατείχε την τελευταία θέση ως μέθοδος ενημέρωσης και αγοράς.

Στην τρίτη μελέτη παρατηρείται για πρώτη φορά η άνοδος της χρήσης του, γεγονός που εξηγείται από την αλματώδη πρόοδο της τεχνολογίας. Όλο και περισσότεροι αξιοποιούν τις υπηρεσίες του διαδικτύου, με τους φοιτητές να είναι οι μεγαλύτεροι υποστηρικτές του. Απόδειξη για αυτό είναι ότι, από το 2010, αποτελεί την τρίτη πιο δημοφιλή μέθοδο ενημέρωσης. Η αξιοποίηση του για την προμήθεια βιβλίων, αν και εμφανώς αυξημένη σε σύγκριση με το παρελθόν, δεν είναι ακόμη ευρέως διαδεδομένη. Ένα παράδειγμα που επιβεβαιώνει αυτή τη θέση είναι το ότι αρκετοί από τους συμμετέχοντες του 2010 χρησιμοποιούσαν συχνά το internet, αλλά δεν αγόραζαν τακτικά βιβλία μέσω αυτού. Η διάδοση του ήταν γεγονός, όμως οι χρήστες βρίσκονταν σε ένα στάδιο γνωριμίας και δεν το χρησιμοποιούσαν σε καθολικό επίπεδο. Η κατάσταση ανατρέπεται με την πρόσφατη έρευνα του ΟΣΔΕΛ. Η εποχή διεξαγωγής της συμπίπτει με μία περίοδο ολοκληρωτικής χρήσης του διαδικτύου. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι υπηρεσίες του διαδικτύου αξιοποιούνται από όλους σχεδόν

τους φοιτητές. Η συστηματική χρήση του για ζητήματα σχετικά με την ανάγνωση είναι αδιαμφισβήτητη. Πληροφορία που αποδεικνύει περαιτέρω τα παραπάνω είναι η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς των ψηφιακών μέσων στις μελέτες του ΕΚΕΒΙ. Η έρευνα του ΟΣΔΕΛ είναι η πρώτη που εμπεριέχει τους όρους των ebooks και των audiobooks. Αυτό τεκμηριώνει το ότι αρκετές από τις υπηρεσίες του διαδικτύου που σήμερα θεωρούνται διαδεδομένες δεν είχαν παρουσιαστεί στο κοινό μέχρι το 2010.

Το καταληκτικό πόρισμα των ερευνών είναι ότι η αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών έχει μία σταθερή, αλλά σταδιακά ανοδική πορεία. Από τα τέλη της χιλιετίας έως το σήμερα είναι εμφανώς πιο ενεργοί αναγνωστικά από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Ο αριθμός των σπουδαστών αναγνωστών είναι μεγαλύτερος, ενώ αξιοποιούν περισσότερο τις υπηρεσίες που υποβοηθούν την ανάγνωση. Η συχνότητα, βέβαια, με την οποία διαβάζει η πλειοψηφία είναι μικρή. Ελπίδα ανατροπής της κατάστασης δημιουργείται στην τωρινή εποχή, λόγω του αυξημένου νούμερου στους συστηματικούς αναγνώστες. Αν και η ασθενής ανάγνωση συνεχίζει να επικρατεί στη φοιτητική κοινότητα, δεν τη μονοπωλεί πια. Η ιδιότητα τους ως σπουδαστές απαιτεί ως έναν βαθμό τη μελέτη για την διεκπεραίωση των πανεπιστημιακών τους υποχρεώσεων. Αυτό μπορεί να εξηγήσει τόσο το μεγάλο νούμερο των αναγνωστών, όσο και την ανάγκη τους για εντατικό διάβασμα, που αποτυπώθηκε στην τελευταία μελέτη. Ένα ακόμη συμπέρασμα είναι ότι οι ακαδημαϊκοί, ακόμη και με το φόρτο εργασίας που έχουν, βάζουν ως προτεραιότητα την ψυχαγωγική ανάγνωση. Η σαφέστατη προτίμηση τους στα βιβλία μυθοπλασίας, όπως και η συνήθεια να διαβάζουν για απόδραση από την πραγματικότητα αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία. Η μειοψηφία των φοιτητών που δεν διαβάζει καθόλου είναι πιθανό να είναι επηρεασμένη από τις πολύωρες δραστηριότητες του πανεπιστημίου. Η έλλειψη χρόνου ήταν και είναι η βασική αιτία μη αναγνωστικής συμπεριφοράς στους νέους. Αυτός εικάζεται ότι είναι ο λόγος για τον οποίο το διάβασμα αυξήθηκε την περίοδο της πανδημίας, όπου υπήρχε άπλετος ελεύθερος χρόνος.

Τελευταίο μα σημαντικό, οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις μελέτες δεν αλλοίωσαν το τελικό αποτέλεσμα. Οι μεγαλύτερες αλλαγές που σημειώνονται αφορούν τα μέσα με τα οποία εκτελούνται οι αναγνωστικές τους δραστηριότητες. Οι τεχνολογικές εξελίξεις μετέβαλαν τη μέθοδο ενημέρωσης, αγοράς και διεκπεραίωσης της αναγνωστικής διαδικασίας. Οι σπουδαστές καθ' όλη τη διάρκεια των ερευνών αξιοποιούσαν τα διαθέσιμα μέσα και εκείνα, με τη σειρά τους, επηρέαζαν θετικά τις αναγνωστικές τους πρακτικές. Από την καθολική χρήση της τηλεόρασης οι νέοι καταλήγουν στην καθολική χρήση του διαδικτύου. Το τελευταίο δίνει περισσότερες δυνατότητες από τα παλαιότερα μέσα προκειμένου να ικανοποιηθούν οι αναγνωστικές -και όχι μόνο- ανάγκες τους. Παράλληλα, οι φοιτητές δείχνουν ενδιαφέρον για τις νέες μεθόδους ανάγνωσης που τους προσφέρει η τεχνολογία. Με μία πρόταση, οι παραπάνω έρευνες έδειξαν ότι η συσχέτιση ανάγνωσης και φοιτητών δεν δέχτηκε ριζικές αλλαγές, όμως εξελίχθηκε.

6.Συμπεράσματα

Η ικανότητα της ανάγνωσης είναι δίχως καμία αμφιβολία ένα από τα βασικότερα χαρίσματα της ανθρωπότητας. Όντας μία από τις τέσσερις γλωσσικές δεξιότητες μαζί με την ακρόαση, την ομιλία και τη γραφή, καθίσταται άκρως απαραίτητη τόσο για την πρόοδο του ανθρώπινου γένους, όσο και για την ατομική ανάπτυξη ενός ατόμου. Η ανάγνωση είναι ένα παντοδύναμο εργαλείο και μία βασική αναγκαιότητα για την απόκτηση εγγραμματισμού, την ένταξη και την επιβίωση του ανθρώπου στην κοινωνία και για την πρόοδο της κοινωνίας καθ'αυτής. Από τις απαρχές της εγγράμματης ανθρωπότητας, η γνώση της ανάγνωσης και της γραφής ήταν σημάδι πνευματικής ανωτερότητας και διαχωρισμού από τη μάζα. Η ιστορική αναδρομή του εγγραμματισμού κατέδειξε την ανάγνωση ως μία ξεχωριστή ικανότητα, που λειτουργούσε ακόμη και ως κριτήριο για την αξία των ανθρώπων. Πριν από την εκλαΐκευση της, ο εγγραμματισμός ήταν προνόμιο λίγων, οι οποίοι ανάγονταν σε μία ανώτερη τάξη ακριβώς λόγω του προτερήματος αυτού. Ήταν ένα μέσο που καθόριζε την κοινωνική τάξη και έδινε κύρος και τιμή σε όσους είχαν την τύχη να το αποκτήσουν. Στη σύγχρονη πραγματικότητα, αν και η ανάγνωση είναι πια καθολικά προσβάσιμη, δεν έχει μειωθεί διόλου η σημαντικότητα της για τον άνθρωπο. Η απουσία ή η λειπή γνώση της συνεπάγεται εξαίρεση από πολλές καθημερινές δραστηριότητες και περιθωριοποίηση από το σύνολο. Το τακτικό και συστηματικό διάβασμα οξύνει τη διάνοια, εξυγενίζει τα συναισθήματα, εξυψώνει τα γούστα και παρέχει προοπτικές για τη ζωή. Με την ανάγνωση διευρύνεται η κατανόηση για τον κόσμο, προετοιμάζοντας τον άνθρωπο για μια αποτελεσματική συμμετοχή στην κοινωνική, θρησκευτική, πολιτιστική και πολιτική ζωή. Μέσω αυτής δίνεται η ευκαιρία της ενδοσκόπησης και του προβληματισμού, ούτως ώστε ο αναγνώστης να σκεφτεί κριτικά και να βγάλει τα συμπεράσματα του. Η ύπαρξη αναγνωστικών συνηθειών είναι συνώνυμη με την προσωπική εξέλιξη. Γι' αυτούς τους λόγους, όποιος δεν γνωρίζει ανάγνωση στη σημερινή εποχή είναι πνευματικά και κοινωνικά περιορισμένος.

Μέσα από τις πολλαπλές μελέτες που έχουν αναδειχθεί για την αναγνωστική συμπεριφορά, συμπεραίνεται ομόφωνα ότι οι νεότερες γενιές καταλαμβάνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά αναγνωσιμότητας. Οι σπουδαστές ανήκουν στην ομάδα των νεαρών αναγνωστών, γεγονός που τους κατατάσσει σε μερικούς από τους κύριους αποδέκτες της αναγνωστικής διεργασίας. Η κατηγορία των φοιτητών ανέκαθεν έτεινε να διαβάσει σε μεγάλα ποσοστά, μία συνήθεια που δεν έχει διακοπεί τα τελευταία χρόνια. Οι μελέτες κατέδειξαν ότι οι περισσότεροι κατείχαν αναγνωστικές συνήθειες προτού την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο. Κατά τα μαθητικά τους χρόνια είχαν αποκτήσει και διατηρήσει μία κατ' επανάληψη συσχέτιση με το διάβασμα, η οποία δεν αλλοιώθηκε στη φοιτητική τους σταδιοδρομία. Αυτή η συνήθεια, ωστόσο, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί συστηματική. Η πλειοψηφία είναι ασθενείς αναγνώστες. Διαβάζουν μεν με έναν ρυθμό που μεταφράζεται σε επαναληπτική δραστηριότητα, όμως ο αριθμός των αναγνωσθέντων έργων παραμένει σε γενικές γραμμές μικρός. Οι τακτικοί αναγνώστες καταλαμβάνουν ένα αρκετά μικρό, σίγουρα μειωθητικό, ποσοστό της ακαδημαϊκής κοινότητας. Την ίδια στιγμή, ένας ισχυρός αριθμός, της τάξεως του 20%, δε διαβάζει καθόλου. Ως πιθανότερες αιτίες μη αναγνωσιμότητας παρουσιάζονται ο μειωμένος ελεύθερος χρόνος και η απουσία προσωπικού ενδιαφέροντος για την ανάγνωση.

Συνεχίζοντας, υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στον βαθμό αξιοποίησης της χρηστικής και της ψυχαγωγικής ανάγνωσης. Οι φοιτητές αναγνώστες διαβάζουν και για τους δύο λόγους, όμως η

αντίληψη ότι το διάβασμα ταυτίζεται με την ολοκλήρωση εκπαιδευτικών υποχρεώσεων δεν έχει εξαλειφθεί πλήρως. Δεν είναι μικρό το ποσοστό εκείνων που το αντιμετωπίζει ως μία αγγαρεία, προκειμένου να εξασφαλίσουν την ακαδημαϊκή επιτυχία και τη μετέπειτα ομαλή επαγγελματική απόδοση. Δεδομένων των παραπάνω, τα επικρατέστερα είδη βιβλίων για τους σπουδαστές ήταν τα λογοτεχνικά και εκείνα που σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών τους. Παρατηρείται, βέβαια, διαφωνία στη βιβλιογραφία αναφορικά με το ποιο από τα δύο διαβάζουν περισσότερο. Η πλειονότητα των μελετών αναδεικνύει νικητές τα επιστημονικά βιβλία και άρθρα, υποστηρίζοντας ότι προπορεύονται με μικρή διαφορά από τη μυθιστοριογραφία. Ο προβληματισμός έγκειται στο ότι ένας ικανός αριθμός ερευνών τονίζουν το αντίθετο. Το συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί μέσα από την συγκεκριμένη παραφωνία είναι ότι τα επιστημονικά τεκμήρια αντιπροσωπεύουν τη χρηστική ανάγνωση και η λογοτεχνία την ψυχαγωγική. Οι φοιτητές επιλέγουν τα σχετικά με το πανεπιστήμιο συγγράμματα για τη διευθέτηση των εργασιών τους και τα λογοτεχνικά έργα για την ευχάριστη έκβαση του ελεύθερου χρόνου τους.

Από τα λεγόμενα της παρούσας εργασίας γίνεται πλήρως αντιληπτή η επιρροή της τεχνολογίας στη διαμόρφωση της σημερινής αναγνωστικής πραγματικότητας. Η σύγχρονη κοινωνία ζει σε ένα υβριδικό περιβάλλον, όπου τα παραδοσιακά και τα σύγχρονα μέσα συνεργάζονται αρμονικά. Νέες μορφές ανάγνωσης, όπως τα ηλεκτρονικά και τα ακουστικά βιβλία, έχουν ενσωματωθεί πλήρως στην καθημερινή ζωή. Ταυτόχρονα, νέες ηλεκτρονικές υπηρεσίες έγιναν απαραίτητο συστατικό για την εξασφάλιση ευκολότερης ενημέρωσης, αξιολόγησης, πρόσβασης και απόκτησης του βιβλίου. Τα ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία και η δυνατότητα απόθεσης online κριτικών αποτελούν απτές αποδείξεις. Κατάφεραν να αναμειχθούν με επιτυχία με τα ήδη υπάρχοντα μέσα δίχως να τα αντικαταστήσουν, διορθώνοντας παράλληλα τα μειονεκτήματά τους. Πηγαίνοντας κόντρα στις θεωρίες που έλεγαν ότι τα έντυπα βιβλία θα εκτοπιστούν, το όλο πεδίο κατάφερε όχι μόνο να εξελιχθεί αλλά και να διατηρήσει τα πατροπαράδοτα στοιχεία του. Με την πάροδο των χρόνων, η τεχνολογία παίζει όλο και μεγαλύτερο ρόλο στο εμπόριο και την κατανάλωση του βιβλίου. Οι ταχείες εξελίξεις στον συγκεκριμένο τομέα είναι από τους ζωτικότερους λόγους για τους οποίους η βιομηχανία του βιβλίου έχει τη σημερινή της μορφή. Η ανθρωπότητα, μάλιστα, διανύει μία περίοδο εξάρτησης από αυτήν, η οποία δε φαίνεται ότι θα κατευνασθεί σύντομα. Για τις νέες γενιές, οι οποίες γεννιούνται, μεγαλώνουν και αναπτύσσονται σε μια ψηφιακή κοινωνία, αυτή η αλλαγή γίνεται πιο εύκολα αποδεκτή. Δεδομένου αυτού, οι σημερινοί φοιτητές είναι πλήρως εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες και τις χρησιμοποιούν αρκετά συχνά στην καθημερινότητά τους. Παράλληλα, είναι δίχως αμφιβολία από τις πιο ενεργές τεχνολογικές ομάδες, ειδικότερα όσον αφορά το διαδίκτυο. Στη σύγχρονη εποχή χρησιμοποιούν σχεδόν σε καθολικό επίπεδο αυτά τα μέσα για όλες τις εκφάνσεις της αναγνωστικής τους πορείας. Ο πρωταγωνιστικός ρόλος της τεχνολογίας στην αναγνωστική συμπεριφορά τους είναι αναντίρρητος.

Το αν η πρόοδος αυτή έχει συνολικά θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο στην αναγνωσιμότητα τους είναι ακόμη αμφιλεγόμενο και προς διευθέτηση. Αδιαμφισβήτητα έχουν προκληθεί πολλαπλές αλλαγές οι οποίες τείνουν και στα δύο σενάρια. Από τη μία, η τεχνολογία έχει προσφέρει νέες μορφές ανάγνωσης, ενώ έχει ανοίξει το δρόμο για περισσότερες μεθόδους ενημέρωσης και συμμετοχής του αναγνώστη στη διαδικασία. Οι φοιτητές διαθέτουν υπηρεσίες που τους φέρνουν πιο κοντά με το διάβασμα, επιλύοντας ταυτόχρονα τους περιορισμούς που προκαλούσαν οι παραδοσιακές μέθοδοι. Από την άλλη, γίνεται λόγος για μετάλλαξη του τρόπου ανάγνωσης. Λόγω της τεράστιας πληροφόρησης και της γρήγορης κατανάλωσης από το διαδίκτυο, η ανάγνωση γίνεται πιο επιφανειακή. Τα κείμενα είναι, σε γενικές γραμμές, συντομότερα και με λιγότερο βάθος. Οι μεν

αναγνώστες γίνονται πιο βιαστικοί και αποφεύγουν την εις βάθος κατανόηση σε μια προσπάθεια απορρόφησης του συνόλου των διαθέσιμων πληροφοριών. Επικρατεί η αποσπασματική αφομοίωση, όπου οι αναγνώστες ξεχωρίζουν τη χρήσιμη για εκείνους πληροφορία δίχως να αναλύσουν το κομμάτι που δεν τους είναι απαραίτητο. Αυτή η συμπεριφορά μπορεί να γίνει κατανοητή ως μία προσπάθεια των νέων γενεών να ανταπεξέλθουν στην άπειρη πληροφόρηση με την οποία έρχονται σε επαφή καθημερινά. Την ίδια στιγμή, όμως, είναι μία συμπεριφορά που μακροπρόθεσμα προκαλεί πρόβλημα συγκέντρωσης, μεθοδικότητας και εξονυχιστικής ανάλυσης.

Η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, όντας ο πυρήνας ενός πανεπιστημίου, κατέχει θεσμικό ρόλο στην περαιτέρω διαμόρφωση, διατήρηση και εξέλιξη των αναγνωστικών συνηθειών των φοιτητών. Ο θεσμός δημιουργήθηκε για τη διακίνηση της επιστημονικής γνώσης προς τους σπουδαστές και την υποβοήθηση στη σταδιοδρομία τους. Όπως είναι αναμενόμενο, τα μέσα και οι υπηρεσίες των βιβλιοθηκών έχουν αναβαθμιστεί με την πάροδο των χρόνων, ενώ έχουν δημιουργηθεί και πολλές καινούριες. Η τεχνολογία έχει συντελέσει και σε αυτήν την περίπτωση στην πρόοδο της όλης υπηρεσίας. Η εξαγωγή καθολικού συμπεράσματος για τη χρήση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών δεν είναι εύκολη υπόθεση, μιας και το κάθε πανεπιστήμιο ακολουθεί τη δική του πολιτική και συγκεντρώνει τα δικά του δεδομένα. Ωστόσο, παρατηρείται μία γενική πρόοδος με σταθεροποίηση στο προσωπικό, αύξηση των εισαγωγών και θέσπιση νέων υπηρεσιών. Η σημερινή δομή της κοινωνίας, πιο κοντά από ποτέ στην τεχνολογία και την πληροφόρηση, έχει ευνοήσει και εξελίξει τον συγκεκριμένο θεσμό.

Οι σπουδαστές, σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση, εκτιμούν και αξιοποιούν σε ικανοποιητικό βαθμό τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Έχουν σταθεί σπουδαίος αρωγός για την ολοκλήρωση της πανεπιστημιακής τους πορείας και, κατ' επέκταση, την ανάπτυξη τους ως επιστήμονες και άνθρωποι. Οι περισσότεροι είναι εγγεγραμμένοι στην ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη του ιδρύματος στο οποίο φοιτούν, ακόμη και σε δημόσιες βιβλιοθήκες της περιοχής τους. Για αρκετά χρόνια ήταν η μοναδική αναγνωστική κατηγορία που έδειχνε αξιοπρεπές ποσοστό επισκεψιμότητας. Αποτελεί ένα μέρος όπου μπορούν να δανειστούν τεκμήρια που, υπό διαφορετικές συνθήκες, δε θα δύνανται να χρησιμοποιήσουν. Ένα μέρος όπου τους δίνεται η ευκαιρία να επεξεργαστούν και να αξιοποιήσουν κείμενα που σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών τους και που συνδράμουν στην επαγγελματική και όχι μόνο εξέλιξη τους. Η ύπαρξη του εν λόγω θεσμού ισοδυναμεί με τη χωρίς αντίτιμο πρόσβαση στην επιστημονική γνώση και την ανάκτηση και ανάγνωση των συλλογών του. Εστιάζει στην μεταλαμπάδευση της αναγνωστικής κουλτούρας μέσα από τις υπηρεσίες που παρέχει και τις δράσεις στις οποίες προβαίνει. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αποτελούν μία συνδρομή προς το προσωπικό και τους φοιτητές που θέλουν να αναπτύξουν ή να βελτιώσουν την αναγνωσιμότητα τους και τη σχέση τους με την επιστημονική γνώση.

Κάνοντας μία σύγκριση ανάμεσα στις βιβλιογραφικές αναφορές και τις τέσσερις έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς, παρατηρούνται πολλαπλά κοινά σημεία και λίγες διαφορές. Το βασικό συμπέρασμα που εξάχθηκε από τα παραπάνω μένει ίδιο. Οι φοιτητές διαβάζουν περισσότερο από κάθε άλλη κατηγορία. Συμφωνία υπάρχει επίσης αναφορικά με τον βαθμό της αναγνωσιμότητας τους. Από το 1998 έως το 2023 η πλειονότητα ανήκει στους ασθενείς αναγνώστες, διαβάζοντας έως δέκα βιβλία το χρόνο. Για τα ποσοστά των συστηματικών αναγνωστών τα στοιχεία είναι ενθαρρυντικά, καθώς κάθε χρόνο σημειώνεται όλο και μεγαλύτερη αύξηση. Από την άλλη, οι μη αναγνώστες έχουν σταθεροποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Η πρώτη διαφοροποίηση έγκειται στη δημοφιλή των πρακτικών και επαγγελματικών αναγνωσμάτων. Οι έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς κατέδειξαν

ύφεση τα τελευταία χρόνια, ωστόσο η βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι τέτοια έργα είναι ιδιαίτερα αρεστά στους σπουδαστές.

Αντίθετες απόψεις βρέθηκαν, ακόμη, σχετικά με το ζήτημα του δημοφιλέστερου αναγνωστικού είδους στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Και οι τέσσερις μελέτες του ελλαδικού χώρου δήλωσαν ξεκάθαρη επικράτηση της λογοτεχνίας, με τις τρεις να συμπληρώνουν ότι η ελληνική σημείωσε μεγαλύτερα ποσοστά από την ξένη. Στα άρθρα της βιβλιογραφίας, βέβαια, έγινε λόγος για ελαφρά επικράτηση των επιστημονικών-πανεπιστημιακών κειμένων, αν και υπήρχαν πηγές που το αμφισβήτησαν. Λόγω της συγκεκριμένης διαφωνίας, εικάζεται ότι και τα δύο είδη κατέχουν το βάθρο του επικρατέστερου είδους ανάγνωσης, αλλά προορίζονται για διαφορετικούς στόχους. Ένας άλλος παράγοντας στον οποίο υπάρχει συμφωνία είναι το πώς οι σπουδαστές αντιμετωπίζουν τον θεσμό των βιβλιοθηκών, ιδιαίτερα των ακαδημαϊκών. Όλες οι μελέτες που έχουν δημοσιευθεί συμφωνούν στο ότι επρόκειτο για ακόμη μία φορά για τη μόνη κατηγορία που τις χρησιμοποιεί. Εκμεταλλεύονται πλήρως τις υπηρεσίες της, ιδιαίτερα τον δανεισμό. Η χρήση της τεχνολογίας, καθώς και η επιρροή που είχε στις αναγνωστικές τους συνήθειες, επίσης δεν προκάλεσε διχόνοια ανάμεσα στους ερευνητές. Ενστερνίζονται την ίδια άποψη και στο συγκεκριμένο σκέλος, δηλαδή ότι το διαδίκτυο από το 2010 και έπειτα είχε μία σταθερά ανοδική πορεία και σήμερα αποτελεί αναγκαίο κομμάτι της ζωής των φοιτητών. Οι καταναλωτές ενημερώνονται, προμηθεύονται και αναγιγνώσκουν βιβλία χάρη στην τεχνολογική επανάσταση, γεγονός που δεν απορρίπτουν ούτε οι έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς, ούτε η βιβλιογραφία.

Οι ελληνικές εκδόσεις εμμένουν στην παράδοση, την οικογένεια και την κληρονομικότητα. Παρά την αδιαμφισβήτητη επιρροή της τεχνολογίας, στη χώρα τα πατροπαράδοτα εκδοτικά μέσα καταφέρνουν να επιβιώνουν και να επιζητούνται. Η βασική δομή των εκδοτικών οίκων στην Ελλάδα δεν έχει μεταβληθεί. Ακολουθείται ένα καθαρά εκδοτοκεντρικό μοντέλο, όπου ο εκδότης συγκεντρώνει στο πρόσωπο του όλες τις διοικητικές αρμοδιότητες. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι η κεντρική θέση των οικογενειακών δεσμών. Οι ελληνικές εκδοτικές επιχειρήσεις συνήθως διοικούνται από άτομα της ίδιας οικογενείας, με την κληρονομική διαδοχή να είναι ακόμη εξαιρετικά δημοφιλής. Παρά τις διαφοροποιήσεις λόγω των περιορισμών, η Ελλάδα ακολουθεί τους ίδιους κανόνες με το εξωτερικό. Το μεγαλύτερο ποσοστό της παραγωγής συγκεντρώνεται στους μεγαλύτερους οίκους. Για την Ελλάδα, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες, οι μεσαίοι οίκοι έχουν το ρόλο των κολοσσών του εξωτερικού. Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιοπαραγωγής. Στην ελληνική επικράτεια, βέβαια, και παρά τη γενική τους ύφεση, τα ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία έχουν μία αξιοπρόσεκτη ισχύ στην εμπορία του βιβλίου. Δεν πρέπει, ακόμη, να λησμονηθεί το ενδεχόμενο της αυτοέκδοσης, το οποίο επιλέγουν πολλοί δημιουργοί. Παρομοίως με τους οίκους, οι συγχωνεύσεις των βιβλιοπωλείων ανέδειξαν τις αλυσίδες, μία εξέλιξη που οδήγησε στη μικρότερη παραμονή των βιβλίων στα ράφια. Αυτό με τη σειρά του μεταφράζεται ως ανάγκη εύρεσης των ευπώλητων αναγνωσμάτων.

Η εκδοτική παραγωγή έχει μεταβληθεί χάρη στην τεχνολογία και την έξαρση της πληροφορίας. Ως αποτέλεσμα, η διανομή και η προώθηση των αναγνωσμάτων στους φοιτητές έχει εξελιχθεί σημαντικά, διευκολύνοντας την πρόσβαση τους στη γνώση και την ευκαιρία τους για πνευματική διαύγεια. Μέσα στις εν λόγω αλλαγές, παρατηρείται ότι η έκδοση πανεπιστημιακών και επιστημονικών συγγραμμάτων έχει παρουσιάσει εντυπωσιακή αύξηση τα τελευταία χρόνια. Η ανοικτή πρόσβαση έχει εξασφαλίσει ελεύθερη αξιοποίηση μεγάλου μέρους της διεθνούς επιστημονικής παραγωγής. Οι σημερινοί φοιτητές διαθέτουν ένα μεγάλο εύρος επιστημονικών

περιοδικών, διδακτικών βιβλίων και μονογραφιών για διεύρυνση των δυνατοτήτων τους. Πιθανώς λόγω της αύξησης των εγγεγραμμένων φοιτητών, οι οίκοι βάζουν πια ως προτεραιότητα τα βιβλία εκείνα που απευθύνονται σε αυτούς και στον τομέα που θα εξασκήσουν. Ταυτόχρονα, το ίδιο το πανεπιστήμιο μπορεί να διαφημίσει τον εαυτό του και να αποκτήσει φήμη, κύρος και κεφάλαιο μέσα από τις ακαδημαϊκές εκδόσεις. Η διανομή και η προώθηση στα πλαίσια του ιδρύματος λειτουργούν ενθαρρυντικά και αποτελούν τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο ολοκληρωμένο βιβλίο και τους καταναλωτές. Η αποτίμηση των δράσεων που σχετίζονται με τη διάθεση επιστημονικού υλικού στους σπουδαστές παρουσιάζονται ως ακολούθως:

Δράσεις	Προσφορά στην αναγνωστική συμπεριφορά		
Ακαδημαϊκές εκδόσεις	Ταυτότητα πανεπιστημίου	Αύξηση παραγωγής	Προσφορά στην επιστήμη
Online επιστημονικά άρθρα	Εύκολα προσβάσιμο περιεχόμενο	Συνδρομή στην εκπόνηση εργασιών	Διάθεση επιστημονικής γνώσης
Εύδοξος	Δωρεάν πρόσβαση στη γνώση	Αρωγή στη μελέτη	Δημιουργία προσωπικής βιβλιοθήκης
Πανεπιστημιακά συγγράμματα	Συνδρομή στη μελέτη	Γνώση του μελλοντικού επαγγέλματος	Επαφή με το επιστημονικό έργο
Απευθείας διανομή	Εφοδιασμός υλικού	Απουσία ανάγκης συνδρομών	Συντομευμένη διαδικασία

Το 2020 και για ένα εκτιμώμενο χρονικό διάστημα δύο χρόνων η ανθρωπότητα καλέστηκε να αντιμετωπίσει μία πρωτοφανή κατάσταση, την πανδημία του κορωνοϊού. Ο υποχρεωτικός εγκλεισμός, καθώς και όλα τα παρελκόμενα από την εν λόγω συγκυρία, αναπόφευκτα προκάλεσαν πολλαπλές μεταβολές σε καθολικό επίπεδο. Η εποχή αυτή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τεχνολογία και με το διαδίκτυο, μιας και η υποχρεωτική παύση λειτουργίας των φυσικών καταστημάτων δεν άφησε άλλες εναλλακτικές. Οι καθημερινές δραστηριότητες που απαιτούσαν την παρουσία ενός ατόμου ολοκληρώνονταν αποκλειστικά και μόνο μέσα από διαδικτυακές υπηρεσίες. Όπως και οι υπόλοιποι τομείς, έτσι και τα πανεπιστήμια λειτούργησαν εξ' ολοκλήρου ηλεκτρονικά στη διάρκεια αυτών των δύο ετών. Οι διαλέξεις και οι εξετάσεις πραγματοποιούνταν μέσα από την εξ' αποστάσεως εκπαίδευση, ενώ αναδείχθηκαν οι ψηφιακές βιβλιοθήκες. Ο κορωνοϊός έφερε στην επιφάνεια τα τεχνολογικά προβλήματα που υπήρχαν εξ' αρχής και υποχρέωσε τα ιδρύματα να επιμεληθούν τις ψηφιακές τους υπηρεσίες. Οι φοιτητές αναγκάστηκαν να βασιστούν στις πηγές που προσέφερε το διαδίκτυο για την επιτυχή τέλεση των εργασιών τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συνηθίσουν τη συγκεκριμένη μέθοδο και να την εντάξουν πιο εύκολα και πιο έντονα στην καθημερινότητα τους. Η βασική επιρροή της πανδημίας στην αναγνωσιμότητα των φοιτητών ήταν ακριβώς η μεγαλύτερη αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών και, ως συνέπεια, η μεγαλύτερη επιρροή τους από την τεχνολογία. Ο εγκλεισμός λειτούργησε ως ένας τρόπος προώθησης των διαθέσιμων τεχνολογικών υπηρεσιών, όπως και ως ένα μέσο περαιτέρω εξοικείωσης με αυτές.

Παράλληλα, ο άπλετος ελεύθερος χρόνος που πλέον είχαν συνεπάγεται τη γενικότερη αύξηση της αναγνωσιμότητας τους. Επειδή είχαν αποκολληθεί από την πλειοψηφία των υποχρεώσεων τους, είχαν το χρόνο να ασχοληθούν με πράγματα που τους γεμίζουν και που δεν μπορούσαν να κάνουν πριν την καραντίνα. Η ανάγνωση βιβλίων ήταν μία από αυτές τις δραστηριότητες. Η συντριπτική πλειονότητα του πληθυσμού είδε την εν λόγω κατάσταση ως ευκαιρία για να προλάβουν να διαβάσουν περισσότερα βιβλία. Την ίδια στιγμή, αρκετοί καταπιάστηκαν με νέα χόμπι εκμεταλλευόμενοι την κατάσταση. Έτσι, δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο παλαιότεροι μη αναγνώστες να ξεκινήσουν το διάβασμα, θέλοντας να εντάξουν μία παραπάνω δραστηριότητα στην καθημερινότητα τους. Δεδομένου ότι ο κύριος λόγος μη αναγνωσιμότητας ήταν ο περιορισμένος ελεύθερος χρόνος, η απομόνωση από τον έξω κόσμο έδωσε έστω μία προσωρινή λύση στο συγκεκριμένο ζήτημα. Παράλληλα, μέσω της πανδημίας αναδείχθηκαν οι ψηφιακές υπηρεσίες, και ιδιαίτερα η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ως μέσα διατήρησης της επαφής μεταξύ του πανεπιστημίου και των φοιτητών. Είναι αληθές ότι η αποτελεσματικότητα τους εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά και τις συνθήκες της εκάστοτε χώρας. Ομόφωνα, ωστόσο, η ακαδημαϊκή κοινότητα έχει θετικές εντυπώσεις από την όλη διαδικασία. Οι σπουδαστές δηλώνουν ικανοποιημένοι από αυτές τις μεθόδους διδασκαλίας, ενώ υπάρχει η επιθυμία χρήσης τους ακόμη και μετά το τέλος της καραντίνας.

Δε χωρά αμφισβήτηση το γεγονός ότι οι περισσότεροι σπουδαστές επιδίδονται στην ανάγνωση όχι μόνο για τις πανεπιστημιακές τους υποχρεώσεις, αλλά και για την προσωπική τους ευχαρίστηση. Η παρούσα κατάσταση, όμως, επιδέχεται βελτιώσεις και αλλαγές, ούτως ώστε να γίνει ακόμη καλύτερη. Οι εμπλεκόμενοι με το ίδρυμα και την ανάγνωση, συμπεριλαμβανομένων και των ίδιων των φοιτητών, οφείλουν να λάβουν μέτρα που θα βοηθήσουν την σχέση τους με το διάβασμα. Προκειμένου να δοθούν προτάσεις για τη βελτίωση της αναγνωσιμότητας τους, είναι καταρχάς απαραίτητη η πλήρης γνώση των χαρακτηριστικών και των συνηθειών τους. Πρώτα απ' όλα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι παράγοντες εκείνοι που σχετίζονται με το υπόβαθρο τους. Στοιχεία όπως η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, η εκπαίδευση τους και το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνουν δεν μπορούν να μεταβληθούν. Επρόκειτο, όμως, για παράγοντες που έχουν άμεση επιρροή στην ανάπτυξη ή μη αναγνωστικής συμπεριφοράς. Επειδή ακριβώς καθορίζουν τη σχέση των ακαδημαϊκών με το διάβασμα, η γνώση για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους κρίνεται άκρως σημαντική.

Οφείλεται, βέβαια, να σημειωθεί ότι η μόνη πρόταση που μπορεί να γίνει ως προς το εν λόγω σκέλος είναι η ενεργός συμμετοχή των κηδεμόνων, των συγγενών και του σχολείου στη δημιουργία αναγνωστικών συνηθειών. Από την παιδική ηλικία ενός ατόμου θα πρέπει να υπάρχει ενθάρρυνση ως προς τη χρήση του βιβλίου, έτσι ώστε να το αποζητήσει κατά τη φοιτητική του πορεία. Οι γονείς, όντας τα πρώτα πρότυπα των παιδιών, θα πρέπει οι ίδιοι να έχουν αναπτύξει μία υγιή σχέση με την ανάγνωση, για να μπορούν να την μεταλαμπαδεύσουν και σ' εκείνα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την ανάγνωση ιστοριών, την προσφορά βιβλίων ως δώρα και τη συζήτηση γύρω από αυτά και, προπάντων, τη μίμηση. Οι δάσκαλοι, από την άλλη, πρέπει κι εκείνοι να τους δείχνουν την αξία του διαβάσματος πέρα από έναν τρόπο επίλυσης των εργασιών τους και να τα παροτρύνουν στην ψυχαγωγική ανάγνωση. Δράσεις όπως η δημιουργία σχολικών βιβλιοθηκών, η οργάνωση σχετικών με το βιβλίο εκδηλώσεων, οι εκδρομές σε οργανισμούς παραγωγής τους ή και η ίδρυση σχολικών λεσχών ανάγνωσης μπορούν να συνδράμουν στην πραγματοποίηση αυτού του στόχου.

Συνεχίζοντας, ο αποτελεσματικότερος τρόπος συγκέντρωσης πληροφοριών αναφορικά με τις ήδη υπάρχουσες αναγνωστικές συνήθειες των φοιτητών είναι η ύπαρξη επαρκούς βιβλιογραφίας

γύρω από το θέμα. Ο εμπλουτισμός της σχετικά με τα ζητήματα της ανάγνωσης, της αναγνωστικής συμπεριφοράς και της αναγνωστικής πολιτικής είναι απαραίτητος. Οφείλεται να υπάρχουν πολλαπλές μελέτες σε επιστημονικά περιοδικά που αναφέρονται ειδικά στην αναγνωσιμότητα των σπουδαστών. Παράλληλα, σε κάθε χώρα θα πρέπει να διεξάγονται ετήσιες έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς. Κάθε πανεπιστημιακό ίδρυμα, ακόμη, οφείλει να οργανώνει τέτοιες μελέτες ανά έτος και να καταγράφει τις συνήθειες των φοιτητών του. Πρέπει να εκπονούνται έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς για κάθε τμήμα, ούτως ώστε να υπάρχει μία καθαρή εικόνα για την παρούσα κατάσταση και για την εξέλιξη της ανά τα χρόνια. Στον ελλαδικό χώρο δεν έχουν εκπονηθεί πολλές έρευνες σχετικά με την αναγνωστική συμπεριφορά, πόσο μάλλον μελέτες που εξειδικεύονται στην κατηγορία των φοιτητών. Η ελληνική βιβλιογραφία για το εν λόγω ζήτημα είναι φτωχή. Τα επιστημονικά κείμενα που αναλύουν το παρόν θέμα δίνουν σαφή στοιχεία για τις συνήθειες των αναγνωστών στη χώρα. Εμφανής, όμως, είναι η ανάγκη εμπλουτισμού της και, ειδικά, η εξειδίκευση σε μεμονωμένες κατηγορίες, όπως φυσικά αυτή των σπουδαστών. Έως σήμερα, σε πανελλαδικό επίπεδο έχουν πραγματοποιηθεί μόνο οι τέσσερις έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς που αναλύθηκαν παραπάνω. Η προσφορά τους στην αποτύπωση της αναγνωστικής πραγματικότητας της χώρας είναι σπουδαία, ωστόσο υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις. Πέρα από το ότι παραλείπονται στοιχεία δώδεκα χρόνων, κάτι που αποδίδεται στην κατάργηση του ΕΚΕΒΙ, παρατηρείται σημαντική ανομοιομορφία ανάμεσα στις εν λόγω έρευνες. Επιπρόσθετα, δεν υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα στις αναγνωστικές ομάδες, κάτι που σημαίνει ότι λίγα στοιχεία ανταποκρίνονται αποκλειστικά και μόνο στην κατηγορία των φοιτητών. Ως αποτέλεσμα, είναι δύσκολο να εξαχθεί ένα ολοκληρωμένο συμπέρασμα από τη στιγμή που τα δεδομένα δεν είναι επαρκή.

Η υστέρηση της χώρας σε μελέτες για τις αναγνωστικές προτιμήσεις έχει μία λογική υπόσταση, λόγω των περιορισμών που προκαλεί το μικρό μέγεθος της ελληνικής εκδοτικής βιομηχανίας. Με την κατάργηση του οργανισμού που αναλάμβανε σχετικές με το βιβλίο δράσεις, υπήρξε μία τεράστια παύση και παντελής έλλειψη ερευνών, άρα παντελής έλλειψη αποτύπωσης της κατάστασης. Οι πηγές που ειδικεύονται στην αναγνωστική συμπεριφορά των φοιτητών είναι ακόμη λιγότερες. Έτσι, η εξαγωγή συμπερασμάτων για τις συνήθειες τους είναι πιθανή, αλλά όχι απόλυτα επαρκής ή αναλυτική. Γι' αυτό είναι απαραίτητες ορισμένες αλλαγές που αφορούν το ερευνητικό κομμάτι της αναγνωστικής συμπεριφοράς τόσο του γενικού πληθυσμού, όσο και των φοιτητών. Πρώτα απ' όλα, κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη ενός οργανισμού που θα αναλάβει την καταμέτρηση του εύρους και των συνηθειών του αναγνωστικού κοινού. Είναι απαραίτητη είτε η αναβίωση του ΕΚΕΒΙ, είτε η δημιουργία ενός οργανισμού που θα το διαδεχθεί. Αν ληφθεί υπόψη η έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς που εκπονήθηκε από τον ΟΣΔΕΑ, μπορεί να υποθεί ότι υπάρχει η επιθυμία αναδημιουργίας του.

Ωστόσο, μία τέτοια κίνηση απαιτεί μεγαλύτερη οργάνωση όσον αφορά τις έρευνες καθαυτές. Ο οργανισμός που θα αναλάβει την εν λόγω διαδικασία οφείλει να εκπονεί τακτικά έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς προς παρακολούθηση της κατάστασης. Παράλληλα, οι μελέτες πρέπει να είναι οργανωμένες και να αναφέρουν τα ίδια στοιχεία με τις προηγούμενες. Μ' αυτόν τον τρόπο, οι ερευνητές θα καταλαβαίνουν, θα επεξεργάζονται και θα συγκρίνουν ευκολότερα τα δεδομένα. Ακόμη, πρέπει να υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός και ξεχωριστά στοιχεία ανάμεσα στις κατηγορίες. Αυτή η κίνηση θα δώσει μία ξεκάθαρη εικόνα για την αναγνωστική συμπεριφορά των σπουδαστών στην Ελλάδα και θα καταστήσει πιθανή τη σύγκριση σχετικά με άλλες χρονιές ή και με άλλες χώρες. Την ίδια στιγμή, η διάκριση ανάμεσα στις κατηγορίες θα βοηθήσει σημαντικά τους οργανισμούς να καταλάβουν το κοινό τους και να δράσουν ανάλογα για να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες και τις

ανάγκες του. Οι διαχειριστές και το προσωπικό του ιδρύματος μαθαίνουν τις προτιμήσεις των φοιτητών, κάτι που τους δίνει τη δυνατότητα να οργανώσουν τις δράσεις και τις ενέργειες τους μέσω αυτών.

Μολονότι η εκδοτική παραγωγή και διάθεση των αναγνωσμάτων βρίσκεται σε αξιοπρεπή επίπεδα, προτίθενται λύσεις που ενδέχεται να τις εντείνει ακόμη περισσότερο. Χρειάζεται αφενός ενδυνάμωση του συστήματος διανομής των βιβλίων, αφετέρου αποτελεσματική διαφήμιση και βελτιστοποίηση των βιβλιοπωλείων. Σε μια πραγματικότητα όπου το κοινό αποζητά την άμεση επαφή με το εμπόριο του βιβλίου, οι κρίκοι της εκδοτικής αλυσίδας θα πρέπει να βασίζονται σε αυτό. Η ενίσχυση της σχέσης αναγνώστη και εκδοτικών τομέων είναι μονόδρομος. Αρχικά, δεν νοείται εταιρεία στη σύγχρονη εποχή που να μη διαθέτει προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι εκδοτικές υπηρεσίες οφείλουν να δημιουργήσουν social media όχι μόνο για ενημερωτικούς στόχους, αλλά και για απευθείας επαφή με τους αναγνώστες. Τα κοινωνικά μέσα διαθέτουν πολλαπλούς τρόπους συμμετοχής των αναγνωστών, όπως η δυνατότητα σχολιασμού, η απόθεση ερωτήσεων στις οποίες μπορούν να απαντήσουν και η τοποθέτηση εικόνων-αντιδράσεων στις δημοσιεύσεις τους. Μπορούν να γίνουν, ακόμη, εξαιρετικά μέσα διαφήμισης των τίτλων τους, καθώς είναι οικονομικά και εξασφαλίζουν την προσοχή των νέων.

Επιπρόσθετα, οι φυσικοί χώροι των βιβλιοθηκών, των βιβλιοπωλείων και των εκδοτικών οίκων μπορούν να λειτουργήσουν ως σημεία διεξαγωγής εκδηλώσεων που προωθούν την αλληλεπίδραση τους με το κοινό. Δράσεις όπως παρουσιάσεις βιβλίων, φιλανθρωπικές βραδιές, bazaar ανταλλαγής βιβλίων και εκθέσεις βιβλίων είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν, προσελκύοντας αποτελεσματικά το κοινό. Ενδιαφέρουσα θα ήταν η ύπαρξη οικογενειακών δραστηριοτήτων, οι οποίες να απαιτούν τη συνεργασία μεταξύ γονέων και παιδιών. Με αυτή τη δράση, όλη η οικογένεια έρχεται με έναν δημιουργικό τρόπο σε επαφή με την ανάγνωση. Συγχρόνως, δημιουργείται μία ευκαιρία συμμετοχής των παιδιών στη διαδικασία, η οποία μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον τους για τον κόσμο του βιβλίου. Η πρόκληση ερεθισμάτων από μικρή ηλικία πιθανό να οδηγήσει στη δημιουργία αναγνωστικών συνηθειών στην ενήλικη ζωή του, οπότε και θα πρέπει να επιδιώκεται με κάθε τρόπο.

Ειδικεύοντας στα πανεπιστημιακά συγγράμματα, χρήσιμη θα ήταν η βελτιστοποίηση των μεθόδων διανομής τους. Η υπηρεσία Εύδοξος, για παράδειγμα, θα μπορούσε να εμπεριέχει ένα αποθετήριο αποτελούμενο από επιστημονικά τεκμήρια, λόγου χάρη περιοδικά και μονογραφίες, προς διάθεση περισσότερου υλικού μελέτης για τους σπουδαστές. Θα μπορούσαν, ακόμη, να προτείνονται τεκμήρια ανάλογα με το τμήμα στο οποίο σπουδάζουν, ώστε η γνώση που λαμβάνουν να είναι πιο συναφή με τις σπουδές τους. Η δυνατότητα ανταλλαγής περισσότερων ειδών αναγνωσμάτων, ίσως ακόμη και ψυχαγωγικών, θα ενισχύσει ένα γνώρισμα που ήδη έχει εγκαθιδρυθεί και πιθανό να κινητοποιήσει τους φοιτητές να διαβάσουν και να δωρίσουν τα βιβλία τους. Ένας παράγοντας που θα βελτιώσει την κατάσταση είναι η διάθεση παραπάνω από ενός συγγράμματος ανά μάθημα, μιας και αυτό περιορίζει τη μελέτη τους και, ως εκ τούτου, τη γνώση του επαγγέλματος τους. Τελευταίο σημαντικό, θα πρέπει να προωθηθούν περισσότερο οι ακαδημαϊκές εκδόσεις. Θα ήταν επωφελές για την αντίληψη των φοιτητών προς τη χρηστική ανάγνωση εάν όλα τα πανεπιστήμια εξέδιδαν με μία σταθερή συχνότητα υλικό. Για τον εν λόγω σκοπό, φυσικά, είναι απαραίτητη η οικονομική ενίσχυση του ιδρύματος. Αυτό μπορεί να συμβεί, αρχικά, με την κρατική επιχορήγηση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών ή ακόμη και με την αρωγή από δωρεές ή άλλες βιβλιοθήκες. Στη συνέχεια, το πανεπιστήμιο μπορεί να δημιουργήσει εμπορεύματα με το σήμα του ιδρύματος, το λεγόμενο

merchandise, και να τα πουλά είτε στον χώρο των βιβλιοθηκών, είτε κατά τη διάρκεια εκδηλώσεων, είτε ψηφιακά. Καλύτερη εναλλακτική αποτελεί η δημιουργία μίας μασκότες και η εμπορία προϊόντων που να την απεικονίζουν, όπως σχολική ύλη, τσάντες ή και ρουχισμό. Αυτός ο τρόπος αποτελεί μία πηγή εσόδων, αλλά και ένα μέσο γνωστοποίησης του ιδρύματος στο κοινό.

Για την περαιτέρω εξέλιξη των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, η οποία θα συντελέσει στην ανάπτυξη μεγαλύτερης επαφής των φοιτητών με την ανάγνωση, είναι καθοριστική η εφαρμογή μιας αναγνωστικής πολιτικής. Μετά την εκπόνηση ερευνών αναγνωστικής συμπεριφοράς και τη συλλογή επαρκών στοιχείων, τα ιδρύματα μπορούν να προβούν στη σχεδίαση της. Ο θεσμός οφείλει να οργανώσει δράσεις οι οποίες θα συντελέσουν στην προσέλευση των σπουδαστών, την ενασχόληση τους με τις υπηρεσίες και τις συλλογές του και την μακροπρόθεσμη δημιουργία και διατήρηση αναγνωστικών συνηθειών. Το πρωταρχικό ζήτημα που οι βιβλιοθήκες πρέπει να διευθετήσουν είναι το υλικό που προσφέρουν στους χρήστες τους. Η συνεχής ενίσχυση των συλλογών μιας πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης είναι αναμενόμενη. Το υλικό πρέπει να ανανεώνεται διαρκώς, μιας και η πληροφορία πολλαπλασιάζεται γοργά και μεταβάλλει τα προηγούμενα στοιχεία, με αποτέλεσμα η επιστημονική πραγματικότητα να αλλάζει γρήγορα. Οι φοιτητές οφείλουν να είναι συνεχώς ενήμεροι για τις νεότερες εξελίξεις στον τομέα τους. Παράλληλα, δικαιούνται να κατέχουν όσο το δυνατό περισσότερη πληροφόρηση για την τέλεση των πανεπιστημιακών τους αναγκών. Αυτό ωφελεί όχι μόνο την απόδοση τους, αλλά και την αφομοίωση γνώσεων και τη γενικότερη εξέλιξη στο πεδίο που θα ακολουθήσουν επαγγελματικά. Ένα μεγάλο μέρος του κεφαλαίου πρέπει να διατίθεται στην πρόσκτηση υλικού, είτε έντυπου, είτε ψηφιακού. Για την τελευταία περίπτωση, και δεδομένης της σημερινής πραγματικότητας, κρίνεται απαραίτητη η συνδρομή σε πολλαπλά ηλεκτρονικά περιοδικά. Οι σπουδαστές θα έχουν τη δυνατότητα ανοιχτής πρόσβασης σε έναν σημαντικό αριθμό τεκμηρίων, τα οποία δεν θα μπορούσαν να ανακτήσουν δίχως οικονομικό αντίτιμο με άλλον τρόπο.

Χρήσιμη θα ήταν και η διεύρυνση του υλικού στους θεσμούς που δεν το έχουν κάνει ακόμη. Η αντίληψη πως οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες λειτουργούν αποκλειστικά ως χώροι μελέτης και έρευνας επικρατεί σε ικανή μερίδα των χρηστών. Αυτή η γνώμη ίσως να ενισχύει τη συνήθεια μερικών φοιτητών να προβαίνουν μόνο σε υποχρεωτική ανάγνωση. Καθώς ο λόγος ύπαρξης της αναγνωστικής πολιτικής είναι η ανάδειξη της ανάγνωσης ως ψυχαγωγική δραστηριότητα, κρίνεται απαραίτητη η προσθήκη του εν λόγω παράγοντα στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εισαγωγή νέων ειδών αναγνωσμάτων πέρα των επιστημονικών. Κυριότερο παράδειγμα αποτελεί η λογοτεχνία, με την ποίηση, τα θεατρικά έργα ή ακόμη και τα κόμικς να αποτελούν μερικές επιπλέον επιλογές. Η προσθήκη τους στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες ενδέχεται να ωθήσει τους φοιτητές στο να αντιμετωπίσουν το διάβασμα ως μία ευχάριστη διεργασία και, ως εκ τούτου, στο να αναγιγνώσκουν περισσότερα τεκμήρια. Μέρος του κεφαλαίου θα πρέπει, επίσης, να αξιοποιείται όχι μόνο για την ύπαρξη νέων ειδών, αλλά και νέων τύπων βιβλίων. Ένα κομμάτι της αναγνωστικής πολιτικής, που έχει εφαρμογή μόνο κατά τα τελευταία χρόνια, είναι η εξοικείωση με τις τεχνολογικές υπηρεσίες του θεσμού. Γι' αυτόν τον λόγο, η προσθήκη νέων μορφών ανάγνωσης, όπως τα ebooks και τα audiobooks, θα συμφιλιώσει ακόμη περισσότερο τους φοιτητές με την τεχνολογία. Την ίδια στιγμή, η απόκλιση από τα παραδοσιακά μέσα (που σε κάποιους φαντάζουν βαρετά) μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την ανάπτυξη ή τη βελτιστοποίηση των αναγνωστικών συνηθειών.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι οι σπουδαστές θα χρησιμοποιήσουν τη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου και, επομένως, θα διαμορφώσουν αναγνωστικές συνήθειες, θα πρέπει να δοθεί

ιδιαίτερη σημασία στην πρώτη αλληλεπίδραση τους μαζί της. Εξηγώντας, το προσωπικό πρέπει να φροντίζει για την ορθή μύηση των πρωτοετών φοιτητών στις συλλογές και τις υπηρεσίες του θεσμού. Η πρώτη εντύπωση τους για τη βιβλιοθήκη θα καθορίσει τη μελλοντική τους σχέση με εκείνη και, ως εκ τούτου, και με τις αναγνωστικές πρακτικές που ενδέχεται να αναπτύξουν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Η ξενάγηση στους χώρους της βιβλιοθήκης, η επεξήγηση του τρόπου λειτουργίας της και χρήσης των υπηρεσιών της και ο διαμοιρασμός ενημερωτικών φυλλαδίων είναι πρακτικές που μπορούν να τους εξοικειώσουν με τον θεσμό. Τόσο το διδακτικό προσωπικό, όσο και οι βιβλιοθηκονόμοι πρέπει να παροτρύνουν τους σπουδαστές να αξιοποιούν όσο περισσότερο γίνεται τις βιβλιοθήκες. Η συνεχής ενθάρρυνση και η εφαρμογή δράσεων καθ' όλο το εύρος της σταδιοδρομίας τους απαιτείται για την βελτίωση της αναγνωσιμότητάς τους. Η θετική έκβαση της πρώτης επαφής, βέβαια, θα γίνει το έναυσμα για την περαιτέρω ενασχόλησή τους, εξ' ου και η μεγάλη ανάγκη ειδικής επιμέλειας ως προς το ζήτημα.

Δίνοντας ορισμένα πρακτικά παραδείγματα, το πανεπιστήμιο θα μπορούσε να οργανώσει τη δική του λέσχη ανάγνωσης. Η δημιουργία ομάδας για την ανάγνωση και τη διεξοδική συζήτηση γύρω από τα βιβλία επιτυγχάνει τη βελτιστοποίηση των αναγνωστικών προτιμήσεων των φοιτητών και την προσέλκυση νέου κοινού. Παράλληλα, αναβαθμίζει την ικανότητα διαλόγου, συνεργασίας και εκφοράς της άποψης τους. Μέσα από τις κοινωνικές δραστηριότητες μπορούν να αποκομίσουν σημαντικές πληροφορίες από τους συμφοιτητές τους και να λάβουν τα κατάλληλα ερεθίσματα για να προβούν σε περαιτέρω ψυχαγωγική ανάγνωση. Μία δράση σαν το Penn Reading Project του πανεπιστημίου της Pennsylvania φέρνει τους ακαδημαϊκούς πιο κοντά με το βιβλίο, ενώ αξιοποιεί τις συλλογές της βιβλιοθήκης και τις πανεπιστημιακές εκδόσεις. Στον χώρο των βιβλιοθηκών μπορούν να οργανώνονται ακόμη διάφορες εκδηλώσεις σχετικές με τον τομέα της παραγωγής και κατανάλωσης αναγνωσμάτων, όπως παρουσιάσεις βιβλίων, ημερίδες, σεμινάρια και ομιλίες. Ωφέλιμη θα ήταν η πρόσκληση ατόμων που ανήκουν σε κάποιον κρίκο της εκδοτικής αλυσίδας και η περιγραφή των εμπειριών τους ή η επεξήγηση της διαδικασίας. Στις περιπτώσεις αυτές, ορθή κίνηση θεωρείται η απονομή βεβαίωσης παρακολούθησης των εκδηλώσεων αυτών. Όχι μόνο δελεάζει περισσότερο τους σπουδαστές, αλλά αποτελεί και ένα χρήσιμο έγγραφο για το βιογραφικό τους, το οποίο ακόμη είναι κενό. Μία επιπλέον ιδέα προώθησης της ανάγνωσης είναι η οργάνωση εκδρομών σε οίκους, βιβλιοθήκες ή σημεία εμπορίας αναγνωσμάτων, που θα φέρει πιο κοντά τους σπουδαστές με το βιβλίο. Πέρα από την ενημέρωση των σπουδαστών σχετικά, αυτό ενδυναμώνει και τις σχέσεις του πανεπιστημίου με τους επαγγελματίες του βιβλίου.

Ένα στοιχείο που μπορεί να βοηθήσει μία ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη και, κατ' επέκταση, το ίδιο το πανεπιστήμιο, είναι η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η τεχνολογία και το διαδίκτυο. Από το παραπάνω μπορεί να διαπιστωθεί ότι πλέον ένα κομβικής σημασίας στοιχείο είναι η μορφή και το περιεχόμενο της ιστοσελίδας των βιβλιοθηκών. Σε μία κοινωνία όπου όλη η διαθέσιμη πληροφορία υπάρχει σε έναν κυβερνοχώρο, το website μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης αντανakλά και αποτυπώνει την εικόνα της. Γι' αυτόν τον λόγο, η ιστοσελίδα πρέπει να είναι σωστά δομημένη, ελκυστική προς το κοινό και φιλική προς τους χρήστες. Παράλληλα, θα πρέπει να εμπεριέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες και να λειτουργεί ως κατευθυντήριο παράγοντας για τους φοιτητές. Η διαδραστικότητα, επιπρόσθετα, είναι μία συνθήκη που μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να αποφέρει. Μπορούν να δημιουργηθούν διαδικτυακές δραστηριότητες εντός της ιστοσελίδας, οι οποίες θα προκαλέσουν τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα και επιθυμία συμμετοχής των φοιτητών στις υπηρεσίες της. Παραδείγματα αποτελούν οι online ξαναγήσεις στον χώρο και στις συλλογές και η σχεδίαση παιχνιδιών σχετικών με τη βιβλιοθήκη, το υλικό της και τη γενική έννοια της ανάγνωσης.

Ένα ορθά κατασκευασμένο website που προσφέρει παράλληλα ψυχαγωγία είναι πιο πιθανό να τραβήξει το κοινό κοντά στον θεσμό και στο βιβλίο.

Όλα τα ιδρύματα, όπως και οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, οφείλουν να δημιουργήσουν τα δικά τους μέσα κοινωνικής δικτύωσης και να δημοσιεύουν σε αυτά. Το προσωπικό της βιβλιοθήκης μπορεί να δημιουργεί περιεχόμενο σχετικό με τα βιβλία σε δίκτυα, όπως το Instagram, το Youtube και το TikTok, προς προώθηση του υλικού και παρότρυνση των σπουδαστών να την επισκεφτούν. Οι ίδιοι οι φοιτητές μπορούν να έχουν ενεργό συμμετοχή στο όλο εγχείρημα. Μπορεί να δημιουργηθεί μία ολιγομελής ομάδα, η οποία θα αναλαμβάνει να φτιάχνει ψυχαγωγικά βίντεο γύρω από τη βιβλιοθήκη, το διάβασμα και το βιβλίο σε συνεργασία με το προσωπικό. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν οι κριτικές βιβλίων, οι παρουσιάσεις βιβλίων και τα σκετσάκια. Η ανάρτηση περιεχομένου στο διαδίκτυο καθιστά γνωστότερη τη βιβλιοθήκη και τις υπηρεσίες της, κάτι που συνεπάγεται μεγαλύτερη προσέλευση φοιτητών. Συγχρόνως, οι σπουδαστές που θα αποτελέσουν μέρος της ομάδας δημιουργίας βίντεο συνδράμουν στη γνωστοποίηση του θεσμού και των δυνατοτήτων του. Το αίσθημα της ανάμειξης στη διαδικασία ίσως λειτουργήσει προτρεπτικά ως προς τη δημιουργία και τη διατήρηση επαφής με τον θεσμό. Μία επιπλέον δράση, την οποία μπορούν να υλοποιήσουν και το προσωπικό και οι ίδιοι οι φοιτητές, είναι η δημιουργία ενός ιστολογίου. Ένα book blog που να έχει ως θεματική το πανεπιστήμιο, όπου οι φοιτητές θα μπορούν να εκφέρουν άποψη για τα βιβλία που διαβάζουν ή βρίσκουν στην βιβλιοθήκη, θα συνδράμει στον διαμοιρασμό πληροφοριών και απόψεων και στην περαιτέρω επαφή και ενημέρωση για το βιβλίο. Ακόμη πιο ευεργετικό θα ήταν να δημιουργηθεί μία ομάδα σπουδαστών, όπως και στην περίπτωση των λοιπών κοινωνικών δικτύων, που θα διαχειρίζονται το εν λόγω βιβλιοφιλικό ιστολόγιο με τη βοήθεια των βιβλιοθηκονόμων. Η ενεργός συμμετοχή στη διαδικασία παραγωγής περιεχομένου θα τους ωθήσει στη μεγαλύτερη ενασχόληση με το αντικείμενο και, σε βάθος χρόνου, στην αγάπη για το βιβλίο.

Τέλος, και λαμβάνοντας υπόψη τη θετική αντίληψη των ακαδημαϊκών για τα προγράμματα ψηφιακής εκπαίδευσης, θα ήταν ωφέλιμη για την αναγνωσιμότητα τους η εφαρμογή μέτρων που θεσπίστηκαν κατά την πανδημία. Μερικές από τις παρακάτω πρακτικές, οι οποίες ήταν επιτυχής στην περίοδο του κορωνοϊού, μπορούν να λειτουργήσουν πλεονεκτικά ως προς την ανάπτυξη αναγνωστικών συμπεριφορών. Ξεκινώντας, απαραίτητη κρίνεται η ύπαρξη επαρκούς πληροφόρησης αναφορικά με την ανάγνωση, τις σχετικές με αυτήν δράσεις και τις προσφερόμενες υπηρεσίες της βιβλιοθήκης. Κατά την έξαρση του COVID-19, υπήρχε μεγάλη σχετική πληροφόρηση και επεξήγηση της κατάστασης και των μέτρων προστασίας στις ιστοσελίδες των πανεπιστημίων. Αυτό το μέτρο οφείλεται να εφαρμόζεται για όλες τις σχετικές με το ίδρυμα παραμέτρους. Η πανδημία ανέδειξε ακόμη περισσότερο τη σημαντικότητα της συνεχούς ενημέρωσης. Τη φοιτητική κοινότητα, ειδικά τους πρωτοετείς, θα ωφελήσουν συγκεκριμένα οι αναλυτικές οδηγίες αναφορικά με τις υπηρεσίες του πανεπιστημίου και της βιβλιοθήκης. Επιπρόσθετα, κατά τη δράση του κορωνοϊού, υπήρχε η δυνατότητα απόθεσης αρχείων σε διαδικτυακές πλατφόρμες σχετικές με τα πανεπιστημιακά μαθήματα, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι φοιτητές σε μία εποχή με πρωτοφανείς συνθήκες. Η συγκεκριμένη υπηρεσία μπορεί να συνεχίσει να λειτουργεί ακόμη και μετά το πέρας του κινδύνου προς όφελος των φοιτητών και της αναγνωσιμότητας τους.

Συγκεκριμένα, το διδακτικό προσωπικό μπορεί να στέλνει στους σπουδαστές επιπλέον εκπαιδευτικό υλικό, λόγου χάρη άρθρα, σχετικές διαλέξεις άλλων πανεπιστημίων, ασκήσεις και σχετική βιβλιογραφία, για συμπληρωματική ανάγνωση και μεγαλύτερη πρόσκτηση γνώσεων. Η εν λόγω πλατφόρμα μπορεί να εμπλουτιστεί ακόμη και με υλικό πέρα από τα όρια του πανεπιστημιακού

μαθήματος, όπως προτάσεις για βιβλία, κριτικές ή και ενδιαφέροντα άρθρα και πολυμέσα αναφορικά με τον τομέα σπουδών. Είναι μία ευκαιρία διαμοιρασμού περιεχομένου που οι καθηγητές κρίνουν ωφέλιμο για ανάγνωση, απόκτηση περαιτέρω γνώσεων και ενασχόληση των σπουδαστών με το αντικείμενό τους. Υπάρχει ακόμη η δυνατότητα απόθεσης ψηφιακών βιβλίων, τα οποία θα αυξήσουν τη βιβλιογραφία των φοιτητών, θα σταθούν αρωγός στις εργασίες τους και θα αποτελέσουν επιπλέον αναγνωστικό υλικό. Συνδυάζοντας τα παραπάνω, οι διδάσκοντες μπορούν να προσθέτουν στοιχεία που να βοηθούν την εκπόνηση εργασιών, όπως οδηγίες για τον τρόπο καταγραφής των εργασιών ή για την ορθή μέθοδο καταγραφής των βιβλιογραφικών αναφορών. Τέλος, πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στην υπηρεσία του διαδανεισμού. Η αναβάθμιση της θα είναι η αφορμή συνεργασίας και αλληλεπίδρασης μεταξύ των βιβλιοθηκών, το οποίο μεταφράζεται σε πρόσβαση των σπουδαστών σε επιπλέον υλικό και υπηρεσίες. Οι φοιτητές θα κατέχουν παραπάνω επιλογές για ανάγνωση, οι οποίες θα διευρύνουν τις γνώσεις και τους ορίζοντες τους. Ως μακροχρόνιο αποτέλεσμα, θα έχουν την ευκαιρία να διαβάσουν περισσότερα τεκμήρια και να εξελίξουν τα αναγνωστικά τους γούστα.

Κάνοντας μία ανακεφαλαίωση των παραπάνω, η αναγνωσιμότητα των φοιτητών βρίσκεται σε αξιοπρεπή επίπεδα. Παρά τη μικρή συχνότητα ανάγνωσης, η οποία τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι ανατρέπεται, η ανάγνωση τους παρουσιάζει ένα επαναληπτικό μοτίβο που προμηνύει συνήθεια. Είναι αληθές πως βρίσκονται σε μία πλεονεκτική θέση, καθώς εκ των πραγμάτων διαθέτουν ένα υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, που όμως είναι ακόμη υπό διαμόρφωση. Η μεγάλη αλλαγή συγκριτικά με τις προηγούμενες δεκαετίες είναι η τεράστια τεχνολογική εξέλιξη, η οποία έχει μεταβάλλει ριζικά την κατάσταση. Οι σπουδαστές παρουσιάζουν μεγαλύτερα επίπεδα ανάγνωσης σε σχέση με το παρελθόν, με ένα ισχυρό κομμάτι των συνηθειών τους να αποτελεί το διάβασμα ψηφιακού περιεχομένου (π.χ. άρθρα σε ιστοσελίδες, δημοσιεύσεις σε κοινωνικά δίκτυα κλπ). Ταυτόχρονα, η ηλεκτρονική υπόσταση των περισσότερων υπηρεσιών επιτρέπει την πιο αποτελεσματική ενημέρωση, πρόσβαση και κατοχή των αναγνωσμάτων.

Παρά τη μεγαλύτερη γενική ενασχόληση, ο τρόπος ανάγνωσης έχει γίνει πιο επιφανειακός σε μια προσπάθεια ανταπόκρισης στην άπειρη πληροφόρηση. Η εις βάθος κατανόηση του περιεχομένου αντικαθίσταται από τον διαχωρισμό των πιο σημαντικών σημείων ενός τεκμηρίου και την προτίμηση στα μικρές έκτασης κείμενα. Οι φορείς που συμμετέχουν στη βιομηχανία του βιβλίου οφείλουν να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες και να λάβουν μέτρα για την ενίσχυση της αναγνωστικής συμπεριφοράς των φοιτητών. Υπάρχει η ανάγκη συνεχούς προώθησης και παρότρυνσης της ανάγνωσης από την παιδική ηλικία των εν δυνάμει αναγνωστών. Καθώς οι αναγνωστικές συνήθειες προέρχονται πρωτίστως από το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται ένα άτομο, η προσπάθεια ένταξης της δεν πρέπει να σταματά ποτέ. Οι συνήθειες και οι αντιλήψεις γύρω από αυτές είναι συνήθως αποτέλεσμα των σχετικών πράξεων των γονέων, των εκπαιδευτικών και των φιλικών προσώπων. Ωστόσο, η ανάδειξη της ανάγνωσης ως μία δια βίου δραστηριότητα γίνεται μέλημα των ίδιων των ατόμων από τη στιγμή που θα αποκτήσουν κριτική σκέψη. Η φοιτητική περίοδος είναι ένας σταθμός που καθορίζει τον βαθμό αναγνωσιμότητας ενός ανθρώπου. Κατά τη διάρκεια αυτής, το άτομο πλάθεται ως επιστήμονας, ως άνθρωπος και ως αναγνώστης. Φυσικά, κι εδώ οι δράσεις του περιβάλλοντος τους είναι θεμελιώδους σημασίας. Οι φοιτητές, όμως, έχουν πια αποκτήσει τη δυνατότητα κριτικής σκέψης και ανεξάρτητης επιλογής. Η προτροπή προς την ανάγνωση δεν συνεπάγεται αυτόματη δημιουργία και διατήρηση αναγνωστικών συμπεριφορών. Οι κινήσεις στις οποίες θα προβεί το ίδιο το άτομο είναι αυτές που σε τελικό επίπεδο θα καθορίσουν την ύπαρξη ή μη αναγνωσιμότητας. Όσες δράσεις και να εφαρμοστούν, η μοναδική προσωπικότητα του και ο τρόπος διάπλασης της είναι αυτά που δημιουργούν παντοτινές αναγνωστικές συνήθειες σε έναν φοιτητή.

Βιβλιογραφία

Adeyemi I.O. (2021), Influence of covid-19 lockdown on reading habit of Nigerians: a case study of Lagos State inhabitants, *Reading & Writing Quarterly*, Vol. 37, No. 2, pp. 157-168.

Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/69054909/Influence_of_Covid_19_Lockdown_on_Reading_Habit_of_Nigerians_A_Case_Study_of_Lagos_State_Inhabitants-libre.pdf?1630781933=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DInfluence_of_Covid_19_Lockdown_on_Readin.pdf&Expires=1681583718&Signature=gumJaR0szoilCmtzHlzNzhpHZrSsNNkRzJfZFoOoS~5S9SmJs5TwmASF~Wcr1rNpahMeuggXPTrwZXnbasntmwPwhE8s7lIHfL~n3YVRdBWIG7cx91eYG78X-LMOPq7CSQ95MOZW16JpfA~xMejxz1XswkBxK2~6tQfFGRwibDxKYECugjuCnAFRIjmTTnbIt4cpdGAeCb-CZqHtsiUyx~ockqbt6fAyp2d-TxcNBEcXGDMX8fYb2K3FuQaXKzkDn5tTX5CD3bRelhh7Yq0VQShKzW8JV38A-jZ8FtR8MNYH4RollVPx~d9lMiWriSn2qcd~eEbCSobwr6cWH9lcQ__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Adnan A., Akram F., Akram A. (2016), Identification of factors promoting reading habits of students: a case study of Pakistan, *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol. 6, No. 17, pp. 56-62. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://core.ac.uk/download/pdf/234675342.pdf>

Adu-Sarkodee R., Asante E., Akussah M. (2015), Relationship between uses of social media on reading habits: evidence from senior high students in Ghana, *Information and Knowledge Management*, Vol. 5, No. 11, pp. 26-32. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/343721469_Relationship_between_Uses_of_Social_Media_on_Reading_Habits_Evidence_from_Senior_High_Students_in_Ghana

Agodzo D., (2015), The use of e-books in higher education: an analytical essay. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/277584058_The_use_of_e-books_in_higher_education_An_analytical_essay

Akarsu O., Dariyemez T. (2014), The reading habits of university students studying English language and literature in the digital age, *Journal of Language and Linguistic Studies*, Vol. 10, No. 2, pp. 85-99. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/104807>

Akpokodje V. N., Ukwuoma S.C. (2016), Evaluating the impact of ebook on reading motivation of students of higher learning in Nigerian Universities, *IFLA World Library and Information Congress*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/310452037_Evaluating_the_impact_of_eBook_on_reading_motivation_of_students_of_higher_learning_in_Nigerian_Universities

Akram W., Kumar R. (2017), A study on positive and negative effects of social media to society, *International Journal of Computer Sciences and Engineering*, Vol. 5, No. 10, pp. 347-354. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/323903323_A_Study_on_Positive_and_Negative_Effects_of_Social_Media_on_Society

Albaugh B.M. (2014), The impact of blogging on student communication about books, *An*

Online Journal for Teacher Research, Vol. 15, No. 2. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1152612.pdf>

Alcantud-Díaz M., Gregori-Signes C. (2014), Audiobooks: improving fluency and instilling literary skills and education for development, *Tejuelo*, No. 20, pp. 111-125. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/267863388_Audiobooks_Improving_Fluency_and_Instilling_Literary_Skills_and_Education_for_Development

Al-Fadda H., Al-Yahya M. (2010), Using web blogs as a tool to encourage pre-class reading, post-class reflections and collaboration in higher education, *US-China Education Review*, Vol. 7, No. 7, pp. 100-106. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED511312.pdf>

Alsadoon H. (2020), Obstacles for using e-books in higher education, *International Journal of Education & Literacy Studies*, Vol. 8, No. 2, pp. 44-53. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/341440590_Obstacles_to_Using_E-Books_in_Higher_Education

Anderson, K. J. (2001). Internet use among college students: An exploratory study, *Journal of American College Health*, Vol. 50, No. 1, pp. 21-26. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/11811148_Internet_Use_Among_College_Students_An_Exploratory_Study

Anderson R.C. et al. (1985), *Becoming a nation of readers: the report of the commission on reading*, Washington: The National Institute of Education.

Anderson S. (2019), The small publisher's guide to audiobooks, *Book Publishing Final Research Paper*, 42. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=eng_bookpubpaper

Antonišević R. (2018), Usage of internet in the process of education, *Open Journal for Information Technology*, Vol. 1, No. 2, pp. 37-42. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/330190269_Usage_of_Internet_in_the_Process_of_Education

Anwar I.W., Sailuddin S.P. (2022), Academic reading difficulties in higher education, *Journal of Languages and Language Teaching*, Vol. 10, No. 2, pp. 309-314. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.semanticscholar.org/paper/ACADEMIC-READING-DIFFICULTIES-IN-HIGHER-EDUCATION-Anwar-Sailuddin/abde169eecb014d9d89ef0f2a0987d589b505c4e>

Armstrong C. (2008), Books in a virtual world: the evolution of the e-book and its lexicon, *Journal of Librarianship and Information Science*, Vol. 40, No. 3. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://eprints.rclis.org/12277/1/Armstrong_BooksinaVirtualWorld_JOLIS.pdf

Askalidis G., Malthouse E.C. (2016), The value of online customer reviews, *Proceedings of the 10th ACM Conference on Recommender Systems*, Boston, 15-19 September 2016, pp. 155-158. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/2959100.2959181?casa_token=xER288uSH1IAAAAA%3AFsVaf-4SjJCz6qMpP-9X_KUfyMB3MihlhqfE6l8A0PkL14ZqGJEfJUyDZsupSp4GKBXqswRX8tOX

Baier K. et al (2011), College students' textbook reading, or not, *American reading forum annual yearbook*, Vol. 31, No. 31, pp. 385-402. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

https://www.researchgate.net/profile/Cindy-Hendricks/publication/266008859_College_students%27_textbook_reading_or_not/links/577d427b08aed39f598f6fed/College-students-textbook-reading-or-not.pdf

Baird S. G. (2000), *Audiobook collections & services*, Highsmith Press LLC: Wisconsin.

Bana A. (2020), Students' perception of using the internet to develop reading habits: a case study at the english education department of universitas Kristen Indonesia, *Journal of English Teaching*, Vol. 6, No. 1, pp. 60-70. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1266040.pdf>

Bannet E.T. (2013), History of reading: the long eighteenth century, *Literature Compass*, Vol. 10, No. 2, pp. 122-133.

Banou C. (2017), *Re-inventing the book: challenges from the past for the publishing industry*, United States: Chandos Publishing.

Banou C., Kostagiolas P.A., Olenoglou A.M. (2008), The reading behavioural patterns of the Ionian University graduate students: reading policy of the greek academic libraries, *Library Management*, Vol. 29, No. 6/7, pp. 489-503.

Barbier F. (2001), *Ιστορία του βιβλίου*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Barnes & Nobles College (2023). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.bncollege.com/>

Best E. (2020), Audiobooks and literacy: a rapid review of the literature, *National Literacy Trust*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED607775.pdf>

Best E., Clark C., Picton I. (2020), Children, young people and audiobooks before and during lockdown, *National Literacy Trust*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED607856.pdf>

Best E. et al. (2022), Audiobooks: a survey of UK adults in 2021, *National Literacy Trust*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/Audiobooks_A_survey_of_UK_adults_in_2021.pdf

Blankenship M. (2011), How social media can and should impact higher education, *Education Digest*, Vol. 76, No. 7, pp. 39-42. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/34649945/nov29-howsocial.pdf?1410069597=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DDISTANCE_LEARNING_TECHNOLOGY_How_Social.pdf&Expires=1616324983&Signature=BI7H0~HV9ljrhCKsUMXdPlnS1y9l4y9z02JqQHUCJB~T-qgBvRX9D1Jv8MAWvtHm7d8WjbsTgPkJZaDucsY2ecwaFzWr~RWPC7XFsP1~FcDqQnNjpQB T2J0DBaW0nUBr8gYwDYS9AGeMMAiL0onbTr2j~fAnZE-TA6qXES6WYeJLt6Hu2eYJ6jgXuqpnaUtJgRsScPz6w4-GRCg3rSg1MuoN8fUIV-Fc4hLgRNF3zr3UbiIzjOaCM0KX4vF9svZg8UOCmw6vFQOmAjpuhdHjJCKlf7jP0NvtWZ1gYP7EBQSuUmK0zW0gPIT7Hbi03IAv4dE~0FpO7mQZdXwwuVClaw__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Blummer B., Kenton J.M. (2020), A systematic review of e-books in academic libraries: access, advantages and usage, *New Review of Academic Librarianship*, Vol. 26, No. 1, pp. 79-109.

Cahill M., Moore J. (2017), A sound history: audiobooks are music to children's ears, *Children and Libraries*, Vol. 15, No.1. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/314718106_A_Sound_History_Audiobooks_Are_Music_to_Children's_Ears

Cahill M., Richey J. (2015), Audiobooks as a window to the world, Conference: International Association of School LibrariansAt: Maastricht, Netherlands. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: [file:///C:/Users/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1/Downloads/7487-Final%20Conference%20Paper-3914-1-10-20201114%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1/Downloads/7487-Final%20Conference%20Paper-3914-1-10-20201114%20(2).pdf)

Carrera D.P.M. (2022), How the college bookstore lost its groove, *New York Journal of Student Affairs*, Vol. 18, pp. 51-62. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1354074.pdf>

Cavallo G., Chartier R. (2008), *Ιστορία της ανάγνωσης στον δυτικό κόσμο*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Cernica N.C. (2011), The printing revolution and the beginning of modern time, *Euromentor Journal*, Vol. 2, No. 3. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.euromentor.ucdc.ro/euromentor/theprintingrevolutionandthebeginningofniadicorinacernica_5.pdf

Chang A.C.S. (2011), The effect of reading while listening to audiobooks: listening fluency and vocabulary gain, *Asian Journal of English Language Teaching*, Vol. 21, pp. 43–64. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.dyslexicadvantage.org/wp-content/uploads/2016/10/Reading-While-Listening.pdf>

Chang A.M. et al. (2015), Evening use of light-emitting eReaders negatively affects sleep, circadian timing, and next-morning alertness, *National Academy of Science*, Vol. 112, No. 4, pp. 1232-1237. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.pnas.org/content/112/4/1232>

Chen et al. (2020), Effects of Incorporating a Topic-Scanning Guiding Mechanism in E-books on EFL Reading Comprehension, Learning Perceptions, and Reading Behaviors. Στο Chen et al. (επιμ.), *Cognitive Cities*, Kyoto, 3-6 Σεπτεμβρίου 2019. Σιγκαπούρη: Springer. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/342320269_Effects_of_Incorporating_a_Topic-Scanning_Guiding_Mechanism_in_E-books_on_EFL_Reading_Comprehension_Learning_Perceptions_and_Reading_Behaviors

Chen H., Hu Y.J., Smith M.D. (2017), The impact of ebook distribution on print sales: analysis of a natural experiment, *Management Science*, Vol. 65, No. 1, pp. 19-31. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.cmu.edu/entertainment-analytics/documents/technology-impact-on-entertainment/the-impact-of-ebook-distribution.pdf>

Chettri K., Rout S.K. (2013), Reading habits: an overview, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, Vol. 14, No. 6, pp. 13-17. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol14-issue6/C01461317.pdf>

Chevalier J., Mayzlin D. (2006), The effect of word of mouth on sales: online book reviews, *Journal of Marketing Research*, Vol. 43, No. 3, pp. 345-354.

Chukwuere J.E. (2021), Understanding the impacts of social media platforms on students'

academic learning progress, *Review of International Geographical Education*, Vol. 11, No. 9, pp. 2672-2677. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED618112.pdf>

Clark G., Phillips A. (2008), *Inside book publishing*, New York: Routledge.

Cohen R. (2011), Internet history, *International Journal of Technoethics*, Vol. 2, No. 2, pp. 45-64. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/215660523_Internet_History

Copson A. (2015), What is humanism?. In The Copson A., Grayling A.C. (ed.), *Wiley Blackwell Handbook of Humanism* (pp. 1-33), John Wiley & Sons. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://understandinghumanism.org.uk/wp-content/uploads/2017/09/Handbook-of-Humanism-What-is-Humanism.pdf>

Dagale A.N. (2022), The impact of book club conversations on reluctant or struggling readers, *International Journal of Advance and Applied Research*, Vol. 10, No. 1, pp. 23-31. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://ijaar.co.in/wp-content/uploads/2022/10/100105.pdf>

Davidson A.L., Carliner S. (2014), E-books for educational uses. Σε Spector J. et al (επιμ.), *Handbook of research on educational communications and technology* (σ.713-722). New York: Springer. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://courses.worldcampus.psu.edu/canvas/sp17/21711---6153/common/corefiles/Davidson_ebooks_2014.pdf

Dhawan S. (2020), Online learning: a panacea in the time of covid-19 crisis, *Journal of Educational Technology Systems*, Vol. 49, No. 1, pp. 5-22. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0047239520934018>

Diomidous M. (2015), Social and psychological effects of the internet use, *Acta Informatioca Medica*, Vol. 24, No. 1, pp. 66-69. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4789623/>

Ebied M.M.A., Rahman S.A.A. (2015), The effect of interactive e-book on students' achievement at Najran University in computer in education course, *Journal of Education and Practice*, Vol. 6, No. 19, pp. 71-82. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1079544.pdf>

Edosomwan S. et al (2011), The history of social media and its impact on business, *The Journal of Applied Management and Entrepreneurship*, Vol. 16, No. 3. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.minot.com/tom/SocialMedia.pdf>

Elega A.A., Özad B.E. (2018), Blogs: a 21st century digital publishing phenomenon, *Official Proceedings of ICMC 2018 -1st International Conference on Media and Communication*, 19-21 March 2018, Abu Dhabi, pp. 19-21. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/323882242_Blogs_A_21st_Century_Digital_Publishing_Phenomenon

Esteves K.J., Whitten E. (2011), Assisted reading with digital audiobooks for students with reading disabilities, *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts*, Vol. 51, No. 1, pp. 21-40. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=reading_horizons

Finkelstein D., McCleery A. (2005), *An introduction to book history*, New York: Routledge.

Fischer S.R. (2003), A history of reading, London: Reaktion Books.

Foasberg N.M. (2012), Online reading communities: from book clubs to book blogs, *The Journal of Social Media in Society*, Vol. 1, No. 1, pp. 31-53. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://thejsms.org/tsmri/index.php/TSMRI/article/viewFile/3/4>

Fojtik R. (2015), Ebooks and mobile devices in education, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 182, pp. 742 – 745. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/277935861_Ebooks_and_Mobile_Devices_in_Education

Forrester R. (2019), History of printing: from Gutenberg to the laser printer, *SSRN 3512249*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/61648462/History_of_Printing_-_From_Gutenberg_to_the_Laser_Printer20191231-124745-i71gnw-libre.pdf?1577830443=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DHistory_of_Printing_From_Gutenberg_to_th.pdf&Expires=1684537656&Signature=fWqNAHCZc1caAubcHJBQa6oZwQRcWOHdiMGPmDB~gu0cmrHQf31fXiLbpof-3Xwza~ybnyLPGe5zeWU3dMTmzXBtQFeFL~15WR0BCPE07zKmJHsmbGhtvkc~nRVlNaKTCaXNUPf59kjRRkCXo2HLRM46p4mRVauqi625Za4D-n7jSP78r3cDx9wNp~bPTXaUGiSyu47UyYrvYO5gNAAStdxPGgx0DMeVu~xLBbpJ~lgj3p2gbSbOECRzKx5pETWS2sSB-jBykUhf20WWaLlOnLgE0WN9MR~2wZmbbRMjDutzGhnhLaRc7RBjEFTPZtEf8gOIMVDeqFH5J1-yV2Lg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Foucault B.E., Scheufele D.A. (2002), Web vs campus store? Why students buy textbooks online, *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 19, No. 5, pp. 409-424. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://static1.squarespace.com/static/551d7402e4b0c1e6d159c088/t/562d65bae4b0b7066cfe452e/1445815738219/Web+vs.+Campus+Store%3F+Why+Students+Buy+Textbooks+Online.pdf>

Gilbert J.K., Fister B. (2015), The perceived impact of e-books on student reading practices: a local study, *College & Research Libraries*, Vol. 76, No. 4, pp. 469-489. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/276126918_The_Perceived_Impact_of_E-books_on_Student_Reading_Practices_A_Local_Study (Τελευταία επίσκεψη: 28/3/2021)

Gocerler H., Kalemci N. (2022), Student opinions on the efficiency of simplified german audiobooks in foreign language learning processes, *Bingöl University Journal of Social Sciences Institute*, Vol. 24, pp. 252-262. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://busbed.bingol.edu.tr/en/pub/issue/73192/1127789>

Gray S. (2011), E-books in libraries, LIS 694. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www2.hawaii.edu/~skgray/docs/ebooks.pdf>

Gray J.H., Davis P., Liu X. (2011), Keeping up with the techonogically savvy student: student perceptions of audiobooks, *SCHOLE: A Journal of Leisure Studies & Recreation Education*, Vol. 26, No. 2, pp. 28-38. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/profile/Vernon-Biaett/publication/274960085_From_the_Heart_Learning_about_the_Working_Poor_and_the_Living_Wage/links/552d69880cf21acb09217503/From-the-Heart-Learning-about-the-Working-Poor-and-the-Living-Wage.pdf#page=32

Gupta A., Bansal R., Bansal A. (2013), Online shopping: a shining future, *International Journal of Techno-Management Research*, Vol. 1, No. 1. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/318224640_Online_Shopping_A_Shining_Future

Habiburrahim H. (2012), The advantages and challenges of internet for higher education, *Jurnal Ilmiah DIDAKTIKA*, Vol. 13, No. 1, pp. 173-182. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://jurnal.ar-raniry.ac.id/index.php/didaktika/article/viewFile/471/380>

Head A.J., Hoeck M.V., Hostetler K. (2017), Why blogd endure: A study of recent college graduates and motivations for blog readership, *First Monday*, Vol. 22, No. 10. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/320536921_Why_blogs_endure_A_study_of_recent_college_graduates_and_motivations_for_blog_readership

Hearn E. (2020), Buying globalization: consumer orientation and perceptions about trade, *Politics & Policy*, Vol. 48, No. 1, pp. 168-190. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/polp.12336?casa_token=thqwaf2QYzUAAAAA:w76dptTkJgYSBBB8e1Qc4jCmxB0Aq9TtQx0kJ-3lErNQPqyY00zJdoXGfrGZrLXXZRRIRMnrrldGOFEH

Helversen B. et al. (2018), Influence of consumer reviews on online purchasing decisions in older and younger adults, *Decision Support Systems*, Vol. 113. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167923618300861>

Hobbes Z. R. (2004). Hobbes' Internet Timeline v7. 0. *Zacon Group*, 1-32. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://courseweb.lt.unt.edu/gjones/sum2011/ltec3530/pdf/www.zakon.org_robert.pdf

Hooper V., Herath C. (2014), Is google making us stupid? The impact of the internet on reading behaviour, *27th Bled eConference*, Bled, Slovenia, 1-5 June, pp. 51-62. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.rainbowreading.org.nz/wp-content/uploads/04_Hooper_Herath.pdf

Huang L.S., Chou Y.C., Lin C.H. (2008), The influence of reading motives on the responses after reading blogs, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol. 11, No. 3, pp. 55.

Huang S., Reynolds M. (2022), Facts that influence college students' reading motivation, *Athens Journal of Education*, Vol. 9, No. 2, pp. 187-210. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.athensjournals.gr/education/2022-9-2-1-Huang.pdf>

Imawan M.R., Ashadi (2019), Audiobooks for assisting EFL students in reading independently, *Journal of English Language Teaching and Linguistics*, Vol. 4, No. 1, pp. 77-86. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://jeltl.org/index.php/jeltl/article/view/198>

Ittersum D. (2008), Computing attachments: Engelbart's controversial writing technology, *Computers and Composition*, Vol. 25, pp. 143-164. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1083.5848&rep=rep1&type=pdf>

Jadhav V., Khanna M. (2016), Factors influencing online buying behavior of college students: a qualitative analysis, *The Qualitative Report*, Vol. 21, No. 1. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://core.ac.uk/download/pdf/51086659.pdf>

Jansen A. (2019), Increasing leisure reading among university students using e-readers with audio, *College and Research Libraries*, Vol. 80, No. 3, pp. 356-365. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16991>

Jbeen A., Rehman S., Mahmood K. (2022), Awareness, use and attitudes of students towards

e-books: differences based on gender, discipline and degree level, *Global Knowledge Memory and Communication*, Vol. 71, No. 67, pp. 449-467. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/353723539_Awareness_use_and_attitudes_of_students_towards_e-books_differences_based_on_gender_discipline_and_degree_level

Johnson G.M. (2015), The invention of reading and the evolution of text, *Journal of Literacy and Technology*, Vol. 16, No. 1, pp. 107-128. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.literacyandtechnology.org/uploads/1/3/6/8/136889/jlt_v16_1_johnson.pdf

Jolly G.S. (2009), Book promotion methods. In Jolly G.S., *Book publishing management* (pp. 31-43), New Delhi: Har-Anand Publications PVT LTD. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://egyankosh.ac.in/handle/123456789/39384>

Jougleux P. (2016), Η παραπληροφόρηση στην ψηφιακή εποχή, *Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας*, Τεύχος 4. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/323167251_Misinformation_in_the_digital_Age

Kamhieh C. (2018), Book reading choices of university students in Jordan, *International Journal of Linguistics*, Vol. 10, No. 6, pp. 174-192. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/74490291/pdf-libre.pdf?1636557689=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DBook_reading_choices_of_University_stude.pdf&Expires=1695073568&Signature=WM2DA5P3A3oqKWDVlwA0FaZstdrsWcQk3xJkZ0VAriEoDoC786~5xYsChQRDgocq0875TdinGm9bgrHikNPt~FV7Kq1v1y8pv8ROPc4GQaRsSV66WlyBC6RzgEM8X1nSjA628N~rlzM78w23~k86NYsnpcGte7tr1zkXJ1LVFWQYsHgZQkM6wflKLz6TaLG5BoQ4mUdkscrkyenVrrDlKPeuRb~UDKvkI2d9LtfBs23eRgqQ05Nixow4KoRTsKsavNrcmzoEUtVyJcoonvQPssAJDcoqFfo5LckU65VXQQtrxyL2hQRVcKn--kpb0xTGPIQ10iylsH9NlyCRqvrg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Kapoor R. (n.d.), Socio-economic development and role of libraries. In Kapoor R. (ed.), *Library and Information Society* (pp. 9-18), New Delhi: Lovely Professional University. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://ebooks.lpude.in/library_and_info_sciences/BLIS/year_1/DLIS101_LIBRARY_AND_INFORMATION_SOCIETY.pdf

Kashappanavar R. (2022), An investigation of the reading habits among the college of education students: an academic performance, *Journal of Advances in Library and Information Science*, Vol. 11, No. 1, pp. 67-72. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/profile/Roopa-Kashappanavar/publication/360514926_An_Investigation_of_the_Reading_Habits_among_the_College_of_Education_Students_An_Academic_Performance/links/627b63ac3a23744a7275c1f1/An-Investigation-of-the-Reading-Habits-among-the-College-of-Education-Students-An-Academic-Performance.pdf

Kay A., Goldberg, A. (2010), The dynabook: past, present, and future In Goldberg A. (ed.), *A history of personal workstations* (pp. 249-264), New York, U.S.A: ACM Press. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/61975.66919?casa_token=8rJNoGofmAYAAAAA:Z_gC7RzXtX_30CE2yVG9UhKj02AzzdowhxKJahFdBU7T6oOzOKelQtCL5Zbwkj9b7ThQKPDcQucBEw

Keh H.T. (1998), Evolution of the book publishing industry: structural changes and strategic implications, *Journal of Management History*, Vol. 4, No.2, pp. 104-123. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

https://www.researchgate.net/publication/235266779_Evolution_of_the_book_publishing_industry_Structural_changes_and_strategic_implications

Khalid et al. (2017), Are we ready for e-books? Omani university students' uses and perceptions on e-books, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, Vol. 16, No. 2, pp. 11-25. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1137777.pdf>

Khongtim J. (2021), Trends in reading habits of students from school level to higher levels of education: evidence from the review of literature, *Library Philosophy and Practice*, No. 5170.

Koganuramath M. M., Jange S., Angadi M. (1999), Electronic publishing : an analytical study, In *Vision of future library and information systems* (pp. 45-53), Viva Books: New Delhi. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://eprints.rclis.org/4971/>

Kolhar M., Kazi R.N.A., Alameen A. (2021), Effect of social media use on learning, social interactions, and sleep duration among university students, *Saudi Journal of Biological Sciences*, Vol. 28, pp. 2216-2222. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1319562X21000103>

Kumar V. V. (2020), Self-publishing for the academic community. Στο Kumar V.V., Savithry T.K. (επιμ.), *The inclination of library professionals to modern tools in the knowledge era* (pp. 72-77), Kottayam Region: Kerala Library Association. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://eprints.rclis.org/40417/>

Kumaraguru G.R. (2013), Factors that affect the purchasing decisions of online bookstore consumers, *Stanford Economic Review*, pp. 16-32. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://stanfordeconreview.com/2013/01/31/kumaraguru-bookstores/>

Lai H., Li M. (2013), A study of university student behaviors in using ebooks in Hong Kong, *Knowledge Management and E-Learning*, Vol. 5, No. 4, pp. 455-467. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://kmel-journal.org/ojs/index.php/online-publication/article/viewFile/226/227>

Lane-Kelso et al. (2017), Are we ready for e-books? Omani university's students uses and perceptions of e-books, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, Vol. 16, No. 2, pp. 11-25. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1137777.pdf>

Larreamendy-Joerns J., Leinhardt G. (2006), Going the distance with online education, *Review of Educational Research*, Vol. 76, No. 4, pp. 567-605. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.3102/00346543076004567?casa_token=VqD_Mu5GsmwA AAAA:MzJqb2kNX0RSFndydSB5p2BorIJHEFIh7XrzIrCHHRILrV1trtQprGRplVhMtXcelMzXt-9ub68u

Leiner et al. (2009), A brief history of the internet, *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, Vol. 39, No. 5, pp. 22-31. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/1629607.1629613?casa_token=B9MKnnrmX9YAAAAA:wh2C2e7K3sgwNi7KfxqG0Dd9ESnAtMlg8IEFiVu-puQ5HlpjOEAPJlegmPWqwZFYdFKJHkcHU8sC

Leslie P., Murphy E. (2008), Post-secondary students' purposes for blogging, *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, Vol. 9, No. 3. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://research.library.mun.ca/2454/1/Post-Secondary_Students_Purposes_For_Blogging.pdf

Levine L., Waite B., Bowman L. (2007), Electronic media use, reading and academic distractibility in college youth, *CyberPsychology & Behavior*, Vol. 10, No. 4, pp. 560-566. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://users.clas.ufl.edu/msscha/PremedCSS/electronic_media_distractibility_college.pdf

Library Journal (2016), Audiobooks and public libraries, *Library Journal*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://s3.amazonaws.com/WebVault/research/LJ_Audiobooks_PublicLibraries_Mar2016.pdf

Licklider J.C.R. (1960), Man-computer symbiosis, *IRE Transactions on Human Factors in Electronics*, pp. 4-11. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://cmapspub2.ihmc.us/rid=1SYWT9889-6BM9HX-3GVD/Licklider%20-%20Man-Com>

Liswaniso B.L., Mubanga G.N. (2019), Examining the reading habits of university students: a study of students at the katima mulilo campus of the university of Namibia, *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, Vol. 16, No. 1, pp. 140-152. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://e-flt.nus.edu.sg/v16n12019/liwaniso.pdf>

Liu Z. (2005), Reading behavior in the digital environment: changes in reading behavior over the past ten years, *Journal of Documentation*, Vol. 61, No. 6, pp. 700-712. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/00220410510632040/full/pdf?casa_token=WQBGIYgSDcwAAAAA:133d_WyNTx0MSRzKp_WDpLWJy0Tvglpr61yLQK0nyWGuOUTN-JD0a040uDOwtV_SYE64V2ctUW3a7whNDx_W82FqlZlfqhr6KfW-KskCePka3NaNhAE

Liu Y. (2021), On the survival of personalized physical bookstores under the development of online economy, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Vol. 631, pp. 148-152. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <file:///C:/Users/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1/Downloads/125968565.pdf>

Loan F. A., (2011), Impact of internet on reading habits of the net generation college students, *International Journal of Digital Library Services*, Vol. 1, No. 2, pp. 43-48. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.ijodls.in/uploads/3/6/0/3/3603729/loan_fayazi%5B4%5D_43-48.pdf

Majid S. et al. (2019), Perceptions and e-book use behavior of university students, *International Journal of Digital Society*, Vol. 10, No. 4, pp. 1534-1540. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://infonomics-society.org/wp-content/uploads/Perceptions-and-E-book-Use-Behavior-of-University-Students.pdf>

Manguel A. (1997), *Η ιστορία της ανάγνωσης*, Αθήνα: Λιβάνης.

Manley L., Holley R.P. (2012), History of the ebook: the changing face of books, *Technical Services Quarterly*, Vol. 21, pp. 292-311. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/271994209_History_of_the_Ebook_The_Changing_Face_of_Books

Mansor A.N. et al. (2013), Developing and sustaining reading habit among teenagers, *Asia-Pacific Education Researcher*, Vol. 22, No. 4, pp. 357-365. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/257810436_Developing_and_Sustaining_Reading_Habit_Among_Teenagers

Maslowska E., Malthouse E. C., Bernritter S.F. (2017), The effect of online customer reviews' characteristics on sales. In *Advances in Advertising Research*, Springer Gabler, Wiesbaden, pp. 87-

Mese C., Aydin G.S. (2019), The use of social networks among university students, *Education Research and Reviews*, Vol. 14, No. 6, pp. 190-199. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1210288.pdf>

Michalak J.A. (1989), Observations on the use of CD-ROM in academic libraries, *The Serials Librarian*, Vol. 17, No. 3-4, pp. 63-67. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J123v17n03_08

Mohamed M., Mohamed K. (2018), Using audiobooks for developing listening comprehension among Saudi EFL preparatory year students, *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 9, No. 1, pp. 64-73. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.academypublication.com/issues2/jltr/vol09/01/08.pdf>

Muzumdar P. (2012), Online bookstore: a new trend in textbook sales management for services marketing, *Journal of Management and Marketing Research*, Vol. 9, pp. 122-135. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/320708623_Online_Bookstore_-_A_New_Trend_in_Textbook_Sales_Management_for_Services_Marketing

Nguyen H.V. et al. (2019), The role of social media in the purchase of books: empirical evidence from Vietnam's publishing industry, *Publishing Research Quarterly*, Vol. 35, pp. 704-709. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12109-019-09682-4>

Nolan S., Dane A. (2018), A sharper conversation: book publishers' use of social media marketing in the age of the algorithm, *Media International Australia*, Vol. 168, No. 1, pp. 153-166. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1329878X18783008>

Obaidullah M., Rahman M.A. (2018), The impact of internet and social media on the habit of reading books: a case study in the Southern Region of Bangladesh, *Studies in English Language and Education*, Vol. 5, No. 1, pp. 25-39. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/324306578_The_impact_of_internet_and_social_media_on_the_habit_of_reading_books_A_case_study_in_the_southern_region_of_Bangladesh

Obeng-Odoom F. (2014), Why write book reviews?, *Australian Universities' Review*, Vol. 56, No. 1, pp. 78-82. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1017964.pdf>

Overfield J.H. (1984), *Humanism and scholasticism in late medieval Germany*, New Jersey: Princeton University Press.

Oyewole T.G., Adegoke J.A. (2018), Effect of the internet on the reading habit and academic performance of undergraduate students: a case study of Bowen University, Iwo, *International Journal of Education and Evaluation*, Vol. 4, No. 4, pp. 88-99. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://iiedpub.org/get/IJEE/VOL.%204%20NO.%204%202018/Effect%20of%20the%20Internet.pdf>

Pagente D.P. et al (2022), The influence of reading habits on the academic achievement of college students in San Agustin Institute of Technology, *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, Vol. 7, No. 5, pp. 1712-1716. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: [https://ijisrt.com/assets/upload/files/IJISRT22MAY2067_\(1\).pdf](https://ijisrt.com/assets/upload/files/IJISRT22MAY2067_(1).pdf)

- Patel M.F., Jain P.M. (2008), Reading. In Patel M.F., Jain P.M., English language teaching: methods, tools & techniques (pp. 113-124). Jaipur: Sunrise Publishers & Distributors.
- Pee L.G. (2016), Negative online consumer reviews: can the impact be mitigated?, *International Journal of Market Research*, Vol. 58, No. 4, pp. 545-568. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/311527795_Negative_Online_Consumer_Reviews_Can_the_impact_be_mitigated
- Petrich N.R. (2015), Book clubs: conversations inspiring community, *Inquiry in Education*, Vol. 7, No. 1, Art. 4. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1171691.pdf>
- Picton I. (2014), The impact of ebooks on the reading motivation and reading skills of children and young people: a rapid literature review, London: *Natural Literacy Trust*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED560635.pdf>
- Piramanayagam S., Seal P.P. (2020), The choice between ebooks and printed books: a study among hospitality and tourism educators and learners, *Library Philosophy and Practice* (e-journal), 3921. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7259&context=libphilprac>
- Prashant B.G. (2017), Psychological attraction of human towards time saving electronics media for their reading habits, *International Journal of Library and Information Studies*, Vol. 7, No. 4, pp. 320-324. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ijlis.org/img/2017_Vol_7_Issue_4/320-324.pdf
- Press L. (1992), Dynabook revisited: portable computers past, present and future, *Communications of the ACM*, Vol. 35, No. 3, pp. 25-32. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/131295.214840?casa_token=z7OJc6W5piMAAAAA:wpq-kQm_fXtzkPbqNLaxcD66rhvFd5QiKJlaHKCzDxBPSCGh4t1_3MEu5s0MP6zFpGnxzfFLWQzndQ
- Priyadarsini K. (2017), Audiobook for enhancing listening skills, *Journal of English Language Teachers' Interaction Forum*, Vol. 4, pp. 40-42. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.eltif.in/journals/Journal%20VIII.4.%20.pdf>
- Puschmann C. (2013), Blogging. In Herring S.C., Stein D., Virtanen T. (ed.), *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* (pp. 83-108). Berlin/New York: De Gruyter. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/276974104_Blogging
- Qian J. (2011), Evaluating the Kindle DX e-book reader: results from Amazon.com customer reviews, *Performance Measurement and Metrics*, Vol. 12, No. 2, pp. 95-105.
- Rafiq M. et al (2019), The effects of social media on reading habits, *Pakistan Journal of Information Management & Libraries*, Vol. 21, pp. 46-65. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/338658981_The_Effects_of_Social_Media_on_Reading_Habits
- Rainie L. et al. (2012), The rise of e-reading, *Washington: Pew Research Center's Internet & American Life Project*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/288968039_The_Rise_of_E-Reading
- Rao S. S. (2001), Familiarization of electronic books, *The Electronic Library*, Vol. 19, No. 4, pp. 247-256.

Rayner S.J. (2019), Academic publishing. In Phillips A., Bhaskar M. (ed.), *The Oxford handbook of publishing* (pp. 259-273), Oxford: Oxford University Press. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10073706/1/Rayner_oxfordhb-9780198794202-e-13.pdf

Reece S. (2015), Orality and literacy: ancient greek literature as oral literature. In Hose M., Schenker D. (ed.), *A companion to greek literature*, John Wiley and Sons: USA. (pp. 43-57).

Renner R.A. (2007), *Ebooks: costs and benefits to academic and research libraries*, Springer. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://static.springer.com/sgw/documents/1343302/application/pdf/eBook_Costs+and+benefits+to+A

Roesnita I. & Zainab A.N. (2005), The pattern of e-book use amongst undergraduates in Malaysia: a case of to know is to use, *Malaysian Journal of Library and Information Science*, Vol. 10, No. 2, pp. 1-23. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/234813309_The_Pattern_of_E-Book_Use_amongst_Undergraduates_an_Malaysia_A_Case_of_to_Know_is_to_Use

Rosli N.A. Et al. (2017), The determination of reading habits among students: a concept, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 7, No. 12, pp. 791-798. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/profile/Mohammad-Fazli-Baharuddin/publication/325121962_The_Determination_of_Reading_Habits_among_Students_A_Concept/links/5b079277a6fdcc8c252c5e78/The-Determination-of-Reading-Habits-among-Students-A-Concept.pdf

Rubery M. (2011), *Audiobooks, literature and sound studies*, Routledge: London

Rusmanayanti A. (2021), The use of audiobook as part of digital literacies in Indonesian students' perception, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Vol. 587, Proceedings of the 2nd International Conference on Education, Language, Literature, and Arts (ICELLA 2021), pp. 20-29. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/icella-21/125961964>

Ruthfield, S. (1995). The Internet's history and development: from wartime tool to fish-cam. XRDS: Crossroads, *The ACM Magazine for Students*, Vol. 2, No. 1, pp. 2-4. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://dl.acm.org/doi/fullHtml/10.1145/332198.332202?casa_token=d85D1zWmP5AAAAAA:DB8nT0kP526_fAEZ0tJQSfJr8r3W1PAHgZz23y6uqTJbA_aVdfxT8CJcd9JNFzfoVFgR5zVy7g

Saaaid S.A., Wahab Z.A. (2014), The impact of digital-based materials on undergraduates' reading habit, *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 4, No. 3, pp. 249-253. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/271295156_The_Impact_of_Digital-Based_Materials_on_Undergraduates'_Reading_Habit

Sahin Y.G., Balta S., Ercan T. (2010), The use of internet resources by university students during their course projects elicitation: a case study, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, Vol. 9, No. 2, pp. 235-244. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/259439481_The_Use_of_Internet_Resources_by_University_Students_during_Their_Course_Projects_Elicitation_A_Case_Study

Said N.E.M. et al (2013), Blogging to enhance writing skills: a survey of students' perception and attitude, *Asian Social Science*, Vol. 9, No. 16, pp. 95-101. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=77591317d05758445dc9ef2b7e3a0a5572b3d972>

Saper, C. (ed.) (2014), *The readies*, USA: Roving Eye Press. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://monoskop.org/File:Brown_Bob_The_Readies.pdf

Scharber C. (2009), Online book clubs: bridges between old and new literacies practices, *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, Vol. 52, No. 5, pp. 433-437.

Schiffrin A. (2011), *Οι λέξεις και το χρήμα*, Αθήνα: Αιώρα.

Sedo D.R. (2003), Readers in reading groups: An online survey of face-to-face and virtual book clubs, *Convergence*, Vol. 9, No. 1, pp. 66-90. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://www.researchgate.net/publication/249828932_Readers_in_Reading_GroupsAn_Online_Survey_of_Face-to-Face_and_Virtual_Book_Clubs

Shana Z.A., Abulibdeh E.S. (2015), Engaging students through blogs: using blogs to boost a course experience, *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, Vol. 10, No. 1, pp. 31-38. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://core.ac.uk/download/pdf/270196241.pdf>

Shafi, M. S., Loan, F. A. (2010), Reading habits among college students of Kashmir across genders, *Trends in information management*, Vol. 2, No. 2, pp. 92-103. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
file:///C:/Users/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1/Downloads/Reading_Habits_among_College_students_of_Kashmir_A.pdf

Sorensen A.T., Rasmussen S.J. (2004), Is any publicity good publicity? A note on the impact of book reviews, *NBER Working Paper, Stanford University*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<https://users.ssc.wisc.edu/~sorensen/papers/bookreviews.pdf>

Steiner A. (2010), Personal readings and public texts: book blogs and online writing about literature, *Culture Unbound*, Vol. 2, No. 4, pp. 471-494. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://www.researchgate.net/publication/49597222_Personal_Readings_and_Public_Texts_Book_Blogs_and_Online_Writing_about_Literature

Stern C. (2011), The role of audiobooks in academic libraries, *College & Undergraduate Libraries*, Vol. 18, pp. 77-91. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1035&context=lg_pubs

Sullivan J.L. (2019), The platforms of podcasting: past and present, *Social Media + Society*, pp. 1-12. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://www.researchgate.net/publication/337610582_The_Platforms_of_Podcasting_Past_and_Present

Sunitha C.K., Gnanadhas M.E. (2014), Online shopping: an overview, *B-DIGEST*, Vol. 6, pp. 16-22. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://www.researchgate.net/publication/264556861_Online_Shopping_-_An_Overview

Thompson J. B. (2017), *Οι έμποροι της κουλτούρας: η εκδοτική βιομηχανία του εικοστού πρώτου αιώνα*, Εκδόσεις Πεδίο Α.Ε.: Αθήνα.

Tsapali M., Paes M.T. (2018), Social media for academics and early career researchers: an interview with Dr. Mark Carrigan, *Cambridge Open-Review Educational Research e-Journal*, Vol. 5, pp. 104-110. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://api.repository.cam.ac.uk/server/api/core/bitstreams/cee2c266-ab8d-417c-9b43-a0ba87c0aab5/content>

Valant J. (2015), Online consumer reviews: the case of misleading or fake reviews, *European Parliamentary Research Service*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/online-consumer-reviews---the-case-of-misleading-or-fake-reviews.pdf>

Vandenhoeck T. (2013), Screen reading habits among university students, *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, Vol. 9, No. 2. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1071355.pdf>

Varga, E. I. (2020), How does the internet influences the readers' behavior, *Procedia Manufacturing*, Vol. 46, pp. 949-956. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S235197892031461X>

Velde W., Ernst O. (2009), The future of ebooks? Will print disappear? An end-user perspective, *Library Hi Tech*, Vol. 27, No. 4, pp. 570-583.

Vermader B. (2010), Scholasticism, dialogue and universalism, *Zhexue yu Wenhua (Universitas)*, pp. 23-40. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/profile/Benoit-Vermader/publication/234060477_Scholasticism_Dialogue_and_Universalism/links/550780d10cf2d7a281259a29/Scholasticism-Dialogue-and-Universalism.pdf

Vogus B. (2020), Ebooks in academic libraries, *Public Services Quarterly*, Vol. 16, No. 3, pp. 182-185. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15228959.2020.1778599?casa_token=aP1_ljjBlP8A AAAA:GNnDIVVxB5JnWyeey_UD-w2CVa6zP8VhmivYEOEnb1GiybnCsi8r5y-ZZICB1Lc8Jd_eHnJQTJ-JpII

Walters W.H. (2013), E-books in academic libraries: challenges for acquisition and collection management, *Libraries and the Academy*, Vol. 13, No. 2, pp. 187-211. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://cdm15970.contentdm.oclc.org/utis/getfile/collection/p15970coll1/id/82/filename/83.pdf>

Walters W.H. (2014), E-books in academic libraries: challenges for sharing and use, *Journal of Librarianship and Information Science*, Vol. 46, No. 2, pp. 85-95. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/273883645_E-books_in_academic_libraries_Challenges_for_sharing_and_use

Whitten R. (2002), Growth of the audio publishing industry, *Publishing Research Quarterly*, pp. 3-10. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s12109-002-0008-9.pdf>

Whittingham J. et al (2013), Use of audiobooks in a school library and positive effects of struggling readers' participation in a library-sponsored audiobook club, *School Library Research*, Vol. 16. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1012831>

Williams J., Jacobs J. (2004), Exploring the use of blogs as learning spaces in the higher education sector, *Australasian Journal of Educational Technology*, Vol. 20, No. 2, pp. 232-247. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/27472686_Exploring_the_Use_of_Blogs_as_Learning_Spaces_in_the_Higher_Education_Sector

Wyant A., Bowen S. (2018), Incorporating online and in-person book clubs into sociology courses, *Teaching Sociology*, Vol. 46, No. 3, pp. 262-273. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0092055X18777564>

Young R. (2019), Listen up: Best practices for audiobook in libraries, *Reference and User Services Quarterly*, Vol. 58, No. 4. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://journals.ala.org/index.php/rusq/article/view/7146/9715>

Zheng Y. et al. (2016), Internet use and its impact on individual physical health, *IEEE Access*, Vol. 4, pp. 5135-5142. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=7551188>

Βάμβουκας Μ. (2004), Μεγαλόφωνη και σιωπηρή ανάγνωση. Σε Βάμβουκας Μ., Θέματα ψυχοπαιδαγωγικής της ανάγνωσης (σελ. 183-209). Αθήνα: Ατραπός.

Γαμβρού Ε. (2013), Η συνανάγνωση και η συν-γραφή στις διαδικτυακές κοινότητες για τη λογοτεχνία ως μορφές κριτικής στάσης προς το λογοτεχνικό κείμενο. Στο Γρίβα Ε. κ.ά. (επιμ.), *Ο κριτικός γραμματισμός στην σχολική πράξη*: Πανελλήνιο Συνέδριο, Δράμα, 1-3 Νοεμβρίου. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.nured.uowm.gr/drama/Eisegeseis_files/%CE%93%CE%B1%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%BF%CF%85%CC%81.pdf

Γαρουφάλλου Ε. (1997), Ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες: παρουσίαση μιας έρευνας που διεξάγεται στις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σελ. 427-437. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://eprints.rclis.org/9843/1/6psab050.pdf>

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (2006), Λέσχες ανάγνωσης: μιλάμε για βιβλία, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου: Αθήνα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.openbook.gr/lesxes-anagnwnsis/>

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (2013), Έρευνες αναγνωστικής συμπεριφοράς. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=309>

Ιωακειμίδου Β., Παπαδημητρίου Σ. (2018), Έντυπο και Ψηφιακό Βιβλίο (e-book) στην Ψηφιακή Εποχή, *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, Vol. 14, No. 1, σσ. 80-93. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

Καζάζη Μ. (2003), *Ψυχολογία του αναγνώστη-ψυχολογία της ανάγνωσης*, Αθήνα: Έλλην.

Καρυδά Ε., Κουής Δ. (2012), Έρευνα για την αξιοποίηση των ηλεκτρονικών βιβλίων στην Ελλάδα: προκλήσεις για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://eprints.rclis.org/18257/1/challenges%20for%20the%20academic%20libraries.pdf>

Καψή, Α. (2014), Πληροφορία και κοινωνικά δίκτυα: η ιστορία του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας σε σχέση με την ιστορία της εξέλιξης του Παγκόσμιου Ιστού στο Μ. Κανελλοπούλου-Μπότη (επιμ.), *Ιστορία της πληροφορίας: από τον πάπυρο στο ηλεκτρονικό έγγραφο* (σ. 205-219), Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κεχαγιόγλου Ε. (επιμ) (2022), Αναγνώσεις, αναγνώστες και αναγνώστριες: το βιβλίο και το κοινό του στην Ελλάδα, Αθήνα: ΟΣΔΕΛ. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.osdel.gr/uploads/images/%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%AF%CE%BF_%CE%9F%CE%A3%CE%94%CE%95%CE%9B_2022.PDF

Κιορτσή Π. (2014), Η ιστορία των κοινωνικών δικτύων σε παγκόσμιο επίπεδο με την προσέγγιση του συγκριτικού συνταγματικού δικαίου στο Κανελλοπούλου-Μπότη Μ. (επιμ.), *Ιστορία της πληροφορίας: από τον πάπυρο στο ηλεκτρονικό έγγραφο* (σελ. 365-379), Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κουής Δ. κ.ά. (2015), Ηλεκτρονικά συγγράμματα «ανοικτής πρόσβασης»: μια πρόκληση για την πολυτεχνειακή κοινότητα του ΕΜΠ, *Πολυτεχνειακά Νέα*, Vol. 1, No. 1. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://journals.lib.ntua.gr/index.php/polytexneiaka_nea/article/viewFile/930/900

Κουής Δ. κ.ά. (2016), «Κάλλιπος»: Το μεγαλύτερο ψηφιακό αποθετήριο ακαδημαϊκών ηλεκτρονικών συγγραμμάτων ανοικτής πρόσβασης, *Hellenic Academic Libraries Journal*, Vol. 2, No. 1, pp. 10-28. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://nkons.github.io/papers/84-317-3-PB.pdf>

Κουτσογιάννης Δ. (2014), ΤΠΕ και γραμματισμός. Στο Κουτσογιάννης Δ. κ.ά. (επιμ.), *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης* (3η έκδ.) (σ. 30-78), Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων.

Λούτου Σ., Τσέλιος Ν., Αλτανοπούλου Π. (2015), Η επίδραση της χρήσης του Twitter στο μαθησιακό αποτέλεσμα και στην εμπλοκή των φοιτητών: μία μελέτη περίπτωσης, *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, Vol. 8, No. 1-2, pp. 35-50. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/275642363_E_epidrase_tes_chreses_tou_Twitter_sto_mathesiako_apotelesma_kai_sten_emplode_ton_phoiteton_Mia_melete_periptoses

Μαλαφάντης Κ.Δ. (2010), Έντυπο ή ηλεκτρονικό βιβλίο; Η παιδαγωγική σημασία του διλήμματος. Στο Δαρδάνος Γ.Ε. (επιμ.), *Σελίδες στην οθόνη ή σε χαρτί (Το μέλλον της ανάγνωσης)* (σ. 156-166). Αθήνα: Gutenberg.

Μητσκοπούλου Β. (2011), Γραμματισμός. Στο Θεοδωροπούλου Μ. (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_e1/thema_pdf.pdf

ΜΟΔΙΠΑΒ (2020), Στατιστικά στοιχεία ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών 2020, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://morab.seab.gr/?q=el/node/1207>

ΜΟΔΙΠΑΒ (2021), Στατιστικά στοιχεία ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών 2021, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://morab.seab.gr/?q=el/node/1229>

ΜΟΔΙΠΑΒ (2022), Στατιστικά στοιχεία ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών 2022, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://morab.seab.gr/?q=el/node/1311>

Μπάνου Χ. (2004), Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και αναγνωστική πολιτική σε μία μεταβατική εποχή. Στο Μετά-βιβλιοθήκες: οι βιβλιοθήκες μετά το διαδίκτυο και τον παγκόσμιο ιστό: 13ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (σ. 191-204), 13-15 Οκτωβρίου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο: Κέρκυρα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/10815/13psab016a.pdf?sequence=1>

Μπάνου Χ. (2012), *Το επόμενο βήμα του Γουτεμβέργιου: οι εκδοτικοί οίκοι στην Ελλάδα στις αρχές του 21ου αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ολένογλου Α.Μ., Μπάνου Χ. (2007), Διερεύνηση της αναγνωστικής συμπεριφοράς των χρηστών των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών: η περίπτωση του Ιονίου Πανεπιστημίου. Στο *Ο άνθρωπος παράγοντας στη διαμόρφωση της σημερινής και της μελλοντικής βιβλιοθήκης*: 16ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (1-3 Οκτωβρίου), Αθήνα: Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πειραιώς. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/11274?show=full>

Ολένογλου Α.Μ., Μπάνου Χ. (2008), Προσεγγίζοντας την ποιότητα της αναγνωστικής πολιτικής των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Στο *Η αξιολόγηση των Βιβλιοθηκών ως στοιχείο ποιότητας των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων*: 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (24-26 Σεπτεμβρίου), Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/11565?show=full>

Παπαθανασόπουλος, Σ., & Αρμενάκης, Α. (2002). Το διαδίκτυο και οι φοιτητές των Αθηνών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 108(108-109), σ. 189-205. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/9069/931>

Πεχλιβάνος Μ. (1999), Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς: σύνοψη αποτελεσμάτων, Ενημέρωση-Έρευνα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/enimerosi/erevna/erevna.htm>

Τσέκερης Χ. κ.ά. (2020), Το διαδίκτυο στην Ελλάδα: η έρευνα του ΕΚΚΕ για το World Internet Project, διαΝΕΟσις. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.dianeosis.org/wp->

Τσέλιος Ν. (2007), Ιστορική εξέλιξη του διαδικτύου. Στο Τσέλιος Ν., *Εισαγωγή στην επιστήμη του ιστού: Βασικές υπηρεσίες και παιδαγωγικές χρήσεις* (σσ. 17-52). Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Τσιωτάκης Π., Ρούσσινος Δ., Τζιμογιάννης Α. (2012), Μελέτη της μαθησιακής παρουσίας φοιτητών σε μια κοινότητα ιστολογίων χρησιμοποιώντας την ανάλυση κοινωνικών δικτύων στο Χ. Καραγιαννίδης, Π. Πολίτης & Η. Καρασαββίδης (επιμ.), Πρακτικά Εργασιών 8ου Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Τεχνολογίες της Πληροφορίας & Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 28-30 Σεπτεμβρίου 2012. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.researchgate.net/publication/329963180_Melete_tes_mathesiakes_parousias_phoiteton_se_mia_koinoteta_istologion_chresimopoiontas_ten_Analyse_Koinonikon_Diktyon

Τσώνη Ρ., Σύψας Α., Παγγέ Τ. (2015), Απόψεις ομάδας φοιτητών για την εκπαιδευτική διάσταση του κοινωνικού δικτύου Facebook, 8th International Conference in Open & Distance Learning. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/viewFile/85/73>

ΦΕΚ Αριθμός Φύλλου 124, Νόμος υπ' αριθμόν 4818

Φραντζή Μ. (2002), Ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο, *Σύγχρονη Βιβλιοθήκη & Υπηρεσίες Πληροφόρησης*, Vol. 17, pp. 26-40. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://eprints.rclis.org/5862/1/ebookstore.pdf>

Χωριανόπουλος Α., Φουντούλη Β. (1999), Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς: σύνοψη αποτελεσμάτων, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Αθήνα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=426>

Άρθρα

Adil M. (4/1/2021), Top 15 reasons why the internet is good for students in education. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://adilblogger.com/reasons-internet-good-students-education/>

Anderson M. (19/10/2015), Young consumers read more reviews are are more likely to write reviews, Search Engine Land. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://searchengineland.com/young-consumers-read-reviews-likely-write-reviews-233190>

Atanasovski P. (28/11/2018), Digital publishing: ebooks statistics indicate growing popularity, Medium. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://medium.com/scriptarnica/digital-publishing-ebooks-statistics-indicate-growing-popularity-bf3d456d0610>

Benton L. (30/3/2018), The effect of e-books on college students, Goodereader. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://goodereader.com/blog/e-book-news/the-effect-of-e-books-on-college-students>

Curcic D. (12/1/2023), Amazon publishing statistics, Wordsrated. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://wordsrated.com/amazon-publishing-statistics/>

Daehlen M. (16/4/2020), Men read as much as women, at least when it comes to audiobooks, ScienceNorway. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://sciencenorway.no/books-gender-literature/men-read-as-much-as-women-at-least-when-it-comes-to-audiobooks/1671533>

Hall M. (26/1/2021), Douglas Engelbart, Britannica. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.britannica.com/biography/Douglas-Engelbart>

Harris M. (28/4/2020), What are audiobooks: free yourself from the printed page, Lifewire. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.lifewire.com/what-are-audiobooks-2438535>

Harman M. (3/10/2018), Top 10 advantages of ebooks overprinted books, Kitaboo. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://kitaboo.com/top-10-advantages-of-ebooks-over-printed-books/>

Hasan M. (27/6/2018), Disadvantages of audiobooks, Mahmudul Hasan. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://medium.com/@hasan19/disadvantages-of-audiobooks-3bdafb937973>

Howarth J. (2023), 81 online review statistics (New 2023 data), Exploding Topics. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://explodingtopics.com/blog/online-review-stats>

Kaemingk D. (2020), Online reviews statistics to know in 2022, Qualtrics. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.qualtrics.com/blog/online-review-stats/>

Kieffer K. (6/5/2020), Should writers maintain an active social media presence?, Well-storied. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.well-storied.com/blog/should-writers-maintain-an-active-social-media-presence>

Kozlowski M. (20/6/2020), Audiobook trends and statistics for 2020, Good e-reader. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://goodereader.com/blog/audiobooks/audiobook-trends-and-statistics-for-2020>

Kozlowski M. (1/2/2021), Ebook sales increased by 12.6% in 2020, Good E-reader. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://goodereader.com/blog/e-book-news/ebook-sales-increased-by-12-6-in-2020>

Lis Education Network (2/6/2023), Types of libraries (academic, public, national & special library), Lis Education Network. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.lisedunetwork.com/types-libraries-academic-public-national-special-library/>

Overdrive (7/12/2022), New choice survey shows shift in academic library digital collections toward popular fiction and nonfiction, Overdrive. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://company.overdrive.com/2022/12/07/new-choice-survey-shows-shift-in-academic-library-digital-collections-toward-popular-fiction-and-nonfiction/>

Perrin A. (25/9/2019), One-in-five Americans now listen to audiobooks, Pew Research Center. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/09/25/one-in-five-americans-now-listen-to-audiobooks/>

Sharma S. (3/1/2019), 18 pros and cons of audiobooks to help you decide, GladReaders. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://gladreaders.com/pros-and-cons-of-audiobooks/>

Sockel A. (2018), The statistics behind audiobooks' continued growth, Perspectives for reading. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://perspectivesonreading.com/the-statistics-behind-audiobooks-continued-growth/>

Thoet A. (22/11/2017), A short history of the audiobook 20 years after the first portable digital audio device, PBS News Hour. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.pbs.org/newshour/arts/a-short-history-of-the-audiobook-20-years-after-the-first-portable-digital-audio-device>

Woodard G. (22/10/2018), Why book reviews are important to authors and readers, Dudley Court Press. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.dudleycourtpress.com/book-reviews/>

Δίτσου Μ. (8/5/2018), Audiobooks: με ένα βιβλίο στα ακουστικά, Flow Magazine. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.flowmagazine.gr/audio_books_me_ena_vivlio_sta_akoustika/

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (1999), *Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς. Σύνοψη αποτελεσμάτων*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=426>

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (2004), *Β' Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς και πολιτιστικών πρακτικών*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=424>

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (2008), *Λέσχες ανάγνωσης*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cnode=165&cpage=NODE>

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (2010), *Γ' Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς και πολιτιστικών πρακτικών*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=8433&cnode=309>

Εύδοξος (2023). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eudoxus.gr/>

Καλαμαράς Μ. (5/4/2011), ΕΚΕΒΙ: Το 8% των Ελλήνων διάβασαν πάνω από 10 βιβλία το 2010, αλλά το 41% δεν διάβασε κανένα, eAnagnostis. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.eanagnostis.gr/%CE%B5%CE%BA%CE%B5%CE%B2%CE%B9-%CF%84%CE%BF-8-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B1%CE%BD-%CF%80%CE%AC%CE%BD%CF%89-%CE%B1%CF%80/>

Κάπος Π. (15/2/2015), Υπόθεση Αυτοέκδοση: εκδημοκρατισμός ή υπονόμηση της συγγραφής και της ανάγνωσης;, Literature. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.literature.gr/ipothesi-aftoekdosi-ekdimokratismos-i-iponomefsi-tis-singrafis-ke-tis-anagnosis-tou-panagioti-kapou/>

Κέντρο Διαλειτουργικότητας (1997), Εισαγωγή στο internet, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://old.uth.gr/main/help/help-desk/internet/internet1.html>

Κοντολέων Μ. (23/9/2018), Λέσχες ανάγνωσης: εφαρμογές και προεκτάσεις, Διάστιχο. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://diastixo.gr/epikaira/apopseis/10575-lesxes-anagnwshs-kontolewn>

Μαλλάς Δ. (11/12/2017), Διαδίκτυο στην Ελλάδα: από το 1% του 1995 στο 82% του 2017, CNN Greece. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.cnn.gr/tech/story/109154/diadiktyo-stin-ellada-apo-to-1-toy-1995-sto-82-toy-2017>

ΟΣΔΕΛ (2023), Κατακόρυφη η αύξηση των audiobooks το 2022 σύμφωνα με τις εγγραφές των εκδοτών στην οσδέλnet, ΟΣΔΕΛ. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.osdel.gr/el/news/3998-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%81%CF%85%CF%86%CE%B7-%CE%B7-%CE%B1%CF%8D%CE%BE%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-audiobooks-%CF%84%CE%BF-2022-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AD%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%BF%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BF%CF%83%CE%B4%CE%AD%CE%BBnet>

Παρασίδη Ζ. (30/1/2019), Το ηλεκτρονικό βιβλίο στην Ελλάδα: 10 χρόνια μετά, Propaganda. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://propaganda.gr/art/ebooks-ellada/>